

Sören Holmberg

Väljare i förändring

Liber Förlag Stockholm

Väljare i förändring utgör
rapport nr 8 i Statistiska
centralbyråns skriftserie
Valundersökningar

Publica är serienamnet på böcker
inom samhällsinformationens område,
utgivna av Liber Förlag
162 89 Stockholm

Sören Holmberg
Väljare i förändring
Liber Förlag Stockholm
Upplaga 1:1

ISBN 91-38-90610-4

Redaktör: Kajsa Brunnander
Omslag: Bertil Porsfelt
© Sören Holmberg och Liber Förlag
Liber Tryck, Stockholm 1984 340372

Innehåll

Förord 7

1 Väljare och val i Sverige 9

- Förklaringsansatser 9
- Undersökningsmaterialet 12

2 Stabilitet och rörlighet bland väljarna 16

- Förändringar i valmanskårens sammansättning 20
- Förändringar i valdeltagandet 22
- Partibyten mellan 1979 och 1982 25
- Partibyten under 1982 års valrörelse 31
- Taktisk röstning 41
- Valutgången 1982 45

3 Väljarna bedömer partiernas goda och dåliga sidor 48

- Väljarnas partibilder 50
- Förtroende för politiker och partier 56
- Partiidentifikation 60
- Partiledarnas popularitet 63
- Förändringar i partiernas popularitet 68

4 Socioekonomiska faktorer och partival 71

- Kön och ålder 73
- Yrkesgrupp 81
- Klassröstning under efterkrigstiden 91
- Marxistisk klassanalys 99
- Partiernas klassprofiler i väljarnas ögon 104
- Villaägare och hyresgäster 108
- Bostadsort och partival 111
- Socioekonomiska faktorer och partibyten 117
- Som tidigare men vissa förändringar 126

5 Ekonomisk kris och väljarbeteende 129

- Förändringar i väljarnas ekonomiska situation 136
- Väljarnas uppfattningar om den ekonomiska krisens orsaker 145
- En ekonomisk-politisk modell 152

6 Åsiktsröstning 160

Opinionsläget vid valet 1982 162

Opinionsvindar åt höger 168

Lazarsfelds tes 173

Partitillhörighet och sakfrågeåsikter 181

Väljarnas uppfattningar och bedömningar av partiernas politik
i olika sakfrågor 187

Åsikter och partibyten 200

Fondfrågan — välja parti efter fondåikt eller fondåikt efter parti 216

Subjektiva förklaringar till partivalet 224

Åsiktsröstning och demokrati 231

7 Stabila väljare i förändring 236

Rörlighet mellan partierna 237

Gamla och nya socioekonomiska skiljelinjer 238

Opinionsutveckling och åsiktsröstning 242

Partiernas grepp om väljarna 243

Litteratur 245

Register 253

Förord

Väljare i förändring är en bok om väljare och val i Sverige. Den bygger på en serie intervjuundersökningar med väljare som Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet genomfört i samarbete med Statistiska centralbyrån vid alla ordinarie riksdagsval sedan 1956. Huvuddelen av analyserna gäller 1982 års val och baseras på intervjuer med nära 3 000 personer som intervjuades strax före eller efter valet. Resultaten från de tidigare väljarstudierna vid valen 1956 till 1979 utnyttjas för att studera trender och utvecklingslinjer i svenskt väljarbeteende under de senaste tjugofem åren.

Sören Holmberg har varit projektledare för 1982 års valundersökning med Mikael Gilljam som forskningsassistent och ansvarig för kodning och datahantering. Övriga vetenskapliga medarbetare i projektet har varit Kent Asp, Peter Esaiasson och Hans Nordlöf.

Anna-Gun Andersson har varit forskningsprojektets sekreterare. Kodningen av intervjuformulären utfördes av Inger Lekblad, Tiina Nordlöf och Linda Timle.

Väljarintervjuerna genomfördes vid hembesök av över tvåhundra intervjuare från Statistiska centralbyrån. Ansvariga för arbetet inom Statistiska centralbyrån har varit Christina Gustafsson, Olle Johansson och Lars-Ove Larsjö.

Jag vill tacka alla som medverkat i 1982 års valundersökning. Boken tillägnas Statistiska centralbyråns intervjuare som alltid gör ett lika fantastiskt arbete med att få väljarna att besvara våra ofta krävande och långa intervjuformulär.

Cambridge, Massachusetts i augusti 1984

Sören Holmberg

1 Väljare och val i Sverige

Väljarnas partival står i centrum för intresset i denna bok. Huvudfrågeställningen är den klassiska inom väljarforskningen. Vad är det för faktorer som bestämmer hur människor röstar i politiska val? Frågeställningen är gammal och kan förefalla något sliten. Nog borde den ha fått ett svar i alla de tusentals böcker och artiklar som skrivits i ämnet genom åren. Och det är klart att frågan har givits svar. Problemet är bara att den inte har givits ett utan flera olika svar. Resultatet av all den intellektuella möda och det idoga datainsamlande som ägnats frågan har inte lett till en dominerande teori eller modell som de flesta väljarforskare är överens om och arbetar med. Resultatet har istället blivit det motsatta. En mängd olika förklaringsmodeller — historiska, strukturella, ekonomiska, sociologiska, psykologiska, politiska — har lanserats. Något enkelt standardsvar på frågan varför människor röstar på olika partier eller varför de byter parti finns inte att få inom valforskningen. Förvirring råder inte men väl mångfald och konkurrens mellan olika teorier och forskningsansatser.

Förklaringsansatser

Analyserna av väljarnas röstande i de följande kapitlen i denna bok försöker inte spänna över alla viktigare förklaringsmodeller inom valforskningen. Men de utgår heller inte från en enda dominerande modell. Ett antal olika förklaringsansatser kommer att användas. Vi kommer i stor utsträckning att arbeta inom ramen för de olika teorier och analysbegrepp som utvecklades i den bok som skrevs i samband med 1979 års valundersökning (Sören Holmberg, *Svenska väljare* (1981)).

Det innebär att en *rationalistisk förklaringsansats* inspirerad av den demokratiska teorin kommer att dominera framställningen. Politiken sätts i centrum för analysen. Väljarnas ideologiska uppfattningar, bedömningar av partiernas politik och åsikter i olika sakfrågor ses som viktiga förklaringar till varför de röstar som de gör. Den centrala frågan är i vilken utsträckning som svenska väljare följer sina åsikter och ideologiska övertygelser när de röstar. I en demokrati skall väljarna åsiktsrösta. De skall stödja de partier eller kandidater som står dem åsiktsmässigt och ideologiskt närmast. En intressant fråga är hur åsiktsröstningen utvecklats

över tid bland svenska väljare. Har den ökat eller minskat? En annan viktig fråga är *vilka* åsikter och ideologiska uppfattningar som spelar störst roll för väljarnas partival. Vilken betydelse hade t ex löntagarfondsfrågan, skattefrågan, frågan om karensdagarna och väljarnas ideologiska vänster-högeruppfattningar för partivalet 1982? Och vilken roll spelade väljarnas bedömningar av partiernas ekonomiska politik och bedömningarna av insatserna för sysselsättningen?

En partivalsanalys som enbart utgår ifrån väljarnas åsikter och politiska bedömningar löper emellertid alltid en risk att bli trivial, att förklara det uppenbara. Väljarnas olika bedömningar av partiernas politik är en typ av förklaringsfaktor som teoretiskt sett ligger mycket nära det som skall analyseras. Det samma kan sägas om åsikter och ideologiska uppfattningar, om än inte i samma grad. I båda fallen är det dock fråga om subjektiva förklaringsfaktorer — attityder och bedömningar som bara finns i människors medvetande.

Väljarnas subjektiva tyckande och tänkande måste förankras i olika objektiva fenomen för att fördjupa analysen. Åsikter och partival behöver analyseras i ett socialt och ekonomiskt sammanhang. Människors politiska åsikter och röstande måste relateras till under vilka sociala och ekonomiska villkor de lever och till vilka samhällsgrupper de hör. Attitydförklaringar av mänskligt beteende hänger lite i tomma luften om de inte förankras i olika socioekonomiska omständigheter.

Denna insikt har gjort att vi inte enbart har använt en rationalistisk förklaringsansats utan också en *socioekonomisk förklaringsansats*. Sambanden mellan väljarnas socioekonomiska grupptillhörighet (ålder, kön, yrke, bostad m m) och hur de röstar och vad de har för åsikter i olika frågor analyseras. Utvecklingen över tid när det gäller hur män och kvinnor, olika åldersgrupper och olika yrkesgrupper röstar är speciellt intressant. Vi vet att klassröstningen minskat under de två senaste årtiondena. Frågan är om den trenden fortsatte även 1982.

Vi vet också att den lilla traditionella skillnaden mellan mäns och kvinnors röstande — att kvinnor tenderat att rösta något mindre socialistiskt än män — försvann under 1970-talet. Frågan är om den gamla könsskillnaden i partivalet håller på att förbytas i sin motsats, till en svensk version av det som kallas *the gender gap* i USA — med mer män än kvinnor som stödjer moderaterna och mer kvinnor än män som stödjer socialdemokraterna.

Även när det gäller åldersfaktorn finns det spännande trender att följa. Vänsterpartiet kommunisterna/Sveriges kommunistiska parti och moderata samlingspartiet/högerpartiet har t ex ända sedan demokratins genombrott i Sverige på 1920-talet haft mycket olika åldersstruktur på sina väljare. Kommunisterna har alltid, med undantag för några val under det kalla kriget, varit starkare bland unga än bland äldre väljare. För mode-

raterna/högerpartiet har det varit tvärtom med mer stöd bland äldre än bland unga väljare. Frågan är om detta sextioåriga mönster håller på att brytas under 1980-talet.

En tredje förklaringsansats till väljarnas röstande — förutom den rationalistiska och den socioekonomiska — används också i boken. Det är en *ekonomisk förklaringsansats*. Vi kommer att studera någonting som har kallats en gåta. Ekonomer (och ett fåtal statsvetare) beväpnade med ekonometriska metoder och tidsseriedata har under de senaste tio åren visat att det i de flesta västländer finns ett visst samband mellan ekonomiska förändringar (arbetslöshet, inflation m m) och sittande regeringars väljarstöd. Regeringar tenderar att förlora stöd i dåliga ekonomiska tider och vinna ökat stöd när tiderna blir bättre.

Gåtan är hur detta samband uppkommer på väljarnivå. Är det den nyttomaximerande *homo economicus* som ligger bakom? Uppkommer sambandet därför att människor låter sin röstning bestämmas av kortsiktiga förändringar i den personliga ekonomin? Eller är det så att det ekonomiska egenintresset inte betyder så mycket utan att sambandet uppstår via människors bedömningar av regeringars och partiets ekonomiska politik. Det vill säga att väljare belönar sittande regeringar i goda tider och bestraffar dem i dåliga, oavsett om de själva gynnats eller missgynnats av konjunkturerna. I så fall är det inte den kortsiktiga ekonomiska egennytan som i första hand styr väljarnas handlande utan deras olika bedömningar av hur samhällsekonomin sköts.

Vi kommer att analysera gåtan med hjälp av data från 1982 års valundersökning. Studien kommer att genomföras inom ramen för en teoretisk modell som omfattar både socioekonomiska bakgrundsvariabler, förändringar i väljarnas personliga ekonomi och väljarnas bedömningar av partiernas ekonomiska politik som förklaringsfaktorer. Resultaten sammanfattas i form av en ekonomisk-politisk modell för väljarbeteende i Sverige.

Intervjumaterialet från valundersökningarna kan inte bara användas för att analysera väljarnas partival. Det kan också utnyttjas för att undersöka andra typer av problemställningar kring väljare och val i Sverige. Två sådana problem kommer att studeras i boken vid sidan av analyserna av väljarnas partival. Det första gäller *partiernas ställning i väljarkåren*. Vi kommer naturligtvis att belysa den klassiska frågan om de olika partiernas sociala och ekonomiska förankring bland väljarna och hur den förändrats över tid. Men huvuddelen av analyserna kommer att gälla partiernas profiler, dvs vad väljarna uppfattar som goda och dåliga sidor hos partierna och hur partiernas känslomässiga förankring utvecklats bland väljarna. Vi vet från tidigare studier att misstron mot partier och politiker tilltog i styrka under 1970-talet samtidigt som andelen väljare som kände sig som anhängare av något parti minskade. Frågan är om dessa trender

har fortsatt in i åttiotalet. Håller de etablerade partierna på att förlora något av greppet om väljarna?

Det andra problemet som kommer att diskuteras vid sidan av partivalsanalyserna är *valutgången 1982*. Debatten efter 1982 års val om varför det gick som det gick var föga upphetsande. I jämförelse med t ex 1976 års eftervalsdebatt var den direkt avslagen. Huvudorsaken till att 1982 års eftervalsdebatt blev så matt är förmodligen att de flesta mediadebattörer och valexperter i allt väsentligt var överens om varför socialdemokraterna vann valet. Det var sysselsättnings- och trygghetsfrågorna och socialdemokraternas expansiva satsning på att lösa den ekonomiska krisen, formulerad av Olof Palme i stridsropet ”mindre av svängrem, mera av svängrum”, som gav partiet segern. Den socialdemokratiska valanalytikern Hans-Eric Holmqvist formulerade denna tolkning på följande sätt i Aftonbladet:

”Valet 1982 har inte handlat om löntagarfonder. Det var andra och mer nära frågor som engagerade väljarna — arbete, skatter och omvårdnad om sjuka och gamla . . . En stor del av partiets seger kommer av väljarnas tilltro till partiets möjligheter att klara av krisen och minska arbetslösheten . . . Valsegern beror till stor del på övergången från mittenpartierna”.

Vår analys av partibytarströmmarna mellan 1979 och 1982 och av vilka frågor som motiverade partibytarna kommer att visa i vad mån denna tolkning av 1982 års valutgång är riktig. En betydelsefull distinktion kommer att göras. Det är en sak hur viktiga olika sakfrågor är för de individuella väljarna och en annan hur viktiga olika sakfrågor är för en valutgång. En fråga som engagerar aldrig så många människor kan inte förändra en valutgång om den inte leder till partibytan och till att fler väljare byter åt ett håll än åt det andra. Partibytarströmmar åt olika håll kan ta ut varandra. En intressant fråga är vad som händer i löntagarfondsfrågan 1982 — och som gjorde att socialdemokraterna kunde vinna valet trots det stora fondmotståndet i väljarkåren. Vann socialdemokraterna lika många röster bland de fåtaliga borgerliga fondanhängarna som de förlorade till de borgerliga partierna bland de mångdubbelt fler socialdemokratiska fondmotståndarna?

Undersökningsmaterialet

De resultat som presenteras i boken baseras på en serie intervjustudier med väljare. Undersökningarna har genomförts inom ramen för det forskningsprogram kring väljare och val som funnits vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg sedan mitten av 1950-talet. Programmet startades av Jörgen Westerståhl och Bo Särilvik.

De första väljarstudierna gjordes i samband med kommunalvalet 1954 och riksdagsvalet 1956. Sedan dess har Statsvetenskapliga institutionen i

samarbete med Statistiska centralbyrån genomfört riksomfattande intervjuundersökningar med väljare vid samtliga ordinarie riksdagsval och i samband med folkomröstningarna 1957 och 1980. Forskningsprogrammet finansieras sedan 1960 av riksdagen via anslaget till valstatistiken.

Intervjustudierna har inte varit upplagda på exakt samma sätt sedan den första riksomfattande undersökningen genomfördes 1956. Undersökningsuppläggning och urvalsdesign har sett något annorlunda ut genom åren.

Den undersökningsuppläggning som utnyttjades i 1982 års studie prövades för första gången i samband med 1973 års val. Bo Särilvik och Olof Petersson, som var ansvariga för 1973 års valundersökning, lade upp studien som en tvåstegspanel som sträckte sig fram till valet 1976. Något över 3 000 personer ingick i urvalet 1973. Hälften av dem återintervjuades tre år senare. Övriga ersattes med nya urvalspersoner 1976. De "nya" intervjupersonerna i 1976 års studie återintervjuades sedan i sin tur vid valet 1979 medan de personer som redan intervjuats i panelstudien 1973—1976 ersattes med nya väljare i 1979 års studie. Processen fortsattes på samma sätt 1982.

Urvalsuppläggningen ger upphov till ett slags rullande tvåstegspanel, där vid varje undersökningstillfälle hälften av personerna varit med och blivit intervjuade en gång tidigare medan den andra hälften är med för första gången. Sett över en serie undersökningar kommer varje person att intervjuas två gånger. Den rullande paneluppläggningen valdes för att möjliggöra studier av individuella förändringar samtidigt som svarsbortfallen skulle minimeras. Svarsvägran och andra typer av bortfall blir oftast högre i panelundersökningar än vanliga i engångsstudier.

1982 års väljarurval består av tre delar — ett *panelurval* som intervjuades både 1979 och 1982 omfattande 1 604 personer, ett *nytt urval* med 1 882 personer och ett *tilläggsurval* med 111 förstagångsväljare. Tillsammans utgör de tre urvalsdelarna ett självvägt representativt sannolikhetsurval av 1982 års valmanskår. Urvalet om sammanlagt 3 597 personer avser att representera röstberättigade svenska medborgare vid valet 1982. Utländska medborgare med rösträtt i de kommunala valen ingår inte i undersökningen. En övre åldersgräns har satts för intervjuerna. Personer över 80 år kontaktades ej för intervjun. Det innebär att en mindre del av de röstberättigade (cirka 3 procent) bortdefinierades från undersökningen.

Intervjuerna genomfördes i två etapper. Ena hälften av urvalet kontaktades för intervju före valet medan den andra hälften intervjuades efter valet. Intervjuarbetet startade i mitten av augusti och avslutades i slutet av oktober. De allra flesta intervjuerna gjordes vid hembesök hos urvalspersonerna. Vissa svårkontaktade och upptagna personer intervjuades per telefon.

De personer som intervjuades före valet fick besvara en kortare brevenkät omedelbart efter valdagen. Enkäten innehöll frågor om hur intervjupersonerna röstade och om de såg på partiledardebatten i TV sista fredagen före valet. Svartsbortfallet på enkäten blev förhållandevis litet (2,5 procent). En mer fullständig redogörelse för hur 1982 års valundersökning var upplagd och genomförd återfinns i Sören Holmbergs och Mikael Gilljams, *Valundersökning 1982. Teknisk rapport*.

Intervjubortfallet i 1982 års valundersökning blev totalt 18,2 procent. Större delen av bortfallet berodde på vägran att delta i undersökningen (14,6 procent). Övriga bortfallsanledningar — ej anträffad, sjukdom eller intagen på institution — omfattade få personer. Intervjubortfallet gjorde att antalet intervjuade väljare inte blev 3 597 (hela urvalet) utan 2 943. Efter vägning för att korrigera för att personer som var bortfall i 1979 års studie endast drogs med halv urvalssannolikhet 1982 blev totala antalet undersökningspersoner 2 980.

Bortfallet i 1982 års valundersökning är något mindre än i 1979 års studie och mycket mindre än i 1976 års. Intervjubortfallet var 19,5 procent 1979 och 25,9 procent 1976. En av de viktigaste orsakerna till att bortfallet blev så mycket mindre 1979 och 1982 än 1976 är att vi i de två senare undersökningarna tillät SCB's intervjuare att genomföra förkortade intervjuer med personer som var jäktade eller allmänt ovilliga att vara med. Frågeformuläret var omfattande. Intervjutiden för en fullständig intervju var i genomsnitt hela 73 minuter år 1982. Den förkortade intervjun kunde genomföras på cirka en halvtimme eller på ännu kortare tid i vissa

Tabell 1.1. Partifördelningen i 1982 års väljarurval och i valmanskåren vid valet 1982 (procent)

<i>parti</i>	<i>1982 års väljarurval</i>	<i>1982 års valresultat</i>	<i>skillnad</i>
vpk	5,0	5,6	-0,6
s	46,5	45,6	+0,9
c	14,8	15,5	-0,7
fp	6,0	5,9	+0,1
m	23,2	23,6	-0,4
kds	2,5	1,9	+0,6
mp	1,8	1,6	+0,2
övriga partier	0,2	0,3	-0,1
summa procent	100,0	100,0	
antal intervjuade	2 663		

Kommentar: Antal intervjupersoner i 1982 års valundersökning som röstade var 2 783. Av dem uppgav 96 (3,4 procent) inte vilket parti de röstade på medan 24 (0,9 procent) uppgav blankröstning.

extremfall när vi endast frågade om hur personerna röstat. Sammanlagt 246 personer (8,4 procent av totalurvalet) intervjuades med den nedbantade versionen av frågeformuläret.

De bortfallsanalyser som genomförts visar att vissa väljargrupper är underrepresenterade bland de intervjuade medan andra grupper är överrepresenterade. Men skillnaderna är oftast obetydliga. Exempel på grupper som är något underrepresenterade i intervjuurvalet — som oftare än andra vägrar att ställa upp för intervjuer — är kvinnor, äldre väljare, ogifta människor och väljare i storstäderna. Intervjubortfallet bland kvinnor blev t ex 20,0 procent 1982 mot 16,3 procent bland männen.

Det finns dock en grupp människor som uppvisar en klart starkare tendens att inte ställa upp i valundersökningarna än genomsnittet. Det är gruppen icke-röstare. I 1982 års valundersökning blev bortfallet bland icke-röstarna 34,1 procent. I 1979 års studie var svarsbortfallet bland ickeröstarna ändå större — 51 procent. Politiska intervjuundersökningar är ingen bra datainsamlingsmetod om man vill studera icke-röstning och dess orsaker.

Bortfallet bland de väljare som röstade i 1982 års val blev mycket lägre — endast 16,8 procent. Och det är bra eftersom det är de röstande och inte valskolkarna som står i centrum i denna bok. Det är valet av parti som skall analyseras, inte röstskolket. Urvalet är mycket väl sammansatt när det gäller de olika partiernas väljarandelar. Resultaten i tabell 1.1 visar att inget parti är markant över- eller underrepresenterat i urvalet i förhållande till valresultatet.

Socialdemokraterna är något överrepresenterade i urvalet (+0,9 procentenheter) medan främst centerpartiet är underrepresenterat (-0,7 procentenheter). Överrepresentationen för socialdemokraterna är ingenting speciellt för 1982 års studie. Den har återfunnits i samtliga valundersökningar sedan 1956, men är mindre 1982 än i de flesta tidigare undersökningar.

2 Stabilitet och rörlighet bland väljarna

Den socialdemokratiska segern i 1982 års val kom inte överraskande. Den var väntad i de flesta läger och vederbörligen förutspådd av alla politiska opinionsmätare. De fyra opinionsundersökningsinstitut — Sifo, IMU, Gallup (s) och Semka — som vågade sig på att göra valprognoser 1982 tippade samtliga en klar seger för socialdemokraterna och vänsterpartiet kommunisterna. Frågan om regeringsmakten och vilka som skulle sitta i Rosenbad var följaktligen inte det mest spännande inför 1982 års val. Regeringsskiftet och socialdemokraternas återkomst till makten var redan intecknade.

Spänningen under valrörelsen koncentrerades istället till hur det skulle gå för flera av de mindre partierna. Låga opinionssiffror för vänsterpartiet kommunisterna i ett antal mätningar — t ex 3,0 respektive 4,0 procent i Sifo's juni- och augustiundersökningar 1982 — stimulerade till en debatt om partiet skulle klara fyraprocentsspärren.

Folkpartiets överlevnad som riksdagsparti diskuterades också, även om få kommentatorer på allvar trodde att valbakslaget skulle kunna bli så stort att partiet hamnade utanför riksdagen. Men att folkpartiet inte var helt utanför riskzonen visade Sifo's valprognos som enbart gav fp 4,9 procent.

Ett annat mindre parti som det också spekulerades kring under 1982 års valrörelse var naturligtvis det nya miljöpartiet. Opinionsmätningar från IMU och vissa undersökningsresultat som miljöpartiet självt tagit fram och släppt ut tydde på att partiet hade en chans att klara fyraprocentsspärren. Miljöpartiet hade så höga siffror som 6—7 procent i några IMU-mätningar under våren 1982. I Sifo's undersökningar var dock miljöpartiet aldrig i närheten av några 4 procent. När det sedan drog ihop sig till valsprint krympte miljöpartiets opinionssiffror hos alla undersökningsinstitut, även hos IMU. Inget institut tippade till slut att miljöpartiet skulle komma in i riksdagen. IMU var det opinionsinstitut som gav miljöpartiet högst andel i sin prognos — 2,9 procent.

Resultatet från 1982 års val liknar inte resultaten från de närmast föregående valen under 1970-talet. Det liknar mer resultaten från valen under 1960-talet. Sjuttiotalsvalen var jämna uppgörelser mellan de politiska blocken. De borgerliga partiernas röstövertikt på 3,3 procent vid

1976 års val — 50,8 procent för c, fp och m mot 47,5 för s och vpk — var den största differensen mellan blocken på 1970-talet. Vid valen 1970 (2,5 procent), 1973 (0,1 procent) och 1979 (0,2 procent) var blockskillnaderna mindre.

Valen under 1960-talet gav upphov till mycket större skillnader mellan de borgerliga och de socialistiska partierna. Procentskillnaderna mellan blocken var 7,6 procent 1968, 6,8 procent 1964 och 4,7 procent 1960.

Vid 1982 års val blev röstskillnaderna mellan blocken 6,2 procent — 51,2 procent för s och vpk mot 45,0 procent för c, fp och m. Det är den tredje största procentdifferensen mellan de borgerliga och de socialistiska partierna under hela efterkrigstiden. Endast valen 1964 och 1968 uppvisade större blockskillnader. Prognosmakarna fick alltså rätt när de spådde en stor seger för det socialistiska blocket i 1982 års val.

Det officiella valresultatet från 1982 års riksdagsval återfinns i tabell 2.1. Resultatet från 1979 års val har också medtagits för jämförelsens skull.

Tabell 2.1. Resultat av riksdagsvalen 1979 och 1982

parti	riksdagsvalet 1979		riksdagsvalet 1982		förändring 1979—1982	
	antal röster	procent	antal röster	procent	antal röster	procent
vpk	305 420	5,6	308 899	5,6	+ 3 479	± 0,0
s	2 356 234	43,2	2 533 250	45,6	+ 177 016	+ 2,4
c	984 589	18,1	859 618	15,5	- 124 971	- 2,6
fp	577 063	10,6	327 770	5,9	- 249 293	- 4,7
m	1 108 406	20,3	1 313 337	23,6	+ 204 931	+ 3,3
kds	75 993	1,4	103 820	1,9	+ 27 827	+ 0,5
mp	—	—	91 787	1,6	+ 91 787	+ 1,6
apk/k-partiet	10 725	0,2	5 745	0,1	- 4 980	- 0,1
skp	10 862	0,2	—	—	- 10 862	- 0,2
övriga partier	19 346	0,4	10 376	0,2	- 8 970	- 0,2
summa giltiga valsedlar	5 448 638	100,0	5 554 602	100,0	+ 105 964	
giltiga valsedlar	5 448 638	99,4	5 554 602	99,1	+ 105 964	- 0,3
ogiltiga valsedlar/blanka röster	31 488	0,6	52 001	0,9	+ 20 523	+ 0,3
summa röstande totalt	5 480 126	100,0	5 606 603	100,0	+ 126 477	
antal röstande	5 480 126	90,7	5 606 603	91,4	+ 126 477	+ 0,7
antal icke-röstande	560 335	9,3	524 390	8,6	- 35 945	- 0,7
summa antal röstberättigade	6 040 461	100,0	6 130 993	100,0	+ 90 532	

Källa: Allmänna valen 1979 och 1982 (SOS), Statistiska centralbyrån, Stockholm. Miljöpartiets röstandel 1982 har i tabell 2.1 satts till 1,6 procent. I *Allmänna valen 1982* anges 1,7 procent för miljöpartiet. Miljöpartiets röstandel var 1,65 procent med två decimaler. Vi har valt att redovisa 1,6 procent för miljöpartiet för att få procentsumman för samtliga partier och att bli 100,0 procent. I *Allmänna valen 1982* summerar partiernas procentandelar till 100,1 procent.

Vänsterpartiet kommunisterna gjorde ett överraskande bra val 1982 och lyckades behålla de 5,6 procent av rösterna som partiet erövrade 1979. En röstandel på 5,6 procent är hög för vänsterpartiet kommunisterna. Man får gå tillbaka ända till 1948 för att hitta ett riksdagsval där vpk/skp fick ett större väljarstöd (6,3 procent). Vänsterpartiet kommunisterna gjorde ett klart starkare val 1982 än vad alla opinionsinstitutet förutspådde. De olika instituten gav endast vpk mellan 4,5 och 5,1 procent före valet.

Socialdemokraternas klara frammarsch från 43,2 procent 1979 till 45,6 procent 1982 var däremot ingen överraskning för någon. Den hade samtliga institut lyckats pricka in tämligen exakt. Historiskt sett är 45,6 procent dock inget speciellt bra resultat för socialdemokraterna. Det är det bästa val Olof Palme gjort som partiledare men det är sämre än alla riksdagsval utom ett (1956) som Tage Erlander gjorde som socialdemokratisk partiordförande. Under Erlanders period 1948 — 1968 nådde socialdemokraterna i genomsnitt 46,9 procent i de sju andrakammarvalen. Genomsnittet blir något lägre, 46,4 procent, om vi bortser från det exceptionella valet 1968. Olof Palmes genomsnitt för de fem valen mellan 1970 och 1982 är 44,1 procent.

De största förändringarna i 1982 års val inträffade dock bland de borgerliga partierna. Centerpartiet fortsatte den kräftgång som inleddes vid valet 1976. Partiet förlorade 2,6 procent av rösterna och gick från 18,3 procent 1979 till 15,5 procent 1982. Centern är tillbaka i samma styrkeposition bland väljarna som i slutet av 1960-talet under Gunnar Hedlunds sista år som partiledare. Alla röstvinster från det tidiga sjuttioalets stora framgångsval har försvunnit.

Centerpartiet var emellertid inte det parti som förlorade mest röster 1982. Den store förloraren i 1982 års val var folkpartiet, som tappade nästan halva sin väljarkår och gick från 10,6 procent 1979 till 5,9 procent 1982; en förlust på hela 4,7 procentenheter. 1982 års valresultat är utan konkurrens det sämsta i folkpartiets historia.

Segraren bland de borgerliga partierna hette moderata samlingspartiet som fortsatte den frammarsch som inleddes vid valet 1973. Moderaterna ökade från 20,3 procent 1979 till 23,6 procent 1982 — ett rösttillskott på hela 3,3 procentenheter. Ökningen är den näst största i partiets historia. Endast röstökningen 1979 (4,7 procentenheter) var större. Moderaterna blev 1982 lika starka som de var för femtio år sedan. I 1932 års val fick högerpartiet 23,5 procent av rösterna. Men framgången 1982 blev kanske trots allt inte så stor som många moderater hoppats och trott på. Opinionsmätningarna — framför allt Sifo's — hade ingivit förhoppningar om en ännu större moderatseger än vad som blev fallet. I Sifo's augustimätning 1982 fick moderaterna hela 27,5 procent och i valprognosen före valet 25,5 procent.

Kds lyckades inte heller 1982 komma in i riksdagen. Det var partiets sjunde misslyckade försök sedan starten 1964. Men 1982 års val var kds bästa någonsin. Väljarstödet ökade från 1,4 procent 1979 till 1,9 procent 1982.

Även det nya miljöpartiet misslyckades med att ta sig in i riksdagen i 1982 års val. Valresultatet (1,6 procent) blev en besvikelse för alla miljöpartister som satt sin tilltro till IMU's höga opinionssiffror under hela valåret.

Om man vill analysera en valutgång räcker det inte med att studera officiella valresultat av det slag som redovisas i tabell 2.1. Man måste gräva djupare och undersöka hur de enskilda väljarna röstade. Procentsiffrorna för de olika partiernas upp- eller nedgångar är endast nettoreultat. De säger ingenting om alla de förändringsprocesser som ligger bakom. Och de kan dessutom vara vilseledande. Bakom små nettoförskjutningar kan ligga stora bruttoförändringar. Man måste därför se bortom publicerade valsiffror och analysera de väljarströmmar som gav upphov till resultatet.

Tre olika slag av förändringsprocesser kan åstadkomma förskjutningar i partiets röstetal i ett val. Den första är *förändringar i valmanskårens sammansättning*. Gamla väljare avlider och ersätts av unga förstagångsväljare. Invandrare blir svenska medborgare och får rösträtt i riksdagsvalen. Vissa väljare blir omyndigförklarade och förlorar rösträtten. Dessa förändringar kan vid första påseende förefalla oväsentliga men de omfattade trots allt cirka en halv miljon människor vid 1982 års val. De kan alltså i teorin ha gett upphov till förhållandevis stora partiförskjutningar.

Den andra förändringsprocessen är *individuella förändringar i valdeltagandet* mellan olika val. De allra flesta väljare i Sverige röstar alltid när det är val. Deras valdeltagande varierar inte. De deltar regelbundet i valen. Men det finns en mindre grupp väljare som inte alltid ställer upp och röstar vid valtillfällena. Vi får en viss individuell variation i valdeltagandet som kan påverka partiernas valresultat.

Den tredje förändringsprocess som kan inverka på partiernas valresultat är väljarnas *partibytten*. Den är potentiellt den process som kan ge upphov till de mest dramatiska partiförskjutningarna. Dess verkan är dubbelriktad. En förlorad röst för ett parti är en vunnen röst för ett annat.

Två frågeställningar som har att göra med förändringarna i partiernas röstandelar i 1982 års val kommer att studeras i detta kapitel. Den första gäller förskjutningarna i partiernas väljarstöd mellan 1979 och 1982. Frågan är i vad mån de olika partiernas bakslag eller framgångar berodde på förändringar i valmanskårens sammansättning, på förändringar i valdeltagandet eller på partibyttena mellan valen 1979 och 1982.

Frågeställning nummer två gäller valrörelsen och i vad mån de olika partiernas valresultat avgjordes under de sista veckorna före 1982 års val.

Med hjälp av en mindre panelundersökning under valkampanjen och väljarnas egna uppgifter om när de bestämde sitt partival skall vi analysera rörligheten mellan partierna under valrörelsen.

Förändringar i valmanskårens sammansättning

Valmanskåren ökade i storlek mellan 1979 och 1982. Antalet röstberättigade steg med 90 532 personer. Orsaken var att andelen förstagångsväljare var något högre (cirka 5 procent av valmanskåren) än andelen väljare som avled eller på annat sätt förlorade rösträtten mellan valet 1979 och 1982 (cirka 3,5 procent). Nyttillskottet till valmanskåren bestod till ungefär 80—85 procent av ungdomsväljare mellan 18 och 21 år och till ungefär 15—20 procent av invandrare som blivit svenska medborgare sedan valet 1979.

Resultaten i tabell 2.2 visar vilken betydelse dessa förändringar i valmanskårens sammansättning hade för partiernas röstökningar eller röstminskningar 1982. Uppgifterna om hur de avlidna väljarna röstade år 1979 har hämtats från panelurvalet 1979—1982. Antalsmässigt är de få (56 personer efter vägning till rätt proportion i totalurvalet). Den statistiska osäkerheten blir stor. De beräknade effektmåtten är teoretiska konstruktioner som visar hur partiernas väljarandelar skulle ha påverkats om förstagångsväljarna inte röstat 1982 respektive om de döda väljarna kunnat delta i valet och stött samma partier som de gjorde 1979.

Tabell 2.2. Förändringar i väljarkårens sammansättning 1979—1982: effekter på partiernas röstandelar 1982 (procent)

	<i>partival 1979 respektive 1982</i>						<i>summa procent</i>	<i>antal intervjude</i>
	<i>vpk</i>	<i>s</i>	<i>c</i>	<i>fp</i>	<i>m</i>	<i>övriga</i>		
avlidit eller förlorat rösträtten mellan 1979 och 1982	0	64	14	4	18	0	100	56
förstagångsväljare 1982	7	44	14	5	23	7	100	149
	<i>vpk</i>	<i>s</i>	<i>c</i>	<i>fp</i>	<i>m</i>	<i>övriga</i>		
effekt av avgången från välj. kåren	+0,1	-0,3	+0,1	±0,0	±0,0	+0,1		
effekt av nyttillskottet till välj. kåren	+0,1	-0,1	±0,0	-0,1	±0,0	+0,1		
nettoeffekt av förändringen i väljarkårens sammansättning	+0,2	-0,4	+0,1	-0,1	±0,0	+0,2		

Kommentar: Effektmåtten visar hur partiernas röstandelar 1982 skulle ha påverkats om förstagångsväljarna inte deltagit i valet respektive om de avlidna kunnat rösta och stött samma partier 1982 som de gjorde 1979. Uppgifter om de avlidna väljarnas röstning 1979 har hämtats från panelurvalet 1979—1982 (halva totalurvalet) och vägts upp till dubbla antalet för att få rätt proportion i det stora urvalet.

Något över hälften (64 procent) av de väljare som avled mellan 1979 och 1982 var enligt våra siffror socialdemokrater. Det socialdemokratiska partiet förlorade alltså på avgången från valmanskåren. Om de väljare som dog mellan 1979 och 1982 fått leva och fortfarande stött sina gamla partier från 1979 hade socialdemokraterna vunnit +0,3 procentenheter fler röster. De partier som relativt sett vann något på avgången från valmanskåren var vänsterpartiet kommunisterna och centerpartiet. Deras väljarandelar hade vardera blivit -0,1 procentenheter lägre vid valet 1982 om de väljare som dött sedan 1979 kunnat delta och stödja sina gamla partier även 1982. Den sammanlagda effekten av avgången från valmanskåren på partiernas valresultat 1982 blev alltså inte särskilt stor.

Att just det socialdemokratiska partiet drabbas hårdast av avgången från valmanskåren är inte någonting unikt för 1982 års val. Detsamma inträffade vid valen 1976 och 1979. Hela 68 procent av de väljare som avled mellan 1973 och 1976 hade stött socialdemokraterna 1973. Andelen socialdemokrater bland de väljare som dog mellan 1976 och 1979 var också hög - 58 procent.

Effekten av förstagångsväljarnas röstning på de olika partiernas väljarandelar blev också förhållandevis begränsad 1982. Socialdemokraterna (-0,1 procentenheter) och folkpartiet (-0,1) förlorade relativt sett något medan vänsterpartiet kommunisterna (+0,1) och småpartierna (+0,1) vann något. 1982 års förstagångsväljare röstade i allt väsentligt på samma sätt som övriga väljare. Detsamma gäller om vi enbart undersöker de unga förstagångsväljarna. De avvek 1982 mycket lite från de äldre väljarnas röstning.

I tidigare val under efterkrigstiden har de unga förstagångsväljarnas röstning avvikit relativt kraftigt från övriga väljares. Resultaten i tabell 2.3

Tabell 2.3. Unga förstagångsväljares partival 1956—1982 (procent)

valår	parti						summa procent	antal intervjuade
	vpk	s	c	fp	m	övriga		
1956	0	54	9	26	11	0	100	35
1960	0	65	10	6	19	0	100	43
1964	0	52	13	23	7	5	100	87
1968	2	57	14	18	6	3	100	100
1970	11	46	28	10	5	0	100	226
1973	12	36	36	3	10	3	100	126
1976	9	41	26	12	10	2	100	211
1979	11	33	20	13	20	3	100	133
1982	7	45	13	6	23	6	100	139

Källa: Valundersökningar 1956—1982. Kds och miljöpartiet fick 3 procent vardera bland 1982 års unga förstagångsväljare.

visar hur unga förstagångsväljare röstat i valen sedan 1956. Materialet har hämtats från tidigare valundersökningar. Antalet intervjupersoner är litet, speciellt för de äldsta studierna. Den statistiska osäkerheten är därför stor.

Vänsterpartiet kommunisterna var fortfarande starkare bland unga förstagångsväljare än i väljarkåren som helhet vid 1982 års val. Sju procent av ungdomsväljarna stödde vpk 1982. Men partiets starka ställning bland de yngsta väljarna har försvagats i jämförelse med valen under 1970-talet då mellan 9 och 12 procent av de unga förstagångsväljarna stödde vänsterpartiet kommunisterna.

Ett annat parti som också fått sin ställning försvagad bland de yngsta väljarna är centern. Under 1970-talet hade centerpartiet mer stöd bland de unga förstagångsväljarna än i väljarkåren som helhet. I valet 1982 fick centerpartiet något mindre röster (13 procent) bland väljare mellan 18 och 21 år än bland äldre väljare.

De partier som blivit starkare bland ungdomsväljarna i jämförelse med valen under 1970-talet är socialdemokraterna och moderaterna. Socialdemokratiska partiet hade ett mycket starkt stöd bland de yngsta väljarna under åren 1956 till 1968 (52 till 65 procent av rösterna). Men under 1970-talet gick det sämre. Socialdemokraterna fick vid valen 1973, 1976 och 1979 endast 36, 41 respektive 33 procent av de unga förstagångsväljarnas röster enligt valundersökningarnas resultat. Vid 1982 års val återvann partiet en del av sin tidigare styrka bland de yngsta väljarna. Fyrtiofem procent av de unga förstagångsväljarna röstade på socialdemokraterna 1982. Det socialdemokratiska partiet fick 1982 ett nästan lika stort stöd bland de yngsta väljarna som i väljarkåren som helhet. Sjuttioalets svaghetsperiod bland ungdomsväljarna övervanns för socialdemokraterna 1982, men inte i den utsträckning att partiet blev lika starkt bland de unga förstagångsväljarna som det var under 1950- och 1960-talen.

Moderaterna har enligt valundersökningarnas resultat oftast varit svagare bland de yngsta väljarna än bland väljare i övrigt. Vid valen 1973 och 1976 hade t ex moderaterna endast stöd av 10 procent av de unga förstagångsväljarna. Valen 1979 och 1982 är de första där moderaterna fick ett lika stort röststöd bland de yngsta väljarna som i väljarkåren som helhet. Tjugotre procent av de unga förstagångsväljarna röstade på moderaterna 1982.

Förändringar i valdeltagandet

Andelen väljare som växlar mellan att rösta och att inte rösta i de politiska valen var högre förr i tiden när valdeltagandet var lägre. Enligt en osäker och troligen något för låg siffra från den första valundersökningen 1956 bytte 14 procent av de röstberättigade från röstning till icke-röstning eller

från icke-röstning till röstning mellan valen 1954 och 1956. Motsvarande siffra för växlingen mellan valdeltagande och röstskolk var 12 procent mellan valen 1964 och 1968.

Under 1970-talet har andelen väljare som växlar mellan att rösta och icke-rösta vid valen minskat något. Vid valen 1970, 1973, 1976 och 1979 var andelen väljare som satt hemma vid ett val efter att ha röstat i ett tidigare eller som tvärtom gick och röstade i ett val efter att ha röstskolkat i ett tidigare mellan 8 och 9 procent av de röstberättigade.

De potentiella möjligheterna för partierna att vinna eller förlora röstandelar på grund av förändringar i det individuella valdeltagandet hänger naturligtvis samman med hur stor andel av väljarna som omfattas av rörligheten in och ut ur väljarkåren. Ju fler väljare som växlar mellan röstning och icke-röstning desto mer kan det påverka partiernas väljarandelar. När — som i Sverige under sjuttioalet — endast åtta till nio procent av väljarna växlar mellan att rösta eller inte rösta vid valen blir sannolikheten liten att valdeltaganderörligheten skall ge upphov till stora vinster eller förluster för partierna.

Mönstret från valen under 1970-talet gick igen även 1982. Andelen väljare som växlade mellan röstning och icke-röstning mellan valen 1979 och 1982 var 8 procent. Hela 88 procent av de väljare som var röstberättigade både 1979 och 1982 deltog i båda valen. Det var endast 4 procent av de röstberättigade som varken röstade 1979 eller 1982.

Resultaten i tabell 2.4 visar vilka partier som gynnades och vilka som missgynnades av de individuella förändringarna i valdeltagandet mellan

Tabell 2.4. Mobiliserade och demobiliserade väljare 1982 — effekter av förändringar i valdeltagandet mellan 1979 och 1982 på partiernas röstandelar 1982 (procent)

	partival 1979 respektive 1982						summa procent	antal inter- vjuade
	vpk	s	c	fp	m	övriga		
demobiliserade väljare röstade 1979 men inte 1982	6	48	19	8	16	3	100	106
mobiliserade väljare röstade inte 1979 men 1982	1	63	8	3	17	8	100	73
	vpk	s	c	fp	m	övriga		
effekt av demobiliseringen	-0,1	± 0,0	-0,1	-0,1	+0,3	± 0,0		
effekt av mobiliseringen	-0,1	+0,5	-0,2	-0,1	-0,2	+0,1		
nettoeffekt av förändringar i valdeltagandet	-0,2	+0,5	-0,3	-0,2	+0,1	+0,1		

Kommentar: Uppgifter om valdeltagandet har hämtats från de offentliga röstlängderna 1979 och 1982. Analyserna omfattar, förutom intervjuade personer 1982, också ett antal väljare från panelurvalet 1979—1982 som enbart intervjuades 1979. Dessa personer återfinns bland de demobiliserade väljarna.

valen 1979 och 1982. Uppgifterna om intervjupersonernas valdeltagande bygger på information från de offentliga röstlängderna. Intervjupersonernas egna uppgifter om sitt valdeltagande används inte. De är mycket otillförlitliga. Människor som inte har röstat har en tendens att komma ihåg att de har röstat. Det sociala trycket gör det svårt för valskolkare att erkänna att de inte uppfyllt den förhärskande majoritetsnormen som är att "en svensk röstar när det är val". I 1982 års eftervalsundersökning intervjuades totalt 126 personer som enligt röstlängderna inte röstade i valet. Något över en fjärdedel av dem (26 procent) uppgav dock att de röstat.

Ett parti vann klart på de individuella förändringarna i valdeltagandet mellan 1979 och 1982. Det var socialdemokraterna. Hela 63 procent av de väljare som mobiliserades att rösta 1982 från att ha valskolkat 1979 stödde socialdemokratiska partiet. Andelen socialdemokrater bland dem som demobiliserades och stannade hemma 1982 efter att ha röstat 1979 var lägre — 48 procent. Socialdemokratiska partiet vann mer röster på mobiliseringen än vad det förlorade på demobiliseringen. Nettovinsten motsvarade +0,5 procentandelar av väljarkåren. I 1979 års val förlorade socialdemokraterna lika mycket (−0,5 procentenheter) på förändringarna i valdeltagandet. Moderaterna, som vann relativt mycket på de individuella valdeltagandeförändringarna 1979 (+0,5 procentenheter), vann mindre 1982 (+0,1 procentenheter).

De partier som gjorde förluster 1982 på grund av växlingarna i det individuella valdeltagandet var vänsterpartiet kommunisterna (−0,2 pro-

Tabell 2.5. Partisympatier hos valskolkare 1979 och 1982 (procent)

<i>partisympti</i>	<i>andel av valskolkare med partisympti</i>	
	<i>1979</i>	<i>1982</i>
vpk	5	4
s	54	56
c	23	13
fp	8	5
m	8	17
kds	1	3
mp	—	1
övriga	1	1
summa procent	100	100
antal intervjuade	127	142

Kommentar: Valskolkarnas partisympatier har fastställts med hjälp av en serie frågor som gäller partipreferens och hur de skulle röstat om de röstat. Andelen intervjuade röstskolkare som inte angav någon form av partisympti var 16 procent 1979 och 28 procent 1982.

centenheter), centerpartiet (−0,3 procentenheter) och folkpartiet (−0,2 procentenheter).

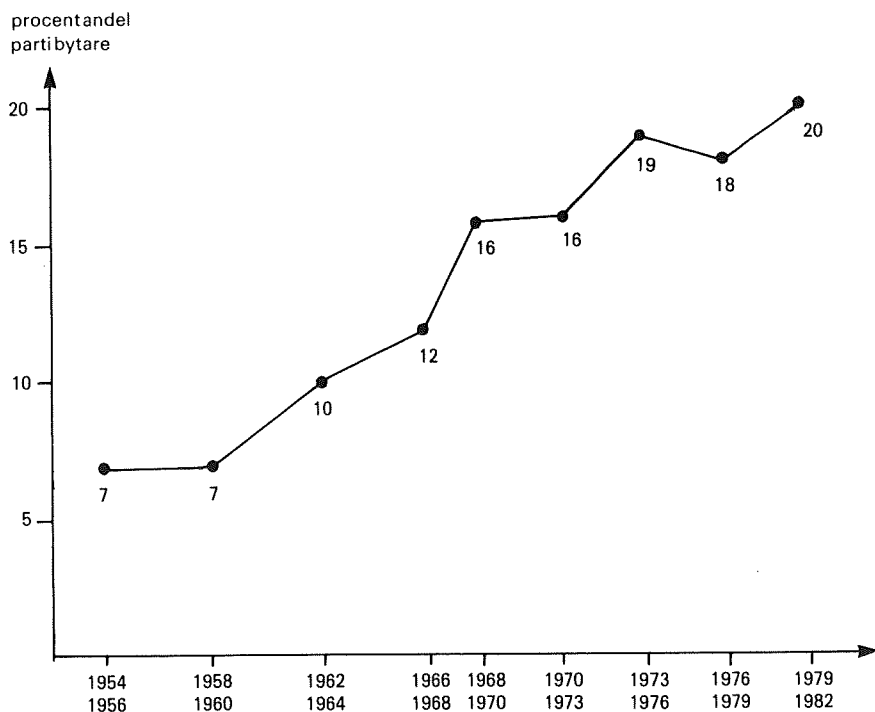
Socialdemokraternas röstvinst på mobiliseringen i 1982 års val kunde potentiellt ha blivit ännu större än den blev.

En analys av valskolkarnas partisympatier 1982 visar att en klar majoritet av dem var socialdemokrater (56 procent). Övriga riksdagspartier var svagare representerade bland icke-röstarna än de var bland de väljare som röstade (se tabell 2.5). De hade relativt sett förlorat på om valdeltagandet hade blivit hundraprocentigt.

Partibyten mellan 1979 och 1982

Andelen väljare som byter parti vid valen har stadigt ökat sedan den första valundersökningen genomfördes 1956. Partibyten var sällsynta på

Figur 2.1. Andel partibytare vid valen 1956—1982 (procent)

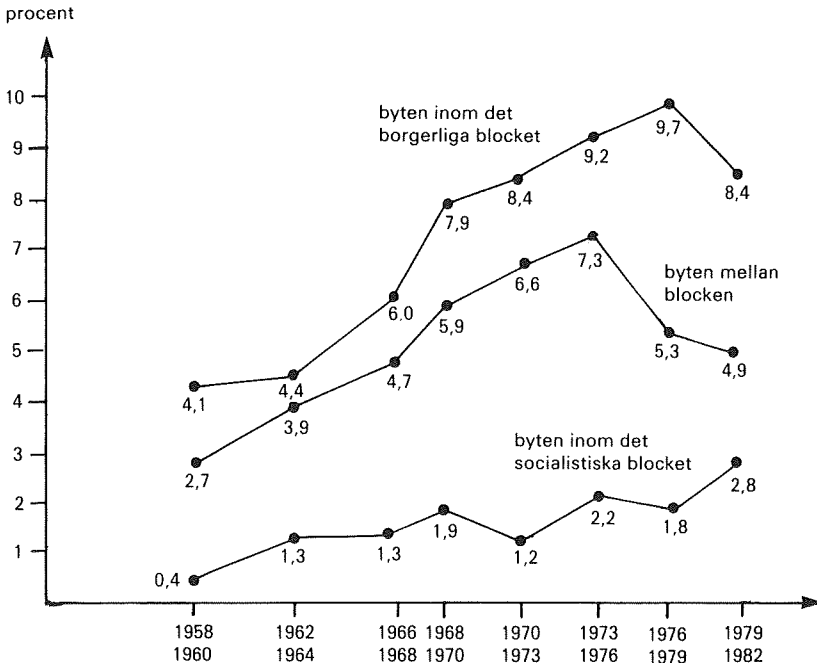
Kommentar: Procentbasen vid varje mättillfälle är definierad som antalet intervjupersoner som röstat vid de båda relevanta valen. Resultatet har hämtats från valundersökningarna 1956—1982. Där det varit möjligt har paneldata använts för att fastställa andelen partibytare.

1950-talet. Andelen partibytare var t ex enbart 7 procent vid valen 1956 och 1960. Under 1960-talet ökade andelen partibytare vid varje valtillfälle och nådde 16 procent 1970. Ökningen fortsatte under sjuttioalet. Vid valen 1976 och 1979 var andelen partibytare 19 respektive 18 procent. Trenden mot en ökad rörlighet höll i sig även 1982. Andelen väljare som bytte parti mellan valen 1979 och 1982 var 20 procent (se figur 2.1).

Rörligheten har alltså ökat i den svenska väljarkåren under de senaste årtiondena, men internationellt sett är svenska väljare fortfarande bland de mest stabila vi känner till. De flesta andra västliga demokratier har mer lätttrörliga väljare. Andelen partibytare har under 1970-talet oftast legat över 20 procent och ibland över 30 procent i sådana länder som t ex Danmark, Norge och Västtyskland.

Den ökade rörligheten bland svenska väljare är i första hand ett borgerligt fenomen. Det är bland borgerliga väljare och inom det borgerliga blocket som andelen partibytare ökat mest. Vid valet 1960 bytte 4 procent av väljarna parti mellan centerpartiet, folkpartiet och dåvarande högerpartiet. Tjugo år senare vid valet 1979 hade motsvarande procentandel stigit till 10 procent (se figur 2.2).

Figur 2.2. Partibytten inom och mellan de politiska blocken (procent)

Vid valet 1982 minskade dock andelen partibytare mellan de borgerliga partierna för första gången i valundersökningarnas historia. Andelen väljare som röstade både 1979 och 1982 och som bytte parti mellan två borgerliga partier utgjorde 8 procent.

Andelen partibytare mellan socialdemokraterna och vänsterpartiet kommunisterna ökade svagt under 1960-talet från 0,4 procent 1960 till 1,9 procent 1970 men låg sedan stilla kring 2 procent under 1970-talet. Vid 1982 års val steg dock andelen partibytare inom det socialistiska blocket till 2,8 procent.

Andelen väljare som byter parti över blockgränsen mellan de borgerliga och de socialistiska partierna har alltid varit färre än andelen partibytare inom blocken. En majoritet av de människor som byter parti i Sverige har alltid gjort det inom det egna partiblocket. Men även blockbyttarna har blivit fler genom åren. Andelen väljare som ändrade partival mellan ett borgerligt och ett socialistiskt parti var som lägst 1960 (2,7 procent) och steg sedan i varje val fram till 1976 års val då 7,3 procent av väljarna bytte parti mellan blocken. Vid 1979 och 1982 års val har dock andelen blockbytare minskat igen — först till 5,3 procent 1979 och sedan till 4,9 procent 1982. Blockbyttarnas andel av samtliga partibytare höll sig under hela perioden 1960 till 1976 kring 40 procent. Vid 1979 års val sjönk den andelen till 30 procent och vid valet 1982 till 25 procent. Polariseringen mellan blocken har ökat. Det har blivit svårare för väljarna att ta sig över gränsen.

När man talar om den ökade rörligheten bland svenska väljare bör man alltså hålla i minnet att rörligheten mellan de borgerliga och de socialistiska partierna minskat både i 1979 och 1982 års val. Den politiskt mest intressanta rörligheten bland väljarna — den som avgör regeringsmakten — har inte fortsatt att öka. Den har istället minskat två val i rad.

En detaljerad analys av partibytena och väljarströmmarna mellan valet 1979 och 1982 återfinns i tabellerna 2.6—2.8. Uppgifterna om partival 1979 bygger för ena hälften av urvalet på paneldata inhämtade 1979 och för andra hälften på minnesdata från år 1982. Minnesdata är i sammanhanget underlägsna paneldata. De ger upphov till fler fel. Vissa människor har t ex en tendens att inte vilja medge att de bytt parti. Tidigare studier i Sverige men också i bl a Norge och USA har visat att minnesfel tenderar att undervärdera rörligheten i väljarkåren. Effekten brukar inte vara dramatisk men andelen partibytare kan komma att underskattas med någon eller några procentenheter. I 1982 års valundersökning var andelen partibytare 19,6 procent i panelurvalet 1979—1982 mot 19,4 procent i det urval där personerna enbart intervjuades 1982 och ombads att minnas sitt partival tre år tidigare. Andelen partibytare var alltså högre i panelurvalet, men endast 0,2 procentenheter högre.

Storleken på minnesfelet när man ber väljare komma ihåg tidigare

partival kan uppskattas genom att studera panelmaterial. Andelen personer i panelurvalet 1979—1982 som lämnade uppgift om partivalet 1979 både vid intervjun 1979 och vid intervjun 1982 och som uppgav olika partier var 9 procent. Motsvarande minnesfel var 10 procent i panelurvalet 1973—1976 och 8 procent i panelurvalet 1976—1979. Valdeltagandepuppgifterna i tabellerna 2.6—2.8 är dock inte behäftade med minnesfel. De har samlats in från röstlängderna.

Socialdemokraterna och moderaterna hade 1982 — precis som vid valen under 1970-talet — de mest partitrogna väljarna. De allra flesta socialdemokrater (89 procent) och moderater (84 procent) från 1979 fortsatte att stödja sina partier även 1982. För moderaternas del var dock stabiliteten något mindre än 1979 då hela 93 procent av partiets väljare från 1976 ånyo stödde partiet.

Socialdemokraterna tappade 1982 för första gången sedan valundersökningarna startade fler röster till moderaterna (2 procent) än till mittenpartierna (1 procent till centern och 0 procent till folkpartiet). Det parti som socialdemokraterna släppte flest partibytare till 1982 var dock vänsterpartiet kommunisterna (3 procent).

Folkpartiet, centerpartiet och vänsterpartiet kommunisterna har under hela 1970-talet haft mer lättroliga väljare än socialdemokraterna och moderaterna. Det mönstret gick igen även i 1982 års val. Folkpartiet förlorade över hälften av sina väljare från 1979 (56 procent). Vänsterpartiet kommunisterna och centern tappade nästan lika stora andelar av sina gamla väljare från tre år tidigare (40 respektive 35 procent).

De väljare som lämnade vänsterpartiet kommunisterna gick i första hand till socialdemokraterna (26 procent) eller till miljöpartiet (5 procent). Centerns partibytare spred ut sig mer. De flesta gick till moderaterna (11 procent) och socialdemokraterna (9 procent) medan jämförelsevis få bytte till folkpartiet (endast 4 procent). Vid valen 1976 och 1979 var andelen centerpartister som bytte till folkpartiet mycket högre — 13 respektive 10 procent. Andelen centerväljare som bytte till kds (3 procent) och miljöpartiet (3 procent) var däremot förhållandevis hög 1982. Folkpartiet förlorade i främsta rummet sina partibytare till moderaterna. Hela 27 procent av folkpartiets väljare från 1979 bytte till moderaterna 1982. Till socialdemokraterna (10 procent) och centern (10 procent) tappade folkpartiet färre väljare.

Miljöpartiet rekryterade sina flesta väljare från centerpartiet. Trettiofem procent av miljöpartiets väljare 1982 hade stött centern 1979. En relativt stor andel miljöpartiväljare kom också från vänsterpartiet kommunisterna (15 procent). Från socialdemokraterna och moderaterna vann miljöpartiet däremot förhållandevis få väljare. Endast 7 respektive 13 procent av miljöpartiets väljare vid valet 1982 kom från socialdemokraterna eller moderaterna.

Tabell 2.6. Röstförändringar 1979—1982: Vart gick 1979 års väljare?

partival 1979	partival 1982								ej röst- tande 1982	summa procent	antal intervju- personer
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp	blankt			
vpk	60	26	2	1	1	0	5	1	4	100	126
s	3	89	1	0	2	0	0	1	4	100	1 103
c	1	9	65	4	11	3	3	1	3	100	469
fp	1	10	10	44	27	3	2	0	3	100	242
m	0	3	4	4	84	1	1	0	3	100	500
kds	0	8	5	3	2	72	5	0	5	100	39
blankt	0	19	19	10	10	5	4	33	0	100	21
ej röstande 1979	1	30	4	2	8	1	2	1	51	100	153
ej röstberättig. 1979	6	39	12	5	21	3	3	0	11	100	168

Tabell 2.7. Röstförändringar 1979—1982: Varifrån kom 1982 års väljare?

partival 1979	partival 1982								ej rös- tande 1982
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp	blankt	
vpk	58	3	0	1	0	0	15	5	3
s	27	81	2	1	3	3	7	34	23
c	3	3	78	11	9	25	35	13	8
fp	1	2	6	68	11	11	9	5	4
m	2	1	5	11	69	7	13	4	8
kds	0	0	1	1	0	43	4	0	1
blankt	0	0	1	1	0	2	2	30	0
ej röstande 1979	1	4	2	1	2	3	6	9	43
ej röstberättig. 1979	8	6	5	5	6	6	9	0	10
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	131	1 222	389	158	609	65	46	24	182

Tabell 2.8. Stabila partiväljare och partibytare 1979—1982

	andel av väljare som röstade på ett parti både 1979 och 1982
stabila partiväljare (samma parti 1979 och 1982)	80,5
partibytare	19,5
från vpk, s till c, fp, m	1,3
från c, fp, m till vpk, s	3,6
mellan vpk och s	2,8
mellan c, fp och m	8,4
mellan riksdagsparti och övriga partier	3,4
summa procent	100,0
antal intervju personer	2 388

Kds framgång 1982 berodde precis som miljöpartiets till stor del på partibyten från centerpartiet. En fjärdedel av kds-väljarna 1982 var gamla centerväljare från 1979.

Blankrösterna var ovanligt många i 1982 års val (52 001). De har ökat kraftigt vid de senaste valen. Vid valet 1976 var antalet blankröster 19 295 och vid valet 1979 31 488. Uppgifterna gäller egentligen antalet ogiltiga valsedlar men de allra flesta ogiltiga valsedlar är blanka. En majoritet av de blankröstare 1982 som stött något parti 1979 var enligt våra resultat socialdemokrater (57 procent). Kanske ser vi här en liten effekt av den "kampanj" för blankröstning som riktades mot socialdemokratiska fondmotståndare i 1982 års valrörelse? En detaljanalys av de blankröstare bland de intervjuade som stödde socialdemokraterna 1979 visar att de flesta av dem (75 procent) var kritiska till kollektiva löntagarfonder. Vi talar dock endast om åtta intervjupersoner så resultatet skall inte tas alltför seriöst.

Vilka effekter partibytena mellan 1979 och 1982 fick på partiernas valresultat 1982 analyseras i tabell 2.9. Resultaten visar nettoeffekter av partibytena mellan partierna. Procentfördelningarna har gjorts med samtliga partiröstande 1979 och 1982 som bas.

Socialdemokraterna, moderaterna och kds vann fler röster än de förlorade på partibytena 1982 medan vänsterpartiet kommunisterna gick plus minus noll och centerpartiet och folkpartiet förlorade stort. Socialdemokraternas nettovinst blev +2,1 procentenheter och hämtades främst från centern (+1,4) och folkpartiet (+1,0) medan partibytena med vänsterpartiet kommunisterna (-0,1) och moderaterna (-0,2) ledde till mindre nettoförluster.

Centerpartiets tillbakagång 1982 berodde främst på stora partibytarförluster. Partiet förlorade netto -3,9 procentenheter på partibytena mellan 1979 och 1982 enligt våra siffror. De största nettoförlusterna gjordes till

Tabell 2.9. Partiernas nettovinst eller nettoförluster till följd av partibyten mellan valen 1979 och 1982

	<i>parti</i>													
	<i>vpk</i>		<i>s</i>		<i>c</i>		<i>fp</i>		<i>m</i>		<i>kds</i>		<i>mp</i>	
nettovinst (+) eller	s	+0,1	vpk	-0,1	vpk	-0,1	vpk	0,0	vpk	-0,0	vpk	0,0	vpk	+0,3
nettoförlust (-) till	c	+0,1	c	+1,4	s	-1,4	s	-1,0	s	+0,2	s	-0,1	s	+0,1
följd av partibyten	fp	0,0	fp	+1,0	fp	+0,3	c	-0,3	c	+1,4	c	+0,6	c	+0,7
med angivet parti	m	+0,0	m	-0,2	m	-1,4	m	-2,0	fp	+2,0	fp	+0,2	fp	+0,2
	kds	0,0	kds	+0,0	kds	-0,6	kds	-0,2	kds	-0,2	m	+0,2	m	+0,3
	mp	-0,3	mp	-0,1	mp	-0,7	mp	-0,2	mp	-0,3	mp	-0,1	kds	+0,1
	övr	+0,1	övr	+0,1	övr	+0,0	övr	0,0	övr	0,0	övr	0,0	övr	0,0
nettoeffekt av partibyten		0,0		+2,1		-3,9		-3,7		+3,1		+0,8		+1,7

Kommentar: Procentbasen är definierad som partiväljare 1979 och 1982 (2 388 personer).

socialdemokraterna (-1,4) och moderaterna (-1,4). Centern tappade också relativt många väljare till kds (-0,6) och miljöpartiet (-0,7). Partibytena med folkpartiet ledde däremot till nettovinster för centern (+0,3).

Folkpartiet gjorde nettoförluster på partibytena med samtliga andra partier 1982. De största förlusterna kom i bytena med moderaterna (-2,0). Avtappningen till socialdemokraterna var också relativt omfattande (-1,0) medan förlusterna till centern (-0,3) och till småpartierna (-0,2 till både kds och mp) var mindre.

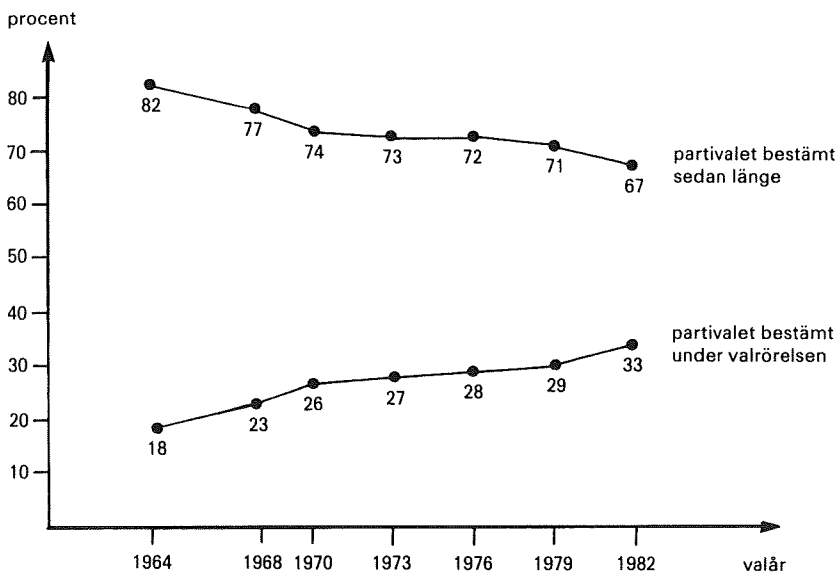
Moderaternas stora partibytarvinst (+3,1 procentenheter) 1982 kom i första hand från de andra borgerliga partierna (+2,0 från folkpartiet och +1,4 från centern). Från socialdemokraterna vann moderaterna endast +0,2 procentenheter. Moderaterna fick precis som centern och folkpartiet vidkännas vissa nettoförluster i partibytena med kds (-0,2) och miljöpartiet (-0,3).

Partibytten under 1982 års valrörelse

Det brukar ibland hävdas att valrörelserna blivit alltmer betydelsefulla för partierna och för valresultaten. Utsagan kan diskuteras men ur åtminstone en synvinkel är den riktig. Valrörelserna har blivit viktigare för väljarnas partival. Andelen väljare som *uppper* att de bestämmer sitt val av parti under valrörelserna har ökat stadigt i val efter val ända sedan mitten av 1960-talet när vi började vår mätserie. Vid valet 1964 uppgav endast 18 procent av de intervjuade väljarna att de bestämt sitt partival "under sista veckan före valet" eller "tidigare under hösten och sommaren". De allra flesta (81 procent) angav att de bestämt sitt partival "sedan länge". Femton år senare, vid valet 1979, hade andelen väljare som uppgav att de bestämde sitt partival under sista veckan eller tidigare under hösten och sommaren stigit till 29 procent medan andelen väljare som angav att de visste sedan länge hur de skulle rösta hade minskat till 70 procent.

Utvecklingen fortsatte även 1982. Andelen väljare som sade att de hade bestämt sitt partival under valrörelsen (svarsalternativen "sista veckan" eller "tidigare under hösten och sommaren") var hela 33 procent 1982 medan andelen väljare som angav att partivalet varit bestämt sedan länge sjönk ytterligare till 66 procent.

Den frågeställning som skall analyseras i detta avsnitt gäller partibytena under 1982 års valrörelse och vad de betydde för de olika partiernas valresultat. Intervjufrågan om när i tiden väljarna bestämde sitt partival är naturligtvis användbar i ett sådant sammanhang. Men resultatet från frågan kan inte tolkas alltför bokstavligt. Väljarnas egna uppgifter om tidpunkten för partival bör knappast tas *ad notam* och läggas till grund för analyser av de olika partiernas vinster och förluster under valrörelserna.

Figur 2.3. Tidpunkt för röstningsbeslut 1964–1982 (procent)

Kommentar: Intervjufrågan hade följande lydelse: "När bestämde Ni Er för vilket parti Ni skulle rösta på i år? Var det under sista veckan före valet eller tidigare under hösten och sommaren eller visste Ni sedan länge hur Ni skulle rösta?" Intervjupersoner som valde något av de två förstnämnda svarsalternativen har klassificerats som att partivalet bestämts under valrörelsen. I 1982 års valundersökning blev den exakta svarsfördelningen följande *sista veckan* 17 procent, *tidigare under hösten eller sommaren* 16 procent, *partivalet bestämt sedan länge* 66 procent och *vet inte/vill ej svara* 1 procent. Antalet intervjupersoner var 2 600. Endast personer som deltog i valet ingår i analysen. Motsvarande svarsfördelningar för åren 1964 till 1979 återfinns i Sören Holmberg, *Svenska väljare*.

Två av tre partibytare (62 procent 1976, 67 procent 1979, 69 procent 1982) brukar uppgge att de bestämde sitt partival under valrörelsen. Om de verkligen fattade beslutet att byta parti under valrörelsen eller inte vet vi inte. Och det kanske inte heller många av de aktuella partibytarna visste. Att byta parti är en utdragen process för de flesta människor. Det kan inte vara lätt att efteråt fastslå när i tiden de avgörande stegen togs – varken för en utanförstående betraktare eller för de väljare som bytte parti. Intervjufrågan om tidpunkten för röstningsbeslutet är grov och mäter inte bara hur väljarna uppfattar när de bestämde sitt partival utan också osäkerhet i partivalet. Mindre övertygade och tveksamma partiväljare har en tendens att ange att de bestämde sitt partival sent under valrörelserna – oavsett när det faktiska röstningsbeslutet verkligen togs. En studie av partibytareffekter under en valrörelse byggd på partibytare som själva uppgivit att de bestämt sitt partival under valkampanjen är alltså inte tillräddlig. Den skulle bygga på alltför lös sand.

En bättre metod för att analysera väljarströmmarna under en valrörelse är att utgå ifrån en panelundersökning med intervjuer både före och efter valkampanjen. 1982 års valundersökning innehåller en mindre panelstudie av detta slag. Intervjupersonerna i förvalsurvalet (ca 1 250 personer) frågades före valet om sina röstningsavsikter och efter valet (i en enkät) om sin faktiska röstning. Vi har alltså tillgång till individuella förändringsuppgifter som kan användas för att studera partibytena under 1982 års valrörelse.

Panelundersökningens uppläggning är emellertid inte den bästa tänkbara för att studera valrörelseeffekter. Förvalsintervjuerna gjordes inte innan valkampanjen kom igång. De gjordes under själva valrörelsen, från mitten av augusti fram till valet. Någon renodlad valrörelseeffekt kan inte mätas med utgångspunkt från ett sådant undersökningsmaterial. De partibytten som kan registreras mellan förvalsintervjuerna i augusti/september och enkäten efter valet kan säkert tillskrivas valrörelsen. De inträffade medan den pågick. Problemet är de väljare som i valet röstade som de sade att de skulle göra i intervjun före valet. Bland dem — speciellt om de intervjuades sent under valrörelsen — kan dölja sig personer som bytte parti under valkampanjen, men bytet skedde innan vi intervjuade dem. Uppläggningsen av panelstudien med intervjuer under själva valrörelserna gör att vi riskerar att underskatta andelen väljare som byter parti under valkampanjen.

Intervjumaterialet i 1982 års förvalsundersökning gör det möjligt att fastställa väljarnas partitillhörighet vid tre olika tillfällen — vid valet 1979, strax före valet 1982 och vid valet 1982. Väljarströmmarna mellan dessa tre mättillfällen kan studeras och intervjupersonerna kan klassificeras efter om, när och hur de bytte parti. Vi har urskiljt fyra olika grupper av väljare. *Stabila partiväljare* är personer som föredrog samma parti vid samtliga tre mättillfällen. *Vacklande partiväljare* är personer som precis som de stabila partiväljarna röstade på samma parti 1979 och 1982 men som i intervjun före valet sympatiserade med något annat parti. *Mellanvalsbytare* är väljare som stödde ett annat parti 1982 än 1979 och som redan i förvalsintervjun föredrog sitt nya parti. Bland dessa väljare kan finnas vissa personer som inte ändrade sitt partival under mellanvalsperioden utan istället gjorde det under valrörelsen. För att minska risken för att överskatta andelen mellanvalsbytare har en korrigering gjorts. Mellanvalsbytare som själva angivit att de bestämde sitt partival under sista veckan före valet har inte klassificerats som mellanvalsbytare. De har istället förts till den fjärde väljargruppen, *valrörelsebytarna*. Till gruppen valrörelsebytare har dessutom förts väljare som liksom mellanvalsbytarna ändrade partival mellan 1979 och 1982 men som gjorde partibytet under valrörelsen. Valrörelsebytarna sympatiserade ännu vid förvalsintervjun med sina gamla partier från 1979 men bytte sedan parti fram till valet. Till

34 *Stabilitet och rörlighet bland väljarna*

gruppen valrörelsebytare har också förts ett mindre antal väljare (cirka 1 procent av intervjupersonerna) som sympatiserade med olika partier vid samtliga tre mättillfällen. De bytte parti både under mellanvalsperioden och under valrörelsen.

Resultaten i tabell 2.10 visar hur intervjupersonerna i förvalsundersökningen fördelade sig på de fyra olika väljargrupperna. Analysen har också genomförts inom olika socioekonomiska grupper och bland väljare som stödde olika partier i valet 1982.

Väljarnas fördelning på de fyra väljargrupperna 1982 var så gott som identisk med motsvarande fördelning 1979. En klar majoritet av intervjupersonerna var stabila partiväljare (78 procent). De höll på samma parti vid samtliga tre mättillfällen. Andelen vacklande partiväljare som eventuellt var på väg att byta parti under valrörelsen men som till sist stannade kvar hos sitt gamla parti från 1979 var endast 3 procent. Bland partibytnarna var mellanvalsbytnarna något fler (10 procent) än valrörelsebytnarna (9 procent).

Andelen valrörelsebytare blir något högre (12 procent) om vi inte enbart talar om partibyten mellan 1979 och 1982 utan också om "partibyten" mellan partisympatimätningen före valet och röstningen i 1982 års val. De vacklande partiväljarna "bytte" också parti under valrörelsen även om bytet enbart innebar att de återvände till sitt gamla parti från 1979. Tre fjärdedelar av det totala antalet valrörelsebytare 1982 bytte parti jämfört med 1979, medan den övriga fjärdedelen kanske övervägde att byta parti men gick till slut tillbaka till samma parti som 1979. De återvanns av sina gamla partier under valrörelsen.

Väljarnas stabilitet eller rörlighet under 1982 års valrörelse hade ett visst samband med socioekonomisk grupptillhörighet. Andelen valrörelsebytare var högre än genomsnittet bland kvinnor, bland yngre väljare under 40 år, bland tjänstemän och studerande och bland storstadsbor. Bland män, äldre väljare, människor på landsbygden och bland arbetare och jordbrukare var andelen valrörelsebytare lägre än genomsnittet för hela väljarkåren. Den grupp som uppnådde den största rörligheten var de studerande. Endast 48 procent av dem var stabila partiväljare mellan 1979 och 1982 medan hela 28 procent hade bytt parti under mellanvalsperioden och ytterligare 19 procent under valrörelsen. Jordbrukarna var de studerandes motsats. De var extremt stabila. Hela 89 procent av jordbrukarna stödde ett och samma parti vid samtliga tre mättillfällen. Andelen valrörelsebytare bland jordbrukarna var 0 procent medan 9 procent hade bytt parti under mellanvalsperioden.

Partiernas väljargrupper 1982 var mycket olika sammansatta när det gäller våra fyra stabilitets- och rörlighetsgrupper. Nästan hälften (45 procent) av vänsterpartiet kommunisternas väljare hade t ex bytt eller återvänt till vpk under valrörelsen. Andelen stabila vpk-väljare var endast

Tabell 2.10. Stabilitet eller partibyte under 1982 års valrörelse. Väljarströmmar mellan valet 1979, 1982 års valrörelse och valet 1982 (procent)

socioekonomisk grupp och partival 1982	stabila partiväljare 1979—1982		partibytare 1979—1982		summa procent	antal inter- vjuade	totala andelen val- rörelse- bytare
	stabila parti- väljare	vacklande partiväljare	mellan- vals- bytare	val- rörelse- bytare			
kön							
män	79	3	10	8	100	527	11
kvinnor	77	3	10	10	100	450	13
ålder							
22—30	63	4	19	14	100	179	18
31—40	74	3	11	12	100	230	15
41—50	82	2	7	9	100	163	11
51—60	85	2	10	3	100	183	5
61—70	87	2	3	8	100	128	10
71—80	87	1	8	4	100	94	5
yrikesgrupp							
industriarbetare	79	2	12	7	100	167	9
övriga arbetare	83	2	7	8	100	256	10
lägre tjänstemän	72	6	11	11	100	111	17
tjänstem. i mellanst.	74	4	10	12	100	195	16
högre tjänstemän	78	2	11	9	100	113	11
småföretagare	80	1	8	11	100	65	12
jordbrukare	89	2	9	0	100	47	2
studerande	48	5	28	19	100	26	24
bostadsort							
ren landsbygd	83	3	7	7	100	180	10
mindre tätort	81	3	8	8	100	229	11
stad eller större tätort	75	3	13	9	100	419	12
Stockh., Göteb., Malmö	75	1	12	12	100	139	13
partival 1982							
vpk	41	12	14	33	100	51	45
s	90	0	7	3	100	463	3
c	78	8	7	7	100	146	15
fp	63	5	5	27	100	56	32
m	75	2	15	8	100	214	10
kds	52	3	28	17	100	29	20
mp	—	—	59	41	100	17	41
samtliga partiväljare	78	3	10	9	100	977	12

Kommentar: Analysen omfattar de intervjupersoner i förvalsstudien 1982 som uppgivit partival 1979, röstningsavsikt före 1982 års val och partival 1982 i enkäten efter valet. *Stabila partiväljare* har stött samma parti vid alla tre mättillfällen, *vacklande partiväljare* röstade på samma parti 1979 och 1982 men sympatiserade med något annat parti i intervjun före 1982 års val, *mellanvalsbytare* röstade på ett annat parti 1979 än 1982 och föredrog sitt nya parti redan vid intervjun före 1982 års val, *valrörelsebytarna* sympatiserade ännu vid förvalsintervjun med sitt gamla parti från 1979 men bytte sedan till ett nytt parti. Ett fåtal väljare (cirka 1 procent), som sympatiserade med olika partier vid samtliga tre mättillfällen har också förts till gruppen valrörelsebytare. För att minska den underskattning av andelen valrörelsebytare som orsakas av panelstudiers uppläggning har de mellanvalsbytare som själva angett att de bestämde sitt partival under valrörelsens sista vecka förts till gruppen valrörelsebytare.

41 procent i förvalsstudien. Även de övriga mindre partierna hade mycket rörliga väljare. Den totala andelen valrörelsebytare var 32 procent bland folkpartiets väljare, 20 procent bland kds-väljarna och 41 procent bland miljöpartiets väljare. De mindre partierna rekryterade med andra ord mellan en femtedel till hälften av de väljare som röstade på dem under valrörelsen.

De stora partierna hade mycket stabilare väljare. Andelen socialdemokratiska väljare som hade bytt till partiet under de sista veckorna före 1982 års val var endast 3 procent. Motsvarande andel för de moderata väljarna var något högre, 10 procent.

Resultaten i tabell 2.10 visar hur stora andelar av de olika partiernas väljargrupper som vanns under valrörelsen 1982 respektive under mellanvalsperioden dessförinnan. Men de säger ingenting om hur stora de olika partiernas förluster var under samma period. Om vi vill analysera vilka effekter valrörelsen fick på de olika partiernas valresultat räcker det inte med att studera inflödet av nya väljare till partierna. Vi måste också ta hänsyn till det samtidiga utflödet av gamla väljare. Den intressanta frågan är vilka partier som vann respektive förlorade på partibytena under 1982 års valrörelse.

Frågeställningen besvaras med hjälp av två olika analyser i tabellerna 2.11 och 2.12. Resultaten i tabell 2.11 gäller regelrätta partibytten mellan 1979 och 1982. Procentberäkningarna visar partiernas nettovinster eller nettoförluster orsakade av partibytten under mellanperioden 1979—1982 eller under själva valrörelsen 1982. De vacklande partiväljarna som ändrade sina partisympatier både under mellanvalsperioden och under valrörelsen är inte medtagna som partibytare i tabell 2.11. De bytte inte parti mellan 1979 och 1982. De vacklade endast i sina partisympatier. Problemet i tabell 2.11 gäller effekten av partibytten, inte effekten av partisympatiförändringar.

I tabell 2.12 har effekterna av de vacklande partiväljarnas sympatiförändringar däremot tagits med och specialstuderats. Resultaten gäller enbart partiernas vinster och förluster under valrörelsen. Tre olika analyser särredovisas: en som visar partiernas valrörelsevinster eller valrörelseförluster till följd av partisympatiförändringar bland vacklande partiväljare (återvinster av gamla väljare under valrörelsen och förluster av tillfälliga sympatisörer), en som visar partiernas vinster och förluster till följd av regelrätta partibyten under valrörelsen och en som visar partiernas totala nettovinster eller nettoförluster till följd av både partisympatiförändringar och partibyten under 1982 års valrörelse. Samtliga tre analyser är användbara om man vill bedöma hur framgångsrik 1982 års valrörelse var för de olika partierna. Den sistnämnda analysen, som visar partiernas totala vinster eller förluster till följd av alla olika slags förändringar i väljarnas partitillhörighet under valrörelsen, är dock mest användbar vid

en sådan bedömning. Man kan inte enbart se på de faktiskt genomförda partibytena. De väljare som var på väg att byta parti under valrörelsen men ångrade sig (de vacklande partiväljarna) måste också tas med i beräkningen.

Samtliga partier utom vänsterpartiet kommunisterna gjorde klart större partibytarvinster eller partibytarförluster under mellanvalsperioden än under valrörelsen 1982, och det trots att andelen partibyten som inträffade under mellanvalsperioden var ungefär lika stor som andelen partibyten under valrörelsen. Men partibytena under valrörelsen gick åt olika håll och tenderade att jämnas ut sig. Under mellanvalsperioden blåste bytarvindarna mer i samma riktning för de olika partierna.

Vänsterpartiet kommunisterna var det parti som gynnades mest av partibytena under 1982 års valrörelse. Partiet vann, enligt våra resultat från förvalsstudien, mer röster på valrörelsebytena (+ 1,1 procentenheter) än det förlorade under mellanvalsperioden (-0,8). Det parti som förlorade mest på valrörelsebytena 1982 var socialdemokraterna. Partiet förlorade en inte oväsentlig andel av de vinster som gjorts under mellanvalsperioden. Socialdemokraterna förlorade röster motsvarande -0,6 procentenheter under valrörelsen. Under mellanvalsperioden vann partiet + 1,8 procentenheter på partibytena. Det finns en klar koppling mellan socialdemokraternas förluster och vänsterpartiet kommunisternas vinster under 1982 års valrörelse. Vänsterpartiet kommunisternas partibytarvinster hämtades till nästan hundra procent från socialdemokraterna.

Tabell 2.11. Partiernas nettovinster och nettoförluster på grund av partibyten under mellanvalsperioden och under 1982 års valrörelse (procent)

	parti							
	<i>vpk</i>	<i>s</i>	<i>c</i>	<i>fp</i>	<i>m</i>	<i>kds</i>	<i>mp</i>	<i>övr</i>
nettoeffekt av partibytena mellan valet 1979 och starten av valrörelsen 1982	-0,8	+1,8	-2,9	-2,4	+1,5	+0,5	+1,0	-0,1
nettoeffekt av partibytena under valrörelsen 1982	+1,1	-0,6	-0,3	-0,3	+0,5	+0,4	+0,7	-0,1
summa nettoeffekt av partibyten 1979-1982	+0,3	+1,2	-3,2	-2,7	+2,0	+0,9	+1,7	-0,2

Kommentar: Analysen omfattar de intervjupersoner i 1982 års förvalsundersökning som uppgivit partival för 1979 års val, angivit röstningsavsikt eller partipreferens i intervjun före valet 1982 och uppgivit vilket parti de röstade på i 1982 års val i enkäten efter valet (totalt 977 personer). De vacklande partiväljarnas (se tabell 2.10) partisympatiförändringar har inte tagits med i analysen eftersom de inte innebar några partibyten. Procentfördelningarna för mellanvals- respektive valrörelsebytena summerar inte till noll eftersom effekterna av de partibyten som de väljare gjorde som sympatiserade med olika partier vid samtliga tre mätillfällen har förts till valrörelsen för "vinnande" parti och till mellanvalsperioden för "förlorande" parti.

Centerpartiet och folkpartiet uppvisar ett likartat resultat när det gäller effekterna av partibytena mellan 1979 och 1982. Båda partierna drabbades, enligt våra resultat, mycket hårt av partibytena under mellanvalsperioden, $-2,9$ procentenheter för centerpartiet och $-2,4$ procentenheter för folkpartiet. Förlusterna blev mycket mindre under valrörelsen. Centerpartiet och folkpartiet förlorade endast $-0,3$ procentenheter vardera under de sista veckorna före 1982 års val.

Moderaterna vann större delen av sin framgång i 1982 års val under

Tabell 2.12. En detaljanalys av partiernas vinster och förluster på grund av partisympatiförändringar och partibyten under 1982 års valrörelse (procent)

	parti							
	<i>vpk</i>	<i>s</i>	<i>c</i>	<i>fp</i>	<i>m</i>	<i>kds</i>	<i>mp</i>	<i>övr</i>
partisympatiförändringar — vinster och förluster bland vacklande partiväljare								
<i>valrörelse</i> vinst — åter- vinst av gamla väljare från 1979 som i intervjun före valet sympatiserade med ett annat parti	+0,6	+0,2	+1,1	+0,3	+0,4	+0,1	—	±0,0
<i>valrörelse</i> förlust — för- lust av tillfälliga sympa- tisörer som föredrog par- tiet i intervjun före valet men som inte stödde par- tiet 1979	-0,1	-0,9	-0,2	-0,8	-0,6	-0,4	-0,9	-0,2
nettoeffekt av partisympati- förändringarna bland de vacklande partiväljarna	+0,5	-0,7	+0,9	-0,5	-0,2	-0,3	-0,9	-0,2
partibyten — vinster och förluster bland valrörelse- bytarna								
<i>valrörelse</i> vinst — vinst av nya väljare som 1979 och i intervjun före valet stödde andra partier	+1,7	+1,4	+1,1	+1,5	+1,8	+0,5	+0,7	±0,0
<i>valrörelse</i> förlust — för- lust av gamla väljare som 1979 och i intervjun före valet stödde partiet	-0,6	-2,0	-1,4	-1,8	-1,3	-1,0	—	-0,1
nettoeffekt av partibytena bland valrörelsebytarna	+1,1	-0,6	-0,3	-0,3	+0,5	+0,4	+0,7	-0,1
summa = nettoeffekt av partisympatiförändringar och partibyten under 1982 års valrörelse	+1,6	-1,3	+0,6	-0,8	+0,3	+0,1	-0,2	-0,3

Kommentar: Analysen omfattar samma 977 intervjupersoner som i tabell 2.11. Procentdifferenserna för nettoeffekterna av partisympatiförändringarna respektive partibytena summerar inte till noll av samma skäl som redogörs för i kommentaren till tabell 2.11.

mellanvalsperioden (+1,5). Under valrörelsen gjorde moderaterna mindre nettovinster (+0,5). Vid 1979 års val gjorde moderata samlingspartiet klart större partibytarvinster under valrörelsen — både absolut och relativt sett. Enligt resultaten i *Svenska väljare* vann moderaterna cirka 3 procentenheter på partibytena under 1979 års valrörelse.

Bedömningen av vilka partier som vann respektive förlorade röstandelar under 1982 års valrörelse förändras inte på något drastiskt sätt om vi istället för att enbart analysera partibyten också tar hänsyn till olika partisympatiförändringar under valspurten. Men den blir mer nyanserad och delvis annorlunda för enskilda partier.

Vänsterpartiet kommunisternas lyckade valrörelseresultat 1982 och socialdemokraternas mindre lyckade gällde inte bara partibytena. Detsamma gällde också för partisympatiförändringarna bland de vacklande partiväljarna. Vänsterpartiet kommunisterna vann under valrörelsen tillbaka fler gamla vpk-väljare från 1979 som var på väg att lämna partiet (+0,6) än partiet förlorade bland de tillfälliga sympatisörer som 1979 röstade på andra partier men som vid starten av valrörelsen stödde vänsterpartiet kommunisterna (-0,1). För socialdemokraterna var resultatet det omvända. Partiet förlorade under valrörelsen fler tillfälliga sympatisörer (-0,9) än det återvann gamla väljare som var på väg att byta till något annat parti (+0,2). Den totala nettoeffekten av partisympatiförändringarna och partibytena under 1982 års valrörelse blev klart negativ för socialdemokraterna (-1,3) och klart positiv för vänsterpartiet kommunisterna (+1,6).

Motsvarande nettoeffekter blev mindre för övriga partier. De partier som förutom socialdemokraterna förlorade röstandelar på partibytena och på förändringarna i väljarnas partisympatier under valrörelsen var folkpartiet (-0,8) och miljöpartiet (-0,2). I miljöpartiets fall berodde valrörelseförlusten på att partibytarvinsterna under valrörelsen (+0,7) uppvägdes av en större förlust bland väljare som i början av valrörelsen sympatiserade med partiet men som till slut röstade på något annat parti (-0,9). Ett annat parti som också befinner sig strax under fyraprocentsspärren till riksdagen — kds — förlorade också röstandelar på partisympatiförändringarna under valspurten. Men förlusten (-0,3) var inte större än partiets vinst till följd av partibytena under valrörelsen (+0,4). Kds förlorade alltså inte enligt våra resultat några röstandelar under 1982 års valrörelse.

Det parti som näst efter vänsterpartiet kommunisterna gjorde den mest framgångsrika valrörelsen 1982 var centern. Centerpartiet gjorde stora nettovinster bland de vacklande partiväljarna. Partiet lyckades under valrörelsen återvinna många centerväljare från 1979 som var på väg att lämna partiet (+1,1). Nettovinsterna bland de vacklande partiväljarna var så stora att de uppvägde partibytarförlusterna under valrörelsen. Den

totala nettoeffekten av partisympatiförändringarna och partibytena under 1982 års valrörelse blev klart positiv för centerpartiet (+0,6). Moderaternas valrörelse 1982 var med samma mått sämre än centerns. Moderaterna vann endast +0,3 procentenheter på partisympatiförändringarna och partibytena under 1982 års valrörelse.

De olika partiernas framgångar eller bakslag när det gällde partisympatiförändringarna och partibytena under 1982 års valrörelse kan också belysas på andra sätt. Alla partier förlorade under valrörelsen en del av de nya sympatisörer de vunnit under mellanvalsperioden. De partier som gjorde minst förluster av nyblivna sympatisörer under 1982 års valrörelse var vänsterpartiet kommunisterna. De tappade endast cirka 15 procent av sina nyrekryterade anhängare till andra partier under valkampanjen. Socialdemokraterna (22 procent) och framförallt folkpartiet (73 procent) förlorade större andelar av sina nyvunna anhängare under valspurten.

Centerpartiet och vänsterpartiet kommunisterna var också mer framgångsrika än övriga partier när det gällde att under valrörelsen återvinna gamla partiväljare som var på väg att lämna partiet. Tjugonio procent av de vpk-väljare från 1979 som sympatiserade med andra partier vid förvalsintervjun 1982 återgick och röstade på vänsterpartiet kommunisterna vid valet 1982. Motsvarande procentandel var 22 procent för centerpartiet mot 20, 13 och 10 procent för respektive moderaterna, socialdemokraterna och folkpartiet.

Slutsatserna av våra olika analyser är förhållandevis klara. Vänsterpartiet kommunisterna var valrörelsens stora segerherre med mycket stora partibytarvinster. Även centerpartiet gjorde en relativt lyckad valrörelse. Partiets stora valrörelsevinster bland gamla centeranhängare höll valnederlaget nere.

Valrörelsens förlorare var i första hand socialdemokraterna men också folkpartiet och miljöpartiet. De tappade röstandelar på grund av partisympatiförändringar och partibyten under valspurten 1982.

En valrörelse ger inte enbart upphov till partibyten och partisympatiförändringar. Den leder också till att vissa väljare som inte tidigare har sympatiserat med något parti bestämmer sig för ett parti, samtidigt som andra väljare förlorar röstviljan och stannar hemma på valdagen. En valrörelse påverkar mobiliserings- och demobiliseringsprocessen inför ett val. Våra möjligheter att studera effekterna av dessa förändringar är mycket små. Antalet intervjupersoner i vår förvalsundersökning som berördes av dem var mycket liten. Några rimligt säkra statistiska analyser kan inte göras.

Undersökningarna i detta avsnitt har alltså inte gällt hur samtliga tänkbara förändringsprocesser under 1982 års valrörelse inverkar på partiernas valresultat. Vi har koncentrerat oss på att undersöka effekterna av partibyten och partisympatiförändringar under valrörelsen.

Taktisk röstning

Vänsterpartiet kommunisternas stora partibytarvinster under 1982 års valrörelse är iögonfallande. Eftersom nästan hela vinsten hämtades från socialdemokraterna faller det sig naturligt att undra vilken roll det som brukar kallas för taktisk röstning spelade i sammanhanget. Frågan är i vilken utsträckning vänsterpartiet kommunisternas stora valrörelsevinst och goda valresultat i 1982 års val berodde på att väljare som sympatiserade med socialdemokraterna av taktiska skäl stödde vpk för att rädda partiet kvar i riksdagen och möjliggöra ett regeringsskifte.

Ett sätt att analysera den frågan är att studera sambandet mellan väljarnas partisympatier ("bästa parti") och valet av parti. Väljare som *inte* röstar på det parti som de säger sig tycka bäst om kan misstänkas ha taktiska skäl för sin röstning. De taktiska skälen kan vara av flera olika slag. De som har uppmärksammats mest i debatten har att göra med fyra-procentsspärren till riksdagen. Väljare kan rösta på vpk för att rädda partiet kvar i riksdagen eller de kan avstå från att stödja kds eller miljöpartiet — och istället rösta på näst bästa parti — för att undvika en "bortslängd" röst. Men människor kan också avstå från att rösta på bästa parti och istället stödja näst bästa eller tredje bästa parti av många andra skäl än den formella spärren till riksdagen. Om vi definierar taktikröstning som att medvetet rösta på ett annat parti än sitt bästa parti för att därmed nå ett visst politiskt syfte, kan vi också tala om taktisk röstning när exempelvis borgerliga väljare — oberoende av partisympati — stödjer det borgerliga parti de tror har bäst chanser att bli stort och leda kampen mot socialdemokraterna.

Resultaten i tabell 2.13 visar hur stor andel av de olika partiernas väljare 1982 som hade det parti de röstade på eller något annat parti som förstapreferens bland partierna.

En klar majoritet av samtliga partiväljare 1982 röstade på det parti som de tyckte bäst om (86 procent). Endast sex procent av dem röstade på andra partier än förstapreferensen. Andelen partiväljare som inte uppgav något bästa parti var åtta procent.

Bland vänsterpartiet kommunisternas väljare 1982 var det emellertid enbart 55 procent som angav att de hade vpk som bästa parti. Hela 39 procent av 1982 års vpk-väljare angav att de hade andra partier än vpk som förstapreferens. De flesta av dem (35 procent totalt) uppgav socialdemokraterna som bästa parti.

Övriga partiers väljare uppvisade en mycket högre grad av samstämmighet mellan partival och partisympati. Andelen väljare som hade det egna partiet respektive något annat parti som förstapreferens vid valet 1982 var för s-väljare 94 procent eget parti och 2 procent annat parti, för c-väljare 86 procent eget parti och 4 procent annat parti, för fp-väljare 66

procent eget parti och 9 procent annat parti, för m-väljare 86 procent eget parti och 5 procent annat parti, för kds-väljare 82 procent eget parti och 11 procent annat parti och, slutligen, för mp-väljare 70 procent eget parti och 8 procent annat parti. De väljargrupper — förutom vpk-väljarna — som inte hade en minst 80-procentig överensstämmelse mellan partisynpatiet och partival var folkpartiets och miljöpartiets väljare. Men huvudorsaken till att fp- och mp-väljarna uppvisade så relativt låga andelar väljare som hade fp respektive mp som förstapreferens var inte att de föredrog andra partier utan att de inte hade någon klar förstapreferens bland partierna. En fjärdedel av folkpartiets och miljöpartiets väljare 1982 angav att de inte hade något bästa parti.

Resultaten i tabell 2.13 ger en bild av hur mycket vänsterpartiet kommunisterna och de olika andra partierna potentiellt kan ha vunnit på grund av taktisk röstning 1982. Om man vill ha en uppfattning om hur mycket röster de olika partierna potentiellt förlorade på taktikröstningen — och det är naturligtvis speciellt intressant när det gäller kds och miljöpartiet — måste procenten räknas på andra ledden i tabellen. En sådan omräkning visar att andelen partisynpatissörer som röstade på ett annat parti än det egna i 1982 års val var 10 procent för vpk, 6 procent för s, 7 procent för c, 19 procent för fp, 2 procent för m, 21 procent för kds och 24 procent för mp. Samtliga partier — utom folkpartiet och de två småpartierna kds och miljöpartiet — lyckades få över 90 procent av sina synpatissörer att (om de röstade) stödja det egna partiet. Folkpartiet, kds

Tabell 2.13. Taktisk röstning 1982. Partisynpatiet jämförd med partival (eftervälsundersökningen, procent)

"bästa/närmaste" parti	partival 1982						
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp
vpk	55	1	0	0	0	0	0
s	35	94	2	3	0	4	4
c	0	0	86	4	2	7	4
fp	2	0	1	66	2	0	0
m	0	0	1	1	86	0	0
kds	0	0	0	1	1	82	0
mp	2	1	0	0	0	0	70
inget parti	6	4	10	25	9	7	22
summa procent	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	68	562	194	72	313	27	23

Kommentar: Uppgifterna om intervjupersonernas "bästa/närmaste" parti bygger på två intervjufrågor. "Vilket parti tycker Ni bäst om?" (för väljare som betraktar sig som partianhängare) respektive "Är det något parti som Ni ändå tycker Er stå närmare än de övriga partierna?" (för väljare som inte betraktar sig som partianhängare).

och miljöpartiet lyckades endast få cirka 80 procent av sina anhängare att rösta på det egna partiet. Övriga anhängare stödde andra partier. Det ligger nära till hands att misstänka att taktisk röstning spelat en roll här — inte bara när det gäller kds och miljöpartiet utan också när det gäller folkpartiet. Över hälften (10 procent) av de väljare som tyckte bäst om folkpartiet 1982, men som inte stödde partiet i valet, röstade på moderaterna. De stödde det borgerliga blockets största parti och socialdemokraternas huvudmotståndare i 1982 års val.

Resultaten i tabell 2.14 ger en sammanfattande bild av hur stora röstandelar de olika partierna potentiellt kan ha vunnit eller förlorat på grund av den taktiska röstningen 1982. Analysen visar två saker: Dels hur stora röstandelar de olika partierna fick i 1982 års val (enligt resultaten i vår eftervalsundersökning). Dels hur stora röstandelar partierna skulle ha fått om samtliga partiväljare röstat på sitt bästa parti.

Två partier fick klart mer röster i 1982 års val än vad de skulle fått om väljarna röstat helt och hållet efter sina partisympatier. Dessa två partier var vänsterpartiet kommunisterna och moderaterna. De vann på den taktiska röstningen 1982. Vänsterpartiet kommunisterna hämtade sina vinster från socialdemokraterna (+1,7 procentenheter) medan moderaterna vann röster från i första hand centerpartiet (+0,3) och folkpartiet (+0,4).

Socialdemokraterna var det parti som förlorade mest på taktikröstningen 1982 (−1,6 totalt). Även centerpartiet och folkpartiet gjorde vissa förluster på grund av den taktiska röstningen (−0,3 procentenheter vardera).

Att också kds (−0,2) och miljöpartiet (−0,3) förlorade röster på att vissa väljare inte röstade på dem, trots att de hade kds eller miljöpartiet

Tabell 2.14. Partiernas vinster eller förluster på grund av "taktisk röstning" 1982 (procent)

	parti							summa procent
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp	
partifördelning enligt partival 1982	5,4	46,5	15,1	4,7	24,6	2,2	1,5	100,0
partifördelning enligt "bästa/närmaste" parti	3,5	48,1	15,4	5,0	23,8	2,4	1,8	100,0
vinst eller förlust p g a "taktisk röstning" 1982	+1,9	−1,6	−0,3	−0,3	+0,8	−0,2	−0,3	

Kommentar: Med "taktisk röstning" menas i detta sammanhang att rösta på ett annat parti än det man uppger sig tycka bäst om. Analysen omfattar de intervjupersoner i 1982 års eftervalsundersökning som röstade på något parti och som hade något "bästa/närmaste" parti (totalt 1 161 personer).

som förstapreferens, är kanske mindre överraskande. Under hela 1970-talet har det hetat att småpartier under fyra-procentsspärren drabbas negativt av den taktiska röstningen. Människor tycker inte om att slänga bort sin röst. Våra resultat tenderar att bekräfta sanningen i dessa utsagor — åtminstone när det gäller 1982 års val.

Någonting som kan verka förvånande i våra resultat är däremot moderaternas "taktikröstningsvinster" från mittenpartierna. I debatten efter 1982 års val spekulerades det ibland om att moderaterna skulle ha förlorat taktikröster till folkpartiet. Sifo's låga valprognos för fp skulle ha fått moderater att stödrösta på folkpartiet för att rädda partiet över fyraprocentsspärren. Våra resultat visar dock att det var klart fler väljare med centerpartiet eller folkpartiet som förstapreferens som röstade på moderaterna än det var väljare med moderaterna som bästa parti som stödde centern eller folkpartiet. Moderata samlingspartiet gynnades 1982 av vad som kan ses som en form av taktik- eller styrkeröstning inom det borgerliga blocket. Det ledande borgerliga partiet i kampen mot socialdemokraterna tenderar att dra till sig extra röster.

Vänsterpartiet kommunisternas nettovinst på taktikröstningen 1982 var enligt våra siffror så stor att den räddade kvar partiet i riksdagen. Vänsterpartiet kommunisterna fick 5,4 procent av rösterna i vårt urval mot endast 3,5 procent av förstapreferenserna. Differensen mellan dessa båda siffror visar hur mycket vänsterpartiet kommunisterna vann på den taktiska röstningen 1982 (+ 1,9 procentenheter).

Våra siffror rymmer naturligtvis en viss statistisk osäkerhet. Men de kan inte visa så mycket fel att man kan undgå att dra slutsatsen att vänsterpartiet kommunisterna levde mycket farligt i 1982 års val. En tredjedel (35 procent) av partiets väljare hade inte vpk utan socialdemokraterna som bästa parti. Utan dessa väljares stöd hade vänsterpartiet kommunisterna snarare hamnat under än över fyra-procentgränsen.

Uppgiften att en tredjedel av vänsterpartiet kommunisternas väljare 1982 egentligen var socialdemokrater som endast taktikröstade på vpk är naturligtvis anmärkningsvärd. En intressant fråga är hur unikt resultatet är. Om cirka en tredjedel av vpk-väljarna i tidigare val också brukat uppge socialdemokraterna som bästa parti framstår talet om en omfattande taktikröstning i just 1982 års val som mindre trovärdigt. Men resultaten från tidigare valundersökningar visar *inte* att cirka en tredjedel av vänsterpartiet kommunisternas väljare brukat ange socialdemokratiska partiet som sin förstapreferens bland partierna. De visar istället att andelen vpk-väljare med socialdemokraterna som bästa parti brukat vara mycket lägre än 35 procent. Andelen vpk-väljare som angav socialdemokraterna som bästa parti var 11 procent 1968, 13 procent 1973, 14 procent 1976 och endast 4 procent 1979 (resultat från eftervalsundersökningarna).

1982 års resultat var alltså unikt och pekar på att vänsterpartiet kom-

munisternas vinster på taktikrösterna från socialdemokraterna var exceptionellt stora i 1982 års val.

Andra "bevis" för att det är berättigat att tala om taktisk röstning 1982 — och om vänsterpartiet kommunisternas stora beroende av taktikrösterna — finns också att tillgå i vårt intervjumaterial. En mycket stor majoritet (72 procent) av de socialdemokratiska väljare från 1979 som bytte till vänsterpartiet kommunisterna i 1982 års val förblev till socialdemokraterna trogna i sina hjärtan. De hade inte vpk utan s som förstapreferens bland partierna. Och de flesta av dem angav dessutom explicit — på en öppen intervjufråga om varför de bytt parti — att de röstat på vänsterpartiet kommunisterna för att rädda kvar partiet i riksdagen. Hela 69 procent av de intervjuade partibyterna från s till vpk 1982 hänvisade till fyraprocentsspärren och risken att vpk skulle ramla ur riksdagen som det viktigaste skälet till att de bytt till partiet.

Under 1982 års valrörelse talades ibland skämtsamt om vänsterpartiet kommunisternas beroende av "kamrat 4 procent". Våra resultat har visat att det beroendet var blodigt allvar. Kamrat 4 procent spelade en mycket stor roll för vänsterpartiet kommunisternas goda valresultat 1982. Socialdemokratiska taktikröster räddade partiet från en stor valförlust och ett resultat farligt nära 4 procentsgränsen.

Valutgången 1982

Vinnarna i 1982 års val hette socialdemokraterna och moderaterna. Den viktigaste orsaken till socialdemokraternas valframgång var de klara partibytarvinster som vanns från framförallt centerpartiet. Större delen av den vinsten togs under mellanvalsperioden 1979—1982 innan 1982 års valrörelse kommit igång. Under valsporten 1982 gjorde socialdemokraterna däremot inga nettovinster på partibytena. Partiet förlorade tvärtom röstandelar under valrörelsen — främst till vänsterpartiet kommunisterna. Avtappningen till vänsterpartiet kommunisterna under 1982 års valrörelse berodde till stor del på att vissa socialdemokrater taktikröstade för att rädda vänsterpartiet kommunisterna kvar i riksdagen. Socialdemokraternas valframgång 1982 hängde till en del samman med att partiet för första gången på flera val vann röstandelar på de individuella valdeltagandeförändringarna och på att partiet gjorde ett — i jämförelse med de dåliga sjuttiotalsvalen — mycket bra val bland de unga förstagångsväljarna. Förändringarna i valmanskårens sammansättning var dock — precis som 1976 och 1979 — en mindre minuspost för socialdemokraterna. En majoritet av de väljare som avled mellan 1979 och 1982 var socialdemokrater.

Moderaternas stora röstökning berodde till större delen på samma sak som orsakade socialdemokraternas valframgång — partibytarvinster från

de båda mittenpartierna. Men moderaterna gjorde också vissa mindre vinster i partibyten med socialdemokraterna. Större delen av moderaternas partibytarvinster vanns under mellanvalsperioden. Under valrörelsen vann partiet färre nya anhängare. I jämförelse med 1979 års mycket framgångsrika valrörelse — då moderaterna vann röster motsvarande hela tre procent av valmanskåren — framstår 1982 års valrörelse som mindre lyckad. Förändringarna i valmanskårens sammansättning eller de individuella växlingarna i valdeltagandet varken gynnade eller missgynnade moderaterna 1982. Bland förstagångsväljarna vann moderaterna en lika stor röstandel som bland väljarna i övrigt. Historiskt sett är det ett bra resultat för moderaterna. Partiet har oftast under 1960- och 1970-talen varit svagare bland förstagångsväljarna än bland väljarna i allmänhet.

Centerpartiet och folkpartiet var de stora förlorarna i 1982 års val. Tillbakagången orsakades i båda fallen av mycket omfattande partibytarförluster — framförallt under mellanvalsperioden. Under 1982 års valrörelse höll centern ställningarna bättre — partiet återvann under valspurten en del av de tidigare mellanvalsförlusterna — medan folkpartiet tappade även under valkampanjen. Förlusterna på partibyten gick i centerpartiets fall lika mycket till socialdemokraterna som till moderaterna medan folkpartiets partibytarförluster i första hand gick till moderaterna. Centern tappade också relativt mycket röster till kds och miljöpartiet. Förändringarna i valmanskårens sammansättning spelade ingen roll för vare sig centerpartiets eller folkpartiets valresultat 1982. Båda partierna lyckades erövra ungefär samma andel röster bland förstagångsväljarna som bland övriga väljare. Valdeltagandeförändringarna mellan 1979 och 1982 drabbade både centern och folkpartiet negativt och gav upphov till mindre röstandelsförluster. Mycket få av de väljare som hade valskolkat 1979 men som mobiliserades att rösta 1982 var centerpartister eller folkpartister.

1982 års val blev på papperet ett framgångsrikt val för vänsterpartiet kommunisterna. Partiet lyckades återupprepa det historiskt sett mycket goda resultatet från 1979. Men skärskådar man i detalj vad som låg bakom 1982 års överraskande goda valresultat blir bilden mörkare för vänsterpartiet kommunisterna. Det visar sig nämligen att en av huvudorsakerna till att partiet lyckades behålla sin höga röstandel från 1979 även i 1982 års val var stora partibytarvinster från socialdemokraterna under valspurten som kompenserade de lika stora förlusterna till samma parti under mellanvalsperioden. Och valrörelsevinster från socialdemokraterna hade ett klart samband med taktiska överväganden. En stor majoritet av de socialdemokrater som bytte till vänsterpartiet kommunisterna under 1982 års valrörelse gjorde det för att rädda kvar vpk i riksdagen och säkerställa regeringskiftet — åtta av tio bland dem uppgav att socialdemokraterna, inte vänsterpartiet kommunisterna, var det parti de tyckte bäst om. Väns-

terpartiet kommunisterna levde farligt i 1982 års val. "Kamrat 4 procent" räddade med all sannolikhet partiet från ett stort valnederlag.

Småpartierna kds och miljöpartiet hämtade större delen av sina röster från centerpartiet. Miljöpartiet vann också relativt mycket röster från vänsterpartiet kommunisterna. Större delen av kds' och miljöpartiets röster gjordes under mellanvalsperioden. Under valrörelsen tappade båda partierna mindre röstandelar till följd av den taktiska röstning som fyra-procentsspärren förorsakade bland vissa väljare som i och för sig sympatiserade med kds och miljöpartiet men som inte ville "slänga bort" sina röster i riksdagsvalet.

3 Väljarna bedömer partiernas goda och dåliga sidor

Svenska väljare röstar på partier och inte på enskilda kandidater. Partierna står i centrum på valdagen. Namnen på valsedlarna är naturligtvis inte helt betydelselösa, men för de allra flesta väljare spelar de en underordnad roll. Det är andra faktorer än de enskilda kandidaternas egenskaper som avgör hur väljarna röstar. Det svenska valsystemet med proportionella val i flermansvalkretsar har givit partierna en stark ställning. Systemet är utformat så att personfaktorn inte skall spela någon större roll vid valen.

Partiernas dominerande ställning i svensk politik gör det naturligt att de också intar en central roll vid studiet av väljarnas röstningsbeteende. Hur väljarna uppfattar och bedömer de alternativ de har att välja mellan på valdagen är självklart en viktig pusselbit om man vill förstå varför väljarna röstar som de gör. En analys av väljarnas partibilder — vad de uppfattar som de olika partiernas starka och svaga sidor — är en oundgänglig ingrediens om man vill studera väljarbeteende i ett politiskt system dominerat av partier. Att partibilderna bygger på väljarnas subjektiva uppfattningar är en fördel i sammanhanget. Människornas bild av politiken och partierna är helt avgörande när valdagen närmar sig. Och det oavsett om väljarna gått på partiernas propaganda och okritiskt svalt vad som sagts eller om de ser de politiska alternativen som de ”verkligt” är. Väljarnas subjektiva verklighetsuppfattningar — sanna eller falska — är väsentliga orsaksfaktorer bakom partivalet.

Huvudsyftet med analyserna i detta kapitel är att studera de svenska väljarnas partibilder vid valet 1982 och hur de förändrats sedan 1979 års val. Vi kommer att undersöka vad väljarna uppfattade som positiva och negativa sidor hos de fem riksdagspartierna. Studien bygger på svaren på en serie öppna frågor där intervjupersonerna fick ange vad de ”särskilt uppskattade eller sympatiserade med” hos partierna och vad de ”ogillade”.

En mycket stor majoritet av de svar som avgavs både 1979 och 1982 (ca 80 procent) gällde partiernas ideologiska ståndpunkter eller åsikter i olika sakfrågor. Partierna fick beröm eller kritik för att exempelvis vara alltför socialistiska eller alltför konservativa eller för vad de stod för när det

gällde sådana frågor som löntagarfonder, sysselsättning, skatter eller familjepolitik.

Politikens innehåll — sakfrågorna och ideologierna — spelade störst roll för väljarna när de skulle uttala sig om vad de uppskattade eller ogillade hos partierna. *Politikens formfrågor* — hur partipolitiken bedrevs, hur partiledarna skötte sig, om man kunde lita på politikerna — spelade en mindre roll men var vanligare när väljarna skulle ange vad de ogillade hos partierna.

Väljarnas bedömningar av partiernas ideologier och sakfrågeåsikter kommer — förutom i detta kapitel — att analyseras i flera andra kapitel i boken (främst i kapitel 6). Annat intervjumaterial än det som härrör från de öppna intervjufrågorna kommer att användas. Även "formfrågorna" kommer att studeras mer ingående och utifrån annat intervjumaterial än de öppna partifrågorna. Men de analyserna kommer inte att redovisas i separata kapitel utan i slutet av detta kapitel.

Två frågeställningar som har att göra med hur väljarna bedömer partierna och politiker ur formsynpunkt kommer att studeras i detalj. Den första gäller det tilltagande politikerföraktet — människors ökande misstro till politiker och partier; ett fenomen som kunnat iaktas i de flesta västerländska demokratier sedan åtminstone mitten av 1960-talet. Valundersökningarna har sedan 1968 innehållit ett antal påståendefrågor om väljarnas förtroende för politiker och partier. En analys av resultaten från dessa mätningar ger oss en möjlighet att följa utvecklingen över tid. En speciellt intressant fråga är naturligtvis vad som hänt mellan 1979 och 1982. Har politikermisstron fortsatt att öka eller finns det tecken på att förtroendet för politiker börjat återhämta sig i Sverige?

Begrepp som förtroende och misstro är mycket vaga. De kan tolkas och mätas på flera olika sätt. Den mätteknik som har använts i valundersökningarna är mycket allmän och ger föga preciserade resultat. Den gäller inte väljarnas misstro eller förtroende för enskilda partier eller specificerade politiska instanser utan tilltron till politiker och partier i allmänhet. Den frågeteknik som utnyttjats — med påståendefrågor där intervjupersonerna ombeds att instämma i eller ta avstånd från oftast cyniska och kritiska uttalanden om partier och politiker — har dessutom en tendens att ge en överdrivet negativ bild av väljarnas politikerförtroende. Vi vet från metodstudier att intervjupersoner har lättare för att hålla med än att säga emot när de ställs inför allmänt hållna påståenden.

Förtroendemätningarna med hjälp av de cyniskt formulerade påståendefrågorna är emellertid inte det enda material från valundersökningarna som kan användas om man vill studera hur väljarnas tilltro till partier och politiker utvecklats i Sverige sedan 1960-talet. Vi kan också analysera en mer preciserad mätserie som inte gäller partier och politiker i allmänhet utan människornas känslomässiga knytning till de egna partierna. I den

valsociologiska litteraturen brukar man använda begreppet partiidentifikation för att beteckna väljarnas känsla av anhängarskap till något parti. Begreppet lanserades på 1950-talet av michiganforskarna Angus Campbell och Warren Miller. De svenska väljarnas grad av partiidentifikation har sedan slutet av 1960-talet mätts med en serie jämförbara frågor i valundersökningarna. Resultaten kan användas för att analysera i vad mån den ökande politiska misstron också påverkat väljarnas känslomässiga bindningar till de egna partierna. Frågan är alltså hur väljarnas känsla av anhängarskap till partierna förändrats sedan 1968 och hur resultaten ser ut inom de olika partigrupperna.

Den andra frågeställningen om hur väljarna bedömer partierna ur formsynpunkt som skall analyseras mer i detalj i detta kapitel gäller partiledarna. Partiledarna nämndes inte speciellt ofta när väljarna uttalande sig om partiernas goda och dåliga sidor på de öppna intervjufrågorna. Tre à fyra procent av svaren både 1979 och 1982 berörde partiledarna. Det var mycket vanligare att väljarna talade om partiernas åsikter i olika sakfrågor när de bedömde partierna. Men en svarsandel på tre—fyra procent är trots allt inte speciellt liten i sammanhanget. De *enskilda* sakfrågor som nämndes oftast när väljarna bedömde partiernas positiva och negativa sidor (kärnkraften 1979 och löntagarfonderna 1982) uppvisade inte svarsandelar som var större än cirka fem—sex procent totalt. Partiledarna — deras egenskaper och handlande — är alltså inte ett försumbart bedömningskriterium när väljarna uttalar sig om partiernas starka och svaga sidor.

Den frågeställning om partiledarna som skall studeras i detta kapitel gäller deras popularitet. Vi har utnyttjat en mätteknik som är utformad så att inverkan från väljarnas partisympatier skall kunna kontrolleras när vi uttalar oss om partiledarnas popularitet. Ett av de svåraste mätproblemen när man studerar partiledarpopularitet är att resultaten i mycket hög grad påverkas av vad intervjupersonerna tycker om de partier som partiledarna representerar. Partisympatierna färgar av sig på uppskattningen av partiledarna. Vår mätteknik gör det möjligt att uttala sig om hur populära partiledarna är i förhållande till sina partier. Förändringar i partiledarnas popularitet mellan 1979 och 1982 kan också analyseras. Mätningarna av partiledarnas popularitet fanns med i både 1979 och 1982 års valundersökningar.

Väljarnas partibilder

Väljarnas positiva och negativa uppfattningar om partierna mättes med hjälp av följande intervjufråga som ställdes för var och en av de fem riksdagspartierna: "Är det något hos (partinamn . . .) som Ni särskilt uppskattar eller sympatiserar med?" och "Är det något hos (partinamn

.. .) som Ni ogillar?" Båda frågorna följdes upp med en serie frågor för att ge intervjupersonerna chansen att ge så fullständiga svar som möjligt. Upp till fem positiva och fem negativa svar per parti klassificerades för varje person. Det kodschema som användes var mycket detaljerat med ett 120-tal olika koder. En majoritet av dem gällde olika sakfrågor och ideologiska uppfattningar men det fanns också koder för omnämnande av partiledarna, för referenser till partiernas regeringsduglighet och samarbetsvilja, för hänvisningar till partiets och politikernas trovärdighet och för svar som gällde vilka samhällsklasser eller samhällsgrupper som de olika partierna gynnade eller missgynnade.

En mycket stor majoritet (över 90 procent) av intervjupersonerna både 1979 och 1982 besvarade åtminstone någon av partibedömningsfrågorna. Resultaten i tabell 3.1 visar hur väljarna bedömde partiernas positiva och negativa sidor vid valen 1979 och 1982. Redovisningen omfattar både sakfrågor, ideologiska positioner och andra förhållanden som väljarna hänvisade till när de bedömde partierna. Procentberäkningarna i tabellen har gjorts med samtliga svars personer som bas. Det är hela väljarkårens bedömningar som analyseras.

Tabell 3.1 är inte lättillgänglig. Den omfattar en avskräckande mängd siffror. Men den är väl värd att studera närmare. Den säger mycket om svensk politik, om partiernas profiler och om hur väljarna ser på partierna. Ett resultat som slår en vid en första överblick är stabiliteten i siffrorna. Väljarnas bedömningar av partiernas starka och svaga sidor var i allt väsentligt likadana 1979 och 1982. Partiernas positiva och negativa profilfrågor var desamma vid båda valen. Och de frågor där partiernas politik uppmärksammades föga av väljarna — frågor där partierna varken fick kritik eller beröm — var också för det mesta desamma 1979 och 1982.

Vänsterpartiet kommunisterna hade en förvånansvärt positiv profil bland väljarna. Hela 37 procent av väljarna 1979 och 35 procent 1982 hade någonting gott att säga om partiet. Det är en högre andel än för t ex folkpartiet. Folkpartiet var det parti som väljarna hade minst åsikter om både 1979 och 1982. Endast 29 procent 1979 respektive 26 1982 av väljarkåren nämnde någonting de uppskattade hos folkpartiet. Å andra sidan var det klart fler väljare som kom med kritik mot vänsterpartiet kommunisterna (51 procent 1979, 54 procent 1982) än mot folkpartiet (31 procent 1979, 37 procent 1982). Vänsterpartiet kommunisterna hade en klart skarpare profil bland väljarna än folkpartiet. Vänsterpartiet kommunisternas mest utpräglade profilfråga bland väljarna var dock negativ. Förhållandevis många väljare var kritiska mot partiets ideologiska vänster-högerposition. Cirka en femtedel av väljarna både 1979 och 1982 ogillade partiets position på vänster-högerskalan. De allra flesta av kritikerna ansåg att vänsterpartiet kommunisterna var för radikalt och socialistiskt. En annan negativ fråga för vänsterpartiet kommunisterna var tillförlitlig-

52 *Väljarna bedömer partiernas goda och dåliga sidor*

Tabell 3.1. Väljarnas bedömning av partiernas positiva och negativa sidor. Andel intervju personer som nämnde respektive sakfråga/förhållande som någonting positivt eller negativt för var och en av de fem riksdagspartierna vid valen 1979 och 1982 (procent)

sakfråga/förhållande som omnämns	parti som bedöms															
	vpk			s			c			fp			m			
	pos	neg	difff	pos	neg	difff	pos	neg	difff	pos	neg	difff	pos	neg	difff	
skatter	1979	7	1	+ 6	3	8	- 5	1	1	± 0	2	2	± 0	13	8	+ 5
	1982	8	0	+ 8	1	5	- 4	0	2	- 2	1	2	- 1	7	5	+ 2
socialpolitik	1979	1	0	+ 1	11	7	+ 4	0	0	± 0	4	1	+ 3	1	1	± 0
	1982	1	0	+ 1	14	5	+ 9	1	3	- 2	2	1	+ 1	2	5	- 3
pensioner	1979	1	0	+ 1	9	1	+ 8	1	0	+ 1	1	0	+ 1	0	0	± 0
	1982	1	0	+ 1	9	0	+ 9	1	1	± 0	0	0	± 0	0	1	- 1
familjepolitik	1979	2	0	+ 2	6	2	+ 4	2	1	+ 1	3	1	+ 2	2	2	± 0
	1982	2	0	+ 2	6	1	+ 5	4	1	+ 3	2	0	+ 2	3	2	+ 1
sysselsättning	1979	2	0	+ 2	9	1	+ 8	1	1	± 0	1	0	+ 1	1	1	± 0
	1982	3	0	+ 3	16	1	+ 15	1	2	- 1	0	0	± 0	1	1	± 0
ekonomi	1979	1	1	± 0	3	2	+ 1	1	1	± 0	1	1	± 0	4	3	+ 1
	1982	1	1	± 0	3	4	- 1	1	2	- 1	1	1	± 0	8	4	+ 4
löntagarfonder	1979	0	1	- 1	2	10	- 8	0	0	± 0	0	0	± 0	0	0	± 0
	1982	0	2	- 2	3	36	- 33	2	0	+ 2	2	1	+ 1	4	1	+ 3
jordbruk/regionalpolitik	1979	0	0	± 0	0	3	- 3	13	3	+ 10	0	0	± 0	0	0	± 0
	1982	0	0	± 0	0	2	- 2	12	3	+ 9	0	0	± 0	0	0	± 0
miljö	1979	1	0	+ 1	1	1	± 0	12	2	+ 10	0	0	± 0	0	0	± 0
	1982	1	0	+ 1	1	1	± 0	19	2	+ 17	1	0	+ 1	0	0	± 0
kärnkraft	1979	9	3	+ 6	3	12	- 9	29	20	+ 9	2	5	- 3	4	7	- 3
	1982	2	0	+ 2	0	3	- 3	11	7	+ 4	0	1	- 1	0	2	- 2
utbildning	1979	1	0	+ 1	1	5	- 4	0	0	± 0	2	0	+ 2	12	2	+ 10
	1982	1	0	+ 1	1	2	- 1	0	0	± 0	1	0	+ 1	6	1	+ 5
jämsällhet	1979	1	0	+ 1	2	0	+ 2	0	0	± 0	5	1	+ 4	0	1	- 1
	1982	0	0	± 0	1	0	+ 1	0	0	± 0	3	0	+ 3	0	0	± 0
fred, försvar, utrikes	1979	1	1	± 0	1	1	± 0	0	0	± 0	1	1	± 0	2	3	- 1
	1982	2	2	± 0	4	1	+ 3	0	1	- 1	1	0	+ 1	2	4	- 2
vänster-högerposition	1979	4	22	- 18	3	15	- 12	1	2	- 1	4	3	+ 1	6	5	+ 1
	1982	2	20	- 18	2	9	- 7	1	2	- 1	6	2	+ 4	7	4	+ 3
individualism-kollektivism	1979	0	3	- 3	0	2	- 2	0	0	± 0	2	0	+ 2	5	1	+ 4
	1982	0	2	- 2	0	3	- 3	0	0	± 0	1	0	+ 1	6	1	+ 5
gruppolitik/jämlikhet	1979	9	2	+ 7	23	2	+ 21	1	1	± 0	3	1	+ 2	1	18	- 17
	1982	8	2	+ 6	24	2	+ 22	1	1	± 0	2	1	+ 1	1	19	- 18
förtroende	1979	3	11	- 8	1	13	- 12	2	13	- 11	2	11	- 9	7	4	+ 3
	1982	2	10	- 8	2	7	- 5	1	16	- 15	0	18	- 18	11	2	+ 9
partisamarbete	1979	1	1	± 0	0	5	- 5	1	4	- 3	2	4	- 2	0	2	- 2
	1982	2	2	± 0	1	6	- 5	1	4	- 3	2	4	- 2	2	4	- 2
partiledare	1979	3	0	+ 3	1	5	- 4	2	4	- 2	3	1	+ 2	5	2	+ 3
	1982	3	0	+ 3	2	4	- 2	2	5	- 3	1	3	- 2	3	1	+ 2
andel intervjuade som besvarade resp fråga	1979	37	51		57	65		49	43		29	31		40	50	
	1982	35	54		61	67		45	42		26	37		45	50	

Kommentar: Resultaten bygger på en serie öppna intervjufrågor om vad intervju personerna uppskattade (pos) eller ogillade (neg) hos de fem riksdagspartierna. Upp till fem svar per fråga har klassificerats för varje intervju person. Antalet intervjuade (= procentbas) var 2 684 1979 och 2 725 1982.

heten. Partiet fick klart mer kritik (10–11 procent) än beröm (2–3 procent) från väljarna när det gällde förtroendefrågorna. Kritiken gick ut på att många av vänsterpartiet kommunisternas förslag var luftiga, orealistiska eller opportunistiska och att partiet var alltför osjälvständigt gentemot Moskva.

I de flesta andra frågor — fränsett socialismen och tillförlitligheten — hade vänsterpartiet kommunisterna en svagt positiv eller ingen profil alls bland väljarna. Vänsterpartiet kommunisterna fick både 1979 och 1982 mer positiva än negativa omdömen när det gällde skattepolitiken, kärnkraften, sysselsättningspolitiken, familjepolitiken och stödet till jämlikhetssträvandena och till arbetare och de svaga i samhället. Även Lars Werners partiledarskap rönre mer uppskattning än kritik. I de flesta andra frågor uppmärksammades vänsterpartiet kommunisternas politik knappast alls bland väljarna — varken positivt eller negativt. Det gällde frågor som socialpolitiken, pensionerna, ekonomin, jordbruket, miljön, utbildningsfrågorna och jämställdheten mellan könen.

Socialdemokraterna var det parti som väljarna hade mest åsikter om — både positiva och negativa. Över hälften av väljarkåren uppgav någonting de uppskattade hos socialdemokraterna (57 procent 1979, 61 procent 1982). Andelen väljare som var kritiska mot socialdemokraterna på något eller några områden var 65 procent 1979 och 67 procent 1982. Socialdemokraternas positiva profilfrågor återfanns samtliga inom välfärdspolitiken. Frågan om pensionerna, sysselsättningspolitiken, socialpolitiken, jämlikhetssträvandena och stödet till arbetare var socialdemokraternas starkaste kort bland väljarna både 1979 och 1982. Partiets positiva profil i dessa frågor förstärktes något bland väljarna mellan valen 1979 och 1982. Det gällde speciellt för sysselsättningsfrågorna. Mycket få väljare var kritiska mot socialdemokraternas politik i välfärdsfrågorna medan relativt många väljare — även borgerliga väljare — var positiva.

Socialdemokraternas negativa profilfrågor återfanns inom de politikerområden som handlar om makt, ekonomi och ideologi. Den klart mest negativa frågan för socialdemokraterna i 1982 års val var löntagarfondsfrågan. Socialdemokraternas negativa profil i fondfrågan förstärktes markant mellan 1979 och 1982. Andelen väljare som uppgav att de ogillade socialdemokraternas fondpolitik ökade från 10 procent 1979 till 36 procent 1982. Andra negativa frågor för socialdemokraterna var partiets ideologiska vänster-högerposition och skattepolitiken. De flesta som ogillade socialdemokraternas ideologi kritiserade partiet från höger. De ansåg att socialdemokraterna inte stödde marknadsekonomin och den fria företagsamheten tillräckligt mycket och hävdade att partiet blivit alltför socialistiskt. Kritiken i skattefrågorna gällde främst att socialdemokraterna var för skattehöjningar.

Förtroendefrågorna var ytterligare ett område där socialdemokraterna

fick mer kritik än beröm av väljarna. Men kritiken minskade mellan 1979 och 1982. De negativa misstroömdömena gällde att partiet lovade för mycket och inte höll sina löften, men också att det fanns pampar och maktfullkomliga politiker bland ledande socialdemokrater. Olof Palme som partiledare fick mer negativ än positiv kritik både 1979 och 1982. Den negativ övervikten minskade dock något, från 1 procent beröm och 5 procent kritik 1979 till 2 procent beröm och 4 procent kritik 1982.

Miljöfrågorna var 1982, precis som 1979, en av de sakfrågor som väljarna uppmärksammade minst i socialdemokraternas politik. Den negativa profilen i kärnkraftsfrågan återfanns fortfarande 1982 men var klart mindre än vid valet 1979.

Centerpartiet är ett parti som förhållandevis många människor hade åsikter om men åsikterna var koncentrerade till ett fåtal områden. Partiet hade en klar och övervägande positiv profil när det gällde jordbruks- och regionalpolitik, miljön och kärnkraften. I övriga sakfrågor uppmärksammades centerns politik mycket litet av väljarna.

Den negativa kritiken mot centern gällde inte i första hand vilken politik som bedrevs utan *hur* politiken bedrevs. Förtroendefrågorna var en klart negativ profilfråga för centerpartiet både 1979 och 1982. Och kritiken för att partiet inte höll löften och svängde mellan olika åsikter ökade mellan valen. Centerpartiets samverkan eller brist på samverkan med andra partier fick också mer kritik än beröm av väljarna. Thorbjörn Fälldin fick både 1979 och 1982 mer negativa än positiva omdömen av de intervjuade väljarna.

Folkpartiet var inte bara det parti som minst väljare hade några åsikter om. Det var också det parti som hade den mest utslätade sakfrågeprofilen i väljarnas ögon. Få väljare hade några omdömen, positiva eller negativa, om folkpartiets politik i olika sakfrågor. Men i de sakfrågor som väljarna hade uppmärksammat mest hos folkpartiet — t ex jämställdhetspolitiken, u-hjälpen (ej medtagen i tabell 3.1) och partiets ideologiska vänsterhögposition — övervägde de positiva omdömena något över de negativa.

Folkpartiets profil när det gällde förtroendefrågorna var mycket mer markerad än i sakfrågorna. Och till skillnad från sakfrågeprofilerna var profilen i förtroendefrågorna till övervägande delen negativ. Folkpartiet var det parti som fick mest negativ kritik av väljarna i förtroendefrågorna och de ogillande omdömena ökade mellan 1979 (13 procent) och 1982 (18 procent). Kritiken gällde främst att partiet svängde för mycket fram och tillbaka i olika frågor; att man inte kunde lita på folkpartiet. Ola Ullsten som partiledare fick något mer positiv än negativ kritik av väljarna i 1979 års val. Tre år senare vid 1982 års val var bilden omvänd. Ola Ullsten fick 1982 mer kritik än beröm bland de intervjuade väljarna.

Moderata samlingspartiet hade precis som socialdemokraterna flera

olika profilfrågor bland väljarna — både positiva och negativa. De mest positiva frågorna för moderaterna var skatterna, ekonomin, utbildningsfrågorna, partiets ideologiska vänster-högerposition och satsningen på individen framför kollektivet. Men flera av dessa frågor (skatterna, ekonomin och vänster-högerideologin) var omtvistade profilfrågor för moderaterna. De positiva omdömena övervägde men förhållandevis många väljare var också kritiska.

Förtroendefrågorna var ett annat område som var positivt för moderaterna. Moderata samlingspartiet var det enda parti som fick mer beröm än kritik av väljarna i förtroendefrågorna. Den positiva övervikten för moderaterna när det gällde förtroende och tillit förstärktes mellan 1979 (7 procent beröm) och 1982 (11 procent beröm). De positiva förtroendeomdömena om moderaterna gällde att partiet var konsekvent och gick att lita på. Det vacklade inte fram och tillbaka i sakfrågorna.

Både Gösta Bohman och Ulf Adelsonh omnämndes oftare positivt än negativt av de intervjuade väljarna. Men Gösta Bohman fick något mer beröm (5 procent) än Ulf Adelsonh (3 procent).

De sakfrågor där moderaterna fick mer negativt än positiva omdömen av väljarna gällde sådana frågor som socialpolitiken (t ex karensdagarna 1982), kärnkraften och fredsfrågorna inklusive utrikespolitiken. Men den politik som moderaterna fick mest kritik för var politiken gentemot olika klasser och grupper i samhället. Moderaterna uppfattades av många väljare (18 procent 1979, 19 procent 1982) som ett parti som gynnade överklassen och de rika och som missgynnade arbetare och fattiga människor. Kritiken gällde också att moderaterna motarbetade jämlikhetssträvandena i samhället och strävade efter att bevara gamla klasskillnader.

Moderaterna hade inte en positiv eller negativ profil i alla sakfrågor. Det fanns också relativt många frågor där väljarna inte hade uppmärksammat moderaternas politik som bra eller dålig. Det gällde t ex sådana frågor som miljöpolitiken, sysselsättningsfrågorna och jämställdheten mellan könen. Löntagarfondsfrågan kan också föras till denna kategori. Få väljare nämnde moderaternas fondpolitik som någonting positivt (0 procent 1979, 4 procent 1982) eller någonting negativt (0 procent 1979, 1 procent 1982). Fondfrågan var också en föga uppmärksammas fråga för de övriga borgerliga partierna. Löntagarfondsfrågan förknippades med socialdemokraterna. Väljarna — främst borgerliga väljare — tenderade att ange socialdemokraternas fondpolitik som någonting negativt medan de borgerliga partiernas politik i fondfrågan varken fick kritik eller beröm.

Förtroende för politiker och partier

Mätningar av människors förtroende för politiker och partier har visat på en nedåtgående trend i de flesta västliga demokratier alltsedan mitten av 1960-talet. Hur politikertilltron såg ut och förändrades dessförinnan vet vi mindre om. De flesta av de mätserier kring människors politiska förtroende som finns startades först på 1960-talet. De första mätningarna av det som vi idag kallar politiskt förtroende eller politikerförakt gjordes i USA på 1950-talet. Angus Campbell, Warren Miller och de andra amerikanska valforskarna vid University of Michigan påbörjade sina förtroendemätningar i samband med kongressvalet 1958. I de svenska valundersökningarna har frågor kring väljarnas tilltro till partier och politiker funnits med sedan 1968.

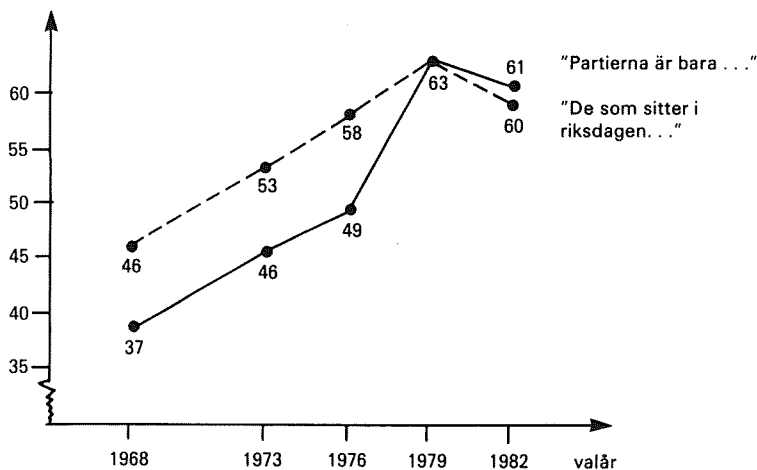
Den mätteknik som michiganforskarna valde att använda i sina förtroendemätningar kom att bli stilbildande över hela västvärlden. Mätningarna byggde på mycket allmänt formulerade intervjufrågor — ofta av påståendetyper — där svarspersonerna ombads att välja fixerade svarsalternativ. En stor del av frågorna var utformade så att de inbjöd till cyniska svar som kunde tolkas som ett misstroende mot politiker eller partier. De

Figur 3.1. Förtroende för politiker och partier 1968—1982 (procent)

Påstående: "De som sitter i riksdagen och beslutar tar inte mycket hänsyn till vad vanligt folk tycker och tänker"

Påstående: "Partierna är bara intresserade av folks röster men inte av deras åsikter"

procentandel som instämmer (= misstro)

påståendefrågor som utnyttjades var oftast formulerade så att ett instämmande svar betydde bristande förtroende för politiker.

Den michiganinspirerade tekniken att mäta väljarnas förtroende för partier och politiker anammades också på gott och ont i de svenska valundersökningarna; på gott därför att resultaten av mätningarna kan jämföras med motsvarande mätningar i andra länder; på ont därför att mättekniken inte är bra på individnivå. Den tenderar att ge osäkra och delvis missvisande resultat om man vill uttala sig om enskilda människors politikertilltro. Påståendefrågor är alltid ett problembarn i intervjustudier. De tenderar att ge snedvridna resultat eftersom människor hellre instämmer än tar avstånd från olika påståenden oavsett vad de handlar om. Det gäller speciellt äldre och lägre utbildade människor.

Att vi valde att fortsätta förtroendemätningarna i 1982 års valundersökning — trots de metodiska brister som vi vet att de har — berodde i första hand på att vi inte ville bryta tidsserien. Resultaten på individnivå blir osäkra och delvis missvisande vid varje undersökningstillfälle. Men det finns ingenting som tyder på att förändringarna över tid skulle vara påverkade av de mätproblem som diskuterats. På statistisk jargong skulle man kunna säga att våra förtroendemätningar ger upphov till *felaktiga nivåskattningar* (politikföraktet överdrivs därför att vi främst utnyttjar negativt formulerade påståendefrågor i mätningarna), *osäkra individskattningar* men i huvudsak riktiga *förändringsskattningar*.

Ett tiotal olika påståendefrågor om väljarnas förtroende för politiker och partier har utnyttjats i valundersökningarna sedan 1968. Endast två av dem har emellertid funnits med i samtliga studier. Resultaten i figur 3.1 och i tabell 3.2 visar hur väljarna totalt, och de olika partiernas sympatisörer, besvarade dessa två frågor vid valen 1968, 1973, 1976, 1979 och

Tabell 3.2. Politisk misstro och partitillhörighet 1968—1982. Andel väljare som instämmer (= misstro) i två påståenden om partier och politiker (procent)

<i>Påstående:</i> "De som sitter i riksdagen och beslutar tar inte mycket hänsyn till vad vanligt folk tycker och tänker"						<i>Påstående:</i> "Partierna är bara intresserade av folks röster men inte av deras åsikter"					
<i>parti</i>	<i>valår</i>					<i>parti</i>	<i>valår</i>				
	1968	1973	1976	1979	1982		1968	1973	1976	1979	1982
vpk	44	67	65	60	59	vpk	36	51	56	51	49
s	40	45	51	64	60	s	32	43	42	62	59
c	52	61	67	63	61	c	43	48	55	68	62
fp	49	54	55	62	53	fp	40	48	48	63	65
m	51	55	60	59	60	m	41	49	51	60	65
icke-röstare	51	59	61	72	63	icke-röstare	51	50	54	74	63

1982 (vid valet 1970 genomfördes inga förtroendemätningar). Båda frågorna är negativt formulerade: "De som sitter i riksdagen och beslutar tar inte mycket hänsyn till vad vanligt folk tycker och tänker" och "Partierna är bara intresserade av folks röster, men inte av deras åsikter".

Ett instämmande svar — väljarna ombads instämma eller ange att de hade motsatt åsikt — innebär i båda fallen en låg politikertilltro. Resultaten kommer alltså att ge en överdrivet negativ bild av människors förtroende för politiker och partier. Uppmärksamheten bör därför koncentreras till förändringar över tid och inte till nivån på det politiska förtroendet.

Förtroendet för partier och politiker minskade mycket drastiskt under 1970-talet enligt våra resultat. Vid valet 1968 var det mindre än hälften av väljarkåren som var misstroende och höll med om att "partierna bara var intresserade av folks röster men inte av deras åsikter" (37 procent) eller att "de som sitter i riksdagen och beslutar inte tar mycket hänsyn till vad vanligt folk tycker och tänker" (46 procent). Tio—femton år senare vid valen 1979 och 1982 hade andelen misstroende väljare som instämde i dessa påståenden ökat till strax över 60 procent. Andra mätningar som gjorts av svenska folkets politikertilltro under sjuttioalet visar på samma dramatiska minskning, t ex sociologen Torsten Östermans undersökningar byggda på Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudiers enkätstudier under åren 1973 till 1980.

Men resultaten i figur 3.2 visar också att minskningen i förtroendet för partier och politiker *inte* fortsatte i början av 1980-talet. Andelen väljare som visade misstro genom att instämma i de två negativt formulerade påståendefrågorna var något lägre 1982 än 1979. Förändringen mellan 1979 och 1982 är så liten att det är för tidigt att dra slutsatsen att väljarnas förtroende för partier och politiker börjat återhämta sig i Sverige. Men så mycket är i alla fall klart att det s k politikerföraktet inte tilltog ytterligare i styrka mellan 1979 och 1982.

Politiker som länge plågats av allt sämre siffror i förtroendemätningarna kan kanske börja hoppas på litet ljus långt bort i tunneln. Den negativa misstroendetrenden för partier och politiker håller måhända på att vända. Det är nämligen inte bara i Sverige som man kan iaktta att förtroendemätningarna börjar se lite bättre ut för politikerna. Även i andra länder som t ex USA och Norge uppvisar mätserierna för politikerförtroendet högre värden i början av 1980-talet än vad de gjorde under 1970-talet. Arthur Miller visar i en studie byggd på data från de amerikanska valundersökningarna för åren 1964—1982 att den nedåtgående trenden för politikerförtroendet för första gången på tjugo år stannat upp och vänt i USA. I Norge var aldrig politikermisstron speciellt utbredd under 1970-talet, åtminstone inte om man får tro på de mätningar som gjorts av norska valforskare. Men även i Norge uppvisar förtroendemätningarna

högre siffror på 1980-talet än i början av 1970-talet. Det visar resultat som Henry Valen och Bernt Aardal presenterar i boken *Et valg i perspektiv. En studie av stortingsvalget 1981*.

Den något ökande politikertilltron bland svenska väljare mellan 1979 och 1982 var emellertid inte ett fenomen som återfanns i alla politiska läger. Förtroendet för partier och politiker tilltog inte bland samtliga partiets väljare. Det ökade främst bland socialdemokratiska väljare, men också bland väljare som stödde vänsterpartiet kommunisterna och centerpartiet. Bland väljare som röstade på moderaterna fortsatte däremot politikertilltron att minska mellan 1979 och 1982 medan resultaten för folkpartiväljarna är något blandade. Enligt svaren på den ena av påståendefrågorna ("Partierna är bara . . .") minskade även folkpartiväljarnas politikerförtroende mellan 1979 och 1982 medan det ökade enligt svaren på den andra påståendefrågan ("De som sitter i riksdagen . . .").

Att det i första hand var socialdemokratiska väljare som uppvisade ett ökat politikerförtroende mellan 1979 och 1982 har en enkel förklaring. Vi vet från tidigare studier både i USA och i Sverige att regeringsskiftet och vilket parti som innehar regeringsmakten spelar en roll för väljarnas politikerförtroende. Väljare har en tendens att svara mindre negativt i förtroendemätningar om det egna partiet har makten. Regeringsskiftet 1982 och Olof Palmes intåg i Rosenbad väckte positiva förhoppningar bland i första hand socialdemokratiska väljare; förhoppningar som färgade av sig på de allmänna attityderna till politiker och partier och gjorde att politikertilltron ökade något.

Regeringsinnehav och maktskiftet är en faktor som förklarar förändringar i väljarnas grad av politikerförtroende. Men det är naturligtvis inte den enda orsaksfaktorn bakom väljarnas politikertilltro. Det visar bl a siffrorna för centerväljarnas politikerförtroende som ökade 1982 trots att centern fick lämna regeringen och de socialdemokratiska väljarnas ökande politikermissstro under början av 1970-talet när det egna partiet hade makten.

Det finns många andra faktorer än vilket parti som har makten som har betydelse för väljarnas politiska förtroende. Flera olika teorier har lanserats för att förklara vad det är som ligger bakom variationerna i väljarnas politikertilltro. I *Svenska väljare* diskuteras ett tiotal olika sådana förklaringsförsök — alltifrån teorier om massmedias, den krisartade ekonomins, löftesbrytande politikers eller det partipolitiska käbblets betydelse till mer allmänna resonemang om tidsandan och politisk alienation. I detta sammanhang skall den diskussionen inte fortsättas. Den slutsats som drogs i *Svenska väljare* gäller fortfarande. De mätningar av väljarnas allmänna förtroende för partier och politiker som görs i Sverige och andra västländer är alldeles för metodiskt bristfälliga. De kan svårigen användas för att vetenskapligt pröva de olika preciserade teorier som finns kring

varför människors politiska förtroende minskat under de senaste femton—tjugo åren.

Partiidentifikation

Ett av felet med de allmänna förtroendemätningarna är att de försöker mäta någonting allmänt och opreciserat. Man vet inte riktigt vad de mäter — förtroende för politiker i allmänhet, för partierna, för de styrande eller för hela det politiska systemet. Den svagheten har inte mätningarna av väljarnas grad av partiidentifikation. De är mycket mer konkreta och gäller enbart människornas känsla av anhängarskap med bestämda partier.

Partiidentifikationsmätningarna har till skillnad från förtroendemätningarna en klar substans och uppvisar klara samband med andra centrala politiska fenomen. Väljarnas grad av partiidentifikation har mycket starka samband med olika politiska beteenden och åsikter (partibyten, politisk kunskap, åsiktsmässig partitrohet). Väljare med en stark känsla av anhängarskap till något parti byter mer sällan parti, har bättre politiska kunskaper och har oftare åsikter som överensstämmer med det egna partiets än väljare med svag eller ingen partiidentifikation. Väljare med olika grad av politiskt förtroende uppvisar inte på samma sätt olika politiskt beteende eller åsikter. Politikertilltron — såsom vi mäter den — har oftast svaga eller inga samband med andra viktiga politiska fenomen.

Partiidentifikationsmätningarna gäller i en direkt mening väljarnas känsla av anhängarskap med de egna partierna och inte väljarnas förtroende för de egna partierna. Men resultaten av partiidentifikationsmätningarna är naturligtvis också användbara när man analyserar väljarnas politiska förtroende. De säger någonting om väljarnas tilltro till *partierna* och om partiernas förankring i väljarkåren.

Väljarnas partiidentifikation mäts i valundersökningarna med en serie intervjufrågor som gör det möjligt att urskilja fyra olika grader av partianhängarskap — *starkt övertygade anhängare, anhängare men inte starkt övertygade, ej anhängare men står närmast partiet och varken anhängare eller närmast partiet.*

Resultaten i tabell 3.3 visar hur graden av partiidentifikation såg ut i de olika partiernas väljargrupper vid 1982 års val.

Andelen väljare som kände sig som partianhängare var störst bland socialdemokraternas väljare (76 procent) och minst bland miljöpartisterna (20 procent). Bland de borgerliga partiernas väljare återfanns klart färre människor som kände sig som anhängare av sina partier än bland socialdemokraternas väljare. Andelen partianhängare var 57 procent bland moderaternas väljare, 56 procent bland centerpartiets och endast 42 procent bland folkpartiets. Även vänsterpartiet kommunisternas väljare

Tabell 3.3. Partiidentifikation och partival 1982 (procent)

grad av partiidentifikation	partival 1982							icke-röstare	samtliga intervjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
starkt övertygade anhängare	27	47	28	11	33	27	13	17	34
anhängare, men ej starkt övertygade	27	29	29	31	24	19	7	19	26
ej anhängare, men står närmast partiet	38	19	32	38	33	47	65	38	29
varken anhängare eller närmast partiet	8	5	11	20	10	7	15	26	11
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	132	1 175	381	156	593	62	46	186	2 828

Kommentar: Resultaten bygger på en serie intervjufrågor om väljarna känner sig som anhängare eller ej av något bestämt parti, om de är starkt övertygade anhängare av sitt parti eller inte (för anhängare) respektive om det är något parti som de tycker sig stå närmare än andra partier (för icke-anhängare). De exakta frågeformuleringarna återfinns i Sören Holmberg och Mikael Gilljam, *Valundersökning 1982. Teknisk rapport* (Liber och SCB, 1985)

uppfattade sig i mindre grad som partianhängare än socialdemokraternas väljare. Något över hälften (54 procent) av vänsterpartiet kommunisternas väljare 1982 angav att de kände sig som anhängare av partiet.

Skillnaderna mellan de olika partiernas väljare när det gäller graden av partiidentifikation är ingen nyhet för 1982 års val. De har funnits ända sedan vi började mäta partiidentifikationen på 1960-talet. Resultaten i tabell 3.4 visar andelen väljare som uppfattade sig som partianhängare bland de olika partiernas väljare vid valen 1968—1982.

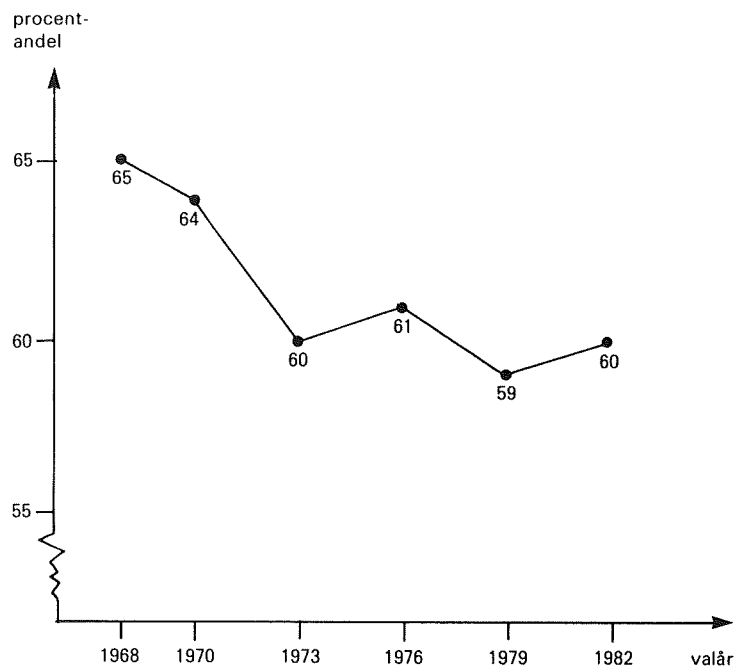
Andelen socialdemokratiska väljare som betraktat sig som anhängare av partiet har hållit sig kring 76—78 procent ända sedan den första mätningen 1968. Resultaten för de borgerliga partiernas väljare har inte varit lika stabila, men de har hållit sig kring cirka 50 procent anhängare, med något högre siffror för moderaterna och centerpartiet och något lägre för folkpartiet.

Om vi studerar utvecklingen över tid finner vi en viss minskning i andelen väljare som uppfattar sig som partianhängare (se figur 3.2). Men nedgången är mycket liten, från 65 procent som kände sig som anhängare av något parti 1968 till 60 procent vid valet 1982. Större delen av minskningen är ett borgerligt fenomen. Det är bland borgerliga väljare — framförallt bland den ökande andelen väljare som byter mellan de olika borgerliga partierna — som känslan av anhängarskap till något enskilt parti minskat under 1970-talet.

Väljarnas politiska förtroende och känsla av anhängarskap med de egna partierna har alltså endast delvis förändrats på samma sätt sedan 1960-talet. Bland borgerliga väljare har både den allmänna tilltron till partier och politiker och graden av partiidentifikation med det egna partiet minskat under 1970-talet. Socialdemokratiska väljare har också

förlorat mycket av den gamla tilltron till politiker under 1970-talet men känslan av anhängarskap med det socialdemokratiska partiet har inte försvagats. Nära 80 procent av socialdemokraternas väljare räknade sig fortfarande 1982 som anhängare till partiet. Det är en mycket hög andel, även internationellt sett.

Figur 3.2. Andel väljare som betraktar sig som anhängare av något parti 1968—1982 (procent)

Tabell 3.4. Andel partianhängare bland partiernas väljare 1968—1982 (procent)

parti	valår					
	1968	1970	1973	1976	1979	1982
vpk	33	49	46	43	53	55
s	76	77	77	78	77	76
c	53	59	44	47	57	56
fp	50	50	51	43	39	42
m	63	64	58	55	53	57

Kommentar: Resultaten visar hur stor andel av respektive partis väljare som räknat sig som anhängare av partiet vid de olika valtillfällena.

Att förtroendemätningarna och partiidentifikationen inte följt helt parallella banor under 1970-talet är inte underligt. Väljarnas känsla av partianhängarskap och tilltro till politiker är visserligen besläktade fenomen men de står inte för samma sak, varken teoretiskt eller empiriskt. Partiidentifikationen gäller den känslomässiga relationen mellan väljarna och deras egna partier medan politikertilltron gäller väljarnas förtroende för politiker och partier i allmänhet. Det statistiska sambandet mellan väljarnas grad av politikertilltro och grad av partiidentifikation är positivt. Ju starkare partiidentifikation desto mer förtroende för politiker och partier. Men sambandet är inte speciellt starkt. Korrelationen mellan väljarnas grad av partiidentifikation och svaren på påståendefrågorna och politikertilltroendet höll sig kring .10—.15 i 1982 års valundersökning.

Resultaten från analysen av väljarnas känsla av anhängarskap med de egna partierna ger inte samma krisartade intryck som resultaten från förtroendemätningarna. I båda fallen har vi visserligen att göra med kurvor som gått nedåt under 1970-talet, och som planat ut i början av 1980-talet. Men partiidentifikationsmätningarna ger en förhållandevis positiv bild av partiernas förankring bland väljarna medan förtroendemätningarna ger ett intryck av kris för det politiska systemet och de etablerade partierna. Begåvade partistrateger bör inte ensidigt anamma någotdera av dessa båda intryck. De bör istället dra slutsatsen att förtroendemätningarna med stor sannolikhet ger en överdrivet negativ bild av väljarnas tilltro till partier och politiker men att partiidentifikationsmätningarna samtidigt visat att partiernas gamla känslomässiga grepp över väljarna försvagats något i jämförelse med situationen under 1960-talet. Och det kanske är den långsamma uppluckringen av väljarnas känslomässiga band med de egna partierna som kommer att betyda mest för partier och politiker i det långa loppet.

Partiledarnas popularitet

Partiledarna är partiernas viktigaste talesmän. När väljarna möter partierna i massmedia är det oftast partiledarna de stöter på. I valrörelserna 1979 och 1982 stod partiledarna för nästan hälften av den samlade uppmärksamheten som partierna fick på storstadspressens förstasidor och i TV:s nyhetsprogram. Det visar de mediastudier som genomförts av Kent Asp inom ramen för valforskningsprojektet i Göteborg.

De svenska partiledarnas starka ställning i sina partier och dominerande roll under valrörelserna gör det viktigt att studera hur väljarna bedömer dem. Och det oavsett om vi tror oss veta att partiledarna har en stor direkt betydelse för hur väljarna röstar eller — som vi tyckte oss finna i *Svenska väljare* — endast en mindre och mer långsiktig inverkan på

röstningsbeteendet. Partiledarna är så nära förknippade med sina partier att de inte kan förbigås när man studerar hur väljarna uppfattar partierna.

Frågorna kring partiledarnas betydelse för väljarnas partival — hur stora olika direkta och indirekta partiledareffekter är på röstningsbeteendet — skall inte studeras i detta sammanhang. De kommer att analyseras i en doktorsavhandling av Peter Esaiasson vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg. Peter Esaiasson är forskningsassistent i valforskningsprojektet och arbetar på en avhandling om partiledarnas roll i svenska valrörelser.

Analyserna i detta avsnitt gäller partiledarnas popularitet och hur uppskattade partiledarna är i förhållande till sina partier. En partiledare som bedöms mer kritiskt än sitt eget parti kan vara en opinionsmässig belastning medan en partiledare som är mer populär än sitt parti kan vara en opinionstillgång. En partiledare som är uppskattad utanför de egna leden väcker positiva känslor som på sikt kan leda till att partisympatier omprövas. Detsamma gäller också omvänt. En partiledare som är föga populär bland det egna partiets anhängare kan på sikt stöta bort väljare.

Den metod vi har använt för att mäta partiledarnas och partiernas popularitet bygger på skalmätningstekniken. En skala med värden från -5 till $+5$ presenterades för intervjupersonerna och följande fråga lästes upp:

”På det här kortet finns en slags skala. Jag skulle vilja att Ni använde den för att ange hur mycket Ni gillar eller ogillar de olika partierna. Ni använder plussiffrorna om Ni gillar ett parti. Ju mer Ni gillar ett parti desto högre plussiffra använder Ni. Minussiffrorna använder Ni för partier Ni ogillar. Ju mer Ni ogillar något parti desto högre minussiffra väljer Ni. Nollpunkten på skalan markerar att Ni varken gillar eller ogillar ett parti.” Därefter ombads intervjupersonerna att med skalans hjälp ange hur mycket de gillade sju olika partier (riksdagspartierna samt kds och miljöpartiet): ”Var skulle Ni placera (. . . partinamn)?”. När intervjupersonerna hade placerat partierna på skalan fick de en motsvarande fråga om de fem riksdagspartiernas partiledare: ”Om Ni skulle använda samma skala för partiledarna var skulle Ni placera (. . . namn på partiledare)?”

Intervjupersonerna tyckte uppenbarligen att det var intressant och roligt att poängsätta partier och partiledare. Över 90 procent av de intervjuade personerna både 1979 och 1982 placerade samtliga partier och partiledare på skalan.

Resultaten i tabellerna 3.5 och 3.6 och i figur 3.3 visar hur väljarna poängsatte partierna och partiledarna vid valen 1979 och 1982. Siffrorna i tabellerna är medelvärden som kan variera mellan -5 och $+5$.

Två partiledare — Lars Werner och Ulf Adelsohn — var klart mer populära än sina partier i valmanskåren som helhet vid 1982 års val. Lars

Werner var den partiledare som i förhållande till sitt parti var mest uppskattad, vilket dock inte innebär att Lars Werner var speciellt populär. Totalt sett bland samtliga väljare var Lars Werner 1982, precis som 1979, den partiledare som fick lägst uppskattningspoäng. Det är endast i jämförelse med sitt eget parti, som var det parti som fick de lägsta poängen av väljarna, som Lars Werner framstår som populär. Ulf Adelsons popularitet i jämförelse med det egna partiets har delvis samma orsaker. Moderaterna var både 1979 och 1982 det parti som näst efter vänsterpartiet kommunisterna fick de lägsta uppskattningspoängen av väljarna. Men Adelson själv fick inte de näst lägsta uppskattningspoängen bland partiledarna. Han fick den näst högsta poängen — slagen endast av Olof Palme.

De tre övriga partiledarna — Olof Palme, Thorbjörn Fälldin och Ola Ullsten — skilde sig inte lika mycket från sina partier när det gäller väljarpopulariteten. Olof Palme fick i valmanskåren som helhet något lägre uppskattningspoäng än socialdemokratiska partiet 1979, men samma poäng som partiet 1982. Thorbjörn Fälldin fick både 1979 och 1982

Tabell 3.5. Väljarna i valet 1979 och 1982 anger hur mycket de uppskattar eller ogillar partiledarna på en skala från -5 (ogillar) till +5 (gillar) (medelvärden)

	Werner			Palme			Fälldin			Ullsten			Bohman/Adelson		
	1979	1982	diff	1979	1982	diff	1979	1982	diff	1979	1982	diff	1979	1982	diff
vpk-väljare	+3,2	+2,9	-0,3	+1,7	+2,9	+1,2	-1,5	-1,8	-0,3	-0,8	-1,9	-1,1	-2,4	-2,0	+0,4
s-väljare	+1,0	+1,0	±0,0	+3,5	+3,5	±0,0	-1,4	-1,2	+0,2	+0,4	-0,9	-1,3	-1,8	-1,2	+0,6
c-väljare	-1,1	-1,2	-0,1	-1,5	-1,2	+0,3	+3,1	+3,2	+0,1	+2,0	+1,2	-0,8	+2,2	+1,9	-0,3
fp-väljare	-1,1	-1,3	-0,2	-0,8	-0,4	+0,4	+0,6	+1,1	+0,5	+3,1	+2,0	-1,1	+2,3	+2,0	-0,3
m-väljare	-1,3	-1,7	-0,4	-1,9	-1,3	+0,6	+0,7	+1,2	+0,5	+1,9	+0,2	-1,7	+4,0	+3,5	-0,5
samt. väljare	±0,0	-0,1	-0,1	+0,9	+1,2	+0,3	+0,1	+0,3	+0,2	+1,2	-0,1	-1,3	+0,5	+0,6	+0,1

Kommentar: Resultaten i tabell 3.5 och 3.6 bygger på svaren från en serie intervjufrågor där svarspersonerna på en skala från -5 till +5 först fick ange hur mycket de ogillade (-) eller gillade (+) sju partier (vpk, s, c, fp, m, kds och mp) och sedan på samma sätt ange vad de tyckte om riksdagspartiernas partiledare. Moderaterna bytte partiledare mellan 1979 och 1982. Resultaten för 1979 gäller för Gösta Bohman och resultaten för 1982 för Ulf Adelson.

Tabell 3.6. Partiernas popularitet 1979 och 1982 enligt väljarnas poängsättning på en skala från -5 till +5 (medelvärden)

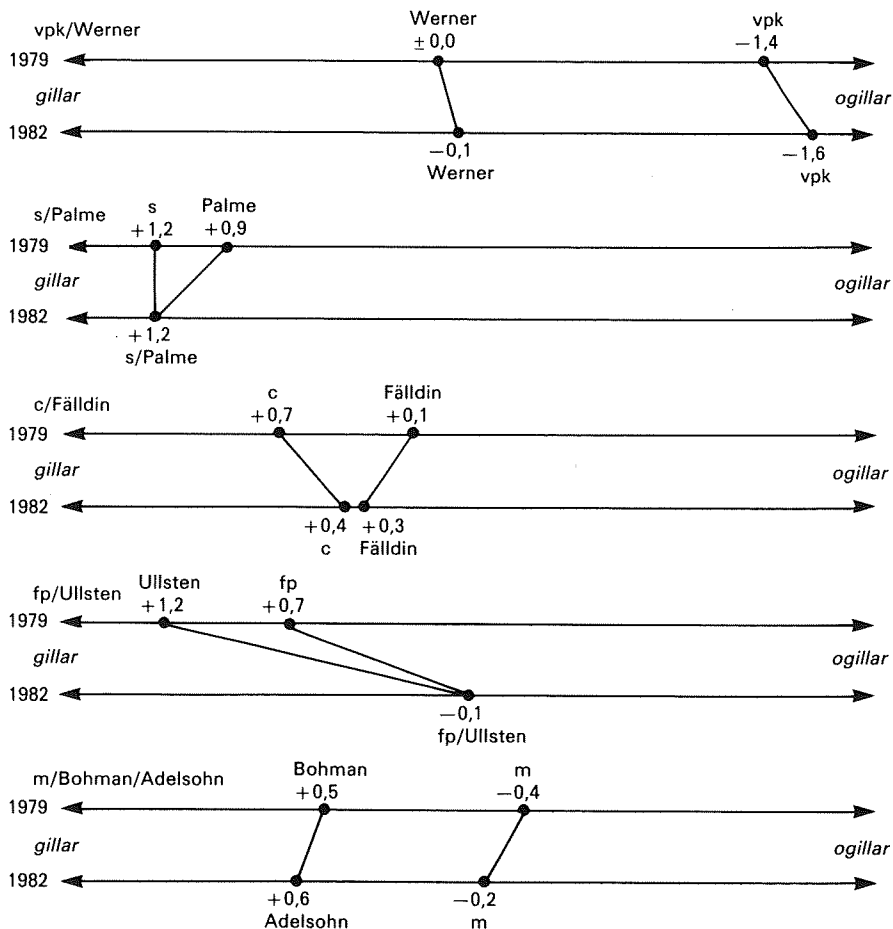
	vpk			s			c			fp			m		
	1979	1982	diff	1979	1982	diff	1979	1982	diff	1979	1982	diff	1979	1982	diff
vpk-väljare	+3,7	+2,8	-0,9	+2,0	+2,6	+0,6	-1,0	-1,4	-0,4	-1,4	-1,8	-0,4	-4,1	-3,9	+0,2
s-väljare	+0,1	-0,1	-0,2	+3,9	+3,7	-0,2	-0,8	-0,9	-0,1	-0,3	-1,1	-0,8	-2,9	-2,5	+0,4
c-väljare	-2,8	-3,3	-0,5	-1,1	-1,2	-0,1	+3,7	+3,4	-0,3	+1,6	+1,1	-0,5	+1,2	+1,3	+0,1
fp-väljare	-3,1	-3,5	-0,4	-0,7	-0,6	+0,1	+1,4	+1,4	±0,0	+3,3	+2,6	-0,7	+1,0	+0,9	-0,1
m-väljare	-3,8	-3,9	-0,1	-1,9	-1,7	+0,2	+1,3	+1,2	-0,1	+1,5	+0,6	-0,9	+3,7	+3,8	+0,1
samt. väljare	-1,4	-1,6	-0,2	+1,2	+1,2	±0,0	+0,7	+0,4	-0,3	+0,7	-0,1	-0,8	-0,4	-0,2	+0,2

Kommentar: Resultaten för väljarnas poängsättning av kds och miljöpartiet vid valet 1982 var som följer (kds siffror först): vpk-väljare (-2,1 -0,0), s-väljare (-0,8 +0,1), c-väljare (+0,3 +0,5), fp-väljare (-0,1 +0,1), m-väljare (-0,3 -0,3), kds-väljare (+4,0 +0,9), mp-väljare (-0,3 +3,3), samtliga väljare (-0,4 +0,1).

något sämre poäng än centerpartiet. Ola Ullsten var klart mer populär än folkpartiet 1979. Vid valet 1982 fick Ullsten och folkpartiet samma medelpoäng av väljarna.

Jämförelsen mellan partiernas och partiledarnas popularitet tyder på att partiernas positioner i partisystemet kan vara en generell faktor som påverkar resultaten oavsett vad partierna och partiledarna heter. Det tycks vara svårare för partiledare för centrumpartier (s, c, fp), som leder

Figur 3.3. Partiernas och partiledarnas popularitet bland samtliga väljare 1979 och 1982 (medelvärden)

Kommentar: Figuren är konstruerad utifrån resultaten i tabellerna 3.5 och 3.6. Siffrorna är medelvärden på en skala från -5 till +5.

partier som färre väljare tycker illa om, att framstå som populära i jämförelse med sina partier än för partiledare för flygelpartier (vpk, m) som företräder partier som många väljare ogillar starkt.

Om vi ser på hur partiledarna poängsattes bland de egna väljarna blir bilden av deras popularitet delvis annorlunda. I 1979 års val var Gösta Bohman den partiledare som fick högst poäng av de egna väljarna, + 4,0 i genomsnitt. Olof Palme fick + 3,5, Lars Werner + 3,2, Ola Ullsten + 3,1 och Thorbjörn Fälldin + 3,1 av sina respektive väljargrupper 1979. Gösta Bohman var 1979 den ende partiledare som fick högre uppskattningspoäng än det egna partiet bland de egna väljarna.

Vid valet 1982 delade Olof Palme och Ulf Adelsohn på platsen som den mest uppskattade partiledaren bland de egna väljarna. Båda fick uppskattningspoängen + 3,5 av sina respektive väljare. Thorbjörn Fälldin kom strax därefter med poängen + 3,2 bland centerns väljare. Lars Werner fick + 2,9 i genomsnitt av vänsterpartiet kommunisternas väljare medan Ola Ullsten 1982 endast fick + 2,0 i medelpoäng av folkpartiets väljare. Samtliga partiledare, utom Lars Werner, fick 1982 lägre uppskattningspoäng än det egna partiet av de egna väljarna. Det är partierna väljarna röstar på och känner sig som anhängare av. Det är därför kanske inte så underligt att de flesta väljare — om de poängsätter det egna partiet annorlunda än partiledarna — sätter partiet först.

Partiledarnas popularitet i förhållande till sina partier var inte exakt densamma 1979 och 1982. Två partiledare, Olof Palme och Thorbjörn Fälldin, blev mer populära i nästan alla läger — både absolut sett och i förhållande till sina partier.

Tabell 3.7. Förändringar i partiledarnas popularitet mellan 1979 och 1982 med hänsyn tagen till förändringar i partiernas popularitet under samma period (förändringsmått)

	<i>Werner</i>	<i>Palme</i>	<i>Fälldin</i>	<i>Ullsten</i>	<i>Bohman Adelsohn</i>
vpk-väljare	+ 0,6	+ 0,6	+ 0,1	- 0,7	+ 0,2
s-väljare	+ 0,2	+ 0,2	+ 0,3	- 0,5	+ 0,2
c-väljare	+ 0,4	+ 0,4	+ 0,4	- 0,3	- 0,4
fp-väljare	+ 0,2	+ 0,3	+ 0,5	- 0,4	- 0,2
m-väljare	- 0,3	+ 0,4	+ 0,6	- 0,8	- 0,6
samt. väljare	+ 0,1	+ 0,3	+ 0,5	- 0,5	- 0,1

Kommentar: Resultaten bygger på materialet i tabellerna 3.5 och 3.6. Siffrorna visar hur partiledarnas popularitet förändrats relativt det egna partiets popularitet mellan 1979 och 1982. En positiv siffra (+) anger att en partiledare blivit mer populär i förhållande till det egna partiet. En negativ siffra (-) visar tvärtom att en partiledare blivit mindre populär relativt sitt parti.

Olof Palme fick högre uppskattningspoäng 1982 än 1979 i samtliga väljargrupper utom bland socialdemokratiska väljare där han fick samma poäng 1982 som 1979. Om vi tar hänsyn till att socialdemokratiska partiets popularitet bland s-väljare var något lägre 1982 (+3,7) än 1979 (+3,9) så ökade dock Palmes popularitet (relativa popularitet i förhållande till partiets) även bland de egna väljarna mellan 1979 och 1982.

Thorbjörn Fälldin ökade också sin popularitet i samtliga väljargrupper. Ökningen var speciellt markant bland moderata och folkpartistiska väljare. Thorbjörn Fälldins förstärkta popularitet bland väljarna är speciellt remarkabel med tanke på att centern som parti förlorade i popularitet i alla väljargrupper mellan 1979 och 1982.

En partiledare, Ola Ullsten, råkade ut för ett veritabelt popularitetsras mellan 1979 och 1982. Hans uppskattningspoäng minskade med mellan 0,8 till 1,7 enheter i samtliga väljargrupper. Bland folkpartiets egna väljare sjönk Ullstens uppskattningspoäng från +3,1 till +2,0. Cirka hälften av Ola Ullstens sjunkande popularitetsciffror kan dock tillskrivas väljarnas minskande uppskattning av det parti han ledde. Folkpartiet fick lägre uppskattningspoäng av väljare från alla läger 1982 än 1979. Bland de egna väljarna sjönk partiets uppskattningspoäng från +3,3 1979 till +2,6 1982.

Lars Werners popularitet förändrades förhållandevis litet mellan 1979 och 1982. Både han och vänsterpartiet kommunisterna fick erfara sjunkande uppskattningspoäng, men Lars Werners siffror minskade något mindre än partiets i de flesta väljargrupper. I förhållande till det egna partiet blev Lars Werner alltså något mer populär. Bland vänsterpartiet kommunisternas egna väljare sjönk Werners uppskattningspoäng från +3,2 1979 till +2,9 1982, men vpk's popularitet som parti bland de egna väljarna minskade ändå mer under samma period, från +3,7 till +2,8.

Partiledarskiftet hos moderaterna ledde inte till några dramatiska förändringar när det gäller popularitetsciffrorna för partiledarna. Ulf Adelsohn lyckades i det närmaste fylla ut Gösta Bohmans mycket populära skor. Bland socialistiska väljare fick Adelsohn något högre uppskattningspoäng än Bohman. Bland borgerliga väljare — speciellt bland moderaternas egna väljare — fick dock Ulf Adelsohn lägre uppskattningspoäng än Gösta Bohman.

Förändringar i partiernas popularitet

En intressant biprodukt av de popularitetsmätningar som redovisats i detta kapitel är att de inte enbart ger information om hur mycket väljarna uppskattade de olika partiledarna utan att de också kan användas för att analysera partiernas popularitet. Resultaten i tabell 3.6 kan utnyttjas för att studera hur populära de olika partierna var i skilda väljargrupper och hur populariteten förändrades mellan 1979 och 1982.

Förändringar i de olika partiernas uppskattningspoäng i hela valmanskåren är av mindre intresse i sammanhanget. De avspeglar inte mycket mer än att vissa partier (t ex moderaterna) gick framåt och vann väljare mellan 1979 och 1982 medan andra partier (centerpartiet och folkpartiet) förlorade väljare. Uppskattningspoängen inom de olika partiernas väljargrupper är intressantare. De säger någonting om vilka partier som var på popularitetsmässig frammarsch eller tillbakagång bland egna och andra partiets väljare. Uppskattningspoängen är indikatorer på partiernas popularitet inom och utom de egna väljarleden.

De två partier som gick fram och ökade sina röstandelar i 1982 års val (s och m) vann inte bara nya väljare, de tenderade också att vinna en ökad popularitet i de flesta väljargrupper. Mönstret är tydligast för moderaterna som fick högre uppskattningspoäng av samtliga partiets väljare mellan 1979 och 1982, utom av folkpartiets.

Socialdemokratiska partiet fick högre poäng 1982 än 1979 av vänsterpartiet kommunisternas, folkpartiets och moderaternas väljare. Speciellt vpk-väljarna uppskattade socialdemokraterna klart mer 1982 än 1979. Vänsterpartiet kommunisternas väljare gav socialdemokratiska partiet +2,6 poäng i genomsnitt 1982 mot +2,0 1979, en ökning med hela 0,6 enheter på skalan. Vänsterpartiet kommunisterna fick endast +2,8 poäng i genomsnitt av de egna väljarna. Bland centerväljare och bland de egna väljarna fick socialdemokratiska partiet något lägre uppskattningspoäng 1982 än 1979 (-0,1 poäng respektive -0,2 poäng).

Partisystemets tre mindre partier, som antingen förlorade röstandelar 1982 (c och fp) eller behöll status quo (vpk), tappade inte bara väljare mellan 1979 och 1982. De tappade också i popularitet i alla väljargrupper, även bland de egna väljarna. Vänsterpartiet kommunisterna gick tillbaka mest popularitetsmässigt bland de egna väljarna (-0,9 poäng). Bland övriga partiets väljare förlorade vänsterpartiet kommunisterna mindre (mellan -0,1 till -0,5 poäng). Även centerpartiet förlorade relativt mycket i popularitet bland de egna väljarna (-0,3 poäng). Centerns uppskattningspoäng minskade mindre bland s-väljare (-0,1), fp-väljare (0,0) och m-väljare (-0,1). Folkpartiets popularitetssiffror rasade över hela fronten - mest bland m-väljare (-0,9) och s-väljare (-0,8). Bland de egna väljarna tappade folkpartiet nästan lika mycket (-0,7).

Bilden av 1982 års val och opinionsutvecklingen sedan 1979 blir delvis annorlunda om man gör bedömningen utifrån hur väljarna poängsatte partierna på vår skala än om man gör den utifrån valresultaten. Enligt popularitetssiffrorna var moderaterna den främste segerherren i 1982 års val. Moderaterna var det parti vars popularitet ökade mest mellan 1979 och 1982. För socialdemokraterna är bilden mer blandad. Partiets uppskattningspoäng i hela valmanskåren ökade inte mellan 1979 och 1982. Den ökade enbart i vissa väljargrupper (främst bland vpk-väljare) men

minskade något bland de egna väljarna. För folkpartiet blev 1982 års val en katastrof både vid valurnorna och i popularitetsmätningarna. Centern förlorade liksom folkpartiet mycket röster mellan 1979 och 1982 men tappade förhållandevis mindre uppskattningspoäng. Vänsterpartiet kommunisterna är jämte folkpartiet den store förloraren i 1982 års val om man bedömer det utifrån hur väljarna poängsätte partierna på uppskattningsskalan. Vänsterpartiet kommunisterna förlorade i popularitet i alla läger mellan 1979 och 1982 och var det parti som tappade mest uppskattningspoäng bland de egna väljarna. 1982 års vpk-väljare var lika många som 1979 års men de uppvisade en klart lägre uppskattning av partiet. Valet 1982 var endast på papperet ett lika bra val som 1979 för vänsterpartiet kommunisterna.

4 Socioekonomiska faktorer och partival

Studiet av sambandet mellan människors sociala och ekonomiska omständigheter och hur de röstar i politiska val är ett av de klassiska forskningsområdena inom politisk sociologi med rötter långt tillbaka i väljarforskningens barndom. De första försöken att studera hur väljare med olika yrken, ålder eller kön röstar gjordes långt innan statistiska urval och intervjuundersökningar blev den dominerande undersökningsmetoden inom väljarforskningen. Frågan om hur människor med olika socioekonomisk bakgrund röstar analyserades redan av den tidiga väljarforskningens pionjärer. Forskare som exempelvis fransmannen André Siegfried på 1910-talet och Herbert Tingsten på 1930-talet studerade problemet genom att utifrån valstatistik och andra statistiska uppgifter undersöka samband på aggregerad nivå (på t ex valkrets- eller kommunalnivå). I den surveybaserade valforskningens tidigaste klassiker — Paul Lazarsfelds, Bernard Berelsons och Hazel Gaudets *The People's Choice* från 1944 — undersöktes frågan för första gången på individnivå. De socioekonomiska faktorerna spelar en mycket central roll i *The People's Choice*. Lazarsfeld och hans medarbetare lanserar i boken en sociologisk förklaringsmodell för väljarbeteende. Modellen sammanfattas i sentensform på följande sätt: "Hur en människa tänker politiskt beror på hur hon lever socialt. Sociala omständigheter bestämmer politiska preferenser".

Boken *The People's Choice* blev på många sätt stilbildande för den surveyforskning kring väljare och val som växte fram i hela västvärlden efter andra världskriget. Analyser av sambandet mellan människors socioekonomiska grupptillhörighet och valet av parti eller presidentkandidat blev ett självklart inslag inom väljarforskningen. Den sociologiska förklaringsmodellen blev en av de mest kända teorierna om väljarbeteende. Den blev populär även utanför samhällsvetenskapen, bland politiker och journalister.

Traditionen att undersöka sambandet mellan olika socioekonomiska faktorer och röstningen skall inte brytas i denna bok. Resultat från den typen av studier är inte bara intressanta ur väljarforskningens synpunkt. De är också intressanta ur partiforskningssynpunkt. De ger en bild av hur olika partisystem är strukturerade efter sociala och ekonomiska konfliktlinjer och vilken socioekonomisk väljarbas olika partier har. Resultaten har

dessutom ett uppenbart praktiskt intresse. Kampanjmakare inom partier, intresseorganisationer och aktivistgrupper har behov av att få reda på hur olika väljargrupper röstar. Det gör det lättare för dem att utvärdera och planera sin verksamhet.

Syftet med detta kapitel är att studera sambandet mellan olika socioekonomiska faktorer och väljarnas partival 1982. Resultaten kommer i görligaste mån att jämföras med de resultat som kommit fram i tidigare valundersökningar.

Tre huvudfrågeställningar kommer att analyseras. Den första gäller graden av samband mellan socioekonomisk grupptillhörighet och partival. Analysen koncentreras till fem olika socioekonomiska bakgrundsfaktorer — kön, ålder, yrke, boendeform (villaägare — hyresgäster) och bostadsort (landsbygd — stad). Två av dessa faktorer, kön och ålder, har ända sedan 1950-talet — när vi först fick tillgång till någorlunda säkra uppgifter — haft ett svagt och delvis växlande samband med partival i Sverige. De övriga tre faktorerna har däremot alltid varit klart och entydigt relaterade till svenska väljares partival; inte bara sedan 1950-talet — när vi fick tillgång till surveymätningar — utan också med stor sannolikhet ända sedan demokratins genombrott på 1920-talet. Arbetare, tjänstemän, företagare och jordbrukare har tenderat att stödja olika partier. Detsamma gäller villaägare och hyresgäster och människor på landsbygden och i städerna. Dessa samband avspeglar att det svenska partisystemet ursprungligen bildades utefter två grundläggande konfliktdimensioner — en som gällde kampen mellan arbete och kapital och en annan som gällde kampen mellan agrara och industriella intressen.

Den första frågeställningen i detta kapitel gäller hur det svenska partisystemets socioekonomiska förankring såg ut vid valet 1982 och hur förankringen har förändrats under 1960- och 1970-talen. Är en sociologisk förklaringsmodell för väljarnas partival lika relevant på 1980-talet som tidigare under 1950- och 1960-talen?

Frågeställning nummer två gäller hur väljarna bedömde partiernas politik gentemot olika yrkesgrupper i samhället. I vilken utsträckning ansåg väljarna att partierna förde en politik som gynnar eller missgynnar olika grupper eller klasser? Uppfattade väljarna partierna som klasspartier i den meningen att de tyckte att de gynnar vissa yrkesgruppers intressen och missgynnar andras? Analysen bygger på en serie intervjufrågor som också fanns med i 1976 och 1979 års valundersökningar. Resultaten kan jämföras över tid. Vi kan studera i vad mån sex års borgerligt regeringsinnehav påverkat väljarnas syn på partiernas politik visavi olika yrkesgrupper i samhället.

Frågeställning nummer tre gäller parti- och blockbytena mellan 1979 och 1982 års val. Frågan är vilka samband som kan iakttas mellan olika socioekonomiska bakgrundsvariabler och ett förändrat partival 1982. Vad

var det för slags väljare som hade störst tendens att byta parti respektive partiblock mellan 1979 och 1982? I vilka grupper gjorde partierna sina största röstvinster eller sina största röstförluster?

Kön och ålder

Män och kvinnor har inte röstat exakt likadant under den tidsrymd vi kan överblicka med hjälp av surveyresultat, dvs perioden efter andra världskriget. Men de könsskillnader som funnits har för det mesta varit förhållandevis små — förutsatt att vi talar om partival. Tar vi också hänsyn till folkomröstningarna blir bilden något annorlunda. Män och kvinnor röstade relativt olika i folkomröstningen om kärnkraften 1980. Andelen kvinnor som stödde linje 3 var enligt 1980 års folkomröstningsundersökning 46 procent mot endast 32 procent bland männen. Män och kvinnor röstade även något olika i ATP-omröstningen 1957. Resultaten från Bo Särilviks väljarstudie 1957 visar att 45 procent av männen stödde linje 1 (socialdemokraternas segrande förslag) mot 40 procent bland kvinnorna. Ett intressant faktum är att män och kvinnor även röstade olika i 1922 års förbudsomröstning. Något över 60 procent av kvinnorna stödde förslaget om ett alkoholförbud medan en lika stor andel av männen var emot. Att vi känner till hur väljare med olika kön röstade 1922 beror på att mäns och kvinnors röstsedlar räknades separat.

Resultaten i tabell 4.1 och 4.2 visar hur män och kvinnor röstade 1982. Analysen i tabell 4.3 gäller sambandet över tid mellan könstillhörighet och partival i Sverige. Siffrorna visar procentskillnaden mellan andelen män och andelen kvinnor, som enligt valundersökningarnas material stött de olika partierna vid riksdagsvalen under perioden 1956 till 1982. För att ytterligare sträcka ut tidsserien har uppgifter insamlade av Svenska Gallupinstitutet om mäns och kvinnors partisympatier år 1948 också tagits med i tabellen.

Gallupmaterialet från 1948 redovisas av Hans Ingulfson och Rolf Haggman i boken *Gallup och den svenska väljarkåren*.

Plussiffrorna i tabell 4.3 betyder att ifrågakvarande partier hade starkare stöd bland män än bland kvinnor vid de aktuella valen. Minussiffror betyder att röststödet var större bland kvinnor än bland män.

Resultaten i tabell 4.3 visar att män och kvinnor röstat mycket likartat under hela efterkrigstiden. De könsskillnader som finns är genomgående små — i genomsnitt cirka 2 procent för de fem riksdagspartierna över de tio valen mellan 1948 och 1982. De små skillnader som finns uppvisar dock ett systematiskt mönster.

Vänsterpartiet kommunisterna har ända sedan 1948 fått cirka 1–2 procent fler röster från män än från kvinnor. Socialdemokraterna var precis som vänsterpartiet kommunisterna starkare bland män än bland

kvinnor under valen 1948—1968 (undantaget 1960). Under 1970-talet ändrades den relationen. Vid valen 1970—1982 har socialdemokraterna varit ungefär lika starka bland män och kvinnor med en viss övervikt för kvinnorna. I 1982 års val stöddes socialdemokraterna av 48 procent bland kvinnorna och av 46 procent bland männen. Centerpartiet var precis som vänsterpartiet kommunisterna och socialdemokraterna ett parti med star-

Tabell 4.1. Partival 1982 bland män och kvinnor (procent)

kön	partival 1982							summa procent	antal intervjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
kvinnor	4	48	15	7	21	3	2	100	1 326
män	6	46	15	5	25	2	1	100	1 337

Tabell 4.2. Partiernas väljare 1982 fördelade på män och kvinnor (procent)

kön	partival 1982							icke- röstare	samtliga
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
kvinnor	42	51	50	57	45	62	65	46	50
män	58	49	50	43	55	38	35	54	50
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervju.	134	1 229	393	160	619	66	48	197	2 980

Tabell 4.3. Skillnader mellan mäns och kvinnors partival 1948—1982 (procent-skillnader)

parti	valår									
	1948	1956	1960	1964	1968	1970	1973	1976	1979	1982
vpk	+2	+1	+2	+1	+1	+2	+1	±0	+1	+2
s	+3	+2	-2	+2	+1	-1	-1	+1	-1	-2
c	+1	+3	+1	+5	+4	+1	+1	-2	-4	±0
fp	-4	-2	-1	-4	-1	-2	-1	±0	±0	-2
m	-2	-4	±0	-4	-3	+1	±0	+1	+4	+4
övriga	-	±0	±0	±0	-2	-1	±0	±0	±0	-2

Kommentar: Siffrorna är procentskillnader mellan andelen män och andelen kvinnor som röstade på de olika partierna vid de aktuella valen. En plussiffra anger att partiet fick mer stöd bland män än bland kvinnor. Minussiffror anger att röststödet var starkare bland kvinnor än bland män. Resultaten för åren 1956—1982 bygger på valundersökningsdata. Resultaten för år 1948 bygger på de partisympatimätningar som gjordes av Gallupinstitutet juni—september 1948. De finns redovisade i boken *Gallup och den svenska väljarkåren*. Antalet intervjupersoner med partiuppgift i de olika undersökningarna var (ungefär hälften kvinnor och hälften män): 1948 9 352, 1956 937, 1960 1 281, 1964 2 421, 1968 2 675, 1970 3 715, 1973 2 263, 1976 2 443, 1979 2 639 och 1982 2 663.

kare manligt än kvinnligt stöd under 1950- och 1960-talen. Den situationen förändrades under "kärnkraftsvalen" 1976 och 1979, då centerpartiet fick mer stöd av kvinnliga än manliga väljare. Vid valet 1982 hade dock den kvinnliga övervikten bland centerns väljare försvunnit. Centerpartiet fick 1982 ett lika starkt väljarstöd bland män och kvinnor. Folkpartiet uppvisar ett helt annorlunda mönster än centern. Folkpartiet har ända sedan 1948 haft ett något starkare stöd bland kvinnor än bland män. Vid 1982 års val fick folkpartiet 7 procent av kvinnornas röster mot 5 procent av männens. Moderata samlingspartiet är det parti som förändrats mest när det gäller röststödet från kvinnor och män. Under perioden 1948—1968 hade moderaterna (högerpartiet) cirka 3—4 procentenheters starkare stöd bland kvinnliga väljare än bland manliga (undantaget 1960 då högerpartiet ville avskaffa första barnbidraget). Under 1970-talet förbyttes emellertid den kvinnliga övervikten bland moderaternas väljare till en manlig övervikt. Vid valen 1970, 1973 och 1976 fick moderaterna ungefär samma stöd bland män och kvinnor. Men vid valen 1979 och 1982 fick moderaterna ett klart starkare röststöd bland männen än bland kvinnorna (4 procentenheter).

Det samband mellan partival och kön som Herbert Tingsten tyckte sig kunna iakttä i boken *Political Behavior* från 1937 — att kvinnor röstade mer borgerligt och mindre socialistiskt än män — förvann i Sverige under 1970-talet. Det gällde ända fram till 1970 års val. Men från och med 1973 års val har svenska kvinnor och män inte skiljt sig åt när det gäller blockröstning.

Resultaten i tabellerna 4.4—4.6 visar att ålder precis som kön har ett förhållandevis svagt samband med partival i Sverige. Svenska väljare har under hela efterkrigstiden röstat på ungefär samma sätt oberoende av ålder. De små skillnader som kan iakttas i olika åldersgruppers partival genom åren är emellertid intressanta. De tenderar att bilda bestämda mönster för de olika partierna.

Den historiska analysen av sambandet mellan ålder och partival vid valen 1948 till 1982 återfinns i tabell 4.6. Riksdagspartiernas röststöd i olika åldersgrupper (—30, 31—40, 41—50, 51—60, 61—80) har detaljstuderats vid valen mellan 1948 och 1982 och klassificerats i följande fem grupper: Röststödet för ett parti ökar (ju *äldre* desto starkare) eller minskar (ju *yngre* desto starkare) någorlunda linjärt med väljarnas ålder eller röststödet är starkast (*medelåldern* starkast) eller svagast (*yngre och äldre* starkast) bland väljare mellan 30—60 år. Sambandsformen är i dessa senare fall inte linjär utan kurvlinjär. Och slutligen, röststödet uppvisar inget samband med väljarnas ålder (*inget* ålderssamband). Det är i stort sett lika starkt eller svagt i samtliga åldersgrupper. Siffrorna inom parenteserna i tabellen ger ett slags maximumestimat på sambandens styrka. De

Tabell 4.4. Ålder och partival 1982 (procent)

åldersgrupp	partival 1982							summa procent	antal intervju-personer
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
18—21	7	45	13	6	23	3	3	100	139
22—30	10	45	11	4	23	3	4	100	493
31—40	6	45	13	6	26	2	2	100	566
41—50	4	45	17	7	25	1	1	100	425
51—60	2	47	14	7	27	2	1	100	437
61—70	3	49	18	8	19	3	0	100	282
71—80	1	52	24	4	14	5	0	100	221

Tabell 4.5. Ålderssammansättning på partiernas väljargrupper 1982 (procent)

åldersgrupp	partival 1982							icke-röstare	antal intervju-personer
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
18—21	7	5	5	5	5	6	8	8	5
22—30	38	18	13	14	18	23	38	30	19
31—40	27	21	18	19	23	20	27	14	21
41—50	11	15	18	19	18	7	11	10	16
51—60	7	17	16	19	19	12	10	14	16
61—70	8	15	17	19	12	15	4	12	14
71—80	2	9	13	5	5	17	2	12	9
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
ant.intervjuade	134	1 239	393	160	619	66	48	197	2 980

Kommentar: De fem riksdagspartiernas röststöd i olika åldersgrupper (—30, 31—40, 41—50, 51—60, 61—80) vid valen mellan 1948 och 1982 har klassificerats i fem olika grupper. (1) Ju yngre desto starkare — ett i huvudsak linjärt samband. Partiets stöd är störst bland unga väljare och avtar sedan med ökad ålder. (2) Ju äldre desto starkare — också ett linjärt samband. Partiets väljarstöd är starkast bland de äldsta väljarna och avtar sedan ju yngre väljarna blir (3) *medelåldern* starkast — ett kurvlinjärt samband. Partiet är starkast bland väljare som är mellan 30—60 år och svagare bland yngre och äldre väljare. (4) *Yngre och äldre* starkast — ett kurvlinjärt samband. Partiet har mest stöd bland de yngsta och äldsta väljarna och mindre stöd bland medelålders väljare. (5) *Inget* ålderssamband — partiet är i stort sett lika starkt i samtliga åldersgrupper. Siffrorna inom parenteserna i tabellen ger ett slags maximumestimat på sambandens styrka. De visar procentskillnaderna mellan de yngsta och äldsta väljarnas röstning vid linjära samband och skillnaden mellan den starkaste medelåldersgruppens röstning och den svagaste gruppens röstning av de yngsta och äldsta väljarna vid kurvlinjära samband. Materialet bygger på data från valundersökningarna 1956—1982 och på data från gallupinstitutets partisympatimätningar 1948 (se kommentar under tabell 4.3). Antalet kommunister i 1956 års valundersökning var för få för att kunna analyseras statistiskt. De olika åldersgruppernas röstning vid valen 1960—1973 finns sammanställda i Petersson, O. och Särivik, B., *Valet 1973*. Allmänna valen 1973, del 3, Statistiska centralbyrån 1975.

Tabell 4.6. Ålder och partival — sambandsform och styrka för de olika partierna vid valen 1948—1982 (procent)

valår	parti					åldersskilln. i genomsnitt (%)
	vpk	s	c	fp	m	
1948	ju yngre desto starkare (2)	inget ålderssamband (0)	ju äldre desto starkare (3)	ju yngre desto starkare (5)	ju äldre desto starkare (5)	3,0
1956	—	ju yngre desto starkare (7)	ju äldre desto starkare (3)	ju äldre desto starkare (3)	inget ålderssamband (0)	3,3
1960	ju äldre desto starkare (3)	ju yngre desto starkare (18)	ju äldre desto starkare (6)	ju äldre desto starkare (5)	ju äldre desto starkare (4)	7,2
1964	ju äldre desto starkare (1)	inget ålderssamband (0)	medelåldern starkast (5)	inget ålderssamband (0)	ju äldre desto starkare (4)	2,0
1968	inget ålderssamband (0)	inget ålderssamband (0)	medelåldern starkast (5)	ju yngre desto starkare (3)	ju äldre desto starkare (3)	2,2
1970	ju yngre desto starkare (3)	inget ålderssamband (0)	ju yngre desto starkare (3)	ju äldre desto starkare (2)	ju äldre desto starkare (5)	2,6
1973	ju yngre desto starkare (5)	medelåldern starkast (12)	ju yngre desto starkare (8)	ju äldre desto starkare (5)	ju äldre desto starkare (4)	6,8
1976	ju yngre desto starkare (4)	medelåldern starkast (7)	ju yngre desto starkare (3)	yngre o. äldre starkast (5)	medelåldern starkast (8)	5,4
1979	ju yngre desto starkare (10)	ju äldre desto starkare (5)	ju äldre desto starkare (6)	ju yngre desto starkare (2)	medelåldern starkast (9)	6,4
1982	ju yngre desto starkare (7)	ju äldre desto starkare (5)	ju äldre desto starkare (9)	inget ålderssamband (0)	medelåldern starkast (10)	6,2
åldersskilln. i genomsnitt (%)	3,9	3,4	5,1	3,0	5,2	4,5

visar procentskillnaderna mellan de yngsta och äldsta väljarna vid linjära samband och skillnaderna mellan de medelålders och antingen de yngsta eller de äldsta väljarnas röstning vid kurvlinjära samband (beroende på i vilken grupp partiet är svagast).

Den genomsnittliga procentskillnaden för de fem riksdagspartiernas röststöd i olika åldersgrupper under tio val mellan 1948 och 1982 är 4,5 procent. Siffran kan tolkas som ett effektmått. Sannolikheten att rösta på ett visst parti under perioden 1948—1982 varierade maximalt med i genomsnitt 4,5 procent beroende på väljarnas ålder. Ålderns betydelse för partivalet har med andra ord varit förhållandevis liten under efterkrigstiden. Den har dock ökat något i betydelse under 1970-talet. De genomsnittliga procentskillnaderna mellan partiernas röststöd i olika åldersgrupper höll sig mellan 2,0 och 3,3 (undantaget 1960) före 1973 års val. Vid valen 1973—1982 ökade motsvarande siffror till mellan 5,4 och 6,8.

Formen på ålderssambanden varierar både mellan partierna och över tid. De allra flesta av de totalt 49 undersökta sambanden hade en linjär form — 14 stycken där röststödet avtog med ökande ålder och 19 stycken där röststödet tilltog med ökande ålder. Antalet kurvlinjära ålderssamband var 8. Antalet samband som inte uppvisade någon form av systematisk koppling mellan ålder och röstning var endast 8 stycken. En klar majoritet av ålderssambanden (41 av 49 (85 procent)) uppvisade med andra ord någon form av systematisk koppling mellan ålder och röstning även om skillnaderna mellan åldersgrupperna oftast var små.

Resultaten för de olika partierna bildar ett förhållandevis klart mönster. Kommunisterna hade starkare stöd bland yngre än bland äldre väljare 1948. Under det kalla kriget på 1950- och i början av 1960-talet ändrades det mönstret för kommunistpartiet. Partiet fick nu något starkare stöd bland äldre än bland yngre väljare. Under 1970-talet ändrades ånyo åldersstrukturen på vänsterpartiet kommunisternas väljare. Vid valen 1970 till 1982 har vänsterpartiet kommunisterna haft ett klart starkare stöd bland yngre än bland äldre väljare.

Socialdemokratiska partiet hade ett lika starkt röststöd i alla åldersgrupper vid 1948 års val, men vid valen 1956 och 1960 var socialdemokraterna klart starkare bland yngre än bland äldre väljare. Under 1960-talet bröts emellertid det mönstret för socialdemokraterna. Vid valen 1964, 1968 och 1970 hade socialdemokratiska partiet ånyo ungefär samma väljarstöd i alla åldersgrupper. Socialdemokraterna var alltså inte starkare bland de yngre än bland de äldre väljarna vid det stora segervalet 1968. Under 1970-talets val ändrades åldersstrukturen på socialdemokraternas väljare ännu en gång. Vid valen 1973 och 1976 var socialdemokratiska partiet starkast bland medelålders väljare medan det var starkast bland de äldsta väljarna vid valen 1979 och 1982.

Centerpartiet har under hela perioden — med undantag av de stora

framgångsåren under det tidiga 1970-talet — haft starkast väljarstöd bland äldre eller medelålders väljare. Vid valen 1970, 1973 och 1976 hade centerpartiet dock ett något starkare stöd bland yngre än bland äldre väljare.

När det gäller folkpartiet uppvisar resultaten inte något mönster som är enkelt tolkningsbart. Partiet var starkast bland de yngre väljarna vid 1948 års segerval men också vid förlustvalen 1968 och 1979. Vid katastrofvalet 1973 hade folkpartiet något mer stöd bland äldre än bland yngre väljare. Vid det ännu större katastrofvalet 1982 var åldersstrukturen på partiets väljare annorlunda. Folkpartiet var 1982 ungefär lika starkt eller svagt i alla åldersgrupper.

Åldersstrukturen på moderaternas väljare har varit mycket ensartat under hela efterkrigstiden. Vid valen 1948—1973 hade moderaterna ett något starkare stöd bland äldre än bland yngre väljare medan partiet varit starkast bland de medelålders väljarna vid valen 1976, 1979 och 1982.

En fråga som de samlade resultaten i tabell 4.6. naturligtvis ger upphov till är vad det är för faktorer som kan förklara förändringarna i åldersstrukturen hos de olika partiernas väljargrupper. Den enkla förklaringen att partier på frammarsch — på grund av att yngre väljare i allmänhet är något mer politiskt rörliga än äldre — tenderar att ha ett starkare stöd bland yngre än bland äldre väljare medan partier på tillbakagång tvärtom tenderar att vara starkare bland äldre väljare än bland yngre får ett visst stöd av resultaten. Exempel som passar en sådan förklaring är vänsterpartiet kommunisternas framgångar under 1970-talet, centerns vinstval i början av 1970-talet och partiets stora förlustval 1979 och 1982, högerpartiets tillbakagång under 1960-talet, folkpartiets storvinst 1948 och kanske också socialdemokraternas svaga val 1973, 1976 och 1979. Det finns emellertid också exempel som *inte* passar in på den enkla förklaringen. Ett sådant är socialdemokraternas stora framgångsval 1968 (även om s gick bra bland förstagångsväljarna 1968), ett annat moderaternas frammarsch under 1970-talet, ett tredje folkpartiets förlustval 1982, ett fjärde socialdemokraternas vinst 1982.

Den högre partirörligheten bland yngre än bland äldre väljare kan med andra ord inte förklara alla intressanta förändringsmönster i tabell 4.6. Det är inte bara yngre väljare som byter parti vid valen. Även medelålders och äldre väljare byter ibland parti och det kan självfallet påverka åldersstrukturen hos partiernas väljarkårer olika vid olika val. Moderaternas partibytarvinster vid 1979 års val hämtades t ex inte främst bland unga väljare utan bland medelålders väljare mellan 30 till 50 år.

Om man vill utsträcka den historiska analysen av sambandet mellan ålder och partival längre tillbaka i tiden än 1948 finns det ett intressant material att tillgå. Herbert Tingsten redovisar i *Political Behavior* (1937) en undersökning där han jämför unga väljares (23—27 år) röstning med

äldre väljares (över 27 år) vid de samtidiga stadsfullmäktige- och landstingsvalen under perioden 1919—1934. Analysen möjliggörs av att röst-rättsåldern var 27 år i landstingsvalen och 23 år vid kommunalvalen. Med hjälp av ett antal antaganden kommer Herbert Tingsten fram till de resultat som redovisas i tabell 4.7. Resultaten gäller enbart för de städer som hade stadsfullmäktigeval åren 1919—1934. Stadsfullmäktigeval hölls enbart i städer som inte ingick i något landsting. Bondeförbundet var inte representerat i dessa val och är därför inte medtaget i analysen.

Tabell 4.7. Herbert Tingstens analys av sambandet mellan ålder och partival under mellankrigstiden (procentandel röster)

<i>parti</i>	<i>valår</i>	<i>åldersgrupp</i>		<i>skillnad</i>
		<i>23—27 år</i>	<i>över 27 år</i>	
kommunisterna	1919	—	—	—
	1922	—	—	—
	1926	18	7	+11
	1930	13	5	+8
	1934	10	6	+4
socialdemokraterna	1919	48	42	+6
	1922	59	52	+7
	1926	46	44	+2
	1930	58	50	+8
	1934	50	45	+5
liberaler/frisinnade	1919	24	22	+2
	1922	11	9	+2
	1926	8	12	-4
	1930	9	10	-1
	1934	11	13	-2
högerpartiet	1919	29	36	-7
	1922	31	39	-8
	1926	27	37	-10
	1930	21	35	-14
	1934	18	31	-13
vänstersocialisterna	1934	7	4	+3
nationalsocialisterna	1934	5	2	+3

Kommentar: Resultaten gäller för de samtidiga stadsfullmäktige- och landstingsvalen 1919—1934 i städer utanför landstingen. Bondeförbundet var inte representerat i dessa val och är därför inte medtaget i tabellen. Analysen har genomförts av Herbert Tingsten i *Political Behavior* (1937).

Resultaten är mycket systematiska. Kommunisterna var enligt Tingstens siffror klart starkare bland unga väljare än bland äldre vid valen 1926, 1930 och 1934. Detsamma gäller för socialdemokraterna under hela perioden. Herbert Tingstens resultat tyder på att de socialistiska partierna hade ett klart starkare väljarstöd bland unga än bland äldre väljare under hela mellankrigstiden. Liberalerna och de frisinnade var något starkare bland unga väljare än bland äldre vid valen 1919 och 1922 medan mönstret var omvänt vid valen 1926, 1930 och 1934. Resultaten för högerpartiet är också mycket entydiga. Högern hade under hela perioden ett klart svagare stöd bland yngre än bland äldre väljare.

Om vi jämför Tingstens resultat för perioden 1919—1934 med de resultat som finns i tabell 4.6 för perioden 1948—1982 och i tabell 2.3 när det gäller förstagångsväljarnas röstning 1956—1982 framträder en mycket tydlig bild när det gäller kommunisternas, socialdemokraternas och moderaternas/högerpartiets röststöd i olika åldersgrupper. Kommunisterna tycks ända sedan tjugotalet — med undantag för kalla kriget-perioden på 1950- och 1960-talen — ha varit starkare bland unga väljare än bland äldre. Socialdemokraterna har också haft ett starkare röststöd bland unga än bland äldre väljare under nästan hela perioden. Men under 1970-talet bröts det åldersmönstret för socialdemokraterna. Sedan 1973 års val har socialdemokraterna varit starkast bland medelålders och äldre väljare. Högerpartiet/moderaterna har tvärtemot kommunisterna och socialdemokraterna under hela perioden 1919—1982 tenderat att ha sitt starkaste väljarstöd bland de äldsta eller medelålders väljarna. Det var först vid valen 1979 och 1982 som moderaterna lyckades vinna i det närmaste samma väljarandelar bland de yngsta väljarna som i väljarkåren som helhet.

Yrkesgrupp

Väljarnas tillhörighet till olika yrkesgrupper eller samhällsklasser har alltid varit mycket klart relaterad till partivalet i Sverige. De valstatistiska analyser som Leif Lewin och hans medarbetare genomförde i *The Swedish Electorate 1887—1968* visade att ett starkt samband mellan yrke och partival existerat i den svenska väljarkåren ända sedan 1880-talet. Väljarnas yrke är utan tvekan den socioekonomiska bakgrundsfaktor som har det starkaste sambandet med partival i Sverige.

Resultaten i tabellerna 4.8 och 4.9 visar hur sambandet mellan väljarnas yrkesgruppstillhörighet och partival såg ut vid 1982 års val. Den yrkesgruppering som används konstruerades av Olof Petersson i samband med 1976 års valundersökning. Den omfattar åtta olika grupper — två arbetargrupper, tre tjänstemannagrupper och en grupp vardera för småföretagare, jordbrukare och studerande. Gränsdragningen mellan arbetare och

Tabell 4.8. Yrkesgrupp och partival 1982 (procent)

yrkesgrupp	partival 1982							summa procent	antal inter- vjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
industriarbetare	5	75	10	1	7	1	1	100	490
övriga arbetare	4	62	13	4	13	3	1	100	582
lägre tjänstemän	5	43	12	8	29	1	2	100	264
tjänstem. i mell.ställn.	9	34	11	8	29	5	4	100	465
högre tjänstemän	4	25	11	11	46	1	2	100	325
småföretagare	3	22	21	7	42	3	2	100	201
jordbrukare	0	13	70	3	11	1	2	100	117
studerande	11	38	12	9	25	2	3	100	98

Tabell 4.9. Partiernas väljare fördelade efter yrkesgrupp 1982 (procent)

yrkesgrupp	partival 1982							icke- röstare	samt- liga
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
industriarbetare	19	31	13	3	6	10	9	24	20
övriga arbetare	19	30	20	17	13	25	11	32	23
lägre tjänstemän	10	10	8	15	13	5	11	11	10
tjänstem. i mell.ställn.	30	14	14	24	23	40	39	8	17
högre tjänstemän	10	7	9	24	25	7	11	8	13
småföretagare	4	4	11	8	14	8	9	7	8
jordbrukare	0	1	22	3	2	2	4	6	5
studerande	8	3	3	6	4	3	6	4	4
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	132	1 173	380	155	592	60	46	182	2 816

Kommentar: Resultaten omfattar även personer som ej förvärvsarbetar. Pensionärer har förts till sin tidigare yrkesgrupp. Gifta och sammanboende kvinnor som ej förvärvsarbetar har klassificerats efter makens yrkesgrupp. En detaljerade redogörelse för yrkesgrupperingen återfinns i Sören Holmberg och Mikael Gilljam, *Valundersökning 1982. Teknisk rapport* (Liber och Statistiska centralbyrån, 1985). Till gruppen *industriarbetare* har förts arbetare inom tillverknings-, gruv- och byggnadsindustrin. Gruppen *övriga arbetare* består av transportarbetare, typografer, lantarbetare, vaktmästare, brevbärare, affärsbiträden, brandmän m fl yrkeskategorier. Gruppen *lägre tjänstemän* omfattar kontorister, kanslibiträden, telefonister, poliskonstaplar m fl. Gruppen *tjänstemän i mellanställning* består av verkmästare, arbetsledare, lärare i grundskolan, journalister, sjuksköterskor m fl. Gruppen *högre tjänstemän* omfattar chefer i privat- och offentlig förvaltning, läkare, veterinärer, advokater, lärare på gymnasie- och universitetsnivå samt ett fåtal ledare eller ägare av större företag (fler än nio anställda). Alla *jordbrukare* har förts till samma kategori oberoende av gårdens storlek. Gruppen *småföretagare* omfattar affärsinnehavare, hantverkare, köpmän, ägare av mindre företag (färre än tio anställda). *Studerandegruppen* består av både gymnasie- och universitetsstuderande.

tjänstemän har gjorts med utgångspunkt från fackförbundens organisationsområden. Yrken som organiseras av LO har i huvudsak förts till någon av arbetargrupperna medan yrken som faller inom TCO:s eller SACO/SR:s områden har klassificerats till någon av tjänstemannagrupperna.

En detaljerad redogörelse för hur yrkesgrupperingen har gjorts återfinns i Sören Holmbergs och Mikael Gilljams, *Valundersökning 1982. Teknisk rapport*. I kommentaren under tabell 4.9 ges exempel på yrken som förts till de olika yrkesgrupperna.

Att sambandet mellan yrkesgruppsstillhörighet och partival är mycket markant i Sverige illustreras av de stora procentskillnaderna i olika yrkesgruppers röstningstendenser som redovisas i tabell 4.8. Sjuttiofyra procent av industriarbetarna stödde t ex socialdemokraterna 1982 mot endast 13 procent av jordbrukarna — en procentskillnad på hela 62 enheter. Motsvarande siffror för centerpartiet är en spegelbild av socialdemokraternas med endast 10 procents stöd bland industriarbetarna och hela 70 procents stöd bland jordbrukarna. Moderata samlingspartiet kan också uppvisa stora skillnader i stödet från olika yrkesgrupper. Nästan hälften (46 procent) av de högre tjänstemännen röstade på moderaterna 1982 mot endast 7 procent av industriarbetarna — en skillnad på 39 procentenheter.

Motsvarigheten till dessa "största" procentskillnader mellan olika yrkesgrupper när det gäller röstning på s, c och m var mycket mindre när vi analyserade kön och ålder. Procentskillnaderna höll sig mellan 0—4 procentenheter för könsfaktorn och mellan 5—10 procentenheter för åldersfaktorn.

De olika yrkesgruppernas klara tendenser att rösta på olika partier gör att partiernas väljarkårer tenderar att bli mycket olika sammansatta. Socialdemokratiska partiet fick 1982 precis som tidigare en majoritet av sina röster från industriarbetare och gruppen övriga arbetare (61 procent). Men arbetarandelen bland socialdemokraternas väljare har sjunkit jämfört med tidigare. Vid valet 1976 och 1979 hade 67 respektive 65 procent av s-väljarna arbetaryrken. Vänsterpartiet kommunisternas väljare kom 1982 liksom 1979 främst från tjänstemannagrupperna (50 procent 1982, 40 procent 1979). Arbetarnas andel av vänsterpartiet kommunisternas väljare fortsatte att sjunka 1982. Den var 56 procent 1976, 41 procent 1979 och 38 procent 1982. Centerpartiets väljarkår vid 1982 års val bestod av en stor andel jordbrukare (22 procent). Men de utgjorde inte den största yrkesgruppen bland centerns väljare. Både arbetargrupperna (33 procent) och tjänstemannagrupperna (31 procent) var större. Folkpartiets och moderaternas väljarkårer hade ungefär samma yrkesmässiga sammansättning 1982. Tyngdpunkten fanns bland tjänstemännen (63 procent för fp och 61 procent för m). Andelen arbetare var 20 procent bland folkpartiets väljare och 19 procent bland moderaternas. För folkpartiet innebär det att

andelen arbetare har sjunkit i jämförelse med 1976 (26 procent) och 1979 (28 procent) medan det för moderaterna innebär att andelen arbetare ökat något. Vid valen 1976 och 1979 utgjorde arbetarna 15 procent av moderaternas väljare.

Den yrkesmässiga sammansättningen på miljöpartiets väljarkår 1982 liknade mest folkpartiets och moderaternas. Sextioen procent av miljöpartisterna hade tjänstemannayrken. Andelen arbetare var endast 20 procent. Kds' väljare kom också till övervägande delen från tjänstemannagrupperna (52 procent). Men en förhållandevis stor andel av kds-väljarna hade arbetaryrken (35 procent).

En något mer detaljrik bild av hur människor med olika yrken röstar kan vi få om vi inte bara studerar väljarnas yrken utan också inom vilka yrkessektorer de var verksamma. Resultaten i tabell 4.10 visar hur arbetare, tjänstemän och småföretagare från olika yrkessektorer röstade 1982. Fem yrkessektorer har urskiljts — *jordbruk, tillverkning, handel och samfärdsel, vård, utbildning och kultur* och *förvaltning*. Hur sektorerna avgränsades från varandra exemplifieras i kommentaren under tabell 4.10. Yrkessektorsindelning presenteras i fullständig form i *Valundersökning 1982. Teknisk rapport*.

Resultaten i tabell 4.10 måste tolkas med försiktighet. Antalet intervju-personer är begränsat i vissa grupper. Men några resultat är värda en kommentar även om de är statistiskt osäkra, speciellt som liknande resultat också återfanns i 1976 och 1979 års valundersökningar.

Socialdemokraternas stöd bland olika typer av arbetare var 1982 precis som tidigare förhållandevis skiftande. Hela 75 procent av industriarbetarna röstade på socialdemokraterna i 1982 års val mot endast 58 procent bland arbetarna i vårdsektorn och 56 procent bland jordbruksarbetarna. I den senare arbetargruppen har centern av gammal hävd sitt starkaste stöd bland arbetarna (28 procent 1982). Bland tjänstemän i mellanställning som är verksamma inom tillverkningsindustrin har socialdemokraterna sitt starkaste stöd bland tjänstemännen (50 procent 1982). Gruppen omfattar sådana yrken som verkmästare och arbetsledare som befinner sig nära "verkstadsgolvet". En tjänstemannagrupp som däremot tenderat att ge socialdemokraterna ett mycket svagt stöd är tjänstemän i mellanställning inom reproduktionssektorn (sjuksköterskor, lärare, journalister m fl). Socialdemokraternas andel inom denna tjänstemannagrupp har endast varit mellan 22—23 procent vid valen 1976, 1979 och 1982.

En tänkbar förklaring till detta förhållande är att tjänstemän i mellanställning inom reproduktionssektorn är vänsterpartiet kommunisternas starkaste väljargrupp (9 procent 1976, 13 procent 1979 och 12 procent 1982). Vänsterpartiet kommunisterna tenderar överhuvudtaget att ha sitt starkaste väljarstöd bland människor som arbetar inom vård, utbildnings- och kultursektorerna oavsett vilken yrkesgrupp eller klass det gäller.

Tabell 4.10. Partival 1982 efter yrkesgrupps- och yrkessektorstillhörighet (procent)

yrkesgrupp och yrkessektor	partival 1982							antal interprocent vjuade	
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
industriarbetare	5	75	10	1	7	1	1	100	490
övriga arbetare									
jordbruk	2	56	28	2	10	2	0	100	43
handel samfärdsel	4	63	12	4	14	3	0	100	405
vård utbildn kultur	7	58	13	5	13	1	3	100	104
lägre tjänstemän									
vård utbildn kultur	8	48	18	9	13	4	0	100	67
förvaltning	4	43	10	8	34	0	1	100	157
tjänstem i mell ställn									
tillverkning	9	50	10	8	20	1	2	100	86
handel samfärdsel	0	43	9	5	39	3	1	100	67
vård utbildn kultur	12	23	10	12	28	8	7	100	196
förvaltning	6	35	16	5	32	4	2	100	110
högre tjänstemän									
tillverkning	4	24	9	15	46	1	1	100	129
handel samfärdsel	0	20	18	12	50	0	0	100	40
vård utbildn kultur	11	27	5	13	34	5	5	100	38
förvaltning	3	29	10	5	51	1	1	100	99
småföretagare									
tillverkning	2	21	28	2	45	2	0	100	60
handel samfärdsel	2	25	18	10	42	1	2	100	114
jordbrukare	0	13	70	3	11	1	2	100	117

Kommentar: Yrkessektorsindelningen presenteras i detalj i Sören Holmberg och Mikael Gilljam, *Valundersökning 1982. Teknisk rapport*. Till jordbruk räknas alla yrken inom jordbruk med binärningar, som t ex skogsbruk, fiske, minkuppfödning etc. Yrken inom tillverkning, industri och hantverk har förts till sektorn tillverkning-produktion. Handel och samfärdsel omfattar yrken inom handel, transporter, samfärdsel, lager m m. Yrken som sysslar med vård, utbildning och kultur har förts till egen sektor. Förvaltningssektorn, slutligen, omfattar yrkesutövare inom tertiärnäringarna som i huvudsak ägnar sig åt förvaltning, t ex banktjänstemän och offentligt anställd förvaltningspersonal.

Reproduktionssektorn — inte arbetarklassen — har alltmer blivit vänsterpartiet kommunisternas starkaste fäste bland väljarna.

Socialdemokratiska partiet är inte det enda parti som har en förhållandevis svag ställning bland väljarna inom reproduktionssektorn. Detsamma gäller även för moderaterna. Tjänstemän inom vård, utbildning och kultur var de tjänstemannaväljare, tillsammans med verkmästarna och arbetsledarna inom industrin, som gav moderaterna minst stöd 1982.

Vilken yrkessektor människorna arbetade inom spelade alltså en viss roll för partivalet oberoende av yrkesgruppstillhörigheten. En faktor av ett delvis annat slag som också har en viss betydelse för valet av parti oberoende av yrkesgruppstillhörighet är om väljarna är offentligt eller privat anställda. Resultaten i tabell 4.11 visar hur väljare med statlig,

kommunal eller privat anställning röstade 1982. I tabell 4.12 redovisas hur människor med offentlig eller privat anställning röstade inom olika yrkesgrupper.

Det fanns ett visst samband mellan offentlig eller privat anställning och partival. Och sambandet hade den riktning som antytts i den politiska debatten. Väljare med offentlig tjänst hade en något större tendens att rösta på vänsterpartiet kommunisterna och socialdemokraterna än väljare med enskild tjänst. Tendensen återfanns inom de flesta yrkesgrupper — framförallt när det gäller vänsterpartiet kommunisterna som var klart starkare bland samtliga kategorier av offentligt anställda än bland enskilt anställda. Moderata samlingspartiet var vänsterpartiet kommunisternas

Tabell 4.11. Statlig, kommunal eller enskild tjänst och partival 1982 (procent)

anställning	partival 1982							summa procent	antal inter- vjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
offentlig tjänst	9	45	11	8	21	3	3	100	712
statlig	8	47	10	6	25	2	2	100	211
kommunal	9	45	11	9	19	4	3	100	501
enskild tjänst	4	43	16	5	30	1	1	100	1 089

Kommentar: Endast förvärsarbetande intervjupersoner är medtagna i analysen. Resultaten bygger på en intervjufråga där väljarna själva fick ange om de arbetade i statlig, kommunal eller enskild tjänst.

Tabell 4.12. Partival 1982 bland offentligt och privat anställda inom olika yrkesgrupper (procent)

yrkesgrupp/ anställning	partival 1982							summa procent	antal inter- vjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
industriarbetare									
offentlig tjänst	10	80	7	3	0	0	0	100	30
privat tjänst	6	71	10	1	10	1	1	100	267
övriga arbetare									
offentlig tjänst	6	60	12	5	14	2	1	100	243
privat tjänst	4	60	13	4	16	2	1	100	191
lägre tjänstemän									
offentlig tjänst	7	49	15	6	20	2	1	100	123
privat tjänst	2	36	9	12	39	0	2	100	116
tjänstem i mell ställn									
offentlig tjänst	11	29	8	11	28	7	6	100	228
privat tjänst	5	37	16	4	35	1	2	100	144
högre tjänstemän									
offentlig tjänst	10	37	6	15	29	1	2	100	82
privat tjänst	2	21	10	9	55	1	2	100	167

Tabell 4.13. Andel röstande på vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna bland arbetare och tjänstemän efter anställning i offentlig eller privat tjänst (procent)

		anställning		effekt på blockvalet av offentlig eller privat tjänst
		offentlig tjänst	privat tjänst	
yrkesgrupp	arbetare	69	72	-3
	tjänstemän	41	34	+7
<i>effekt på blockvalet av yrkesgrupp</i>		+28	+38	

spegelbild. Moderaterna var genomgående starkare bland privat anställda väljare än bland väljare med offentlig tjänst.

Styrkan i sambandet mellan offentlig eller privat anställning och partivalet skall emellertid inte överdrivas. Specialanalysen i tabell 4.13 visar att den självständiga effekten av offentlig eller privat anställning på valet av ett socialistiskt eller ett borgerligt parti dels var mycket begränsad sedan vi tagit hänsyn till väljarnas yrkesgruppstillhörighet, dels hade olika form bland arbetare och tjänstemän. Privat anställda arbetare tenderade *inte* att rösta mindre socialistiskt än offentligt anställda arbetare. De tenderade istället att rösta något mer socialistiskt. Det är endast bland tjänstemän vi finner att offentligt anställda röstar något mer socialistiskt än privat anställda. I jämförelse med väljarnas yrkesgruppstillhörighet är offentlig eller privat anställning en förhållandevis oväsentlig orsaksfaktor till väljarnas partival. Arbetare tenderar att rösta socialistiskt och tjänstemän borgerligt i stort sett oberoende av om de är offentlig eller privat anställda.

Det klara sambandet mellan yrkesgruppstillhörighet och partival i Sverige återfinns både bland män och kvinnor och i alla åldersgrupper. Resultaten i tabellerna 4.14—4.17 visar dock att sambandet är mer markant bland äldre än bland yngre väljare och mer markant bland män än bland kvinnor. Sjuttiofyra procent av manliga arbetare 1982 röstade på vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna mot 67 procent bland kvinnliga arbetare. I tjänstemannagruppen var bilden omvänd. Kvinnliga tjänstemän röstade något mer socialistiskt (41 procent) än manliga (39 procent). Kvinnliga arbetare och tjänstemän röstade med andra ord inte lika olika som manliga arbetare och tjänstemän. Klassröstningen var något lägre bland kvinnor än bland män. Resultaten från 1982 avviker inte på denna punkt från vad vi vet från tidigare valundersökningar. Kvinnliga väljare har så långt tillbaka vi känner till alltid röstat mindre klassmässigt än männen.

Tabell 4.14. Partival 1982 efter yrkesgrupp och kön (procent)

yrkesgrupp och kön	partival 1982							summa procent	antal inter- juvade
	ypk	s	c	fp	m	kds	mp		
industriarbetare									
män	7	73	10	1	8	1	0	100	251
kvinnor	7	65	9	4	13	0	2	100	46
övriga arbetare									
män	8	56	12	3	17	3	1	100	161
kvinnor	4	62	13	5	13	2	1	100	273
lägre tjänstemän									
män	4	42	6	15	33	0	0	100	48
kvinnor	5	43	13	8	28	1	2	100	192
tjänstem i mell ställn									
män	11	37	10	5	30	3	4	100	170
kvinnor	7	28	12	10	32	6	5	100	203
högre tjänstem									
män	4	25	8	10	50	2	1	100	202
kvinnor	6	30	11	15	34	0	4	100	47
småföretagare									
män	3	16	18	6	53	2	2	100	119
kvinnor	0	17	34	4	45	0	0	100	29
jordbrukare									
män	0	4	74	6	16	0	0	100	49
kvinnor	0	7	79	0	7	0	7	100	14

Kommentar: Resultaten i tabell 4.14 och 4.15 omfattar enbart förvärvsarbetande.

Tabell 4.15. Andel röstande på vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna bland män och kvinnor som tillhör olika yrkesgrupper (procent)

yrkesgrupp	kön		effekt på blockvalet av könstillhörighet
	män	kvinnor	
arbetare	74	67	+7
tjänstemän	39	41	-2
jordbruk. o. småföretag.	14	14	±0
<i>effekt på blockvalet av arbetar- eller tjänstemannayrke</i>	+35	+26	

En av orsakerna bakom detta förhållande är att kvinnor mer än män tenderar att vara yrkesverksamma i partipolitiskt splittrade yrkesgrupper som i tex gruppen övriga arbetare (affärs- och sjukvårdsbiträden), i gruppen lägre tjänstemän (kontorister) eller i gruppen tjänstemän i mellanställning (lärare, sjuksköterskor). Relativt få kvinnor arbetar inom de

yrkesgrupper som är partipolitiskt mest homogena som exempelvis industriarbetarna, jordbrukarna eller de högre tjänstemännen.

En annan förklaring till att kvinnorna röstar mindre klassmässigt än männen är att förvärvsarbetande kvinnor som inte tillhör samma yrkesgrupp eller klass som sina män har en tendens att inte bara påverkas av den egna klassen utan också av männens klass när de röstar. Motsvarande tendens finns också hos män som är gifta med kvinnor som tillhör en annan yrkesgrupp än de själva. Men tendensen att följa sin sammanboendes klass vid partivalet i stället för den egna är starkare bland kvinnor än bland män. Resultatet blir att klassröstningen utifrån det egna yrket blir lägre för kvinnorna.

Ett intressant resultat som också framkommer av analysen i tabell 4.15 gäller könstillhörighetens självständiga effekt på valet av ett socialistiskt eller borgerligt parti vid sidan av effekten av yrkesfaktorn. Effektmätningen visar att bland förvärvsarbetande väljare hade könstillhörigheten ingen eller en helt obetydlig betydelse för blockvalet bland tjänstemän, småföretagare och jordbrukare. Det var endast bland arbetare som väljarnas kön spelade en viss roll för röstningen. Kvinnliga arbetare tenderade att rösta något mindre (7 procent) socialistiskt än manliga arbetare.

Resultaten i tabellerna 4.16 och 4.17 visar att sambandet mellan yrkesgruppstillhörighet och partival 1982 var klart mer markerat bland äldre än bland yngre väljare. Yngre arbetare och tjänstemän röstade mindre olika än äldre arbetare och tjänstemän. Yngre väljare röstade mindre klassmässigt än äldre.

Sambandet mellan ålder och graden av klassröstning är inget nytt fenomen för 1982 års val. Det har funnits bland svenska väljare sedan åtminstone början av 1960-talet. Det förhållandevis klara sambandet mellan väljarnas ålder och tendensen att klassrösta innebär att både det socialistiska och det borgerliga blocket är starkast bland de äldsta väljarna i den egna klassen och bland de yngsta väljarna i motståndarsidans klass. Båda blocken har under de senaste tjugo åren tenderat att erövra ny mark i varandras kärngrupper via de unga väljarna.

Åldersfaktorns självständiga betydelse för valet av ett socialistiskt eller ett borgerligt parti vid sidan av effekten av yrkesgruppstillhörigheten var mest markerad bland tjänstemännen. Nära hälften (46 procent) av de yngsta väljarna (18–30 år) med tjänstemannayrken röstade 1982 på vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna mot endast 33 procent bland de äldsta tjänstemännen (51–80 år). Åldersfaktorns självständiga effekt på blockvalet var mindre och hade en annan riktning bland arbetare och bland människor inom jordbruk och företagsamhet. Andelen socialistiskt röstande ökade något med stigande ålder, inte bara bland arbetare utan också bland mindre företagare och jordbrukare. Ålderskillnaderna är dock genomgående förhållandevis små och bygger

när det gäller småföretagarna och jordbrukarna på få intervjupersoner. Resultaten är statistiskt osäkra men belyser på ett intressant sätt varför sambandet mellan väljarnas ålder och partival är så förhållandevis svagt som det är i Sverige. Analysen i tabellerna 4.16 och 4.17 visar att det finns ett om inte starkt så dock markant samband mellan ålder och partival i

Tabell 4.16. Partival 1982 efter yrke och ålder (procent)

yrkesgrupp och ålderskategori	partival 1982							summa procent	antal inter- vjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
industriarbetare									
18-30	8	70	8	1	7	3	1	100	107
31-50	6	76	7	1	9	0	1	100	160
51-80	3	75	13	1	6	1	1	100	223
övriga arbetare									
18-30	7	56	10	2	20	3	2	100	169
31-50	5	56	16	5	15	2	1	100	188
51-80	2	71	13	6	6	2	0	100	225
lägre tjänstemän									
18-30	8	44	4	8	28	0	2	100	99
31-50	4	46	12	9	26	2	1	100	111
51-80	2	35	11	9	37	2	4	100	54
tjänstem i mellanställn									
18-30	18	33	8	2	26	7	6	100	85
31-50	8	34	14	9	26	4	5	100	211
51-80	4	35	10	10	34	5	2	100	169
högre tjänstemän									
18-30	12	10	19	7	45	2	5	100	42
31-50	5	31	9	10	43	1	1	100	153
51-80	1	23	10	14	50	1	1	100	125
småföretagare									
18-50	4	15	20	5	42	1	3	100	115
51-80	1	32	22	9	32	4	0	100	91
jordbrukare									
18-50	0	11	71	4	11	0	3	100	28
51-80	0	14	70	3	11	1	1	100	89

Tabell 4.17. Andel röstande på vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna bland väljare med olika ålder och yrke (procent)

yrkesgrupp	arbetare tjänstemän jordbruk. småföretag.	ålder			effekt på blockvalet av ålder (största skillnad)
		18-30	31-50	51-80	
		69	70	75	-6
		46	42	33	+13
		19	17	23	-6
effekt på blockvalet av arbetar- eller tjänstemannayrke		+23	+28	+42	

Sverige, men det tenderar att döljas av yrkesgruppsfaktorn. Och det beror på att sambandet tenderar att ha olika riktning bland arbetare och tjänstemän. Bland arbetare gäller att ju äldre de är desto större andel röstar socialistiskt (socialdemokratiskt). Bland tjänstemän är det tvärtom, ju äldre de är desto större andel röstar borgerligt.

Analysresultaten visar också att åldersfaktorn tenderade att ha större effekt på blockvalet bland tjänstemän än bland arbetare vid 1982 års val. Könsfaktorns största betydelse för blockvalet återfanns däremot inte bland tjänstemännen utan bland arbetarna. I jämförelse med yrkesgruppstillhörigheten betydde dock väljarnas ålder eller kön relativt lite för valet av ett borgerligt eller ett socialistiskt parti. Väljarnas tillhörighet till olika yrkesgrupper var 1982 precis som vid tidigare val den viktigaste socioekonomiska faktorn bakom valet av parti och politiskt block.

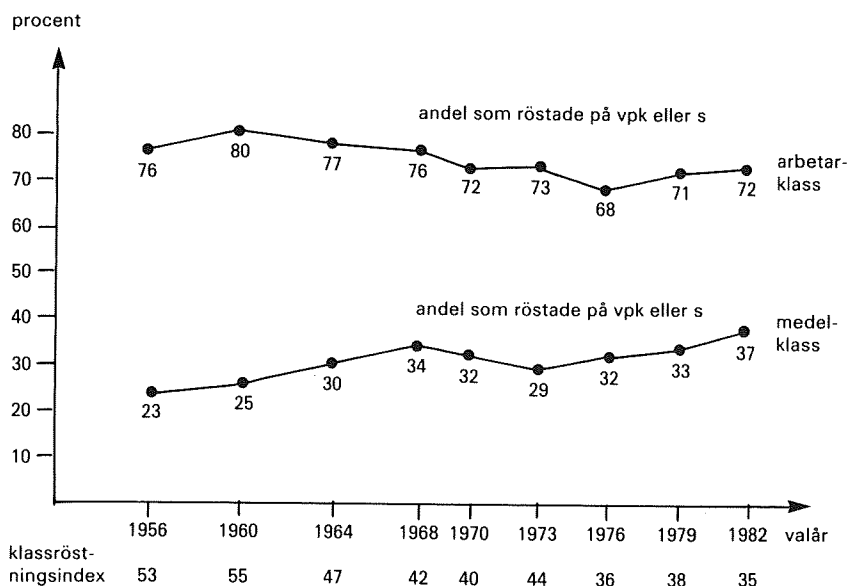
Klassröstning under efterkrigstiden

Sambandet mellan yrke och blockval var något svagare vid valet 1982 än vad det varit tidigare bland svenska väljare under efterkrigstiden. Resultaten i figur 4.1 visar att skillnaderna mellan arbetarnas och medelklassväljarnas röstning blivit mindre vid de senaste valen jämfört med vad den var på 1950- och 60-talen. Klassröstningen var inte lika markerad 1979 och 1982 som den var 1956 och 1960.

Analysen bygger på material från valundersökningarna vid valen 1956—1982. Arbetarklass och medelklass har definierats enligt en äldre yrkesklassificering. Arbetarklassen omfattar i stort de yrken som vi fört till yrkesgrupperna industriarbetare och övriga arbetare medan medelklassen består av tjänstemannagrupperna, småföretagare och jordbrukare. Gruppen studerande är inte medtagen i analysen. Graden av klassröstning har vi mätt med hjälp av ett index som mäter skillnaden mellan andelen arbetare och andelen medelklassväljare som röstar på vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna. Indexet kallas för Alfords klassröstningsindex i litteraturen. Det kan variera mellan 0 och 100. Ju högre indexvärde desto starkare samband mellan klasstillhörigheten och valet mellan ett socialistiskt eller ett borgerligt parti. Väljare som röstade på andra partier än vpk, s, c, fp eller m är inte medtagna i indexberäkningen.

Klassröstningen var under perioden 1956—1982 som högst vid 1960 års val då hela 80 procent av arbetarklassen stödde kommunisterna eller socialdemokraterna mot endast 25 procent av medelklassen. Skillnaden mellan dessa båda procenttal (55) ger storleken på klassröstningsindexet. Under 1960-talet sjönk sedan klassröstningen. Indexet nådde ett värde på 40 vid 1970 års val. Orsaken till den minskade klassröstningen under 1960-talet var både att andelen arbetare som stödde vpk eller s minskade

Figur 4.1. Klassröstning vid valen 1956—1982 (procent)

Kommentar: Resultaten bygger på material från valundersökningarna 1956—1982, se bl a Olof Petersson, *Väljarna och valet 1976*. Arbetarklass och medelklass har definierats enligt en äldre yrkesklassificering (liknande socialgrupperingen). Arbetarklassen har i stort avgränsats som de yrken som vi fört till industriarbetargruppen och till gruppen övriga arbetare. Medelklassen består av tjänstemannagrupperna, småföretagare och jordbrukare. Klassröstningsindex har beräknats som andelen vpk- och s-väljare bland arbetare minus andelen vpk- och s-väljare bland medelklassväljarna (Alfords index). Studerande och röstande på småpartier utanför riksdagen är inte medtagna i analysen. De resultat som återfinns i *Svenska väljare* när det gäller klassröstningen 1979 är inte korrekta. De uppgifter som redovisas ovan för 1979 är de riktiga.

(från 80 procent 1960 till 72 procent 1970) och att andelen medelklassväljare som röstade socialistiskt ökade (från 25 procent 1960 till 32 procent 1970).

Under 1970-talet har klassröstningen enligt våra siffror förändrats mindre — från ett indexvärde på 40 vid 1970 års val till 38 respektive 35 vid valen 1979 och 1982. Klassröstningen har fortsatt att minska fast i långsammare tempo. Orsaken till den minskade klassröstningen under 1970-talet är i första hand att andelen medelklassväljare som röstar på vpk och s ökat — från 29 procent 1973 till 37 procent 1982. Andelen arbetare som röstar socialistiskt har däremot inte minskat under 1970-talet. Vänsterpartiet kommunisternas och socialdemokraternas andel av arbetarrösterna har hållit sig mellan 71—73 under hela 1970-talet (undantagandes

1976 med 68 procent). Vid valen 1976, 1979 och 1982 har andelen arbetare som röstar på vpk eller s ökat från 68 procent, över 71 procent till 72 procent. Orsaken till att denna ökning inte lett till att klassröstningsindexet gått upp är att andelen medelklassväljare som stött vpk eller s också ökat under samma period — från 32 procent 1976 till 33 procent 1979 och 37 procent 1982.

Den svenskdanske statsvetaren Ingemar Glans visar i en artikel i *Statsvetenskaplig tidskrift* 1983 — där han jämför klassröstningen i Sverige och i Danmark — att klassröstningen ökade markant i Sverige vid 1982 års val. Enligt Glans' siffror steg klassröstningsindexet från 36 1979 till 43 1982. Orsaken var framförallt en stor frammarsch för vpk och s i arbetarklassen och ingen motsvarande frammarsch i medelklassen. Ingemar Glans' uppgifter är emellertid inte direkt jämförbara med våra. Hans definitioner av arbetarklassen och medelklassen skiljer sig t ex något åt från dem vi använder, och pensionärer är inte medtagna i hans resultat. Han har heller inte haft möjlighet att kontrollera intervjupersonernas valdeltagande mot röstlängderna. En viss andel icke-röstare har därför med all sannolikhet kommit med i hans analys. Det viktigaste skälet till att det är svårt att jämföra med Glans' siffror är dock inte dessa tekniska problem utan att hans resultat bygger på enbart cirka 700 intervjupersoner från en Sifo-mätning. Den statistiska osäkerheten med cirka 350 arbetare och 350 medelklassväljare blir mycket stor. Sannolikheten att slumpen spelat Ingemar Glans och Sifo ett spratt är stor.

Frågan om hur stark klassröstningen var före 1956 kan för 1940-talet belysas med hjälp av data från de omfattande gallupmätningarna i samband med 1948 års val. Jämförbara mått på klassröstningen dessförinnan — före surveymetodens genombrott — finns däremot inte att få. De mätningar som har gjorts utifrån valstatistiskt material är inte enkelt jämförbara med resultaten från intervjustudierna.

Hans Ingulfson och Rolf Hagman arbetade med en tredelad socialgruppering när de utifrån gallupdata studerade "de svenska partiernas sociala och andra grundvalar" vid 1948 års val. De kallade grupperna för *bättre situerade* — som omfattade 5 procent av folket — *medelklassen* (ca 42 procent) och *arbetarklassen* (53 procent). Arbetarklassen definierar de som "inrymmande arbetare, lägre tjänstemän och kort sagt småfolk". Deras avgränsning av arbetarklassen är förmodligen något vidare än den vi använt. Arbetarklassens andel i valundersökningarnas material har genom åren snarare hållit sig något under än över 50 procent.

Högern och folkpartiet fick, enligt gallupsiffrorna, 43 respektive 41 procent av de bättre situerades röster 1948. Socialdemokraterna fick endast 14 procent. Bland medelklassväljarna var det jämnare mellan partierna. Högern, folkpartiet och bondeförbundet fick 15, 32 respektive 25 procent vardera medan socialdemokraterna fick 27 procent och kommu-

nisterna 1 procent. Arbetarväljarna stödde i första hand socialdemokraterna (70 procent). De borgerliga partierna fick få arbetarröster (h 3 procent, fp 15 procent och bf 5 procent). Kommunisterna var 1948 klart starkare bland arbetare (7 procent) än bland medelklassväljare (1 procent).

Indexvärdet för klassröstningen 1948 blir 50 utifrån Ingulfssons och Hagsmans material. Andelen bättre situerade och medelklassväljare som röstade socialistiskt var 27 procent 1948 mot 77 procent bland arbetarväljarna. Med reservation för att definitionen av klasserna skiljer sig något åt visar resultatet att klassröstningen vid 1948 års val var ungefär lika stark som vid valen 1956 och 1960. Den tycks i vilket fall inte ha varit markant starkare. Den minskade klassröstningen är alltså ett fenomen som satte in under 1960-talet och som var mest tydlig under samma årtionde.

Resten av det här avsnittet skall ägnas åt en mer detaljrik analys av hur sambandet mellan yrke och partival utvecklats vid de senaste valen. Vi skall se hur de olika partiernas förankring i skilda yrkesgrupper förändrats. Det förhållandevis stabila läge som framtonar i figur 4.1 när vi talar om arbetarklass och medelklass och de två politiska blocken kan dölja mycket stora förskjutningar när det gäller enskilda partiers stöd i olika yrkesgrupper. Två olika frågeställningar kommer att studeras. Den första gäller hur väljare som tillhörde olika yrkesgrupper röstade vid valen 1976, 1979 och 1982. Den andra hur sambandet mellan facklig tillhörighet och partival förändrats under åren 1968—1982. Facklig tillhörighet är ju nära kopplad till yrke i Sverige. Arbetare och tjänstemän tenderar att tillhöra olika fackliga organisationer.

Resultaten i tabell 4.18 visar hur väljare från olika yrkesgrupper röstade vid valen 1976, 1979 och 1982. Yrkesgrupperna har definierats på samma sätt som i tabell 4.8.

Vänsterpartiet kommunisterna och socialdemokraterna uppvisar delvis olika förändringsmönster när det gäller röststöd från olika yrkesgrupper under åren 1976—1982. Socialdemokraterna vann ett klart ökat stöd bland industriarbetare (68 procent 1976, 71 procent 1979, 75 procent 1982) och till en del också bland övriga arbetare 58 procent 1976, 62 procent 1979, 62 procent 1982) medan vänsterpartiet kommunisterna nätt och jämnt höll sina ställningar bland arbetarna. Andelen industriarbetare och övriga arbetare som röstade på vänsterpartiet kommunisterna var 4—5 procent vid samtliga val under perioden 1976—1982.

Bland tjänstemannaväljarna vann däremot vänsterpartiet kommunisterna ökade väljarandelar mellan 1976 och 1982 — från 3 till 5 procent bland lägre tjänstemän, från 5 till 9 procent bland tjänstemän i mellanställning och från 3 till 4 procent bland högre tjänstemän — medan socialdemokraterna gick något sämre. Bland lägre tjänstemän och tjänstemän i mellanställning behöll socialdemokraterna i stort sina positioner

Tabell 4.18. Yrkesgruppstillhörighet och partival 1976, 1979 och 1982 (procent)

yrkesgrupp	valår	partival						summa procent
		vpk	s	c	fp	m	övriga	
industriarbetare	1976	5	68	17	5	3	2	100
	1979	5	71	12	5	5	2	100
	1982	5	75	10	1	7	2	100
övriga arbetare	1976	5	58	22	7	6	2	100
	1979	5	62	15	8	8	2	100
	1982	4	62	13	4	13	4	100
lägre tjänstemän	1976	3	43	24	16	13	1	100
	1979	3	42	12	16	24	3	100
	1982	5	43	12	8	29	3	100
tjänstem i mell ställn	1976	5	36	20	20	17	2	100
	1979	8	36	15	14	25	2	100
	1982	9	34	11	8	29	9	100
högre tjänstemän	1976	3	21	18	19	39	0	100
	1979	3	20	10	20	46	1	100
	1982	4	25	11	11	46	3	100
småföretagare	1976	3	24	25	21	25	2	100
	1979	5	20	19	14	40	2	100
	1982	2	22	21	7	42	5	100
jordbrukare	1976	1	9	69	5	15	1	100
	1979	0	7	65	5	23	0	100
	1982	0	13	70	3	11	3	100
studerande	1976	8	32	22	12	19	7	100
	1979	19	25	21	7	22	6	100
	1982	11	38	12	9	25	5	100

men gjorde inga vinster. Den enda tjänstemannagrupp där socialdemokraterna gjorde en klar framryckning var bland de högre tjänstemännen — från 21 procent 1976 och 20 procent 1979 till 25 procent 1982.

Centerpartiets kraftiga tillbakagång mellan 1976 och 1982 var i första hand ett resultat av mycket stora förluster inom tjänstemannagrupperna. Centern halverades i det närmaste bland tjänstemannaväljarna. Förlusterna var även stora bland arbetarväjlarna men relativt sett något mindre än bland tjänstemännen. Bland småföretagare förlorade centerpartiet förhållandevis litet — från 25 procent 1976 till 21 procent 1982. Och bland

jordbrukarna gjorde centern inga förluster alls utan lyckades behålla sin traditionellt starka ställning (69 procent 1976, 65 procent 1979, 70 procent 1982). Det var alltså inte centerpartiets gamla kärngrupper som i första hand lämnade partiet 1979 och 1982. De stora förlusterna gjordes bland de tjänstemanna- och arbetarväljare som nyrekryterades till partiet vid valen 1970, 1973 och 1976.

Folkpartiets stora förluster mellan 1976 och 1979 var i jämförelse med centerpartiets mer jämnt fördelade över alla yrkesgrupper. De mest dramatiska procentuella förlusterna gjorde folkpartiet bland industriarbetare (från 5 till 1 procent — en 80-procentig tillbakagång) och bland småföretagare (från 21 till 7 procent — en 67-procentig tillbakagång). Bland tjänstemannaväljarna var den *procentuella* tillbakagången något mindre (cirka 50 procent).

Moderaternas frammarsch mellan 1976 och 1982 kan iakttas i samtliga yrkesgrupper, med ett litet frågetecken för jordbrukarna. Enligt våra statistiskt osäkra siffror (antalet jordbrukare är litet i våra urval, endast mellan 100–150 personer) hade moderaterna ett något svagare stöd bland jordbrukarna 1982 (11 procent) än 1976 (15 procent). I alla övriga yrkesgrupper har moderaterna gått klart framåt. Den procentuella ökningen har varit störst i de grupper där moderaterna tidigare har varit svaga. Bland industriarbetare, övriga arbetare och lägre tjänstemän har moderaterna gjort något över 50-procentiga ökningarna medan de procentuella vinsterna inom moderaternas gamla kärngrupper varit mindre. Bland de högre tjänstemännen (från 39 procent 1976 till 46 procent 1982) gjorde de ex moderaterna endast en 15-procentig vinst. Resultatet illustrerar den gamla sanningen att det är svårare att öka lika mycket från en redan hög nivå som från en tidigare låg nivå. Räknat i röster och procentenheter har däremot moderaternas stora vinster främst hämtats bland tjänstemannaväljarna (+ 16 procentenheter bland lägre tjänstemän och + 12 procentenheter bland tjänstemän i mellanställning exempelvis) och bland småföretagarna (+ 17 procentenheter). Röstvinsterna bland industriarbetare (+ 4 procentenheter) och bland övriga arbetare (+ 6 procentenheter) har varit mindre.

En analys av hur partivalet förändrades bland fackligt organiserade arbetare och tjänstemän under 1970-talet förtydligar ytterligare bilden av hur yrke och parti är kopplade till varandra på väljarnivå i Sverige. En stor majoritet av arbetarväljarna har under hela 1970-talet varit organiserade i LO medan en lika stor majoritet av tjänstemannaväljarna har varit medlemmar i TCO eller SACO/SR.

Den minoritet av arbetare och tjänstemän som är fackligt oorganiserade skall inte analyseras i detta sammanhang. En detaljerad studie av dessa återfinns i *Svenska väljare*. De utgör dock politiskt intressanta grupper som tenderar att ha ett avvikande röstningsbeteende. Oorganiserade ar-

betare — eller rättare uttryckt arbetare som *uppger* sig vara oorganiserade — har en tendens att rösta klart mer borgerligt än fackligt organiserade arbetare. Oorganiserade tjänstemän uppvisar samma tendens. De röstar mer borgerligt än medlemmar i både TCO och SACO/SR. Fackligt oorganiserade arbetare bidrar med andra ord till att sänka klassröstningen medan oorganiserade tjänstemän tvärtom bidrar till att höja klassröstningsnivån.

Resultaten i tabell 4.19 visar hur medlemmar i LO, TCO, SACO/SR och LRF och i olika företagarorganisationer röstade i 1982 års val. Analysen omfattar enbart förvärvsarbetande intervjupersoner. LO- och TCO-medlemmarnas röstning vid valen 1968—1982 redovisas i figur 4.2 och i tabellerna 4.20—4.21.

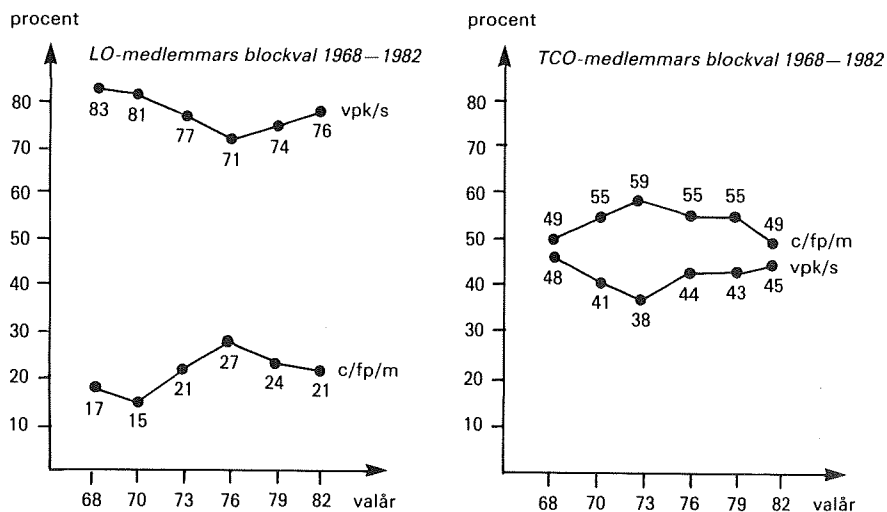
Klassröstningen bland LO:s medlemmar sjönk markant under 1970-talets första val. Andelen LO-medlemmar som röstade socialistiskt minskade stadigt mellan 1968 och 1976, från 83 procent till 71 procent, samtidigt som andelen som stödde något borgerligt parti ökade från 17 procent till 27 procent. Centerpartiet var det borgerliga parti som stod för större delen av denna inbrytning i LO-leden.

Under samma period minskade emellertid inte klassröstningen bland TCO:s medlemmar. Den ökade istället. Andelen TCO-medlemmar som röstade borgerligt steg från 49 procent 1968 till 59 procent 1973 samtidigt som andelen som stödde vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna minskade från 48 procent till 38 procent.

Ett annat sätt att uttrycka samma förändringstendens är att konstatera att det tidiga 1970-talets valvindar blåste åt samma håll och med ungefär samma styrka bland både LO- och TCO-medlemmar. Socialdemokraterna förlorade röster både bland LO-anslutna arbetare och TCO-anslutna tjänstemän medan framförallt centern vann röstandelar i alla läger. Ett resultat av dessa förändringar blev att LO-kollektivet blev mindre s-dominerat på väljarplanet samtidigt som TCO blev mer borgerligt.

Tabell 4.19. Facklig organisationstillhörighet och partival 1982 (procent)

facklig tillhörighet	partival 1982							summa procent	antal inter- vjuper- soner	andel icke- röstare
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp			
LO	6	70	10	2	9	2	1	100	680	7
TCO	6	39	10	11	28	3	3	100	510	3
SACO/SR	14	14	5	9	51	2	5	100	98	1
LRF	0	2	81	2	13	0	2	100	46	2
Företagarorg	0	12	14	7	67	0	0	100	42	4

Figur 4.2. LO- och TCO-medlemmars röstning på vpk/s eller på c/fp/m vid valen 1968—1982 (procent)**Tabell 4.20. LO-medlemmars partival 1968—1982 (procent)**

valår	parti						summa procent	antal intervjuede
	vpk	s	c	fp	m	övriga		
1968	2	81	8	5	2	2	100	655
1970	6	75	11	3	1	4	100	908
1973	6	71	16	4	1	2	100	555
1976	5	66	17	7	3	2	100	633
1979	6	68	10	7	7	2	100	679
1982	6	70	10	2	9	3	100	680

Tabell 4.21. TCO-medlemmars partival 1968—1982 (procent)

valår	parti						summa procent	antal intervjuede
	vpk	s	c	fp	m	övriga		
1968	1	47	14	22	13	3	100	321
1970	3	38	21	24	10	4	100	485
1973	3	35	33	12	14	3	100	321
1976	3	41	21	17	17	1	100	413
1979	6	37	14	14	27	2	100	478
1982	6	39	10	11	28	6	100	570

Kommentar: Resultaten i figur 4.2 och i tabellerna 4.19 och 4.20 bygger enbart på förvärvsarbetande intervjupersoner.

När valvindarna började blåsa åt andra hållet i slutet av 1970-talet vände också opinionsutvecklingen bland både LO:s och TCO:s medlemmar. Andelen LO-medlemmar som stödde vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna steg från 71 procent 1976 till 76 procent 1982. Klassröstningen ökade ånyo bland LO:s medlemmar. Andelen LO-anslutna arbetare som röstade borgerligt minskade från 27 procent 1976 till 21 procent 1982.

Bland TCO-medlemmarna sjönk också andelen som röstade borgerligt — från 59 procent 1973 till 49 procent 1982 — medan andelen som röstade socialistiskt ökade från 38 procent till 45 procent. TCO-tjänstemännens klassröstning har minskat sedan mitten av 1970-talet. Vid 1982 års val var TCO-medlemmarna ungefär jämnt fördelade mellan det socialistiska och det borgerliga blocket.

Balansen mellan de politiska blocken bland LO:s och TCO:s medlemmar återställdes 1982 till ungefär samma läge som 1968. Socialdemokraterna och vänsterpartiet kommunisterna återvann 1979 och 1982 nästan samma dominerande ställning bland LO-medlemmarna som de hade under 1960-talet medan TCO på väljarnivå ånyo blev lika splittrat mellan blocken som det hade varit i slutet av 1960-talet.

En av huvudorsakerna till att klassröstningen bland svenska väljare varit förhållandevis stabil under 1970-talet, och speciellt vid de senaste valen, är alltså att både LO- och TCO-medlemmar tenderat att följa samma valvindar, vilket inneburit att när klassröstningen ökat bland LO:s medlemmar har den minskat bland TCO-medlemmarnas och tvärtom. En ökning i klassröstningsnivån förutsätter att valvindarna har olika riktning eller markant olika styrka bland arbetare och medelklassväljare. Det har inte varit fallet i Sverige vid de senaste valen. Det traditionellt starka sambandet mellan yrke och partival var därför fortfarande intakt 1982. Det har inte förstärkts sedan 1970-talets val men heller inte försvagats.

Marxistisk klassanalys

Den yrkesgruppering som brukar användas inom valundersökningarna och som har utnyttjats i detta kapitel utgår inte ifrån någon marxistisk klassanalys. Den bygger istället på en blandning av sociologisk stratifieringsteori (prestige och resurser av olika slag är ojämnt fördelade i samhället), kunskaper om auktoritetsrelationer mellan olika yrkesgrupper (över- och underordning på arbetsmarknaden) och svensk tradition när det gäller att mäta socialgrupper. Det är dock möjligt att utnyttja valundersökningarnas material för att göra andra yrkesgrupperingar än de som vi har använt. Intervjuuppgifterna om väljarnas yrkesförhållanden har klassificerats mycket detaljerat i de olika valundersökningarna. De insamlade yrkesuppgifterna är dock inte identiska i samtliga studier. En viss

variation förekommer även om de mest grundläggande uppgifterna finns med i alla undersökningarna. En marxistiskt orienterad analys av klassstrukturen i Sverige kan genomföras utifrån material från vissa av valundersökningarna — förutsatt att man inte sätter precisionskraven alltför högt. Vi har inom valundersökningarna underlag för att kunna göra i stort sett samma klassindelningar som de som används inom modern, empiriskt orienterad marxistisk klassanalys.

Ett problem är naturligtvis att flera av de stora empiriska klasstudier av marxistiskt snitt som genomförts i västvärlden på senare år inte har kunnat samsas om en och samma klassindelning. Göran Therborn arbetar t ex i sin bok *Klasstrukturen i Sverige 1930–80* med andra klassindelningar än vad Erik Olin Wright och Göran Ahrne gör i sin jämförande studie av klasserna i USA och Sverige. Wrights och Ahrnes analys har utförts inom ramen för ett av Erik Olin Wright lett internationellt projekt där olika samhällens klasstrukturer studeras med hjälp av bland annat surveyundersökningar. Bland övriga arbeten i projektet kan nämnas Tom Colbjørnsens, Gudmund Hernes och Knud Knudsens omfattande analys av klassamhället i Norge i boken *Klassestruktur og classeskiller*. Göran Therborns avgränsningar av de olika klasserna och de sk mellanskikten är mer "traditionellt" marxistisk än den klassindelning som används inom Olin Wrights internationella projekt. Tillhörigheten till olika klasser och skikt bestäms i Olin Wrights modell inte enbart av olika yrkens relation till produktionsmedlen och till utnyttjande respektive produktion av mervärde, utan också av de olika yrkenas beslutanderätt och kontroll över hur produktionsmedlen används och av människors rätt att bestämma över andras arbete och möjligheter att påverka den egna arbetsituationen.

Göran Therborn ironiserar i en artikel i *Häftan för kritiska studier* 1983 över den bristande enighet som finns inom den marxistiska klassforskningen:

"... de klasser som motsvarar den minsta gemensamma nämnaren av definatorisk enighet bland de viktigare marxistiska klassanalyserna på 1970-talet, utgör tillsammans en sjättedel av den svenska befolkningen på 18 år eller mer (omkring år 1980). Med andra ord: samtliga marxister skulle på ett otvetydigt sätt identifiera klasstillhörigheten för en sjättedel av den svenska väljarkåren."

Det som samtliga marxister skulle vara överens om, enligt Therborn, är att "manuellt arbetande lönearbetare i produktion, transport och lagring av varor som arbetar för kapitalistiska företag" hör till arbetarklassen och att "ägare — entreprenörer — arbetsgivare" inte hör dit.

Om läget är så illa som Göran Therborn säger kan det knappast skada om vi ökar på förvirringen genom att — utifrån valundersökningsdata från 1982 — göra en delvis egen klassindelning som är marxistiskt orienterad men som inte överensstämmer helt med vare sig Therborns, Olin

Wrights eller äldre mer konventionella marxistiska klassindelningar.

Resultaten i tabellerna 4.21 och 4.22 visar sambandet mellan klasstillhörighet enligt en marxistisk klassindelning och röstning vid valet 1982. I enlighet med Therborns analys urskiljes tre klasser — borgarklassen, småborgerligheten och arbetarklassen — och ett skikt — de sk mellanskikten. I marxistisk teori definieras *borgarklassen* med Therborns ord som "de som förfogar över produktionsmedlen, köper arbetarnas arbetskraft och leder produktionen för att ackumulera mer kapital" medan *arbetarklassen* "är de som säljer sin arbetskraft till kapitalägarna och som genom sitt merarbete ger dessa deras vinster." *Småborgerligheten* består enligt Therborn av dem "som producerar varor — produkter eller tjänster — direkt för en marknad och alltså inte är lönearbetare åt någon kapitalägare. Detta betyder i en marknadsekonomi att småborgare är egna företagare utan egna anställda eller med så få anställda att det inte ändrar på förhållandet att företagaren själv främst är varuproducent och inte kapitalägare eller företagsledare". *Mellanskikten*, slutligen, är ingen klass i marxistisk mening. Göran Therborn avgränsar mellanskikten på följande sätt: "De befinner sig mellan de två polerna kapital och proletärt lönearbete. Därför är benämningen mellanskikt lämplig. Å ena sidan är de löntagare eller arbetar åt kapitalet eller staten. Å andra sidan har de arbetsuppgifter och beslutsfunktioner delegerade till sig från arbetsgivaren".

Följande konkreta metoder och avgränsningar användes när intervjupersonerna i 1982 års väljarurval fördelades på de tre klasserna och mellanskikten. Vi utgick ifrån väljarnas yrkesgruppsstillhörighet enligt valundersökningarnas indelning kompletterad med uppgifter om hur många anställda de som var företagare eller jordbrukare hade och om de som var anställda var egenanställda arbetare eller om de hade arbetsledande eller företagsledande funktioner. Kompletteringsuppgifterna hämtades från svaren på en intervjufråga som fanns med i valundersökningarna för första gången 1982. Intervjupersonerna fick själva ange om de var egenanställda arbetare eller om de hade en arbetsledande eller företagsledande funktion i sitt arbete. Jordbrukare och företagare fick ange hur många anställda de hade.

Borgarklassen definierades som företagare med tio eller fler anställda och som högre tjänstemän med företagsledande funktion. Småborgerligheten avgränsades till jordbrukare, egenanställda arbetare och företagare med färre än tio anställda. Mellanskikten specificerades som tjänstemannagrupperna uppdelade på tjänstemän med respektive utan arbetsledande funktion. Arbetarklassen, slutligen, definierades som industriarbetare och gruppen övriga arbetare. Arbetarna har också uppdelats efter om de hade en arbetsledande funktion eller inte.

Storleken på de olika klasserna blir enligt vår modell 2 procent för

borgarklassen, 13 procent för småborgerligheten, 44 procent för mellanskikten och 41 procent för arbetarklassen. Göran Therborn och Olin Wright/Ahrne definierar arbetarklassen något vidare än vad vi har gjort. I deras analyser omfattar arbetarklassen i Sverige något över 50 procent av de förvärvsarbetande i början av 1980-talet. Borgarklassen är lika liten

Tabell 4.22. Marxistisk klasstillhörighet och partival 1982 (procent)

klass och yrkesgrupp/funktion	partival 1982							summa procent	antal intervjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
borgarklassen	0	14	2	14	70	0	0	100	37
större företagare	0	6	6	6	82	0	0	100	16
företagsledare	0	19	0	19	62	0	0	100	21
småborgerligheten	1	13	35	5	44	1	1	100	230
mindre företagare	2	16	19	5	55	2	1	100	164
jordbrukare	0	5	75	5	14	0	1	100	63
mellanskikten	6	35	11	9	33	3	3	100	823
tjänstemän	7	40	12	8	28	2	3	100	512
arbetsledande tjänstemän	5	27	10	12	40	3	3	100	311
arbetarklassen	6	65	11	3	12	2	1	100	719
arbetare	6	66	11	3	11	2	1	100	629
arbetsledande arbetare	6	62	10	4	17	0	1	100	90

Tabell 4.23. Partiernas väljare 1982 fördelade efter marxistisk klasstillhörighet (procent)

klass	partival 1982							
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp	samtliga
borgarklassen	0	1	0	4	5	0	0	2
småborgerligheten	3	4	31	11	21	8	6	13
mellanskikten	53	36	37	67	56	60	79	44
arbetarklassen	44	59	32	18	18	32	15	41
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	96	790	254	114	482	37	33	1 976

Kommentar: Analysen bygger dels på valundersökningarnas yrkesgruppsindelning (se tabell 4.8) dels på väljarnas egna uppgifter om de var egenanställda arbetare, om de hade arbetsledande eller företagsledande funktioner och hur många anställda de hade. *Borgarklassen* omfattar företagare med tio eller fler anställda och högre tjänstemän med företagsledande funktioner. *Småborgerligheten* består av egenanställda arbetare (19 personer som förts till mindre företagargruppen), företagare med färre än tio anställda och jordbrukare. *Mellanskikten* omfattar tjänstemannagrupperna uppdelade på tjänstemän med respektive utan arbetsledande funktion. *Arbetarklassen* omfattar industriarbetare och gruppen övriga arbetare. Arbetarna har indelats efter om de hade eller inte hade arbetsledande funktioner. Offentligt anställda högre tjänstemän som angav att de hade företagsledande funktioner (6 personer) har inte förts till borgarklassen. De har klassificerats som tillhörande mellanskikten: tjänstemän med arbetsledande funktion. Analysen omfattar enbart förvärvsarbetande personer.

(1 procent) enligt Therborns siffror som enligt våra. Småborgerligheten (8 procent) och mellanskikten (39 procent) är däremot något mindre i Therborns analys än i vår. En av orsakerna till att andelen småborgare blir så liten i Göran Therborns material är förmodligen att antalet företagare underskattas något i den folkräkningsstatistik som han främst arbetar med.

Sambandet mellan klasstillhörighet enligt vår marxistiska modell och valet av parti 1982 är mycket illustrativt. En mycket klar majoritet av väljarna från borgarklassen röstade på moderata samlingspartiet (70 procent). Moderaternas stöd var speciellt starkt bland större företagare (82 procent). Bland anställda företagsledare var moderaternas röstandel något mindre (62 procent). Väljare från småborgerligheten tenderade att fördela sina röster mellan två partier — centern (35 procent) och moderaterna (44 procent). Centerpartiet hade sitt starkaste stöd bland den agrara småborgerligheten — bland jordbrukarna (75 procent) — medan moderaterna var starkast bland småföretagarna (55 procent). Väljare från mellanskikten hade också två partier som de tenderade att rösta på i första hand — socialdemokraterna (35 procent) och moderaterna (33 procent). Socialdemokraterna hade mest stöd bland tjänstemän utan arbetsledande funktioner (40 procent). Bland arbetsledande tjänstemän var socialdemokraterna svagare (27 procent). Moderaternas väljarstöd inom mellanskikten uppvisar en motsatt bild. Moderaterna fick mer röster från tjänstemän med arbetsledande funktioner (40 procent) än för tjänstemän utan en arbetsledande roll (28 procent). Arbetarväljarna tenderade liksom väljarna från borgarklassen att i första hand stödja ett parti. När det gällde arbetarna hette det partiet socialdemokraterna (65 procent) medan det hette moderaterna när det gällde borgarklassen (70 procent). Socialdemokraterna fick ett något starkare stöd bland "vanliga" arbetare (66 procent) än bland arbetare med arbetsledande funktioner (62 procent). Situationen var den omvända för moderaterna. Deras starkaste stöd inom arbetarklassen återfanns bland arbetare med arbetsledande funktioner (17 procent). Bland arbetare utan arbetsledande funktioner var moderaterna svagare (11 procent).

Sambandet mellan väljarnas marxistiska klasstillhörighet och valet av ett socialistiskt eller ett borgerligt parti vid valet 1982 var mycket tydligt men statistiskt sett var det inte speciellt starkt. Den marxistiska klassindelningen (fyra grupper) förklarade 17 procent av variansen i väljarnas blockröstning 1982. Andelen förklarad varians ökar till 18 procent om vi definierar klassvariabeln mer finfördelat enligt de åtta grupper som återfinns i tabell 4.21. Den viktigaste orsaken till att andelen förklarad varians inte blir större för den marxistiska klassmodellen är naturligtvis att mellanskikten fördelar sina röster ungefär jämnt mellan de båda blocken. Och mellanskikten är en mycket stor väljarkategori (44 procent) i den

variant av marxistisk klassanalys som vi har genomfört. En tröst i sammanhanget — för den som behöver någon tröst — är att det statistiska sambandet mellan valundersökningarnas yrkesgruppering (sju grupper) och blockvalet inte är starkare än motsvarande samband för den marxistiska klassindelningen. Valundersökningens indelning av yrken i sju olika grupper förklarade 17 procent av variansen i väljarnas blockval 1982.

Partiernas klassprofiler i väljarnas ögon

Det starka sambandet mellan klass och parti i Sverige kan inte bara iakttas i olika yrkesgruppers röstning. Det kan också iakttas när väljarna bedömer partiernas politik gentemot olika klasser eller yrkesgrupper i samhället. En stor majoritet av svenska väljare uppfattade 1982, precis som tidigare vid valen 1979 och 1976, att de olika partiernas politik gynnade eller missgynnade olika samhällsklasser. Partiernas klassmässiga profiler — vilka grupper de uppfattades gynna eller missgynna — var inte mindre utmejslade 1982 än de var under 1970-talet. Sambandet mellan klass och parti har inte försvagats i väljarnas ögon under den borgerliga regeringsperioden, snarare tvärtom.

Resultaten i tabell 4.24 visar hur stor andel av väljarna 1976, 1979 och 1982 som ansåg att de olika partiernas politik gynnade eller missgynnade olika samhällsklasser. Analysen bygger på en serie öppna intervjufrågor där urvalspersonerna helt fritt fick ange de partier vars politik de ansåg gynnade eller missgynnade följande fem yrkesgrupper — *jordbrukare, småföretagare, storföretagare, arbetare och tjänstemän*. Intervjufrågorna är inga utvärderingsfrågor. De är enbart perceptionsfrågor som säger någonting om hur intervjupersonerna uppfattar hur yrkesgrupper och partier är relaterade till varandra i Sverige. Perceptionerna kan inte självklart kopplas samman med bestämda värderingar.

Människor som exempelvis är överens om att vänsterpartiet kommunisternas politik missgynnar storföretagare kan värdera vpk:s politik radikalt olika.

En klar majoritet av väljarna uppfattade att partiernas politik inte var neutral när det gällde olika yrkesgruppers intressen. Nära 80 procent av intervjupersonerna 1982 angav t ex att socialdemokraternas politik gynnade arbetarna. En ännu större väljarandel (84 procent) uppfattade att centerpartiets politik gynnade jordbrukarna. Andelen väljare som ansåg att moderaternas politik gynnade storföretagarna var nästan lika stor, 70 procent.

Jordbrukarna var den yrkesgrupp som av väljarna uppfattades som mest påverkad av partipolitiken — men på ett i huvudsak positivt sätt. En mycket stor majoritet av väljarna uppfattade att bönderna gynnades av ett partis politik (centerens) och att de inte missgynnades av övriga partiers

Tabell 4.24. Väljarna 1976, 1979 och 1982 bedömer om partiernas politik gynnar eller missgynnar olika yrkesgrupper (procent)

	yrkesgrupper som gynnas (g) eller missgynnas (mg) av olika partiers politik														
	arbetarna			storföretagarna			småföretagarna			jordbrukarna			tjänstemännen		
	g	mg	diff	g	mg	diff	g	mg	diff	g	mg	diff	g	mg	diff
vpk															
1976	38	2	+36	1	51	-50	1	20	-19	0	11	-11	1	15	-14
1979	55	1	+54	1	53	-52	2	27	-25	0	11	-11	2	12	-10
1982	45	2	+43	0	47	-47	1	26	-25	0	8	-8	1	13	-12
s															
1976	76	2	+74	17	18	-1	9	39	-30	6	20	-14	15	5	+10
1979	76	2	+74	7	31	-24	9	33	-24	2	17	-15	13	5	+8
1982	78	1	+77	8	23	-15	9	27	-18	2	13	-11	10	5	+5
c															
1976	8	5	+3	6	3	+3	31	1	+30	79	0	+79	9	1	+8
1979	7	8	-1	9	2	+7	31	1	+30	84	0	+84	9	1	+8
1982	7	10	-3	9	1	+8	29	2	+27	84	0	+84	11	1	+10
f _p															
1976	6	6	±0	8	2	+6	42	1	+41	4	1	+3	29	1	+28
1979	7	9	-2	11	1	+10	41	1	+40	3	1	+2	28	1	+27
1982	5	10	-5	11	2	+9	34	1	+33	2	1	+1	30	1	+29
m															
1976	2	31	-29	62	1	+61	26	6	+20	4	4	±0	17	3	+14
1979	2	40	-38	71	1	+70	39	6	+33	7	3	+4	22	4	+18
1982	2	38	-36	70	1	+69	39	7	+32	6	4	+2	26	3	+23

Kommentar: Resultaten för 1976 har hämtats från Olof Petersson, *Väljarna och valet 1976* och för 1979 från *Svenska väljare*. Resultaten bygger på en serie frågor om vilket eller vilka partiernas politik som gynnade eller missgynnade olika yrkesgrupper i samhället. Procentdifferenserna har beräknats som skillnaden mellan andelen väljare som ansåg att ett partis politik gynnade en viss yrkesgrupp och andelen väljare som tyckte att partiets politik tvärtom missgynnade samma yrkesgrupp. Måttet kan variera mellan -100 (övervikt missgynnar) och +100 (övervikt gynnar). Antalet intervjupersoner 1982 (= procentbasen) är 1 275. Gynnar—missgynnarfrågorna fanns endast med i förvalsstudien 1982.

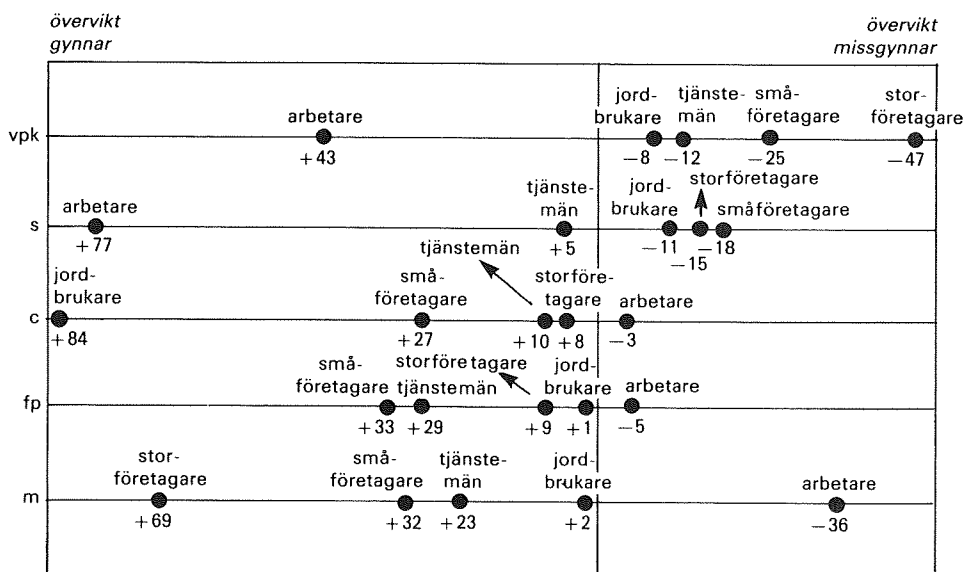
politik. Uppfattningen av storföretagarnas, småföretagarnas och arbetarnas politiska läge var mer konfliktfylld. Stora delar av väljarkåren uppfattade att dessa yrkesgrupper både hade vänner och fiender bland partierna. Väljarnas syn på tjänstemännens relationer till partipolitiken var mycket mindre konfliktladdad. De flesta väljare uppfattade inte att tjänstemannagrupperna var utsatta för någon partisk politik från partiernas sida — varken i positiv eller negativ riktning.

Resultaten i figur 4.3 ger en sammanfattande bild av hur väljarna bedömde partiernas politik visavi de olika yrkesgrupperna vid 1982 års val. Bedömningen har vi mätt som skillnaden mellan andelen väljare som ansåg att ett partis politik gynnade en yrkesgrupp minus andelen som ansåg att den tvärtom missgynnade gruppen. Måttet kan variera mellan -100 (alla anser att partiets politik missgynnar yrkesgruppen i fråga) och +100 (alla anser att partiets politik gynnar gruppen).

Samtliga riksdagspartier — utom folkpartiet — hade mycket klara klassprofiler i väljarnas ögon. Vänsterpartiet kommunisterna uppfattades som ett parti som gynnade arbetare (+43) och missgynnade storföretagare (-47). Relativt få väljare uttalade sig om vänsterpartiet kommunisternas politik gentemot småföretagare, jordbrukare eller tjänstemän, men de flesta som sade någonting ansåg att partiets politik missgynnade dessa grupper.

Socialdemokratiska partiet uppfattades mycket entydigt som ett arbetarparti av väljarna. Hela 78 procent av intervjupersonerna 1982 ansåg att socialdemokraternas politik gynnade arbetare. Endast 1 procent hävdade tvärtom att socialdemokraternas politik missgynnade arbetare. Något tjänstemannaparti uppfattades socialdemokraterna inte som. Endast 10 procent av väljarna ansåg att socialdemokraterna gynnade tjänstemännen medan 5 procent ansåg att socialdemokraterna missgynnade tjänstemannagrupperna (balansmått +5). Socialdemokraterna uppfattades inte heller som något företagarparti men inte heller som ett starkt företagarfientligt parti. De flesta väljare ansåg varken att socialdemokraternas politik gynnade eller missgynnade jordbrukare eller företagare. De som hade en uppfattning tenderade

Figur 4.3. Väljarna bedömer om partiernas politik gynnar eller missgynnade olika yrkesgrupper i samhället (procentdifferens mellan andel gynnar (+) och missgynnade (-))

Kommentar: Balansmättet kan variera mellan +100 (alla anser att ett partis politik gynnar en viss yrkesgrupp) och -100 (alla anser att ett partis politik missgynnade en viss yrkesgrupp). Analysen bygger på resultat som redovisas i tabell 4.24.

dock att uppfatta att socialdemokraternas politik missgynnade jordbrukare (-11), storföretagare (-15) och småföretagare (-10).

Om socialdemokraterna uppfattades som ett arbetarparti så uppfattades centerpartiet i ännu högre grad som ett jordbrukarparti (+84). Centern hade också i viss mån en gynnarprofil när det gäller småföretagarna (+27). När det däremot gäller storföretagare (+8), tjänstemän (+10) och arbetare (-3) hade de flesta väljare inga åsikter om vilka effekter centerns politik hade.

Folkpartiets politik uppfattades som mindre klassmässigt profilerad än övriga partiers. Mycket få väljare berörde folkpartiet när de uttalade sig om vilka partiers politik som gynnade eller missgynnade storföretagare (+9), jordbrukare (+1) eller arbetare (-5). Något fler väljare uppmärksammade folkpartiet när det gällde småföretagarna (+33) och tjänstemännen (+29). Folkpartiets gynnarprofil när det gäller småföretagare och tjänstemän var fortfarande mer utpräglad än moderaternas 1982. Fler väljare ansåg att folkpartiets politik gynnade tjänstemän och småföretagare än som var fallet när det gäller moderaternas politik. Men folkpartiets försprång i väljarnas ögon framför moderaterna som småföretagarnas och tjänstemännens parti har minskat sedan 1970-talet. Vid valet 1976 ansåg 42 procent av väljarna att folkpartiets politik gynnade småföretagarna medan 26 procent uppgav att moderaternas politik gynnade mindre företagare. Sex år senare vid valet 1982 hade andelen väljare som ansåg att folkpartiets politik gynnade småföretagare sjunkit till 34 procent medan andelen väljare som uppfattade att moderaternas politik var positiv för småföretagare hade ökat till 39 procent. Andelen väljare som uppfattade folkpartiets politik som gynnsam för tjänstemän ändrades inte mellan 1976 och 1982. Den höll sig kring 30 procent. Andelen väljare som ansåg att moderaternas politik gynnade tjänstemän ökade däremot från 17 procent 1976 till 26 procent 1982.

Moderaternas profil som ett parti som gynnar småföretagare och tjänstemän har alltså förstärkts under senare år. Men det utmärkande draget i moderaternas klassprofil 1982 var precis som tidigare att partiet uppfattades som ett parti som gynnade storföretagare (+69) och missgynnade arbetare (-36). Moderaternas profil som ett parti som är positivt till storföretagare men negativt till arbetare var något mer utpräglad 1982 än den var 1976.

Väljarnas uppfattningar om sambandet mellan olika partiers politik och olika klassers intressen förändrades inte på något dramatisk sätt mellan 1976 och 1982. De förändringar som kan iakttas tyder dock snarast på en ökad klasspolarisering. Väljarna såg partierna som klasspartier i än högre grad 1982 än 1976.

Villaägare och hyresgäster

Hur väljarna bor — i en lägenhet i ett flerfamiljshus eller i ett eget småhus — har ett klart samband med hur de röstar i politiska val. Villaägare röstar i högre grad borgerligt än hyresgäster. Undersökningar vid valet 1976 och 1979 har visat att det inte är fråga om något skensamband orsakat av att de flesta villaägare tillhör medelklassen. Villaägare har en tendens att rösta mer borgerligt än hyresgäster oavsett om de är arbetare eller tjänstemän.

Resultaten i tabell 4.25 visar sambandet mellan boendeform och partival vid valet 1979 och 1982. Hur sambandet mellan boende och partival såg ut inom olika yrkesgrupper 1982 visas i tabell 4.26.

Tre olika boendeformer urskiljes i tabell 4.25 — *lantgård eller ensamliggande villa på landsbygden, villa eller radhus i småhusområde* och *lägenhet i flerfamiljshus*. Intervjuarna avgjorde hur urvalspersonernas bostäder skulle klassificeras utan att tillfråga dem. I tabell 4.25 har vi inte tagit hänsyn till om intervjupersonerna ägde eller hyrde sin bostad. Frågan om väljarna ägde eller hyrde sina bostäder — oavsett om det gällde radhus eller lägenhet — spelade en mycket liten roll för partivalet 1982. Det var boendeformen, inte ägandeformen, som hade ett starkt samband med valet av parti.

Resultaten för valet 1979 och 1982 skiljer sig mycket litet åt. Väljare som bodde på en lantgård eller i en ensamliggande villa på landsbygden röstade till övervägande delen borgerligt både 1979 och 1982 (64 respektive 58 procent). Andelen som stödde vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna var endast 35 procent 1979 och 38 procent 1982.

Väljare med borgerliga sympatier övervägde också bland människor som bodde i villa eller radhus i småhusområden, men inte lika mycket som bland människor som bodde i villor på landsbygden. Andelen villa- eller radhusboende som röstade borgerligt var 52 procent 1979 och 49 procent

Tabell 4.25. Boendeform och partival 1979 och 1982 (procent)

boendeform	valår	partival								summa procent	antal intervjuade
		vpk	s	c	fp	m	kds	mp			
lantgård/villa på landsbygden	1979	3	32	41	6	17	1	—	100	400	
	1982	4	34	39	4	15	2	2	100	399	
villa eller radhus i småhusområde	1979	3	43	15	13	24	2	—	100	1 081	
	1982	4	43	12	8	29	3	1	100	1 146	
lägenhet i fler- familjshus	1979	8	52	11	11	17	1	—	100	1 088	
	1982	7	55	8	5	20	3	2	100	998	

Kommentar: Resultaten bygger på uppgifter från intervjuarna om hur urvalspersonerna bodde. Vi tar inte hänsyn till om urvalspersonerna ägde eller hyrde sin bostad.

1982 mot 46 respektive 47 procent som röstade socialistiskt. De borgerliga och socialistiska partierna var med andra ord nästan jämnstarka bland människor som bodde i småhusområden vid valet 1982. Bland väljare som bodde i lägenheter i flerfamiljshus var vänsterpartiet kommunisterna och socialdemokraterna däremot klart starkare än de borgerliga partierna — 60 procent 1979 och 62 procent 1982 mot endast 39 procent respektive 33 procent för centern, folkpartiet och moderaterna.

Boendeformen hade alltså ett förhållandevis klart samband med parti-valet både 1979 och 1982. Socialdemokraterna och vänsterpartiet kommunisterna fick vid båda valen 14—15 procentenheters större stöd bland boende i lägenheter än bland villa- eller radhusboende väljare. Resultaten i tabell 4.26 visar att samma tendens återfanns i alla yrkesgrupper — utom bland högre tjänstemän.

Andelen högre tjänstemän som stödde socialdemokraterna eller vänsterpartiet kommunisterna 1982 var 29 procent oavsett boendeform. Bland övriga yrkesgrupper tenderade villaboende väljare att rösta mer borgerligt än väljare som bodde i lägenheter. Specialanalysen i tabell 4.26 visar att effekten av boendeformen på valet av ett socialistiskt eller ett borgerligt parti var lika stark bland arbetarväljare som bland väljare från medelklassen (13 procentenheter). Väljarnas boendeform hade 1982 — precis som tidigare vid valen 1976 och 1979 — en självständig effekt på partivalet oberoende av klasstillhörigheten.

Det ökade villaboendet under 1970-talet — andelen villaboende var 54 procent 1976 och 61 procent 1982 enligt resultat från valundersökningarna — har inte lett till att sambandet mellan boendeform och partival minskat. Den effektanalys för år 1982 som återfinns i tabell 4.27 ger nästan exakt samma resultat för år 1976 och år 1979. Boendeformens självständiga effekt på blockvalet vid sidan av yrkesfaktorn varierade mellan 11 till 14 procentenheter under åren 1976—1982. Villaboende ökade sannolikheten för en borgerlig röst med 11—14 procentenheter bland arbetare och tjänstemän.

Den partipolitiska betydelsen av dessa resultat är tämligen klar. Det ökade villaboendet har inte gynnat det socialistiska blocket, snarare tvärtom. Andelen lägenhetsboende arbetare och tjänstemän med en jämförelsevis stark tendens att rösta socialistiskt har minskat samtidigt som andelen villaboende arbetare och tjänstemän med en starkare tendens att rösta borgerligt har ökat.

Sambandet mellan boendestruktur och valresultat och socialdemokraternas svårigheter och moderaternas framgångar i de nya småhusområdena har naturligtvis uppmärksammats i eftervalsdebatten. De socialdemokratiska valanalytikerna Bo Elmgren, Hans-Eric Holmqvist och Stig Lundgren skriver i rapporten *Socialdemokratin och 70-talets val*, publicerad 1983, att "partiets svagaste miljöer idag är 'det allra nyaste Sverige'.

Tabell 4.26. Partival 1982 efter yrkesgrupp och boendeform (procent)

yrkesgrupp/boendeform	partival 1982							summa procent	antal intervj
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
industriarbetare									
villa	5	69	15	2	8	1	0	100	271
lägenhet	6	80	5	0	6	2	1	100	217
övriga arbetare									
villa	4	56	18	5	14	3	0	100	310
lägenhet	5	69	7	3	12	2	2	100	271
lägre tjänstemän									
villa	4	41	13	10	30	0	2	100	155
lägenhet	6	46	10	7	27	2	2	100	109
tjänstemän i mellanställning									
villa	6	29	14	9	33	5	4	100	280
lägenhet	12	41	8	8	23	5	3	100	184
högre tjänstemän									
villa	3	26	11	12	47	0	1	100	229
lägenhet	5	24	11	9	45	3	3	100	94
småföretagare									
villa	3	19	25	8	42	2	1	100	145
lägenhet	4	32	13	2	41	4	4	100	56

Kommentar: Villaboende har definierats som boende i villa eller radhus i småhusområde eller som boende i lantgård eller i ensamliggande villa på landsbygden.

Tabell 4.27. Andel röstande på socialdemokraterna eller vänsterpartiet kommunisterna efter klasstillhörighet och boendeform 1982 (procent)

klass- tillhörighet	arbetarklass	Boendeform		effekt på blockvalet av boendeform
		villa	lägenhet	
		66	79	+ 13
	medelklass	33	46	+ 13
	<i>effekt på blockvalet av klasstillhörighet</i>	+ 33	+ 33	

Kommentar: Jordbrukare är inte medtagna i analysen. Om de tas med och definieras som medelklass ändras resultaten för medelklassen till 30 procent vpk/s bland villaboende och 45 procent bland boende i lägenhet vilket ger ett effektmått på + 15.

Det är i sådana kommuner runt storstäderna där småhusbyggandet varit särskilt starkt under perioden, som det går sämst för partiet". De talar om en sorts nya "blå bruksorter" som på sikt kan bli lika gediget borgerliga som de gamla bruksorterna är gediget socialdemokratiska. Orsaken till att de blå bruksorterna uppstår är dock inte i första hand att gamla socialdemokratiska väljare förborgerligas, påstår Elmgren, Holmqvist och

Tabell 4.28. Förändringar i boendet och blockbyten under perioden 1976—1982 (paneldata, procent)

<i>stabilitet eller förändring i boendet</i>	<i>andel vpk/s-väljare som bytt till c/fp/m</i>	<i>andel c/fp/m-väljare som bytt till vpk/s</i>
stabila boende i småhus	3	5
flyttat från lägenhet till småhus	6	8
flyttat från småhus till lägenhet	4	13
stabila boende i lägenhet	3	9

Kommentar: Analysen bygger på kombinerade data från valundersökningarnas panelstudier 1976—1979 och 1979—1982. Antal intervjupersoner är (vpk/s-väljare först): *stabila boende i småhus* (440, 606), *gruppen flyttat från lägenhet till småhus* (81, 75), *gruppen flyttat från småhus till lägenhet* (51, 61), *stabila boende i lägenhet* (416, 232).

Lundgren. Det är istället fråga om en koncentrationsprocess där ”vissa väljarkategorier — höglögnade och väletablerade — i stor utsträckning flyttar till områden i större kommuner där tillgången på småhus är god”.

Det är möjligt att Elmgren, Holmqvist och Lundgrens teori har ett visst fog för sig. Den kan svårligen prövas utifrån det begränsade intervju-material vi har tillgång till. Men så mycket är klart att om de hävdar att gamla socialdemokrater som blir villaägare inte har en tendens att ”förborgerligas” så har de fel. Analysen i tabell 4.28 som bygger på kombinerade data från panelundersökningarna 1976—1979 och 1979—1982 — visar att vpk- och s-väljare som bytte bostad från lägenhet till villa mellan 1976 och 1982 hade en större tendens att byta parti till det borgerliga blocket (6 procent) än vpk/s-väljare som var stabila villaägare, stabila hyresgäster eller bostadsbytare från villa till lägenhet. Endast mellan 3 till 4 procent av de tre sistnämnda kategorierna vpk/s-väljare bytte till något borgerligt parti 1979 eller 1982. Sannolikheten att ”förborgerligas” var med andra ord ungefär dubbelt så stor bland gamla vpk/s-väljare som blivit villaägare som bland övriga vpk/s-väljare.

Förändringar i boendet hade ett klart samband med förändringar i väljarnas partisympatier. Boendeform och förändringar i boendeformen hade ett självständigt samband med valet av ett socialistiskt eller ett borgerligt parti bland svenska väljare under perioden 1976—1982.

Bostadsort och partival

Var väljarna bor någonstans har ett relativt klart samband med partival i Sverige. Landsbygdsväljare tenderar att rösta annorlunda än storstadsbor. Norrlänningar uppvisar inte samma röstningsmönster som västsvenskar. De svenska partiernas väljarstöd varierar både utefter en storstads-landsbygd dimension och i olika geografiska regioner.

Walter Korpi visar i boken *Den demokratiska klasskampen* att de regionala skillnaderna har tenderat att minska när det gäller blockröstningen. Variationen i andelen socialistiska eller andelen borgerliga röster var större mellan olika valkretsar på 1920-talet än vid valen på 1970-talet. Större delen av minskningen i de regionala skillnaderna inträffade dock under mellankrigstiden. Sedan mitten av 1960-talet har variationen mellan valkretsarna när det gäller blockens röststyrka varit ungefär densamma. De regionala skillnaderna har varit i det närmaste stabila under den senaste tjuugoårsperioden.

När det gäller de enskilda partiernas regionala röststöd är utvecklingen inte densamma för de olika partierna. Någon generell tendens till att partiernas ställning i olika delar av landet utjämnas över tid kan inte spåras i valstatistiken. Olof Petersson visar i en analys som finns publicerad i skriften *Partier och väljare* att de regionala skillnaderna förstärkts för vissa partier under 1970-talet (moderaterna t ex) och försvagats för andra (folkpartiet och vänsterpartiet kommunisterna).

Frågan om varför människor som bor i olika regioner röstar olika besvaras förhållandevis entydigt i den forskning som bedrivs på området — senast av Walter Korpi i *Den demokratiska klasskampen*: En stor del av de regionala röstvarianter som finns i Sverige beror på de skillnader som finns i näringsstruktur och klassfördelning mellan olika delar av landet; socialdemokraternas starka ställning i Norrland och i Bergslagen beror till stor del på att det bor relativt många arbetare där; moderaternas stora röstandelar i Stockholm, Göteborg och fyrstadskretsen hänger samman med den höga tjänstemannatätheten i storstäderna; centerpartiets starka väljarstöd i Halland och Skaraborg har ett samband med jordbruksnäringens starka ställning i dessa valkretsar. Men skillnaderna i ekonomisk struktur och klassammansättning kan inte förklara hela den regionala röstvariationen. Regionala samband kvarstår — om än på lägre nivå — även sedan yrkesfaktorn konstanthållits. Var väljarna bor i landet har ett visst samband med röstningen oberoende av yrke och social position. Politiska traditioner och den partipolitiska präglingen mellan generationerna gör att gamla röstningsmönster fortplantas i olika landsdelar och samhällen delvis oberoende av näringsstruktur och yrkesfördelning.

När det gäller partiernas varierande röststöd över tid utefter stad — landsbygd dimensionen har vi inte tillgång till lika jämförbara undersökningsresultat som när det gäller de regionala röstningsskillnaderna. De flesta studier som finns — oavsett om det är fråga om valstatistiska undersökningar eller surveyundersökningar — bygger antingen på en grov klassificering av kommuner eller på klassificeringar av kommuner eller församlingar efter tätortsgrad. I båda fallen riskerar vi att få en mycket grovt tillyxad bild av människornas boende. Man kan bo på ren landsbygd i en storstadskommun och man kan bo i en mindre tätort i en

landsbygdskommun med låg tätortsgrad. Dessa mätproblem förstärktes under 1970-talet när den stora kommunblocksreformen genomfördes.

Inom valundersökningsprojektet valde vi att lösa problemet genom att be intervjuarna klassificera var någonstans urvalspersonerna bodde. Första gången detta gjordes var i samband med valet 1976. I 1982 års valundersökning använde intervjuarna följande tre kategorier när de avgjorde var urvalspersonerna bodde någonstans — *ren landsbygd*, *mindre tätort* och *stad eller större tätort*. Ur gruppen boende i en stad eller större tätort har vi sedan brutit ut intervjupersoner som bodde i *Stockholm*, *Göteborg* eller *Malmö*. Variabeln för väljarnas bostadsort omfattar således fyra olika kategorier.

Resultaten i tabellerna 4.29 och 4.30 visar hur väljare med olika bostadsort röstade 1982. Mönstret är mycket likt det vi känner till från tidigare.

Sambandet mellan väljarnas boende utefter stads—landsbygdskdimensionen och väljarstödet för vänsterpartiet kommunisterna, centerpartiet och moderaterna tenderar att vara linjärt. När vi går från landsbygd över mindre tätorter och städer till storstäder ökar andelen röstande på väns-

Tabell 4.29. Bostadsort och partival 1982 (procent)

bostadsort	partival 1982							summa antal	
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp	procent	intervjuade
ren landsbygd	4	37	37	4	14	2	2	100	456
mindre tätort	4	50	14	7	20	4	1	100	554
stad eller större tätort	5	49	10	7	25	2	2	100	1 133
Stockholm, Göteborg, Malmö	8	43	6	5	33	3	2	100	350

Tabell 4.30. Partiernas väljare fördelade efter bostadsort (procent)

bostadsort	partival 1982							icke-röstare samtliga	
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp	procent	intervjuade
ren landsbygd	15	14	45	12	11	13	18	16	18
mindre tätort	16	24	21	26	19	36	16	18	22
stad eller större tätort	47	49	29	50	50	36	53	52	46
Stockholm, Göteborg, Malmö	22	13	5	12	20	15	13	14	14
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	127	1 148	375	154	579	61	45	181	2 761

Kommentar: Klassifikation av intervjupersonernas bostadsort gjordes av intervjuarna. Tre kategorier användes — *ren landsbygd*, *mindre tätort* och *stad eller större tätort*. Ur gruppen boende i en stad eller större tätort har vi brutit ut intervjupersoner som bodde i Stockholms, Göteborgs eller Malmö kommun och särredovisat dem.

terpartiet kommunisterna och moderaterna kraftigt medan den minskar för centerpartiet. Vänsterpartiet kommunisterna och moderaterna hade 1982 mest stöd i storstäderna (8 respektive 33 procent) och minst stöd på landsbygden (4 respektive 14 procent). Mönstret var det omvända för centerpartiet med en röstandel på hela 37 procent på landsbygden och endast 6 procent i Stockholm, Göteborg och Malmö.

När det gäller socialdemokraterna och folkpartiet var sambandet mellan stad—landsbygdsboende och graden av röststöd inte linjärt. Det tenderade att vara kurvformat. Socialdemokratiska partiet fick 1982 starkast stöd bland väljare i mindre tätorter (50 procent) och svagare stöd bland landsbygdsbor (37 procent) och storstadsväljare (43 procent). Folkpartiet uppvisade ett liknande mönster med starkare väljarstöd i mindre tätorter och städer (7 procent än på landsbygden (4 procent) eller i storstäderna (5 procent).

Formen på sambanden mellan väljarnas boende utefter stad—landsbygdsdimensionen och stödet till de olika partierna var inte annorlunda

Tabell 4.31. Storstad—tätort—landsbygd och partival 1976, 1979 och 1982 — partiernas starkaste och svagaste områden (procent)

	<i>starkast röststöd (%)</i>	<i>svagast röststöd (%)</i>	<i>skillnad</i>
vpk			
1976	storstad (7)	ren landsbygd (3)	+4
1979	storstad (8)	ren landsbygd (2)	+6
1982	storstad (8)	ren landsbygd (4)	+4
s			
1976	mindre tätort (50)	ren landsbygd (34)	+16
1979	mindre tätort (49)	ren landsbygd (36)	+13
1982	mindre tätort (50)	ren landsbygd (37)	+13
c			
1976	ren landsbygd (44)	storstad (14)	+30
1979	ren landsbygd (38)	storstad (7)	+31
1982	ren landsbygd (37)	storstad (6)	+31
fp			
1976	storstad (15)	ren landsbygd (6)	+9
1979	storstad (14)	ren landsbygd (6)	+8
1982	stad/större tätort (7)	ren landsbygd (4)	+3
m			
1976	storstad (20)	ren landsbygd (11)	+9
1979	storstad (29)	ren landsbygd (16)	+13
1982	storstad (33)	ren landsbygd (14)	+19

Kommentar: Klassifikationen av intervjupersonernas bostadsort gjordes av intervjuarna. I valundersökningarna 1976 och 1979 användes följande kategorier: *ren landsbygd, samhälle, stad men ej storstad* och *Stockholm, Göteborg, Malmö*. 1982 års kategorier redovisas under tabell 4.29. I ovanstående tabell har kategorin *samhälle* 1976 och 1979 översatts till *mindre tätort* i enlighet med 1982 års kategorisering.

1982 än de varit tidigare — med ett undantag. Folkpartiet har tidigare haft sitt starkaste stöd i storstäderna och inte i mindre tätorter och städer som 1982 (se tabell 4.31).

Analysen i tabell 4.31 visar hur formen och styrkan i sambanden mellan stad—landsbygdsboendet och röstningen förändrats mellan valen 1976, 1979 och 1982.

Sambandsformen har ändrats när det gäller folkpartiet. Övriga partier uppvisar samma typ av samband vid alla tre mätillfällena.

När det gäller vänsterpartiet kommunisterna, socialdemokraterna och centerpartiet har inte heller styrkan i sambanden förändrats. Centern fick i samtliga undersökta val 30—31 procentenheters mer stöd i sitt starkaste område (landsbygden) än i sitt svagaste (storstäderna). Motsvarande skillnader i röststöd mellan starkaste och svagaste områden var också stabilt men mindre för socialdemokraterna (13—16 procentenheter) och vänsterpartiet kommunisterna (4—6 procentenheter).

För moderaterna och folkpartiet har däremot skillnaderna i väljarstöd mellan starkaste och svagaste område förändrats. När det gäller folkpartiet har skillnaderna minskat medan de ökat när det gäller moderaterna. Skillnaden mellan moderaternas röststöd i storstäderna och på landsbygden var 9 procentenheter 1976. Vid valet 1982 var motsvarande skillnad 19 procentenheter. Moderaternas frammarsch sedan mitten av 1970-talet har varit mest markant i storstäderna. Sambandet mellan var väljarna bor någonstans — i en storstad, i en mindre tätort eller på landsbygden — och röstning på moderaterna har förstärkts jämfört med tidigare.

Sambandet mellan partivalet och var väljarna bor någonstans är inte ett skensamband orsakat av att människor på landsbygden, i mindre tätorter och i storstäder tenderar att ha olika yrken. Sambandet mellan bostadsort och röstning återfinns även sedan yrkesgruppstillhörigheten kontrollerats (se tabell 4.32 och figur 4.4).

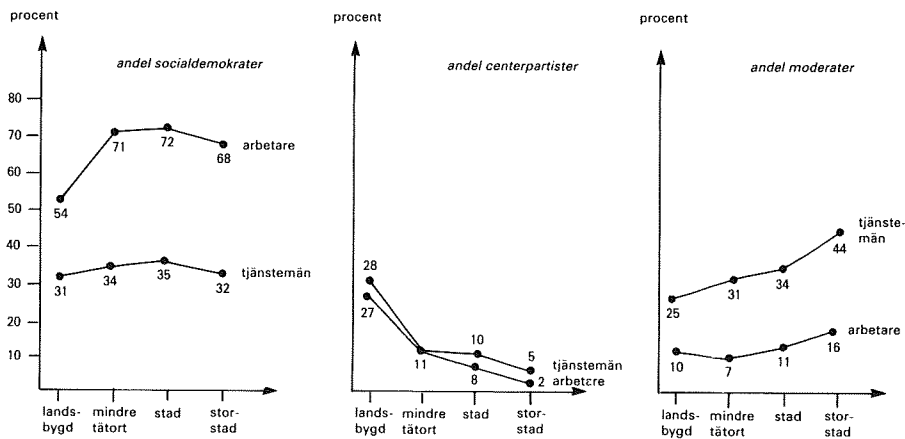
Centerpartiets starka stöd på landsbygden och svaga stöd i storstäderna är inte enbart förorsakat av att de flesta jordbrukare bor på landet. Centern har även ett starkt stöd bland arbetare och tjänstemän som bor på landsbygden (27 respektive 28 procent 1982). Bland arbetare och tjänstemän som bor i storstäder röstade endast 2 respektive 5 procent på centerpartiet 1982.

Moderaternas starkare röststöd i storstäderna än på landsbygden och i de mindre tätorterna är inte ett fenomen som är begränsat till tjänstemannagrupperna. Det återfinns också bland arbetare och småföretagare. I 1982 års val fick moderaterna 25 procent av tjänstemannarösterna på landsbygden mot 44 procent i storstäderna. Bland arbetare var motsvarande siffror 10 procent på landsbygden och 16 procent i storstäderna. Bland småföretagare var det 24 procent på landsbygden och 46 procent i Stockholm, Göteborg och Malmö som stödde moderaterna.

Tabell 4.32. Partival 1982 efter yrkesgrupp och bostadsort (procent)

yrkesgrupp/bostadsort	partival 1982							summa procent	antal intervjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
arbetare									
ren landsbygd	5	54	27	2	10	2	0	100	219
mindre tätort	4	71	11	3	7	3	1	100	259
stad eller större tätort	5	72	8	3	11	2	1	100	446
Stockholm, Göteborg, Malmö	7	68	2	5	16	2	0	100	125
tjänstemän									
ren landsbygd	6	31	28	4	25	3	3	100	93
mindre tätort	5	34	11	14	31	3	2	100	209
stad eller större tätort	6	35	10	9	34	3	3	100	550
Stockholm, Göteborg, Malmö	7	32	5	6	44	3	3	100	175
småföretagare									
ren landsbygd	8	22	30	11	24	0	5	100	37
mindre tätort	0	24	28	6	36	6	0	100	47
stad eller större tätort	1	22	17	6	53	0	1	100	80
Stockholm, Göteborg, Malmö	5	20	17	3	46	6	3	100	35

Figur 4.4. Socialdemokraternas, centerpartiets och moderaternas röststöd 1982 bland arbetare och tjänstemän efter bostadsort (procent)

Socialdemokraternas relativt svaga röststöd på landsbygden och i storstäderna beror inte enbart på att det finns många jordbrukare på landsbygden och många tjänstemän i storstäderna. Det orsakas också av att socialdemokraterna har haft svårare att vinna stöd bland arbetare på landsbygden och i storstäderna än bland arbetare i mindre tätorter och städer. På landsbygden är det speciellt lantarbetare som varit svårflirtade för socialdemokraterna. I storstäderna är det gruppen övriga arbetare —

inte industriarbetarna — som i första hand gav socialdemokraterna ett jämförelsevis svagt stöd.

Var väljarna bor någonstans — på landsbygden, i en mindre tätort eller i en storstad — har alltså ett förhållandevis klart samband med partival i Sverige, även sedan vi tagit hänsyn till yrkesfaktorn. Den gamla stad — landsbygdsdimensionen är fortfarande relevant när det gäller väljarbeteende. Det är för tidigt att dödförklara den. Analysen i detta avsnitt har visat att dess livskraft inte försvagats vid de senaste valen. Var väljarna bodde någonstans var fortfarande en viktig faktor när det gällde att förklara partivalet 1982.

Socioekonomiska faktorer och partibyten

De olika sambanden mellan väljarnas socioekonomiska grupptillhörighet och valet av parti säger i princip ingenting om hur sambanden ser ut mellan olika socioekonomiska faktorer och tendensen att *byta* parti. Åldersfaktorn kan t ex ha ett starkt samband med benägenheten att byta parti trots att den har ett svagt samband med valet av parti. Även karaktären på partibytana — från vilka partier bytena skedde och till vilka partier väljarna gick — kan ha ett annat samband med olika socioekonomiska faktorer än vad partivalsvariabeln har. Arbetare tenderar inte alltid att ha en högre tendens att byta till socialdemokraterna än tjänstemän. Jordbrukare behöver inte ha en mindre tendens än andra att lämna centerpartiet.

Partibyte är inte detsamma som partival. Partibytan påverkas mer av olika kortsiktiga faktorer som kan variera från val till val. De stabila partiväljarnas beteende är mer bestämt av långsiktiga och strukturella faktorer. En analys av sambanden mellan olika socioekonomiska faktorer och partibytan har alltså ett eget intresse. Om tendenserna att byta parti i ett val ser likadana ut i alla olika sociala och ekonomiska grupper är socioekonomiska faktorer förhållandevis ointressanta som förklaringar till förskjutningar i väljarnas röstning. Förändringarna har i så fall samma karaktär oberoende av om väljarna är män eller kvinnor, arbetare eller tjänstemän, unga eller gamla, stadsbor eller landsbygdsbor. Om däremot partibytartendenserna har ett samband med olika socioekonomiska faktorer kan valresultat och valvindar inte förklaras enbart i politiska eller ideologiska termer. De socioekonomiska faktorerna måste i så fall också tas med bland förklaringarna.

Resultaten i tabell 4.33 visar hur tendensen att byta parti respektive block varierade mellan olika socioekonomiska grupper vid valet 1982.

Faktorer som väljarnas ålder, yrke, utbildning och bostadsort hade 1982 precis som 1979 ett klart samband med benägenheten att byta parti. Vid valet 1982 hade också väljarnas kön och om de bodde i villa eller

Tabell 4.33. Partibytare och blockbytare 1979—1982 efter socioekonomisk grupp-tillhörighet (procent)

<i>socioekonomisk grupp</i>	<i>andel parti- bytare</i>	<i>andel block- bytare</i>	<i>antal intervjuade</i>
kön			
män	18	5	1 204
kvinnor	21	5	1 184
ålder			
21—30	31	9	451
31—40	23	6	539
41—50	18	3	399
51—60	15	5	422
61—70	12	3	366
71—80	10	2	211
yrkesgrupp			
industriarbetare	15	5	429
övriga arbetare	18	6	507
lägre tjänstemän	21	4	229
tjänstemän i mellanställning	23	5	446
högre tjänstemän	19	3	316
småföretagare	23	7	183
jordbrukare	11	3	113
studerande	38	6	50
yrkesssektor			
jordbruk	12	2	169
tillverkning	16	5	715
handel och samfärdsel	20	6	589
vård, utbildning, kultur	26	5	395
förvaltning	19	4	355
anställning—förvärvsarbetande			
offentlig tjänst	23	5	650
privat tjänst	19	5	984
utbildning			
folkskola/yrkesskola/grundskola	15	5	1 213
realskola/gymn 2-årigt	26	5	523
gymn 3-årigt/universitet	24	5	534
boendeform			
lantgård/villa på landsbygden	17	2	372
villa eller radhus i småhusområde	19	5	1 039
lägenhet i flerfamiljshus	21	6	862
bostadsort			
ren landsbygd	16	2	420
mindre tätort	18	4	483
stad eller större tätort	20	6	1 012
Stockholm, Göteborg, Malmö	25	6	316
samtliga väljare	20	5	2 388

Kommentar: Analysen omfattar enbart väljare som röstade både 1979 och 1982. Med blockbyte menas partibytan mellan vpk/s och c/fp/m.

lägenhet ett visst samband med tendensen att byta parti. I valet 1979 bytte män och kvinnor och villaägare och hyresgäster parti lika ofta.

Skillnaderna i benägenheten att byta parti var förhållandevis stora mellan olika väljargrupper 1982. De yngsta väljarna (21—30 år gamla) bytte parti i mycket högre utsträckning än de äldsta (71—80 år gamla). Andelen partibytare var hela 31 procent bland de yngsta väljarna mot endast 10 procent bland de äldsta. Jordbrukare (11 procent) och industriarbetare (15 procent) uppvisar relativt låga andelar partibytare medan småföretagare (23 procent), tjänstemän (kring 20 procent) och studerande (38 procent) var mer rörliga mellan partierna. Högutbildade människor (24 procent) bytte parti i större utsträckning än lågutbildade (15 procent). Andelen partibytare var klart större i storstäderna (25 procent) än på landsbygden (16 procent) och i mindre tätorter (18 procent). Kvinnor (21 procent) hade en något större tendens att byta parti än män (18 procent).

Tendensen att byta block 1982 hade också ett förhållandevis starkt samband med olika socioekonomiska faktorer, även om procentskillnaderna mellan olika väljargrupperns benägenhet att byta block blir små eftersom andelen blockbytare totalt sett endast var 5 procent 1982. Bland de yngsta väljarna bytte 9 procent från ett socialistiskt parti till ett borgerligt eller tvärtom. Motsvarande procentandel blockbytare var endast 2 procent bland de äldsta väljarna. Bland småföretagare (7 procent) och övriga arbetare (6 procent) var andelen blockbytare högre än bland jordbrukare (3 procent) och högre tjänstemän (3 procent). Människor i storstäderna hade en större tendens att byta block (6 procent) än landsbygdsbor (2 procent). Män och kvinnor uppvisade däremot ingen skillnad när det gäller tendensen att byta block. Människor med olika utbildningsnivå hade heller inte olika benägenhet att byta mellan blocken 1982. Detsamma gäller för väljare som arbetade i offentlig eller privat tjänst. Tendensen att byta parti var något större bland offentligt anställda (23 procent) än bland enskilt anställda (19 procent) men tendensen att byta block var densamma oavsett om anställningen var i offentlig eller privat tjänst.

Olika socioekonomiska faktorer var alltså relaterade till både partibytarna och de mer sällsynta blockbytena vid 1982 års val. Resultaten i tabellerna 4.34 till 4.38 visar att det inte bara var benägenheten att byta parti eller block som hade ett samband med olika bakgrundsvariabler. Även partibytets karaktär — mellan vilka partier bytena skedde — hade ett samband med socioekonomiska faktorer. Resultaten i tabellerna 4.34—4.38 visar inom olika socioekonomiska grupper (kön, ålder, yrkesgrupp, bostadsort m m) hur väljare som stödde vpk, s, c, fp eller m 1979 röstade i valet 1982. Procentberäkningarna visar i vilka grupper de olika partierna relativt sett förlorade mest röster och i vilka grupper som de lyckades behålla sina gamla sympatisörer bäst. Siffrorna visar också i vilka grupper som de olika partierna vann relativt sett mest partibytare

från varandra. Om man t ex studerar s-kolumnerna i tabellerna 4.34, 4.36, 4.37 och 4.38 framgår det i vilka socioekonomiska grupper som tendensen var störst (eller minst) att byta från vpk, c, fp eller m till s vid valet 1982.

Tabell 4.34. Partival 1982 bland vpk-väljare 1979 med hänsyn tagen till socioekonomisk grupptillhörighet (procent)

socioekonomisk grupp	partival 1982							summa procent	antal inter- vjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
kön									
män	66	24	1	1	0	0	8	100	68
kvinnor	59	33	2	0	2	0	4	100	52
ålder									
21—30	57	30	2	2	1	0	8	100	53
31—40	67	22	3	0	0	0	8	100	37
41—80	70	30	0	0	0	0	0	100	30
yrikesgrupp									
arbetare	59	34	0	2	0	0	5	100	44
tjänstemän	70	22	2	2	1	0	5	100	59
yrikessektor									
tillverkning	62	35	3	0	0	0	0	100	37
handel/samfärdsel	47	35	0	6	0	0	12	100	17
vård/utbildning/kultur	73	15	2	0	0	0	10	100	40
förvaltning	57	29	0	0	7	0	7	100	14
anställning—förvärvsarbetande									
offentlig tjänst	72	17	0	2	0	0	9	100	58
privat tjänst	48	40	5	0	2	0	5	100	40
utbildning									
folkskola/grundskola	66	34	0	0	0	0	0	100	35
realskola/2-årigt gymn	56	34	0	0	0	0	10	100	32
3-årigt gymn/universitet	68	16	4	2	2	0	8	100	49
boendeform									
villa/radhus i småhusområde	62	28	2	0	0	0	8	100	50
lägenhet i flerfamiljshus	64	27	2	1	0	0	5	100	67
bostadsort									
ren landsbygd	67	25	0	0	0	0	8	100	8
mindre tätort	69	23	0	0	0	0	8	100	13
stad eller större tätort	61	29	2	2	0	1	6	100	59
storstad	60	30	3	0	3	0	4	100	30
samtliga vpk-väljare 1979	63	27	2	1	1	0	6	100	120

Tabell 4.35. Partival 1982 bland s-väljare 1979 med hänsyn tagen till socioekonomisk gruppstillhörighet (procent)

socioekonomisk grupp	partival 1982							summa procent	antal inter- vjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
kön									
män	3	94	1	0	2	0	0	100	521
kvinnor	3	94	1	1	1	0	0	100	533
ålder									
21—30	7	89	1	0	3	0	0	100	182
31—40	3	91	1	0	4	0	1	100	238
41—50	4	94	1	0	1	0	0	100	168
51—60	2	96	1	0	1	0	0	100	182
61—70	1	97	0	0	0	1	0	100	179
71—80	1	98	0	0	1	0	0	100	105
yrikesgrupp									
industriarbetare	2	96	0	0	2	0	0	100	308
övriga arbetare	3	95	0	0	2	0	0	100	304
lägre tjänstemän	4	94	1	1	0	0	0	100	95
tjänstemän i mellanställning	7	89	1	0	1	0	2	100	147
högre tjänstemän	3	97	0	0	0	0	0	100	70
småföretagare	2	82	8	0	8	0	0	100	40
studierande	9	82	0	0	9	0	0	100	22
yrikessektor									
jordbruk	0	97	0	0	0	3	0	100	34
tillverkning	3	95	0	0	2	0	0	100	405
handel/samfärdsel	3	93	1	0	3	0	0	100	280
vård/utbildning/kultur	6	91	0	0	2	0	1	100	127
förvaltning	4	93	1	1	1	0	0	100	127
anställning—förvärvsarbetande									
offentlig tjänst	5	91	1	0	2	0	1	100	283
privat tjänst	3	94	1	0	2	0	0	100	380
utbildning									
folkskola/grundskola	2	95	1	0	2	0	0	100	692
realskola/2-årigt gymn	5	93	0	0	2	0	0	100	191
3-årigt gymn/universitet	10	85	1	1	2	0	1	100	112
boendeform									
lantgård/villa på landsbygden	4	92	2	0	0	0	0	100	130
villa/radhus i småhusområde	4	93	1	0	2	0	0	100	422
lägenhet i flerfamiljshus	3	95	1	0	1	0	0	100	443
bostadsort									
ren landsbygd	4	93	1	0	1	1	0	100	154
mindre tätort	3	94	0	0	2	0	1	100	237
stad eller större tätort	4	94	1	0	1	0	0	100	459
storstad	5	92	1	0	2	0	0	100	1 054
samtliga s-väljare 1979	3	94	1	0	2	0	0	100	130

Tabell 4.36. Partival 1982 bland c-väljare 1979 med hänsyn tagen till socioekonomisk grupptillhörighet (procent)

socioekonomisk grupp	partival 1982							summa procent	antal inter- vjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
kön									
män	1	8	72	1	14	3	1	100	216
kvinnor	1	10	63	7	10	4	5	100	235
ålder									
21—30	1	18	48	3	17	5	8	100	84
31—40	1	12	54	7	17	3	6	100	92
41—50	0	7	75	8	10	0	0	100	72
51—60	1	8	70	1	11	5	4	100	80
61—70	1	4	80	3	7	3	2	100	70
71—80	0	0	89	0	6	5	9	100	53
yrkesgrupp									
industriarbetare	2	15	67	2	11	3	0	100	61
övriga arbetare	1	16	66	2	10	4	1	100	83
lägre tjänstemän	0	6	62	6	17	3	6	100	34
tjänstemän i mellanställning	1	9	50	9	15	5	11	100	81
högre tjänstemän	3	6	69	11	11	0	0	100	35
småföretagare	0	4	69	0	20	7	0	100	45
jordbrukare	0	2	91	0	4	1	2	100	86
yrkesssektor									
jordbruk	0	2	89	1	5	1	2	100	101
tillverkning	2	10	68	2	15	0	0	100	101
handel/samfärdsel	0	16	64	0	13	5	2	100	89
vård/utbildning/kultur	2	10	49	12	9	8	10	100	78
förvaltning	0	5	66	5	18	2	4	100	56
anställning									
offentlig tjänst	1	13	51	9	14	3	9	100	96
privat tjänst	0	9	71	2	13	3	2	100	203
utbildning									
folkskola/grundskola	1	9	78	1	8	2	1	100	249
realskola/-årigt gymn	0	7	58	9	17	7	2	100	97
3-årigt gymn/universitet	1	10	47	7	18	3	14	100	89
boendeform									
lantgård/villa på landsbygden	1	2	85	2	6	1	3	100	163
villa/radhus i småhusområde	0	11	62	6	15	4	2	100	167
lägenhet i flerfamiljshus	3	14	49	6	16	7	5	100	108
bostadsort									
ren landsbygd	1	3	84	1	7	1	3	100	173
mindre tätort	1	7	67	5	12	7	1	100	92
stad eller större tätort	1	16	53	6	15	3	6	100	137
storstad	0	13	34	10	27	13	3	100	30
samtliga c-väljare 1979	1	9	67	4	12	4	3	100	451

Tabell 4.37. Partival 1982 bland fp-väljare 1979 med hänsyn tagen till socioekonomisk gruppstillhörighet (procent)

socioekonomisk grupp	partival 1982							summa procent	antal inter- vjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
kön									
män	1	9	10	48	28	2	2	100	116
kvinnor	0	12	11	43	28	4	2	100	118
ålder									
21—30	2	16	9	23	40	5	5	100	43
31—40	0	15	11	39	33	0	2	100	54
41—50	0	4	8	46	26	4	2	100	46
51—60	0	11	4	59	24	2	0	100	46
61—80	0	7	9	62	18	4	0	100	45
yrkesgrupp									
arbetare	0	20	14	34	26	4	2	100	50
lägre tjänstemän	0	9	6	49	33	3	0	100	33
tjänstemän i mellanställning	2	11	11	49	22	3	2	100	55
högre tjänstemän	0	2	7	54	35	2	0	100	54
småföretagare	0	11	5	53	26	0	5	100	19
yrkessektor									
tillverkning	0	14	8	49	25	0	4	100	51
handel/samfärdsel	0	9	11	49	29	2	0	100	65
vård/utbildning/kultur	0	10	10	53	19	6	2	100	49
förvaltning	2	9	9	35	40	5	0	100	43
anställning—förvärsarbetande									
offentlig tjänst	0	9	14	50	23	4	0	100	74
privat tjänst	1	11	7	43	34	2	2	100	102
utbildning									
folkskola/grundskola	1	13	11	47	22	4	2	100	83
realskola/2-årigt gymn	0	10	10	43	34	3	0	100	71
3-årigt gymn/universitet	0	6	9	52	29	3	1	100	66
boendeform									
lantgård/villa på landsbygden	0	0	8	46	46	0	0	100	26
villa/radhus i småhusområde	0	8	7	52	28	4	1	100	128
lägenhet i flerfamiljshus	2	18	17	37	20	3	3	100	65
bostadsort									
ren landsbygd	0	0	11	46	43	0	0	100	28
mindre tätort	0	6	8	57	21	6	2	100	51
stad eller större tätort	0	12	10	49	25	3	1	100	102
storstad	3	18	12	31	30	3	3	100	33
samtliga fp-väljare	0	11	10	46	28	3	2	100	234

Tabell 4.38. Partival 1982 bland m-väljare med hänsyn tagen till socioekonomisk gruppstillhörighet (procent)

socioekonomisk grupp	partival 1982							summa procent	antal inter- vjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
kön									
män	1	3	4	2	89	1	0	100	266
kvinnor	0	2	5	5	84	2	2	100	219
ålder									
21—30	2	4	3	5	82	3	1	100	79
31—40	0	0	7	3	88	2	0	100	105
41—50	0	1	6	2	88	0	3	100	97
51—60	0	5	1	2	91	0	1	100	102
61—70	0	3	5	5	85	1	1	100	68
71—80	0	9	6	9	76	0	0	100	34
yrikesgrupp									
industriarbetare	0	13	6	6	69	6	0	100	16
övriga arbetare	0	4	11	8	75	2	0	100	53
lägre tjänstemän	0	4	4	7	82	0	3	100	55
tjänstemän i mellanställning	2	2	1	2	90	2	1	100	117
högre tjänstemän	0	3	2	2	91	0	2	100	136
småföretagare	0	1	7	3	89	0	0	100	69
jordbrukare	0	8	8	0	84	0	0	100	12
yrikessektor									
jordbruk	0	5	10	5	80	0	0	100	20
tillverkning	1	4	4	4	85	1	1	100	112
handel/samfärdsel	0	3	5	4	84	2	2	100	127
vård/utbildning/kultur	1	2	5	4	85	1	2	100	87
förvaltning	0	2	1	2	94	1	0	100	112
anställning—förvärvsarbetande									
offentlig tjänst	1	4	6	4	82	2	1	100	122
privat tjänst	0	2	3	2	92	0	1	100	251
utbildning									
folkskola/grundskola	0	4	7	7	79	2	1	100	135
realskola/2-årigt gymn	1	5	6	3	83	1	1	100	124
3-årigt gymn/universitet	0	1	1	2	93	1	2	100	205
boendeform									
lantgård/villa på landsbygden	0	0	17	5	78	0	0	100	41
villa radhus i småhusområde	0	2	3	3	90	1	1	100	265
lägenhet i flerfamiljshus	1	6	3	5	82	2	1	100	159
bostadsort									
ren landsbygd	0	0	15	6	79	0	0	100	47
mindre tätort	0	6	6	4	83	1	0	100	80
stad eller större tätort	0	3	3	3	88	1	2	100	236
storstad	1	2	1	4	89	1	2	100	94
samtliga m-väljare 1979	0	3	4	4	87	1	1	100	485

Vänsterpartiet kommunisterna förlorade över en fjärdedel av sina väljare från 1979 till socialdemokraterna. De väljarkategorier som hade störst tendens att byta från vpk till s 1982 var unga väljare, kvinnor, arbetare, storstadsbor, människor i privat tjänst och människor i tillverkningsindustrin. De väljargrupper som uppvisade den starkaste tendensen att förbli vänsterpartiet kommunisterna trogna var äldre väljare, män, tjänstemän och människor verksamma i vård, utbildnings- och kultursektorn. Vänsterpartiet kommunisternas partibytarvinster 1982 kom så gott som uteslutande från socialdemokraterna. De socialdemokrater som hade störst benägenhet att byta till vänsterpartiet kommunisterna tillhörde följande grupper — ungdomsväljare, tjänstemän i mellanställning, studerande, väljare verksamma inom vård, utbildning, kultur och högutbildade. Socialdemokratiska arbetare uppvisade däremot en relativt låg benägenhet att byta till vänsterpartiet kommunisterna 1982.

De socialdemokratiska väljarna var mycket partitrogna vid valet 1982. Hela 94 procent av de väljare som stödde socialdemokraterna 1979 — och som röstade 1982 — röstade ånyo socialdemokratiskt tre år senare. De väljargrupper som hade den största tendensen att förbli socialdemokrater var äldre personer, arbetare och lågutbildade. Även gruppen högre tjänstemän var ovanligt partitrogen 1982. Vid valet 1979 var gruppen högre tjänstemän däremot en av de yrkesgrupper som uppvisade störst andel partibytan bort ifrån det socialdemokratiska partiet. Det är naturligtvis möjligt att skillnaden mellan 1979 och 1982, när det gäller partitroheten bland socialdemokraternas högre tjänstemannaväljare, endast återfinns i vårt tabellmaterial och inte avspeglar någon verklighet. Resultaten bygger på mycket få intervjupersoner — 57 personer år 1979 och 70 personer år 1982. Störst benägenhet att byta från socialdemokraterna 1982 hade de yngsta väljarna, småföretagare, studerande, människor inom vård, utbildning och kultursektorn och högutbildade väljare. Socialdemokraternas partibytarvinster från de borgerliga partierna (främst från c och fp) hämtades i första hand bland unga väljare, bland kvinnor, bland arbetare och bland hyresgäster. Borgerliga väljare som tillhörde dessa grupper hade störst benägenhet att byta till socialdemokraterna 1982.

En tredjedel av centerpartiets väljare från 1979 övergav partiet 1982 och röstade på andra partier. De flesta som lämnade centern gick till moderaterna (12 procent) men relativt många gick också till socialdemokraterna (9 procent). Centerpartiets partibytare till moderaterna och socialdemokraterna tenderade dock att tillhöra olika socioekonomiska grupper. De centerpartister som hade störst benägenhet att byta till moderaterna 1982 tillhörde följande grupper — yngre väljare, män, tjänstemän, småföretagare, högutbildade och storstadsbor. De väljargrupper som hade störst benägenhet att byta från centerpartiet till socialdemokraterna var däremot de yngsta väljarna, kvinnor, arbetare och hyresgäster. De

väljarkategorier som uppvisade den minsta tendensen att lämna centern 1982 var de äldsta väljarna, män, jordbrukare, lågutbildade väljare och landsbygdsbor. Det var alltså inte centerpartiets gamla kärngrupper som i första hand lämnade partiet 1982. Det var istället bland 1970-talets nyvunna väljargrupper som flykten bort från centern var starkast 1982 precis som 1979.

Folkpartiet tappade 1982 över hälften av sina väljare från 1979 till andra partier — främst till moderaterna (28 procent) men också till socialdemokraterna (11 procent) och centerpartiet (10 procent). Tendensen att lämna folkpartiet och gå till moderaterna var störst bland de yngsta väljarna, bland högre tjänstemän och bland människor i privat tjänst. De folkpartister som hade störst benägenhet att byta till socialdemokraterna tillhörde delvis andra grupper. De var unga, kvinnor, arbetare, lågutbildade, hyresgäster och boende i storstäderna. Folkpartiet lyckades bäst med att behålla sina gamla väljare bland de äldsta väljarna, bland högre tjänstemän, bland småföretagare, bland högutbildade, bland villaägare och bland människor i mindre tätorter.

Moderaterna var liksom socialdemokraterna mycket partitrogna 1982. Hela 87 procent av de moderater från 1979 som röstade 1982 stödde ånyo moderata samlingspartiet. De väljargrupper som uppvisade den högsta graden av trohet till moderaterna var människor i medelåldern, män, tjänstemän, småföretagare, högutbildade människor, villaägare och storstadsbor. Starkast benägenhet att lämna moderaterna 1982 hade väljare som tillhörde följande grupper — arbetare, lågutbildade, hyresgäster, människor inom jordbrukssektorn och landsbygdsbor. De väljarkategorier som hade störst tendens att byta till moderaterna var bland socialdemokrater, småföretagare och studerande, bland centerpartister, småföretagare, högutbildade och storstadsbor och bland folkpartister ungdomar, högre tjänstemän, privatanställda och landsbygdsbor.

Partibytartendenserna vid 1982 års val hade ett förhållandevis klart och ofta också systematiskt samband med olika socioekonomiska faktorer. Väljarnas sociala och ekonomiska bakgrund är alltså inte bara relevant när det gäller att förklara valet av parti. Den är också central när det gäller att analysera byte av parti.

Som tidigare men vissa förändringar

Föreställningen att de svenska partiernas förankring i olika sociala och ekonomiska grupper i samhället på något avgörande sätt förändrats eller försvagats vid de senaste valen är felaktigt. Förändringar har naturligtvis inträffat, men de har inte varit speciellt stora, och de har framförallt inte alltid pekat åt samma håll. Gamla socioekonomiska skillnader mellan de olika partiernas väljare har inte entydigt tenderat att suddas ut. Partierna

har inte blivit alltmer lika varandra på väljarnivå. Vissa gamla skillnader har blivit något mindre markerade. Men samtidigt har andra gamla skillnader snarast förstärkts och nya skillnader uppstått.

Den minskade klassröstningen är ett exempel på att den gamla skillnaden mellan det socialistiska och det borgerliga blockets röststöd bland arbetare och medelklassväljare blivit mindre under 1960- och 1970-talen. Minskningen är dock inte större än att nivån på klassröstningen i Sverige fortfarande är en av de högsta i västvärlden.

Den minskade klassröstningen vid valet av ett socialistiskt eller ett borgerligt parti innebär emellertid inte att alla former av klassröstning minskat i Sverige. Jordbrukarnas "klassröstning" på centerpartiet har inte minskat vid de senaste valen. Företagarnas "klassröstning" på moderaterna har heller inte minskat. Den har tvärtom ökat.

Ett annat exempel på att en gammal skillnad mellan de olika partiernas väljarstöd snarast förstärkts än försvagats vid de senaste valen är storstads- och landsbygdsväljarnas röstning. Moderaternas stora framgångar i storstäderna och mindre framgångar på landsbygden parat med att centerpartiet förblivit förhållandevis starkt på landsbygden har lett till att storstädernas och landsbygdens väljare röstar mer olika idag än för tio—femton år sedan. Den gamla stad—landsbygdsdimensionen har inte spelat ut sin roll när det gäller svenskt väljarbeteende.

Exempel på att helt eller delvis nya socioekonomiska skillnader tenderat att uppstå mellan de olika partiernas väljargrupper kan vi finna om vi studerar hur män och kvinnor och offentligt och privat anställda röstar. När det gäller män och kvinnors partival har två gamla mönster brutits allt tydligare vid de senaste valen. Socialdemokratiska partiet har börjat få ett något starkare röststöd bland kvinnor än bland män. Tidigare var det tvärtom. Moderata samlingspartiet har gått den motsatta vägen. Den tidigare kvinnliga övervikten bland moderaternas väljare har förbytt i en klar manlig övervikt.

Offentligt och privat anställda väljare har hittills inte röstat speciellt olika i Sverige. Offentligt anställda har haft en något större tendens att stödja vpk och s medan privatanställda i något större utsträckning stött de borgerliga partierna. Analysen av partibytena mellan 1979 och 1982 visade emellertid att betydelsen av offentlig eller privat anställning kan vara i tilltagande när det gäller väljarnas partival. Partibytartendenserna bort från vpk 1982 var t ex klart större bland privat än bland offentligt anställda väljare. Bland c- och m-väljare var det tvärtom. Tendensen att lämna centerpartiet och moderaterna var större bland offentligt än bland privat anställda väljare. Bland socialdemokratiska väljare var tendensen att byta till något borgerligt parti 1982 dock lika stor eller lika liten (3 procent) bland privat som bland offentligt anställda.

Resultaten i det här kapitlet har visat att de svenska partierna fortfarande

de har förhållandevis olika socioekonomiska förankringar bland väljarna. Människors olika sociala och ekonomiska levnadsförhållanden är med andra ord inte mindre intressanta förklaringsfaktorer till röstningsbeteendet idag än vad de var tidigare. Väljarnas partival kan inte enbart förklaras utifrån olika åsikter och ideologier. Det måste också förklaras utifrån socioekonomiska omständigheter. Politik är inte bara vilja. Det är också intressen.

5 Ekonomisk kris och väljarbeteende

En av de mest populära teorierna kring varför väljare röstar som de gör är teorin om det ekonomiska egenintressets stora betydelse. Teorin är enkel och inspirerad av olika ekonomers tankar kring *homo economicus*. I likhet med den ekonomiska människan — som alltid handlar så att den egna nyttan maximeras — hävdas det att väljare röstar på det parti eller den kandidat som gynnar deras ekonomiska intressen mest. Den centrala tanken är att väljarnas handlande på valdagen i första hand styrs av ekonomiska överväganden av egoistisk natur.

Teorin är krass men knappast politiskt kontroversiell. Den har ideologiska rötter i både marxismen och liberalismen. Politiker i de flesta läger tenderar att ta för givet att de så kallade "plånboksfrågorna" är speciellt viktiga för människorna när de röstar. Att sittande regeringar får skulden och förlorar väljarstöd under en lågkonjunktur är bra nära en etablerad sanning i den politiska debatten.

Teorin om det ekonomiska egenintressets stora betydelse för människors politiska handlande är emellertid inte okontroversiell eller en etablerad sanning inom forskningen kring väljare och val. Teorin är tvärtom sedan ett antal år tillbaka en av de mest omdebatterade inom väljarforskningen. Diskussionen inleddes och har varit mest intensiv i USA men har också spritt sig till Västeuropa och Japan.

Debatten har dock inte gällt de mest grundläggande frågorna om sambanden mellan olika ekonomiska gruppintressen och väljarnas politiska beteende. Klassröstningens utveckling och förändrade karaktär har exempelvis inte berörts i den aktuella debatten. Diskussionen har istället gällt mer begränsade problem inom ramen för teorin om det ekonomiska egenintressets betydelse för väljarbeteendet. Det som har debatterats har gällt i vilken utsträckning *kortsiktiga förändringar* i människors ekonomiska situation påverkar sådana politiska fenomen som förtroendet för den sittande regeringen och röstandet i valen. Orsaken till att debatten fått denna inriktning var att den initierades och har drivits av forskare (ofta ekonomer men också statsvetare) som främst arbetat med tidsseriedata. De empiriska studierna har byggt på aggregerade data och gällt i vad mån ekonomiska variabler som arbetslöshetsnivån, inflationstakten eller in-

komstökningarna för hushållen samvarierat med valresultaten eller med populariteten hos partier och presidenter.

De två forskare som startade den moderna debatten kring hur förändringar i ekonomin påverkar regeringars popularitet var de båda amerikanerna Gerald Kramer och John Mueller. De publicerade sina pionjärarbeten åren 1970–1971. Till skillnad från tidigare forskare på området formulerade de explicita teoretiska modeller och prövade dem med hjälp av ekonometriska metoder. Vad som tidigare diskuterats i vaga termer blev plötsligt preciserat i form av kausala samband och estimerade parametrar. Gerald Kramer analyserade valen till representanthuset åren 1896–1964 medan John Mueller studerade gallupsiffror över de amerikanska presidenternas popularitet mellan 1945 och 1969. Båda fann förhållandevis klara samband mellan de ekonomiska konjunktursvängningarna (i Kramers fall svängningarna i inkomstvariabeln och i Muellers fall svängningarna i arbetslöshetssiffrorna) och valresultaten respektive presidenternas popularitet. Dåliga ekonomiska tider tenderade att minska presidenternas popularitet och försämra valutfallen för presidenternas partier i representanthuset. Resultaten tolkades som att väljarna höll regerande partier ansvariga för ekonomins utveckling.

I Kramers och Muellers efterföljd har en hel litteratur vuxit upp kring vad som idag ibland kallas för ekonomisk-politiska modeller för att förklara valresultat och regeringars popularitet. I första hand Kramers mer renodlat ekonomiska modell (Muellers modell omfattade även ett antal svårsmåbara icke-ekonomiska faktorer) har utvecklats och applicerats på andra länder än USA och på annat material än resultat från representanthuset. Två av de ledande forskarna inom området i dag är den amerikanske statsvetaren Douglas Hibbs och den schweiziske ekonomen Bruno Frey.

Den danske ekonomen Martin Paldam har i en mycket läsvärd artikel i *European Journal of Political Research* (1981) sammanfattat de viktigaste resultaten från de analyser som under senare år gjorts över hela västvärlden med olika ekonomisk-politiska modeller. Det mest väsentliga resultatet är att det i de flesta politiska system finns ett klart påvisbart samband mellan olika ekonomiska indikatorer (arbetslöshetsnivå, inflationstakt, inkomstförändringar m m) och sittande regeringars valresultat och popularitet. Förekomsten av en koppling mellan ekonomiska upp- och nedgångar och regeringars varierande stöd bland väljarna kan inte längre betvivlas, säger Martin Paldam. Resultaten pekar på att väljarna håller regeringar ansvariga för ekonomin. Men ris och ros delas inte ut lika villigt. Det finns starkare bevis för att väljare bestraffar regeringar som styr under dåliga tider än att de belönar regeringar som har makten under goda tider. Men båda processerna förekommer. Försämringar i ekonomin drabbar regeringars väljarstöd negativt medan ekonomiska förbättringar

gör sittande regeringar mer populära. Ett möjligt undantag från denna regel — som Paldam pekar på — är att svaga och instabila regeringar i flerpartisystem inte på samma sätt som starka majoritetsregeringar får äran för ekonomiska förbättringar eller skulden för ekonomiska försämringar.

Martin Paldam är emellertid en försiktig general. Han pekar inte bara på undantag. Han kommer också med brasklappar. Sambanden mellan ekonomiska förändringar och regeringars varierande väljarstöd existerar visserligen, men de är ofta svaga och instabila, påpekar Paldam. De estimerade ekonomisk-politiska modellerna ger inte upphov till robusta resultat. De är känsliga för vilka variabler som tas med i analyserna och för vilka tidsperioder och politiska system som studeras. En av de viktigaste orsakerna till att det är så är naturligtvis att modellerna tenderar att vara allvarligt felspecificerade. De omfattar oftast bara ekonomiska variabler och saknar centrala politiska förklaringsfaktorer. I de fall politiska variabler inkluderats har de på grund av mätproblemen oftast mätts mycket grovt.

Martin Paldam tröstar sig med att det inom den ekonomiska forskningen inte är ovanligt att väsentliga teoretiska modeller uppvisar mycket instabila parametrar när de provas empiriskt. Han hänvisar till Philipskurvan för sambandet mellan löneinflation och arbetslöshet, som förblivit en mycket instabil relation trots att en hel generation av ekonomer, enligt Paldam, putsat och fejat på den.

Tidsserieanalyserna på aggregatnivå med olika ekonomisk-politiska modeller har alltså visat att det i västvärlden finns ett visst, om än ofta svagt och instabilt, samband mellan ekonomiska förändringar och sittande regeringars väljarstöd. Samband på aggregatnivå behöver emellertid inte se likadana ut på individnivå. Resultaten från studierna med de ekonomisk-politiska modellerna kan inte automatiskt överföras till väljarnivå. Många olika processer på individnivå kan ge upphov till ett och samma resultat på aggregerad nivå. Ett tidsseriesamband där en ökad arbetslöshet är kopplad till ett minskat stöd för den sittande regeringen behöver t ex inte nödvändigtvis betyda att det just var de människor som blivit arbetslösa som svek regeringspartiet. Det kan i princip vara andra grupper som i första hand vände regeringen ryggen.

Den intressanta frågan är alltså hur sambanden mellan de relevanta ekonomiska och politiska variablerna ser ut på individnivå. Aggregatsambanden från tidsserieanalyserna räcker inte för att påvisa hållbarheten hos tesen om det ekonomiska egenintressets stora betydelse för väljarbeteendet. De enskilda väljarnas ekonomiska situation och politiska beteende måste också studeras. Den centrala frågan på väljarnivå är i vad mån *förändringar* i de enskilda människornas ekonomiska förhållanden har

något samband med hur de röstar och vad de tycker om dem som har makten.

Frågeställningen är inte ny inom den surveyorienterade väljarforskningen. Den diskuterades långt innan olika ekonomisk-politiska modeller blev aktuella på 1970-talet. Michiganskolans klassiska undersökning om amerikanskt väljarbeteende — Angus Campbells, Philip Converses, Warren Millers och Donald Stokes bok *The American Voter* från 1960 — innehåller text ett helt kapitel om sambandet mellan förändringar i väljarnas ekonomiska situation och röstningen. Det mått på förändringarna i väljarnas ekonomiska förhållanden som användes i *The American Voter* har kommit att användas av många av de studier som gjorts senare. Mättekniken är subjektiv och bygger på att intervjupersonerna tillfrågas om hur de uppfattar att deras familjeekonomi förändrats under senare år och hur de tror att den kommer att förändras under kommande år.

Resultaten av de analyser som finns i *The American Voter* stämmer väl överens med de resultat som kommit fram från senare amerikanska studier kring kopplingen mellan förändringar i väljarnas personliga ekonomi och röstningen. Kopplingen är svag eller icke-existerande. Morris Fiorina, en av ledande nya väljarforskarna i USA och författare till den moderna klassikern, *Retrospective Voting in American National Elections*, talar i en artikel i *American Journal of Political Science* (1983) om en empirisk gåta: "Gåtan gäller hur de olika individmekanismer ser ut som ligger bakom de funna aggregatsambanden mellan ekonomiska förhållanden och röstning i kongressval. Flera olika studier har misslyckats med att förankra aggregatsambanden i data som visar att individuella ekonomiska förändringar påverkar röstningen."

En lösning på gåtan som Fiorina själv pekar på är att väljarna reagerar på förändringar i ekonomin, men inte i första hand på förändringar i den personliga ekonomin utan på förändringar i hela samhällsekonomin. Enligt denna teori bestraffar väljare regeringar som har makten under dåliga tider och stöder regeringar som styr under goda tider oavsett om de själva gynnsats eller missgynnsats av de ekonomiska konjunkturerna. Väljarnas bedömningar av tillståndet i ekonomin och av de olika partiernas ekonomiska politik är enligt teorin de väsentliga ekonomiska förklaringsfaktorerna bakom röstningen. Människornas personliga erfarenheter av de ekonomiska svängningarna spelar en mindre roll i sammanhanget.

Teorin har prövats på amerikanska väljardata i en serie uppsatser av Kinder och Kiewiet (1979, 1981). Resultaten följde teorin. Förändringar i väljarnas personliga ekonomi påverkade inte röstningen. Väljarnas bedömningar av hur partierna skötte ekonomin hade däremot en klar betydelse för hur de röstade. Ekonomin spelade med andra ord en roll för röstningen men inte primärt via det ekonomiska egenintresset, utan i

första hand via väljarnas värderingar av partiernas insatser på ekonomins område. Ekonomin i egenskap av en omstridd politisk stridsfråga påverkade väljarnas röstning precis som många andra sakfrågor påverkar röstningen.

Fiorinas gåta har inte bara diskuterats och analyserats utifrån amerikanska väljardata. Problemet har också studerats i andra länder. Undersökningar av Martin Lewis-Beck (1983) utifrån franska väljardata och av Arthur Miller och Ola Listhaug utifrån norska väljardata visar att Fiorinas gåta kanske är begränsad till USA. Franska och norska väljare var inte, som amerikanska väljare, förhållandevis okänsliga för förändringar i den personliga ekonomin när de röstade. De påverkades inte bara av ekonomin som en sakfråga när de valde parti. Det ekonomiska egenintresset spelade också en roll.

De något skilda resultaten från de amerikanska respektive från de franska och norska studierna skall dock förmodligen inte hårdras. De metodiska jämförelseproblemen är stora.

I den norska studien utnyttjades t ex en i sammanhanget problematisk intervjufråga vid mätningen av väljarnas ekonomiska situation. En framtidsorienterad fråga av följande slag användes: "La oss tenke framover de naermeste årene. Tror De att Deres økonomiske situasjon vil vaere *om trent som nå*, vil den bli *bedre enn nå*, eller frykter De at den vil bli *verre enn nå*?" Med hjälp av intervjuvaren på denna fråga fann Arthur Miller och Ola Listhaug — i en undersökning som genomfördes *efter valet* 1981 när det stod klart att Arbeiderpartiets Gro Harlem Brundtland förlorat regeringsmakten och att Høyre skulle bilda regering — att arbeiderpartiväljare tenderade att förvänta sig en försämrad personlig ekonomisk situation medan borgerliga väljare förväntade sig en personlig ekonomi *bedre enn nå*. Med dessa resultat som grund drar Miller och Listhaug slutsatsen att de norska väljarna påverkades av sina ekonomiska förväntningar när de röstade! Den näraliggande tanken att det istället var valutgången som färgade av sig på väljarnas ekonomiska framtidsförhoppningar diskuteras inte.

Svenska resultat från 1982, byggda på samma typ av framtidsorienterad intervjufråga som användes i den norska studien, visar att frågan är mycket känslig för regeringsskiften. I 1982 års svenska *förvalsstudie* fanns *inget samband* mellan väljarnas förväntan om de personligen skulle få det ekonomiskt bättre eller sämre i framtiden och valet av ett socialistiskt eller ett borgerligt parti. Borgerliga och socialistiska väljare hade i huvudsak samma ekonomiska framtidsförhoppningar när det gällde den personliga ekonomin. I *eftervalsstudien* återfanns däremot *ett förhållandevis klart samband* mellan väljarnas ekonomiska förhoppningar och blockvalet. Socialistiska väljare tenderade nu att vara mer optimistiska medan borgerliga väljare var mer pessimistiska.

De svenska resultaten visar att Arthur Millers och Ola Listhaugs norska resultat måste tolkas mycket försiktigt. De kan vara en mätartefakt orsakad av en olämplig intervjufråga och en olycklig undersökningsdesign. De kan inte läggas till grund för några bestämda slutsatser om det ekonomiska egenintressets betydelse för röstningen i Norge.

Den surveybaserade forskningen kring sambandet mellan olika ekonomiska faktorer och politiskt beteende har alltså precis som den tidsseriebaserade forskningen på aggregatnivå kommit fram till resultat som inte är helt entydiga. Val av mätmetoder och teoretiska förklaringsfaktorer spelar en stor roll för de resultat som fås. Samband och estimerade parametrar blir som en följd därav instabila. Felspecificerade modeller finns också inom den surveyorienterade väljarforskningen.

Större delen av den väljarforskning som bedrivits på området har genomförts av amerikanska forskare och gäller oftast enbart amerikanska väljare. Slutsatser av mer generell art om sambandet mellan ekonomiska faktorer och politiskt beteende är därför svåra att dra. Det mest väsentliga resultatet från de amerikanska studierna är att man endast finner svaga eller inga samband mellan förändringar i väljarnas personliga ekonomi och röstningsbeteende.

Tesen om det ekonomiska egenintressets centrala betydelse för väljarbeteendet får alltså inget stöd i de amerikanska studierna. En populär "kulturell" förklaring till detta resultat som framförts av flera amerikanska forskare, bl a av Stanley Feldman (1982) och av Martin Lewis-Beck (1983), är att den amerikanska individualismen och "the American Dream" (alla har en möjlighet att få det bättre bara man arbetar hårt) har gjort att människor i USA inte gör regeringen ansvarig när de får ekonomiska svårigheter eller ger regeringen äran när det går bra.

I Arthur Millers och Ola Listhaugs norska studie analyseras och avfärdas den kulturella förklaringen. De tycker sig inte finna att amerikanska väljare på något avgörande sätt skiljer sig från norska väljare när det exempelvis gäller att uppfatta regeringen som ansvarig för olika ekonomiska problem (arbetslöshetsproblem m m).

Frågan är om någon kulturell förklaring behövs. Amerikanska väljare är måhända inte unika. Det kanske är så att väljare i de flesta politiska system inte låter sin röstning bestämmas av kortsiktiga förändringar i den personliga ekonomin. Och om det är så är det inte väljarnas beteende som behöver omtolkas eller bortförklaras. Då är det teorin om den ekonomiskt nyttomaximerande väljaren — som följer ebb och flod i den egna plånboken när han röstar — som måste avfärdas. Den måste avfärdas därför att den är alltför enkel och schematisk när det gäller att förklara politiskt beteende.

Syftet med analyserna i detta kapitel är att med hjälp av material från 1982 års valundersökning studera vilken betydelse olika ekonomiska

faktorer har för svenska väljares partival. Vi kommer både att analysera vad förändringar i väljarnas ekonomiska situation och olika värderingar av partiernas ekonomiska politik betyder för partivalet.

Analyserna genomförs inom ramen för en teoretisk modell, som omfattar väljarnas yrkesgruppstillhörighet, förändringar i den egna ekonomiska situationen och bedömningar av partiernas ekonomiska politik som förklaringsfaktorer. Modellens beroende variabel är inte enbart valet av parti utan också byte av parti. Den mest centrala frågeställningen på väljarnivå när det gäller ekonomisk-politiska modeller gäller rörligheten mellan partierna. Den väsentliga frågan på väljarnivå är alltså — precis som i tidsseriestudierna — om *förändringar* i de ekonomiska variablerna har något samband med *förändringar* i de politiska beteendet.

I de amerikanska väljarstudierna arbetar man så gott som uteslutande med modeller som har val av parti eller val av presidentkandidat som beroende variabel. Även i Millers och Listhaugs norska undersökning är partivalet den enda beroende variabeln. Rörligheten i de politiska variablerna studeras inte. Och det är naturligtvis en miss. När de ekonomiskt-politiska modellerna prövas på väljarnivå bör de självfallet inte enbart användas för att förklara valet av parti utan också för att förklara parti-byten.

Någon ekonomisk-politisk modell har inte tidigare prövats på väljarnivå i Sverige. Frågeställningarna är dock inte nya och flera olika svenska valforskare, som t ex Bo Särilvik, Olof Petersson och Walter Korpi, har berört näraliggande problem i sina undersökningar. Någon större sammanfattande studie kring kopplingen mellan ekonomi och politik bland svenska väljare finns dock inte.

På aggregatnivå har däremot ett flertal olika ekonomiskt-politiska modeller prövats på svenska tidsseriedata. Redan i slutet av 1940-talet och i början av 1950-talet — långt innan den ekonometriska revolutionen — studerade lundaekonomen Johan Åkerman och hans elever Kurt Rydé och Sven Grönhagen hur svängningar i olika ekonomiska indikatorer hängde samman med valresultaten i länder som Sverige, USA och England. De analyserade långa tidsperioder med hjälp av korrelationsberäkningar och genom att inspektera olika kurvors upp- och nedgångar. En av deras slutsatser var att konjunktursvängningar (mätta med hjälp av bl a aktieprisindex) tenderade att ha ett samband med valresultaten.

John Åkermans forskargrupp fick inga efterföljare i Sverige förrän på sent 1970-tal. Men då publicerades plötsligt en hel mängd moderna ekonometriska tidsseriestudier över sambandet mellan ekonomiska förändringar och svenska regeringars varierande väljarstöd. Bruno Frey (1979) och Henrik Madsen (1980) följde i Johan Åkermans fotspår och studerade sambanden mellan olika ekonomiska indikatorer och valutgångarna under större delen av 1900-talet i Sverige, Danmark och Norge. Andra

forskare, som t ex Lars Jonung och Eskil Wadensjö (1979), Douglas Hibbs och Henrik Madsen (1981), Lee Sigelman (1983) och Johan Lybeck (1983) valde att pröva de ekonomiskt-politiska modellerna på opinionsdata från Sifo istället för på valdata. Metodiskt och teoretiskt skiljer sig de nämnda studierna förhållandevis mycket från varandra. Olika ekonomisk-politiska modeller analyseras med delvis olika estimeringstekniker. Men en sak har de gemensamt. De tenderar alla att finna signifikanta samband mellan förändringar i ekonomin (framförallt förändringar i arbetslöshetsnivån) och de sittande regeringarnas popularitet. Stigande arbetslöshet ledde till att regeringarna förlorade väljarstöd. Sambanden var dock — precis som i många andra länder — relativt instabila och inte speciellt starka.

Ekonomiprofessorn Johan Lybeck drar följande besvikna slutsats av sina resultat:

”Slutsatserna från denna studie måste vara sorgliga för den som tror på ett systematiskt samspel mellan ekonomiska och politiska faktorer. För det första verkar det som om väljarnas beteende endast i ringa grad påverkas av hur ekonomin ser ut. Den enda faktor som visat sig ha betydelse är arbetslösheten och detta endast för regeringar som uppfattas som starka, dvs främst den socialdemokratiska regeringen 1970—1973. För de borgerliga regeringarna från 1976 och framåt finns inget som helst samband mellan ekonomin och regeringens popularitet. Tydligt har regeringarna uppfattats som så svaga att väljarna inte har velat göra dem ansvariga för ekonomins utveckling.”

Analyserna på de följande sidorna kommer att visa om de svaga eller obefintliga samband mellan ekonomiska förändringar och politiskt beteende, som Johan Lybeck tyckte sig ha funnit i sina aggregerade tidsseriesresultat, också återfinns på väljarnivå i våra surveyresultat.

Förändringar i väljarnas ekonomiska situation

1982 års valundersökning innehåller flera olika intervjufrågor som är användbara när det gäller att få mått på väljarnas ekonomiska situation och på hur de drabbats av den ekonomiska krisen. Michiganskolans klassiska frågor — där intervjupersonerna dels ombeds att se tillbaka och ange om deras ekonomiska situation förbättrats eller försämrats under senare år, dels ombeds att se framåt och uppge om de tror att deras ekonomiska situation kommer att förbättras eller försämrats under de närmast kommande åren — fanns båda med i 1982 års valstudie.

Men vi har också tagit med frågor som mer konkret berör de arbetsmarknadsproblem som dominerade den politiska debatten i Sverige i början av 1980-talet. Vi har naturligtvis med frågor om intervjupersonerna var eller hade varit arbetslösa under de senaste åren. Tidsserieanalyserna visade ju att arbetslöshetsnivån var den ekonomiska faktor som

hade starkast samband med variationen i väljarnas partisympatier. Resultaten visar dock att antalet intervjupersoner med personlig erfarenhet av arbetslöshet var så litet (några få procent) att några meningsfulla statistiska analyser inte kan genomföras.

En analys av sambandet mellan väljarnas erfarenhet av problem på arbetsmarknaden och röstningen kan emellertid trots det genomföras — förutsatt att vi är villiga att definiera problem på arbetsmarknaden något vidare än att bara gälla arbetslöshet. Vi frågade i 1982 års valundersökning inte bara om arbetslöshet utan också om väljarna på andra sätt haft problem på arbetsmarknaden. Intervjufrågan var formulerad på följande sätt: "Under de senaste åren har läget på den svenska arbetsmarknaden försämrats. På det här kortet finns ett antal problem som en del människor råkat ut för på arbetsmarknaden. "Har *Ni personligen under de senaste två-tre åren* råkat ut för något eller några av dessa problem?" Intervjupersonernas presenterades därefter ett kort som tog upp ett 10-tal olika problem. En detaljerad redogörelse för vilka problem som togs upp återfinns under tabell 5.1. Frågan följdes upp med en intervjufråga om någon i undersökningens familj "under de senaste två-tre åren råkat ut för något eller några av dessa problem?"

Förhållandevis få människor (14 procent) angav att de personligen har råkat ut för några problem på arbetsmarknaden under de två—tre senaste åren. Lägger vi däremot till de människor som visserligen inte själva hade haft några problem men som upplevt dem i sina familjer ökar andelen väljare som på nära håll upplevt olika arbetsmarknadsproblem till hela 35 procent.

Resultaten i tabell 5.1 visar hur väljare med olika ålder, kön och yrke besvarade intervjufrågan om de personligen råkat ut för några problem på arbetsmarknaden under de två—tre senaste åren. Kvinnor hade stött på något mer problem på arbetsmarknaden än män. Men skillnaderna var mycket små. Femton procent av kvinnorna uppgav att de haft problem mot 13 procent bland männen. Yngre väljare och studerande var de grupper som hade haft mest problem medan de äldsta väljarna haft minst. Arbetare uppgav något oftare än tjänstemän att de stött på problem på arbetsmarknaden under de två—tre senaste åren.

Väljare som hade haft problem på arbetsmarknaden tenderade att rösta mer på vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna än väljare som inte hade haft några problem. Sextio procent av de väljare som hade haft arbetsmarknadsproblem stödde vpk eller s i valet 1982 mot 50 procent bland dem som inte haft några problem (se tabell 5.2). Väljare som hade råkat ut för arbetsmarknadsproblem röstade mer *mot* den sittande regeringen än väljare som inte haft några problem. Resultatet tycks således ge ett visst stöd åt tesen att det finns ett samband mellan förändringar i väljarnas ekonomiska situation och röstningsbeteendet. Men sambandet

är förhållandevis svagt och det blir än svagare när vi kontrollerar för väljarnas yrkesgruppstillhörighet. Det var något fler arbetare än tjänstemän som hade haft arbetsmarknadsproblem. Om vi tar hänsyn till det och kontrollerar väljarnas yrkesgruppstillhörighet försvinner en stor del av sambandet mellan väljarnas erfarenhet av arbetsmarknadsproblem och röstningen. Resultaten i tabellerna 5.3 och 5.4 visar att den självständiga effekten på partivalet av om väljarna hade haft eller inte haft några

Tabell 5.1. Socioekonomisk grupptillhörighet och erfarenhet av problem på arbetsmarknaden (procent)

<i>socioekonomisk grupp</i>	<i>råkat ut för pro- blem på arbets- marknaden</i>	<i>inte haft några pro- blem på arbets- marknaden</i>	<i>summa procent</i>	<i>antal inter- vjuede</i>
kön				
män	13	87	100	1 396
kvinnor	15	85	100	1 305
ålder				
18—21	38	62	100	151
21—30	27	73	100	525
31—40	14	86	100	581
41—50	13	87	100	419
51—60	7	93	100	425
61—80	4	96	100	600
yrkesgrupp				
industriarbetare	16	84	100	484
övriga arbetare	18	81	100	708
lägre tjänstemän	16	84	100	312
tjänstemän i mellanställning	11	89	100	459
högre tjänstemän	7	93	100	302
småföretagare/jordbrukare	8	92	100	319
studerande	31	69	100	107
samtliga	14	86	100	2 701

Kommentar: Resultaten bygger på en intervjufråga i 1982 års valundersökning som hade följande lydelse: "Under de senaste åren har läget på den svenska arbetsmarknaden försämrats. På det här kortet finns ett antal olika problem som en del människor råkat ut för på arbetsmarknaden. *Har ni personligen under de senaste två—tre åren råkat ut för något eller några av dessa problem?*" Åtta olika problem presenterades därefter för intervjupersonerna — (1) vid något eller några tillfällen försökt få arbete de två—tre senaste åren, men inte fått något (2) försökt få arbeta heltid men endast fått arbeta deltid (3) tvingats ta ett arbete under Era kvalifikationer (4) blivit permitterad/friställd men fått nytt jobb inom en månad (5) blivit permitterad friställd och gått arbetslös över en månad (6) genomgått AMS-utbildning (7) blivit förtidspensionerad, delvis pga arbetsmarknadsskäl (8) sysslat med beredskapsarbete. Följdfrågan: (Har ni) "råkat ut för något annat problem på arbetsmarknaden (ange vilket:)" ställdes också.

problem på arbetsmarknaden var liten sedan vi tagit hänsyn till väljarnas yrkesgruppstillhörighet.

Resultatet blir i allt väsentligt detsamma om vi istället för att enbart bygga analyserna på väljarnas personliga erfarenheter av problem på arbetsmarknaden också tar hänsyn till om väljarna upplevt problem på arbetsmarknaden inom sina familjer.

Tabell 5.2. Partival 1982 bland väljare som hade haft respektive inte haft problem på arbetsmarknaden under de två—tre senaste åren (procent)

problem på arbetsmarknaden	partival 1982							summa procent	antal inter- vjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
har haft problem	9	51	10	5	19	3	3	100	339
har inte haft problem	5	45	16	6	24	2	2	100	2 113

Tabell 5.3. Problem på arbetsmarknaden, yrkesgruppstillhörighet och partival 1982 (procent)

yrkesgrupp/problem på arbetsmarknaden	partival 1982							summa procent	antal inter- vjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
arbetare									
har haft problem	7	69	7	4	9	2	2	100	172
har inte haft problem	4	67	13	3	10	2	1	100	856
tjänstemän									
har haft problem	12	32	12	7	29	4	4	100	113
har inte haft problem	5	34	11	10	34	3	3	100	906

Tabell 5.4. Andel väljare som stödde vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna 1982 bland arbetare respektive tjänstemän som hade haft eller inte haft problem på arbetsmarknaden (procent)

problem på arbets- marknaden	har haft problem	yrkesgrupp		effekt på blockvalet av yrkesgrupps- tillhörighet
		arbetare	tjänstemän	
	har haft problem	76	44	+32
	har inte haft problem	71	39	+32
	effekt på blockvalet av arb markn problem	+5	+5	

Erfarenhet av problem på arbetsmarknaden hade alltså ett visst självständigt samband med röstningen 1982 men sambandet var förhållandevis svagt. Slutsatsen blir inte annorlunda om vi istället för att analysera valet av parti studerar väljarnas benägenhet att byta parti.

Resultaten i tabell 5.5 visar i vilken utsträckning som väljare som hade haft respektive inte haft problem på arbetsmarknaden bytte partiblock vid 1982 års val.

Tabell 5.5. Blockbyte eller ej i valet 1982 bland väljare som hade haft respektive inte haft problem på arbetsmarknaden under de två—tre senaste åren (procent)

<i>blockval</i> 1979	<i>problem på arbetsmarknaden</i>	<i>blockval 1982</i>			<i>summa inter-</i> <i>procent</i>	<i>vjuad</i>
		<i>vpk, s</i>	<i>c, fp, m</i>	<i>övriga</i>		
vpk, s	har haft problem	95	3	2	100	149
	har inte haft problem	97	2	1	100	918
c, fp, m	har haft problem	11	82	7	100	108
	har inte haft problem	7	89	4	100	976

Väljarnas benägenhet att byta från ett socialistiskt parti 1979 till ett borgerligt parti 1982 hade inget samband med om de hade råkat ut för problem på arbetsmarknaden eller inte. Andelen vpk- eller s-väljare från 1979 som bytte till c, fp eller m 1982 var densamma oavsett om de haft arbetsmarknadsproblem eller inte.

De borgerliga väljarnas benägenhet att byta till vpk eller s hade däremot ett visst samband med om de haft problem på arbetsmarknaden eller inte under de senaste åren. Borgerliga väljare från 1979 som hade haft problem bytte i något större utsträckning (11 procent) till ett socialistiskt parti 1982 än borgerliga väljare som inte hade haft några arbetsmarknadsproblem (7 procent). Sambandet är inte speciellt starkt men det går i hypotesens riktning. Borgerliga väljare som hade råkat ut för problem på arbetsmarknaden under den borgerliga regeringsperioden hade en något större tendens att lämna det borgerliga blocket och gå till vpk eller s än borgerliga väljare som inte hade haft några problem.

Sambandet mellan väljarnas personliga erfarenheter av en förändrad ekonomisk situation och röstningsbeteendet 1982 blir något mer markerat om vi istället för att utgå ifrån väljarnas erfarenheter av problem på arbetsmarknaden studerar deras egna bedömningar av om de fått det ekonomiskt bättre eller sämre under senare år. En subjektiv bedömningsfråga av detta slag är dock inte oproblematiske. I en situation där ekonomin är en politisk stridsfråga finns det alltid en risk att väljarnas partisympatier färgas av sig på hur de bedömer sitt eget ekonomiska läge. Samban-

det mellan väljarnas bedömningar av om den egna ekonomin förbättrats, förblivit ungefär densamma eller försämrats under de två—tre senaste åren och valet av parti 1982 kan därför inte tolkas som enbart resultatet av en enkelriktad kausal process där de ekonomiska bedömningarna påverkade partivalet. Sambandet har också uppkommit som en följd av att vissa väljare bedömde sin ekonomiska utveckling med partipolitiskt färgade glasögon.

Resultaten i tabell 5.6 visar att det år 1982 fanns mycket fler människor som tyckte att deras ekonomiska situation försämrats under de senaste två—tre åren (39 procent) än som ansåg att den förbättrats (21 procent). Industriarbetare och studerande var de yrkesgrupper som mest upplevde att deras ekonomiska situation försämrats. De yrkesgrupper som i minst utsträckning angav att de fått det ekonomiskt sämre var småföretagare och jordbrukare. Ekonomiska förbättringar var det inte speciellt många väljare i någon yrkesgrupp som ansåg sig ha upplevt. Men det var något vanligare att tjänstemän och småföretagare rapporterade om en förbättrad ekonomisk situation för sig själva än att arbetare gjorde det.

Resultaten i tabell 5.7 visar att väljarnas bedömningar av om den egna ekonomiska situationen förbättrats eller försämrats hade ett relativt klart samband med hur de röstade 1982. Sextiotre procent av de väljare som angav att deras egen ekonomi försämrats röstade på vpk eller s mot endast 41 procent bland dem som uppgav att deras ekonomi blivit bättre. Sam-

Tabell 5.6. Yrkesgruppstillhörighet och förändrad personlig ekonomi under de två—tre sista åren före 1982 års val (procent)

Intervjufråga: "Om Ni jämför Er ekonomiska situation med vad den var för två—tre år sedan, har den förbättrats, förblivit ungefär den samma eller har den försämrats?"

yrkesgrupp	intervjupersonernas ekonomiska situation hade:			summa procent	antal intervjuade
	förbättrats	förblivit ungefär den samma	försämrats		
industriarbetare	14	41	45	100	520
övriga arbetare	20	41	39	100	615
lägre tjänstemän	27	38	35	100	276
tjänstem i mell st	23	35	42	100	477
högre tjänstem	26	38	36	100	346
småföretagare	23	49	28	100	209
jordbrukare	15	62	23	100	123
studerande	23	32	45	100	105
samtl intervju	21	40	39	100	2 671

bandet är inget skensamband orsakat av att väljarnas bedömningar av den egna ekonomins utveckling var relaterade till yrkesgruppstillhörigheten. Det återfanns både bland arbetare och tjänstemän (se tabellerna 5.8 och 5.9).

Om man betraktar väljarnas bedömningar av hur den egna ekonomin utvecklats som en orsaksfaktor till röstningen är det ingen tvekan om att

Tabell 5.7. Partival 1982 och bedömning av om den egna ekonomin förbättrats eller försämrats under de senaste åren före valet (procent)

intervjupersonernas ekonomiska situation hade:	partival 1982							summa procent	antal intervjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
förbättrats	6	35	18	8	28	2	3	100	517
förblivit ungefär densamma	3	42	19	6	25	3	2	100	980
försämrats	7	56	10	5	18	2	2	100	937

Tabell 5.8. Yrkesgruppstillhörighet, bedömning av den egna ekonomins utveckling och partival 1982 (procent)

yrkesgrupp	intervjupersonens ekonomiska situation hade:	partival 1982							summa procent	antal intervjuade
		vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
arb	förbättrats	4	52	16	3	20	3	2	100	181
	ungefär densamma	3	65	16	3	10	2	1	100	416
	försämrats	7	76	6	3	5	2	1	100	420
tjänstem	förbättrats	9	28	14	11	33	1	4	100	251
	ungefär densamma	4	27	13	9	40	5	2	100	367
	försämrats	6	43	8	9	29	2	3	100	398

Tabell 5.9. Andel röstande på vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna 1982 efter yrkesgruppstillhörighet och bedömning av den egna ekonomins utveckling (procent)

		yrkesgrupp		effekt på blockvalet av yrkesgrupps-tillhörighet
		arbetare	tjänstemän	
intervjupersonernas ekonomiska situation hade	förbättrats	56	37	+19
	ungefär densamma	68	31	+37
	försämrats	83	49	+34
effekt på blockvalet av förändr. ekon. situation		+27	+12	

Kommentar: Effekten på blockvalet av intervjupersonernas förändrade ekonomiska situation har i tabellen beräknats som differensen mellan andelen försämrats minus andelen förbättrats för arbetare och tjänstemän.

den hade en relativt stark självständig effekt på valet av block vid sidan av effekten av yrkesgruppsstillhörigheten. De borgerliga partierna ("den sittande regeringen") fick ett klart starkare stöd bland väljare som tyckte sig ha fått det ekonomiskt bättre under den borgerliga regeringstiden än bland väljare som ansåg att de fått det ekonomiskt sämre. Förändringar i väljarnas ekonomiska situation — såsom väljarna bedömde dem — hade ett tydligt samband med röstningen i 1982 års val.

Den centrala frågan är dock i vad mån man kan betrakta väljarnas bedömningar av den egna ekonomin som en orsak till röstningsbeteendet. Påverkan kan för många väljare ha gått i motsatt riktning — från partitillhörighet till bedömning av den egna ekonomins utveckling. Det fanns en tendens — tydligt iakttagbar i panelstudien 1979—1982 — att stabila socialdemokratiska väljare med en stark s-övertygelse i större utsträckning än stabila s-väljare med en mindre grad av socialdemokratisk partiidentifikation ansåg att deras personliga ekonomi försämrats under de sista borgerliga regeringsåren. Bland stabila borgerliga väljare med en hög grad av partiidentifikation återfanns ett motsvarande mönster fast med motsatta förtecken. De hade en starkare tendens att uppge att deras ekonomiska situation förbättrats eller åtminstone inte försämrats. Resultaten antyder att en viss del av sambanden i tabellerna 5.7—5.9 kan ha uppkommit som en följd av att många väljare — framförallt inom gruppen starkt partitrogna — tog politisk hänsyn när de bedömde hur den egna ekonomin förändrats under de sista åren av den borgerliga regeringsperioden.

Resultaten av partibytaranalyserna i tabellerna 5.10 och 5.11 förstärker vår misstanke att väljarnas bedömningar av den egna ekonomins utveckling knappast kan ha varit någon central orsaksfaktor bakom röstningen 1982.

Tabell 5.10. Benägenheten att byta block 1982 bland väljare med olika bedömningar av hur den egna ekonomin förändrats under de sista åren före valet (procent)

blockval 1979	intervjupersonernas ekonomiska situation hade:	blockval 1982				antal interv
		vpk, s	c, fp, m	övriga	summa procent	
vpk, s	förbättrats	93	6	1	100	162
	ungefär densamma	96	3	1	100	387
	försämrats	97	2	1	100	516
c, fp, m	förbättrats	6	88	6	100	257
	ungefär densamma	6	90	4	100	489
	försämrats	9	86	5	100	332

Tabell 5.11. Partiblockens röstvinster och röstförluster orsakade av väljarnas bedömningar av den egna ekonomins utveckling (maximumestimat, procent av partiröstande)

	<i>andel av röstande</i>
väljare med förbättrad ekonomisk situation som bytte från vpk, s till c, fp, m	0,4
väljare med försämrad ekonomisk situation som bytte från c, fp, m till vpk, s	1,3
nettovinst för vpk, s av blockbyten potentiellt förorsakade av väljarnas upplevelse av en förändrad personlig ekonomi	+0,9

Väljarnas benägenhet att byta block 1982 hade ett visst samband med hur de bedömde att den egna ekonomin förändrats under de sista åren före valet. Sambandet hade den form som man kunde förvänta utifrån tesen om den ekonomiska egennyttans betydelse för röstningen. Partibytarbenägenheten *bort från* de borgerliga partierna var störst bland de väljare som tyckte att de fått en försämrad ekonomisk situation under den borgerliga regeringstiden. Partibytarbenägenheten *till* de borgerliga var på ett motsvarande sätt störst bland de väljare som ansåg att de fått det ekonomiskt bättre under den borgerliga regeringsperioden. Men sambanden var inte starka.

Andelen borgerliga väljare från 1979 som bytte till vpk eller s 1982 var 6 procent bland dem som ansåg att deras ekonomi blivit *bättre*. Motsvarande bytarandel bland borgerliga väljare från 1979 som tyckte att de fått det ekonomiskt *sämre* var endast obetydligt högre — 9 procent. Bland socialistiska väljare från 1979 som uppgav att deras personliga ekonomi förbättrats var det 6 procent som bytte till c, fp eller m 1982. Benägenheten att byta från vpk eller s till något borgerligt parti var lägre (2 procent) bland de socialistiska väljare som angav att deras ekonomiska läge försämrats.

Väljarnas bedömningar av den egna ekonomins utveckling gav alltså inte upphov till markant olika blockbytarsannolikheter. Effekterna på blockens valresultat blev också begränsade även om de inte var oväsentliga. Nettovinsten för vpk och s potentiellt orsakad av väljarnas bedömningar av hur den personliga ekonomi förändrats under den borgerliga regeringsperioden motsvarande maximalt 0,9 procentenheter av de röstande.

Vänsterpartiet kommunisterna och socialdemokraterna förlorade röster motsvarande 0,4 procent av väljarkåren till c, fp, m bland väljare som

ansåg att de fått det ekonomiskt bättre under den borgerliga regeringstiden. Dessa röstförluster för vpk och s kompenseras emellertid av röstvinster motsvarande 1,3 procentenheter från c, fp och m bland människor som tyckte att de fått sin ekonomiska situation försämrade under de borgerliga regeringarna. Nettoresultatet blev en vinst på 0,9 procentenheter för vpk och s.

Slutsatserna av analyserna i detta avsnitt är tämligen klara. Kortsiktiga förändringar i väljarnas ekonomiska situation spelade en roll för röstningen 1982. Väljare som drabbats negativt av den ekonomiska krisen tenderade att rösta mindre på de borgerliga regeringspartierna och tenderade i större utsträckning att byta parti bort från dem än väljare som inte hade upplevt några ekonomiska försämringar. Det fanns en tendens till ansvarsutkrävande i 1982 års val. Den sittande regeringen förlorade röster på den ekonomiska krisen och mer bland dem som personligen drabbats än bland dem som inte upplevt några personliga försämringar.

Men det mest intressanta med våra resultat är kanske inte att det på väljarnivå existerade vissa samband mellan ekonomiska förändringar och röstningen. Det mest intressanta är istället att sambanden var så svaga. Förändringar i väljarnas ekonomiska situation var inte någon speciellt viktig orsaksfaktor till röstningen 1982. Den ekonomiska egennytta var en förklaringsfaktor men den var inte en betydelsefull förklaringsfaktor. Den nyttomaximerande *homo economicus*, som snabbt reagerar politiskt på förbättringar eller försämringar i den personliga ekonomin, var inte totalt frånvarande bland 1982 års svenska väljare men han eller hon var inte speciellt talrikt företräd.

Väljarnas uppfattningar om den ekonomiska krisens orsaker

De förhållandevis svaga sambanden mellan olika förändringar i väljarnas egna ekonomiska situation och röstningen innebär naturligtvis inte att vi — för att använda Johan Lybecks ordval — måste dra den sorgliga slutsatsen att det knappast existerar något systematiskt samspel mellan ekonomiska och politiska faktorer på väljarnivå.

Ett samspel mellan ekonomiska förändringar och röstningsbeteende kan åstadkommas på många andra sätt än att just de människor som på olika sätt drabbas eller gynnas av de ekonomiska svängningarna reagerar, och bestraffar eller belönar de ansvariga regeringarna. För att ta ett konkret exempel. Även människor med fast och trygg anställning kan bli upprörda över arbetslösheten och rösta mot en regering eller mot ett parti som de anser har ett ansvar i sammanhanget.

Om arbetslösheten och den ekonomiska politiken görs till stridsfrågor mellan partierna kan de precis som alla andra frågor som politiseras komma att påverka väljarnas röstning oavsett om väljarna själva eller

deras familjer haft arbetslöshetsproblem eller svårigheter med ekonomin.

Sysselsättningen, den ekonomiska krisen och de olika partiernas ekonomiska politik var centrala valfrågor i 1982 års val. Kent Asps studier av partiernas budskap och massmediernas innehåll under 1982 års valrörelse visar att både ekonomin i allmänhet och sysselsättningen var mycket uppmärksammade frågor. Tillsammans med löntagarfondsfrågan dominerade de 1982 års valdebatt. Även på väljarnivå var sysselsättningsfrågorna och ekonomin centrala valfrågor. Sysselsättningen framförallt, men också ekonomin, tillhörde de sakfrågor som nämndes ofta av 1982 års väljare när de tillfrågades om vilka frågor som var viktiga för dem när de valde parti (se kapitel 6).

Den ekonomiska krisen och hur den skulle lösas var alltså utan tvekan en av de stora stridsfrågorna i 1982 års val. Möjligheter till åsiktsröstning utifrån de ekonomiska frågorna fanns med andra ord — förutsatt att väljarna såg någon koppling mellan de ekonomiska problemen och partiernas politik. En väsentlig fråga blir alltså i vad mån väljare gjorde olika värderingar av partiernas ekonomiska politik och hur de såg på orsakerna till den ekonomiska krisen. I vilken utsträckning gav väljarna den förda regeringspolitiken (s-politiken före regeringsskiftet 1976 eller den borgerliga efter 1976) skulden för den ekonomiska krisen?

1982 års valundersökning innehåller många olika intervjufrågor om hur väljarna bedömde partiernas politik när det gällde sådana frågor som ekonomi och sysselsättning. I det här kapitlet skall analyserna dock koncentreras till hur väljarna såg på skuldfrågan när det gäller den ekonomiska krisen. Resultaten från de andra intervjufrågorna om hur väljarna bedömde partiernas politik i olika frågor (inklusive ekonomin) redovisas i kapitel 6. Sambanden mellan väljarnas svar på de olika bedömningsfrågorna om partiernas ekonomiska politik och hur de såg på de olika regeringarnas (s eller borgerliga) skuld till krisen var genomgående mycket höga (korrelationer kring 0,60). Slutsatserna av analyserna på de följande sidorna påverkas inte av att vi valt att koncentrera studierna till hur väljarna kopplade den ekonomiska krisen till partipolitiken. De blir desamma om man istället för väljarnas krisbedömningar studerar väljarnas bedömningar av partiernas ekonomiska politik.

Resultaten i tabell 5.12 visar hur 1982 års väljare såg på orsakerna till Sveriges ekonomiska kris. Mätningen gick till på följande sätt: Intervjupersonerna presenterades en lista med sex olika orsaker till krisen och ombads att ange för var och en av dem om den var en mycket viktig orsak, en ganska viktig orsak, en inte särskilt viktig orsak eller ingen orsak alls till den ekonomiska krisen i Sverige. De orsaker som togs med i frågan var sådana som det rörde olika mening om i den politiska debatten, och bland väljarna. Vi ville ha varians i svaren. Det är huvudskälet till att en sådan orsak som den internationella konjunkturen inte togs med i frågan. En

Tabell 5.12. Väljarnas åsikter om vad som orsakat Sveriges ekonomiska kris (procent)

Fråga: "Sveriges ekonomi har blivit sämre under senare år. Experter och politiker är inte överens om vad som orsakat försämringen. På det här kortet finns en lista med några av de många olika orsaker som diskuterats. Jag skulle vilja fråga om Er mening om vad som orsakat Sverige ekonomiska problem. Ni kan svara med hjälp av alternativen på kortet."

<i>krisorsaker</i>	<i>mycket viktig eller ganska viktig orsak till krisen</i>	<i>inte särskilt viktig eller ingen orsak till krisen</i>	<i>summa vet ej procent</i>	
De svenska företagens kapitalexport och investeringar utomlands	61	25	14	100
Den politik som de borgerliga regeringarna fört sedan 1976	44	49	7	100
Den politik som den socialdemokratiska regeringen förde före regeringsskiftet 1976	41	50	9	100
Grundläggande brister i den kapitalistiska marknadsökonomi	39	34	27	100
Fackföreningarnas lönekrav	38	51	11	100
För mycket inblandning från samhällets sida i det privata näringslivet	30	54	16	100

Kommentar: Analysen omfattar samtliga intervjuade i 1982 års valundersökning.

provundersökning på våren 1982 visade att så gott som samtliga intervju-personer tyckte att den internationella utvecklingen var en mycket viktig eller en ganska viktig orsak till Sveriges ekonomiska kris.

De krisorsaker som togs med i intervjufrågan var de borgerliga regeringarnas politik sedan 1976, den socialdemokratiska regeringens politik före regeringsskiftet 1976, fackföreningarnas lönekrav, de svenska företagens kapitalexport och investeringar utomlands, inblandningen från samhällets sida i det privata näringslivet och brister i den kapitalistiska marknadsekonomin.

En mycket stor andel av väljarna (72 procent, se tabell 5.14) ansåg att den förda regeringspolitiken — antingen s-politiken före 1976 och/eller den borgerliga politiken efter 1976 — var en mycket viktig eller ganska viktig orsak till Sveriges ekonomiska kris. De kopplade med andra ord

samman ekonomins utveckling med partiernas agerande i regeringsställning och därigenom hade de också möjlighet att åsiktsrösta utifrån sina ekonomisk-politiska bedömningar.

Det var något fler väljare som utpekade den borgerliga regeringspolitiken efter 1976 som en mycket viktig eller ganska viktig orsak till krisen (44 procent) än som gjorde en motsvarande bedömning när det gällde socialdemokraternas politik före 1976. Men skillnaden var inte stor. Andelen väljare som tyckte att socialdemokraternas regeringspolitik före regeringsskiftet 1976 var en mycket viktig eller ganska viktig orsak till Sveriges ekonomiska kris var 41 procent.

Varken de borgerliga regeringarnas politik eller s-politiken före 1976 var emellertid i väljarnas ögon de största bovorna bakom den ekonomiska krisen. Den positionen intog näringslivet. Den orsak, bland dem vi frågade om, som flest väljare ansåg var en mycket viktig eller ganska viktig orsak till krisen var de svenska företagens kapitalexport och investeringar utomlands (61 procent). Det var mycket färre människor (38 procent) som uppfattade fackföreningarnas lönekrav som en mycket viktig eller ganska viktig krisorsak.

De ideologiskt mest laddade förklaringarna till krisen — att den berodde på grundläggande brister i den kapitalistiska marknadsekonomin eller att den berodde på för mycket inblandning från samhällets sida i det privata näringslivet — fick inget större gensvar bland väljarna och möttes med fler vet-inte svar än de övriga orsakerna.

Väljarnas bedömningar av i vilken utsträckning s-politiken före 1976 eller den borgerliga politiken efter 1976 var skyldig till ekonomins försämring hade ett mycket starkt samband med valet av parti 1982. Resultaten i tabell 5.13 visar att väljare som ansåg att s-politiken före 1976, men inte den borgerliga politiken efter 1976, var en mycket viktig eller ganska viktig orsak till Sveriges ekonomiska kris röstade borgerligt till 90 procent i valet 1982. Väljare som tvärtom tyckte att den borgerliga regeringspolitiken efter 1976, men inte socialdemokraternas före 1976, var en mycket viktig eller ganska viktig orsak till krisen röstade däremot mycket sällan borgerligt. Hela 96 procent av dem röstade på vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna 1982.

Väljare som gav både s-regeringen före 1976 och de borgerliga regeringarna efter 1976 skulden för krisen — eller som inte uppfattade att någon regering var skyldig till de ekonomiska problemen — fördelade sina röster förhållandevis jämnt mellan det borgerliga och det socialistiska blocket.

Väljarnas bedömningar av de olika regeringarnas ansvar för den ekonomiska krisen hade ett förhållandevis klart samband med yrkesgrupps-tillhörigheten. Arbetare tenderade att till övervägande delen ge de borgerliga regeringarna skulden medan tjänstemannaväljarna fördelade skuld-

Tabell 5.13. Partival 1982 bland väljare med olika åsikter om socialdemokraternas och de borgerliga partiernas skuld till den ekonomiska krisen i Sverige (procent)

orsak till Sveriges ekonomiska problem	partival 1982							summa procent	antal intervjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
s reg politik före 1976 ej borgerlig reg politik efter 1976	0	5	29	11	50	3	2	100	685
både s reg politik före 1976 och borgerlig reg politik efter 1976	9	50	9	5	20	4	3	100	340
varken s reg politik före 1976 eller borgerlig reg politik efter 1976	5	34	22	9	23	4	3	100	564
borgerlig reg politik efter 1976 ej s reg politik före 1976	9	87	1	1	2	0	0	100	767

Tabell 5.14. Partiernas väljare fördelade efter åsikt om socialdemokraternas och de borgerliga partiernas skuld till den ekonomiska krisen i Sverige (procent)

orsak till Sveriges ekonomiska problem	partival 1982							icke-röstare	samtliga intervjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp		
s reg politik före 1976 ej borgerlig reg politik efter 1976	2	4	54	49	62	31	24	21	27
både s reg politik före 1976 och borgerlig reg politik efter 1976	25	15	8	11	12	21	24	14	14
varken s reg politik före 1976 eller borgerlig reg politik efter 1976	22	17	32	33	23	34	37	25	23
borgerlig reg politik efter 1976 ej s reg politik före 1976	51	59	1	5	3	5	11	28	31
ingen åsikt/vet inte	0	5	5	2	3	9	4	12	5
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjuade	127	1 132	372	152	570	62	46	175	2 700

Kommentar: Analysen bygger på den intervjufråga som presenteras i tabell 5.12. Väljare som angett att en regeringspolitik (s eller borgerlig) var en mycket viktig eller en ganska viktig orsak till Sveriges ekonomiska kris har klassificerats som att de ansåg att regeringspolitiken i fråga var en orsak till krisen.

bördan jämnare. Något fler tjänstemän betraktade dock s-politiken före 1976 som mer skyldig än den borgerliga regeringspolitiken efter maktskiftet 1976.

Det starka sambandet mellan väljarnas bedömningar av de olika regeringarnas ekonomiska politik och röstningen var emellertid inte något delvis spuriöst samband som försvagades markant när yrkesgrupps-tillhörigheten kontrollerades. Resultaten i tabell 5.15 visar att sambandet var lika starkt bland arbetare och tjänstemän.

Det mycket starka sambandet mellan väljarnas skuldbedömningar när det gäller de olika regeringarnas ansvar för den ekonomiska krisen och valet av ett socialistiskt eller ett borgerligt parti 1982 (τ -c = .55, γ -ma = .95) uppkom naturligtvis till stor del som en följd av att ett framgångsrikt opinionsbildningsarbete från partiernas sida. Väljarna hade en tendens att tro på de egna partierna när de försäkrade att de var oskyldiga till den ekonomiska krisen och att det var motståndarblockets politik som gett upphov till svårigheterna. Men även om större delen av påverkan i ett tidigare opinionsbildningsskede gått från partisympatierna till skuldbedömningarna så kvarstår faktum att det vid val tillfället 1982 fanns ett ovanligt starkt samband mellan väljarnas bedömningar av partiernas ekonomiska politik och röstningen. Väljarnas bedömningar av de olika regeringarnas ansvar för krisen var en viktig faktor bakom röstningen

Tabell 5.15. Andel röstande på vpk eller s bland arbetare och tjänstemän och bland väljare med olika bedömningar, när det gäller orsakerna till Sveriges ekonomiska kris (procent)

	yrkesgrupp		<i>effekt på blockvalet av yrkesgrupps- tillhörighet</i>
	arbetare	tjänstemän	
s reg politik före 1976 ej borg reg politik efter 1976	12	6	+6
orsak till Sveriges eko- nomiska probl			
både s och borg reg politik resp varken s el borg reg politik	68	37	+31
borg reg politik efter 1976 ej s reg politik före 1976	97	95	+2
<i>effekt på blockvalet av bedömningen av orsakerna till Sveriges ekon problem</i>	+85	+89	

Kommentar: Effekten på blockvalet av väljarnas bedömningar av orsakerna till Sveriges ekonomiska problem har beräknats som differensen mellan andelen som gav skulden till s reg politik före 1976 respektive borg reg politik efter 1976 bland arbetare och tjänstemän.

1982 — om inte som en helt självständig orsaksfaktor så åtminstone som en väsentlig rationalisering eller understödjande attityd.

Ett tecken på att väljarnas skuldbedömningar var viktiga för partivalet 1982 är att de var mycket starkt kopplade till benägenheten att byta block. Resultaten i tabell 5.16 visar att socialistiska eller borgerliga väljare från 1979 som 1982 uppfattade det egna blockets politik — men inte motståndarblockets — som en mycket viktig eller ganska viktig orsak till krisen hade en stark tendens att byta block i 1982 års val.

Var femte vpk- och s-väljare från 1979 som uppfattade socialdemokraternas, men inte de borgerligas, regeringspolitik som skyldig till krisen bytte till något borgerligt parti 1982. Motsvarande bytarbenägenhet var än större bland borgerliga väljare från 1979 som ansåg att den borgerliga regeringspolitiken, men inte s-politiken före 1976, var en mycket viktig eller ganska viktig orsak till krisen. Hälften av dem bytte till vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna 1982.

Tabell 5.16. Blockbyte eller ej 1982 bland väljare med olika bedömningar av orsakerna till Sveriges ekonomiska problem (procent)

blockval 1979	orsak till Sveriges ekonomiska problem	blockval 1982			summa procent	antal intervj
		vpk, s	c, fp, m	övriga		
vpk, s	s reg politik före 1976 ej borgerlig reg politik efter 1976	81	19	0	100	32
	både s och borgerlig reg politik resp varken s el borgerlig reg politik	93	5	2	100	351
	borgerlig reg politik efter 1976 ej s reg politik före 1976	99	0	1	100	645
c, fp, m	s reg politik före 1976 ej borgerlig reg politik efter 1976	2	95	3	100	590
	både s och borgerlig reg politik resp varken s el borgerlig reg politik	11	83	6	100	427
	borgerlig reg politik efter 1976 ej s reg politik före 1976	50	44	6	100	34

Effekten på valresultatet av väljarnas skuldbedömningar blev emellertid begränsad trots de mycket höga bytarsannolikheterna. Orsaken var att det fanns mycket få socialistiska väljare från 1979 som ensidigt gav s-politiken skulden för krisen (3 procent). Det samma gällde bland borgerliga väljare från 1979. Mycket få av dem (3 procent) uppfattade att s-politiken var oskyldig till krisen medan de borgerliga regeringarnas politik var en mycket viktig eller ganska viktig krisorsak. Nettovinsten för vpk och s av blockbyten potentiellt försakade av väljarnas bedömningar av om det var socialdemokratisk eller borgerlig regeringspolitik som låg bakom Sveriges ekonomiska problem motsvarande maximalt 0,5 procent av väljarkåren.

Väljarnas bedömningar av partiernas ekonomiska politik var alltså en faktor som var nära kopplad till röstningen 1982, och till benägenheten att byta politiskt block. Det existerade ett samspel mellan ekonomiska och politiska faktorer på väljarnivå. Att effekten på partiernas valresultat inte blev mer dramatisk än den blev berodde inte på låga bytarbenägenheter bland väljarna utan på att opinionsläget i skuldfrågan var mycket jämnt fördelat och att det fanns mycket få väljare inom båda blocken som mer anklagade den egna sidan än motståndarsidan för den ekonomiska krisen. Det var enbart väljare med klart polariserade skuldbedömningar av detta slag som uppvisade de höga bytessannolikheterna i den ekonomiska krisfrågan 1982.

En ekonomisk-politisk modell

Sambandet mellan väljarnas bedömningar av de olika regeringarnas skuld till den ekonomiska krisen och röstningen var i allt väsentligt lika starkt oberoende av hur väljarnas egna ekonomi förändrats under de sista åren före 1982 års val. Effektanalysen i tabell 5.17 visar att väljarnas skuldbedömningar hade samma effekt på valet av block oavsett om deras personliga ekonomi förbättrats eller försämrats. Väljare som ansåg att s-politiken, men inte de borgerliga regeringarnas politik, var en mycket viktig eller ganska viktig orsak till den ekonomiska krisen hade samma tendens att stödja något borgerligt parti 1982 oberoende av vad som hänt med deras personliga ekonomi. Väljare som tvärtom ansåg att de borgerliga regeringarnas politik, men inte s-politiken före 1976, hade skuld till krisen hade på ett motsvarande sätt en tendens att rösta på vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna oavsett om de fått det ekonomiskt bättre eller sämre.

Den självständiga effekten på röstningen av förändringar i väljarnas egen ekonomiska situation var mycket begränsad vid sidan av effekten av väljarnas bedömningar av partiernas ekonomiska politik. Förändringar i väljarnas personliga ekonomi hade störst betydelse för blockvalet bland

Tabell 5.17. Andel röstande på vpk eller s 1982 bland väljare med förbättrad eller försämrad ekonomisk situation och med olika bedömningar av orsakerna till Sveriges ekonomiska kris (procent)

orsak till Sveriges ekonomiska probl	s reg politik före 1976 ej borg reg politik efter 1976	väljarnas ekonomiska situation hade:			effekt på blockvalet av förändringar i väljarnas ekonomiska situation
		förbättrats	ungefär densamma	försämrats	
	både s och borg reg politik resp varken s el borg reg politik	4	5	10	+6
	borg reg politik efter 1976 ej s reg politik före 1976	42	47	60	+18
		98	60	97	-1
<i>effekt på blockvalet av väljarnas skuldbedömningar</i>		+94	+55	+87	

Kommentar: Procentbasen i tabellen är röstande på något av riksdagspartierna.

de väljare som inte hade en partipolariserad uppfattning om hur skulden för ekonomiska krisen skall fördelas mellan socialdemokraterna och de borgerliga partierna. Bland väljare som ansåg att både s-politiken före 1976 och den borgerliga regeringspolitiken efter 1976 var medskyldiga till krisen, eller som ansåg att varken s-politiken eller den borgerliga politiken hade någon skuld i sammanhanget, fanns det en viss tendens att stödja vpk eller s, om man upplevde att man fått det ekonomiskt sämre under den borgerliga regeringsperioden och att stödja c, fp eller m om man ansåg sig ha fått det ekonomiskt bättre.

Resultaten blir desamma om vi genomför en motsvarande effektanalys som i tabell 5.17 för väljarnas benägenhet att byta block (se tabellerna 5.18 och 5.19). Väljarnas skuldbedömningar hade ett klart samband med tendensen att byta partiblock 1982 oavsett hur deras personliga ekonomi utvecklats under senare år. Förändringar i väljarnas egen ekonomiska situation hade däremot endast ett svagt självständigt samband med benägenheten att byta block. Den självständiga effekt på bytarbenägenheten som fanns av förändringar i väljarnas egen ekonomi återfanns i första hand bland väljare som inte hade någon klart partipolariserad åsikt i frågan om den ekonomiska krisens orsaker.

Den förhållandevis svaga direkteffekten av förändringar i väljarnas egen ekonomiska situation på valet av block eller på benägenheten att byta parti behöver naturligtvis inte tolkas som att ändringen i väljarnas

Tabell 5.18. Andel vpk- och s-väljare från 1979 som bytte till c, fp eller m 1982 efter förändringar i egen ekonomisk situation och bedömning av orsakerna till Sveriges ekonomiska problem (procent)

		väljarnas ekonomiska situation hade:			<i>effekt på bytarbenägenheten av förändring i väljarnas ekonomiska situation</i>
		ungefär	förbättrats	densamma försämrats	
orsak till Sveriges ekonomiska probl	s reg politik före 1976 ej borg reg politik efter 1976	—	27	12	—
	både s o borg reg politik varken s el borg reg politik	11	5	3	—8
	borg reg politik efter 1976 ej s reg politik före 1976	1	1	0	—1
<i>effekt på bytarbenägenheten av väljarnas skuldbedömningar</i>		—	—26	—12	

Tabell 5.19. Andel c-, fp, m-väljare från 1979 som bytte till vpk eller s 1982 efter förändring i egen ekonomisk situation och bedömning av orsakerna till Sveriges ekonomiska problem (procent)

		väljarnas ekonomiska situation hade:			<i>effekt på bytarbenägenheten av förändring i väljarnas ekonomiska situation</i>
		ungefär	förbättrats	densamma försämrats	
orsak till Sveriges ekonomiska probl	s reg politik före 1976 ej borg reg politik efter 1976	2	1	2	± 0
	både s o borg reg politik varken s el borg reg politik	8	11	14	+6
	borg reg politik efter 1976 ej s reg politik före 1976	—	43	43	—
<i>effekt på bytarbenägenheten av väljarnas skuldbedömningar</i>		—	+42	+41	

Kommentar: De två celler i tabellerna 5.18 och 5.19 som är utmärkta med ett streck (—) innehåller färre än 10 intervju personer.

personliga ekonomi också totalt sett hade små effekter på blockröstningen. Röstningseffekterna av olika förändringar i väljarnas ekonomiska situation kan ju till stor del tänkas vara indirekta och kanaliseras via väljarnas bedömningar av partiernas ekonomiska politik. En analys av sambandet mellan förändringar i väljarnas egen ekonomiska situation och hur de bedömde de olika regeringarnas skuld till den ekonomiska krisen visar att en viss sådan indirekt effekt kan ha funnits. Men den kan inte ha varit särskilt stark. Korrelationen mellan variabeln för förändringar i väljarnas ekonomiska situation och variabeln för hur väljarna bedömde de olika regeringarnas skuld när det gäller den ekonomiska krisen var endast .15. Väljare som ansåg sig ha fått det ekonomiskt sämre hade en svag tendens att uppfatta de borgerliga regeringarnas politik, men inte s-politiken, som skyldig till krisen. Väljare som uppgav att deras ekonomi förbättrats hade på ett motsvarande sätt en svag tendens att ge s-politiken före 1976, men inte den borgerliga regeringspolitiken efter 1976, skulden för krisen.

Resultatet blir detsamma om vi istället för väljarnas egen ekonomiska situation studerar väljarnas problem på arbetsmarknaden. Korrelationen mellan variablerna för väljarnas arbetsmarknadsproblem (personliga eller inom familjen) och bedömningen av de olika regeringarnas skuld till krisen var endast .09 respektive .10 vid valet 1982. Det fanns en viss tendens att väljare som råkat ut för problem på arbetsmarknaden uppfattade de borgerliga regeringarnas politik snarare än s-politiken som skyldig till den ekonomiska krisen. Men tendensen var som framgår av de låga korrelationskoefficienterna inte speciellt stark.

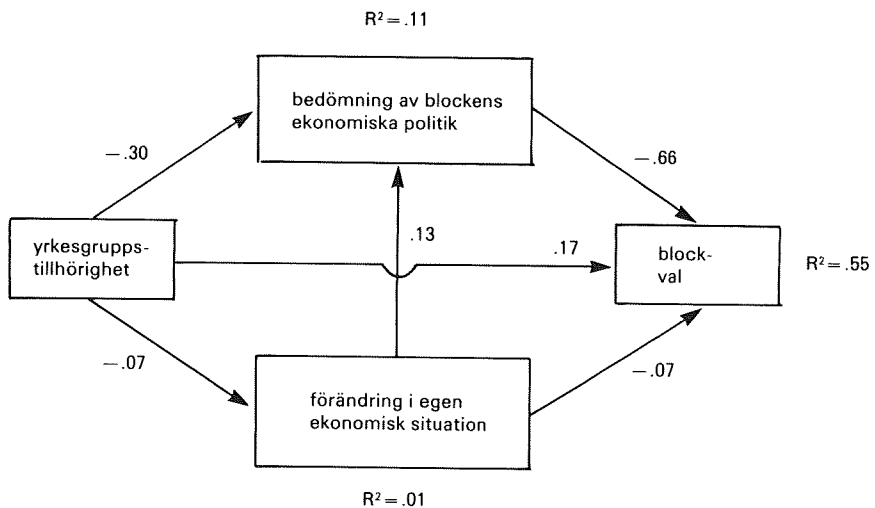
En av orsakerna till att kortsiktiga förändringar i väljarnas egen ekonomiska situation hade en förhållandevis liten betydelse för röstningen 1982 var alltså frånvaron av ett starkt samband mellan förändringarna i väljarnas personliga ekonomi och hur de bedömde partiernas ekonomiska politik. Väljare som fått det sämre gav inte ensidigt den sittande regeringen skulden för den dåliga samhällsekonomin. Väljare som fått det bättre gav inte heller bara ros åt regeringens ekonomiska politik och ris åt oppositionen. Väljarnas bedömningar av de olika regeringarnas ekonomiska politik och ansvar för krisen var i stor utsträckning frikopplade från väljarnas personliga erfarenheter av upp- och nedgångar i den egna ekonomin.

Analysen i figur 5.1 ger en bra sammanfattning av de resultat vi kommit fram till. Figuren visar en enkel pathmodell med blockval som beroende variabel och yrkesgruppsstillhörighet, förändring i egen ekonomisk situation och bedömning av blockens ekonomiska politik som oberoende variabler. Modellen är en renodlad "åsiktsröstningsmodell". Vi antar att väljarnas ekonomiskt-politiska bedömningar och åsikter strukturerade partivalet. Att bedömningarna och åsikterna i ett tidigare skede kan ha

strukturerats av väljarnas partisympatier bortser vi i detta sammanhang ifrån.

Pathanalysen ger samma resultat som de tidigare redovisade effektanalyserna. Väljarnas bedömningar av de olika regeringarnas ansvar för den ekonomiska krisen hade ett starkt samband med valet av politiskt block 1982 (effektmaßt .66). Förändringar i väljarnas egen ekonomiska situation hade en svagare direkteffekt på blockvalet (.07). Även den indirekta effekten av förändringar i väljarnas egen ekonomi kanaliserad via väljarnas bedömningar av blockens ekonomiska politik var förhållandevis begränsad (.13 gånger .66 = .09). Yrkesgruppsfaktorn hade i modellen både en förhållandevis stark direkteffekt på blockvalet och en förhållandevis stark indirekt effekt. Väljarnas yrkesgruppstillhörighet hade dels en själv-

Figur 5.1. Blockval 1982 som en funktion av väljarnas yrkesgruppstillhörighet, förändringar i egen ekonomisk situation och bedömningar av blockens ekonomiska politik (standardiserade regressionskoefficienter)

Kommentar: Resultaten av tre olika regressionsanalyser redovisas i figur 5.1. En med *förändring i egen ekonomisk situation* (1: förbättrats, 2: ungefär densamma, 3: försämrats) som beroende variabel och *yrkesgruppstillhörighet* (1: arbetarklass, 2: medelklass) som oberoende variabel (regr. koeff. -11); en med *bedömning av blockens ekonomiska politik* (1: s-politik före 1976, ej borgerlig politik efter 1976, skuld till ekon. krisen, 2: både s-politik och borgerlig politik skuld till krisen/varken s-politik eller borgerlig politik skuld till krisen, 3: borgerlig politik efter 1976, ej s-politik före 1976, skuld till krisen) som beroende variabel och yrkesgruppstillhörigheten (regr. koeff. -48) och *förändring i egen ekonomisk situation* (regr. koeff. .13) som oberoende variabler och slutligen en med *blockval 1982* (1: vpk eller s, 2: c, fp, m) som beroende variabel och yrkesgruppstillhörighet (regr. koeff. .18), *förändring i egen ekonomisk situation* (regr. koeff. -.04) och *bedömning av blockens ekonomiska politik* (regr. koeff. -.41) som oberoende variabler. Samtliga koefficienter är signifikanta på minst $p = .01$ -nivå.

ständig effekt på blockvalet oberoende av de olika ekonomiska bedömningsfaktorerna (.17), dels en indirekt effekt som framförallt gick via väljarnas bedömningar av partiernas ekonomiska politik (.30 gånger .66 = .20).

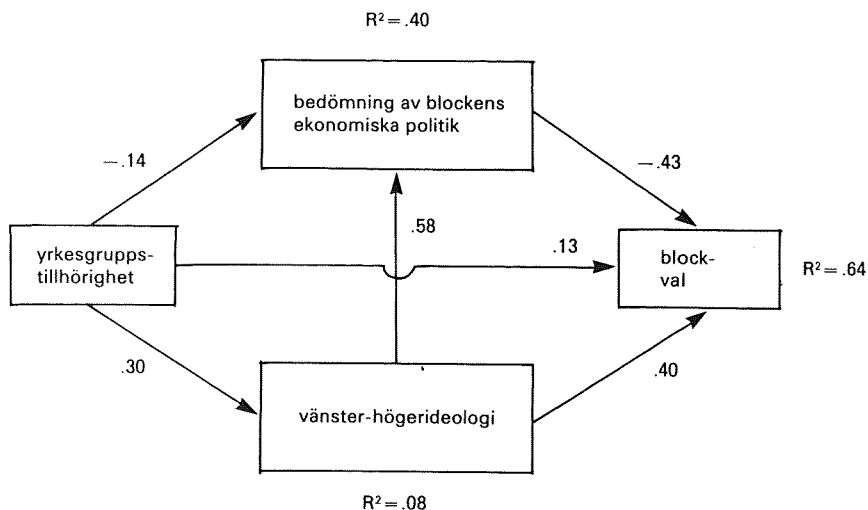
Modellen i figur 5.1 inrymmer dock ett allvarligt teoretiskt problem. Den är helt klart felspecificerad. Precis som så många av de olika ekonomisk-politiska modeller som lanserats inom den tidsserieorienterade litteraturen saknar den centrala politiska förklaringsfaktorer. Väljarnas yrkesgruppstillhörighet är visserligen medtagen, och den är en väsentlig faktor vid analyser av svenskt väljarbeteende, men den är inte en ideologiskt-politisk förklaringsfaktor utan en sociologisk strukturfaktor. Den kan inte ensam representera de centrala ideologiska och politiska uppfattningar som brukar sammanfattas under benämningen vänster-högerideologi, och som spelar en så viktig roll för valet av parti bland svenska väljare.

En ekonomisk-politisk modell för svenskt väljarbeteende kan inte bara omfatta olika ekonomiska variabler som förklaringsfaktorer. Den måste också omfatta grundläggande sociologiska och politiska faktorer som vi vet är väsentliga för att förstå varför svenska väljare röstar som de gör. Konkret uttryckt måste en ekonomisk-politisk modell för svenskt väljarbeteende — vid sidan av de ekonomiska faktorerna — också omfatta åtminstone väljarnas yrkesgruppstillhörighet och ideologiska vänster-högeråsikter.

En modell av detta slag redovisas i figur 5.2. Den beroende variabeln är valet av politiskt block. De oberoende variabelerna är väljarnas yrkesgruppstillhörighet, bedömningar av partiblockens ansvar för den ekonomiska krisen och ideologiska vänster-högeråsikter. Variabeln för förändringarna i väljarnas egen ekonomiska situation har inte tagits med i analysen; dels därför att den inte hade någon större betydelse för blockvalet men också för att inte i onödan krångla till modellen.

Väljarnas vänster-högeråsikter har mätts med hjälp av en serie intervjufrågor om vilka olika slags framtida samhällen de ville satsa på (se kapitel 6). I modellen är väljarnas ideologiska vänster-högeruppfattningar en orsaksfaktor som inte bara påverkar valet av politiskt block utan också medverkar till att strukturera väljarnas bedömningar av partiernas ekonomiska politik.

Den ekonomisk-politiska modellen är förhållandevis framgångsrik i den meningen att en relativt stor andel (64 procent) av variansen i väljarnas blockval förklaras av de tre orsaksfaktorerna. Den ekonomiska faktorn — väljarnas bedömningar av blockens ekonomiska politik och ansvarighet för den ekonomiska krisen — hade en stark självständig effekt på blockvalet (effektmaß .43) vid sidan av väljarnas ideologiska vänster-högeråsikter.

Figur 5.2. En ekonomiskt-politisk modell för väljarnas val av politiskt block i Sverige (standardiserade regressionskoefficienter)

Kommentar: Väljarnas vänster-högerideologi har mätts med hjälp av en serie frågor om vilka slags samhällen de vill satsa på i framtiden (se kapitel 6). Vänster-högervariabeln har kodats 1: vänster, 2: centrum, 3: höger och givits följande fördelning: 30 procent vänster, 40 procent centrum och 30 procent höger. Övriga variabler i figur 5.2 har kodats på det sätt som redovisas under figur 5.1. Regressionskoefficienterna i de tre regressionsanalyserna är .47 när yrkesgruppstillhörighet är oberoende variabel och vänster-högerideologi beroende variabel, $-.22$ resp $-.58$ när yrkesgruppstillhörighet och vänster-högerideologi är oberoende variabler och bedömning av blockens ekonomiska politik beroende variabel och $.13$, $.25$ resp $-.27$ när yrkesgruppstillhörighet, vänster-högerideologi och bedömning av blockens ekonomiska problem är de oberoende variablerna och valet av block den beroende variabeln. Samtliga koefficienter är signifikanta på minst $p = .01$ -nivå.

Den politiska vänster-högerfaktorn hade också ett starkt självständigt samband med blockvalet (effektmaß $.40$). Men den hade också en stark indirekt påverkan på blockvalet via inverkan på bedömningarna av partiernas ekonomiska politik. Väljarnas bedömningar av de olika regeringarnas ansvar för den ekonomiska krisen strukturerades i mycket hög grad av den ideologiska vänster-högerfaktorn (effektmaß $.58$). Vänsterorienterade väljare tenderade att skylla krisen mer på de borgerliga partiernas regeringspolitik än på socialdemokraternas medan högerorienterade väljare gjorde tvärtom. De tenderade att ge s-politiken mer skuld för den ekonomiska krisen än den borgerliga politiken.

Väljarnas yrkesgruppstillhörighet hade både en klar direkteffekt på blockvalet (effektmaß $.13$) och indirekta effekter via framförallt de ideologiska vänster-högeråsikterna.

Huvudresultatet av analyserna i detta kapitel är att ekonomiska faktorer spelade en betydelsefull roll för hur svenska väljare röstade 1982. Resultatet kan förefalla självklart men bör vara trösterikt för ekonomer som Johan Lybeck, som tvivlat på att väljarnas beteende i någon större utsträckning påverkas av hur ekonomin ser ut.

Men det mest intressanta med våra resultat är naturligtvis inte att vi fann ett samspel mellan ekonomiska och politiska faktorer på väljarnivå. Det mest intressanta är vad det var för faktorer som låg bakom samspelet. Analyserna visade mycket tydligt att samspelet 1982 i första hand berodde på att ekonomin var en central stridsfråga i valet och att väljarnas bedömningar av de olika partiernas ekonomiska politik påverkade röstningen. Samspelet mellan ekonomin och partivalet berodde i mycket liten utsträckning på att väljarna tog hänsyn till hur den egna ekonomin förändrats och bestraffade regeringen om de fått det sämre och belönade den om de fått det bättre.

Våra resultat visar alltså att ekonomi och politik självfallet hör ihop även på väljarnivå. Men den centrala sammanbindande länken när det gäller hur ekonomiska förändringar påverkar väljarbeteendet är inte i första hand den kortsiktiga ekonomiska egennyttnan utan väljarnas ekonomiskt-politiska bedömningar av samhällsekonomin och av de olika partiernas ekonomiska politik.

Vi bör undvika att slänga ut barnet med badvattnet. Ekonomiska faktorer är i högsta grad relevanta vid studiet av väljarbeteende. Det bör inte slängas bort. Inte ens teorin om *homo economicus* bör avfärdas helt och hållet även om den ibland kan leda mer fel än rätt när det gäller analyser av väljare och val. Förändringar i väljarnas personliga ekonomi var inte en helt betydelslös faktor bakom partivalet 1982. Det fanns väljare som tittade i plånboken innan de röstade och stödde något borgerligt parti om de fått det bättre och socialdemokraterna om de fått det sämre. Den stora majoriteten av väljarna gjorde dock inte så. De följde i stället sina ekonomiskt-politiska bedömningar när de röstade. Och de gjorde det oavsett om den egna plånboken blivit magrare eller mer välfylld under senare år.

6 Åsiktsröstning

Åsiktsbildningen i politiska sakfrågor och sambandet mellan åsikter och partitillhörighet är ett av de viktigaste studieområdena inom väljarforskningen. Orsaken härtill är inte bara att väljarnas åsikter i olika konfliktfrågor alltid utgör intressanta, och på senare tid också alltmer statistiskt fullgoda förklaringar till röstningen, utan också att studier av opinionsbildningen och kopplingen mellan åsikter och partival berör centrala frågor inom demokratisk teoribildning. En majoritet av väljarna måste ha åsikter i de centrala politiska stridsfrågorna och dessutom följa sina åsikter när de röstar annars kan inte valinstitutionen och partierna förmedla folkviljan till riksdagen. I en demokrati måste åsiktsförekomsten vara hög och sambandet mellan åsikter och partival starkt.

Analyserna i detta kapitel gäller åsiktsbildningen i politiska stridsfrågor och kopplingen mellan åsikter och partitillhörighet bland svenska väljare vid 1982 års val. Resultaten kommer inte bara att vara användbara för att förklara väljarnas röstning och för att tolka valutgången. De kommer också att kunna utnyttjas för att kunna bedöma och diskutera hur svensk demokrati fungerar på väljarnivå.

Sex olika huvudfrågeställningar kommer att studeras. Den första gäller *opinionsläget vid valet 1982*. Vi skall undersöka åsiktsförekomsten bland väljarna, men också vilka åsikter väljarna hade och hur de förändrats sedan 1976 och 1979. Analysmaterialet består av svaren på ett tjugotal intervjufrågor om väljarnas åsikter i olika sakfrågor som ställdes i 1982 års valundersökning. Ett mindre antal av dem fanns också med i 1976 och/eller 1979 års valundersökningar, vilket gör det möjligt att studera åsiktsförändringar över tid.

Frågeställning nummer två gäller *opinionsläget i olika socioekonomiska grupper*. Frågan är i vilken utsträckning väljare med skilda sociala och ekonomiska villkor har olika åsikter i politiska konfliktfrågor. I vad mån tenderar exempelvis män och kvinnor, unga och gamla, arbetare och företagare att ha olika åsikter i de frågor som debatteras i politiken? Analysen begränsas till sambanden mellan väljarnas åsikter och tre olika socioekonomiska bakgrundsvariabler: kön, ålder och yrke. Resultaten kommer att ge oss en uppfattning om hur sann Paul Lazarsfelds klassiska tes att "en person tänker politiskt som han är socialt" är bland svenska väljare.

Frågeställning nummer tre gäller *sambandet mellan väljarnas åsikter och partitillhörigheten*. En mängd olika problem som har att göra med kopplingen mellan åsikter och partival kommer att studeras. Frågan om i vilka sakfrågor som de olika partiernas väljare hade mest olika åsikter kommer naturligtvis att analyseras. Svaret på den frågan säger en hel del om vilka sakfrågor som kan ha spelat en roll för väljarnas partival 1982, och vilka sakfrågor som knappast kan ha haft någon betydelse. Analyserna av sambanden mellan väljarnas åsikter och partival kommer emellertid inte bara att omfatta valet 1982. Vi kommer också att studera graden av koppling mellan åsikter och partival vid tidigare val under 1960- och 1970-talen. Analyserna kommer heller inte att begränsas till enbart sakfrågeåsikter. När det gäller valet 1982 kommer vi också att analysera sambanden mellan partivalet och väljarnas ideologiskt orienterade uppfattningar om vilken typ av samhälle de vill ha i framtiden.

Om man vill studera i vilken utsträckning olika sakfrågor påverkar väljarnas partival räcker det emellertid inte med att enbart analysera sambandet mellan väljarnas åsikter och röstningen. Man måste också undersöka hur väljarna uppfattade och bedömde partiernas politik i de olika frågorna. En väljare kan inte påverkas partipolitiskt av en fråga om han eller hon inte har någon uppfattning om vad partierna står för i den aktuella frågan. Människor kan inte åsiktsrösta (välja parti efter åsikt) eller anamma de egna partiernas åsikter (välja åsikt efter parti) om de inte har några kunskaper eller egna bedömningar av partiernas ståndpunkter. Frågeställning nummer fyra gäller *väljarnas uppfattningar om vad partierna stod för* och hur de *värderade partiernas politik i olika frågor*. En intressant fråga är hur väljarnas åsikter i olika stridsfrågor är relaterade till bedömningarna av partiernas politik och till partitillhörigheten. Tenderar åsikter och bedömningar att hänga ihop på ett "logiskt" sätt eller har väljarnas partisympatier en tendens att färga av sig på bedömningarna och mildra effekten av partikritiska åsikter? Frågan är hur exempelvis socialdemokratiska löntagarfondsmotståndare bedömde socialdemokraternas politik i fondfrågan. Om de inte var negativa utan snarare neutrala eller kanske rent av positiva till socialdemokraternas fondpolitik är det inte förvånande att så få väljare bytte från socialdemokraterna 1982. Partiavvikande åsikter måste leda till negativa bedömningar av ett partis politik annars är sannolikheten för partibyte liten. Analyserna av väljarnas bedömningar av partiernas politik och av kopplingarna mellan åsikter, bedömningar och partival begränsas till ett fåtal sakfrågor med betoning på löntagarfondsfrågan.

Frågeställning nummer fem gäller en speciell form av partival — partibyttena. Den centrala frågan är vilka *sakfrågeåsikter och bedömningar* som var starkast kopplade till olika typer av *partibytten*. Vilken roll spelade exempelvis inställningen till skatteöverenskommelsen för partibytarna

från centerpartiet och folkpartiet till moderaterna? Vilken betydelse hade löntagarfondsfrågan för partibytena till och från det socialdemokratiska partiet? Analyserna kommer i stor utsträckning att bygga på paneldata — halva urvalet i 1979 års valundersökning återintervjuades vid valet 1982 — vilket gör det möjligt att studera hur stabilitet och rörlighet i åsikter och bedömningar hänger samman med stabilitet och rörlighet när det gäller partivalet. En speciell analysmodell kommer att användas för att över tid studera sambanden mellan väljarnas löntagarfondåsikter och partitillhörigheten. Frågan är inte bara i vilken utsträckning väljarna bytte parti på grund av löntagarfonderna, utan också i vilken utsträckning väljarna bytte fondåsikter på grund av sina partisympatier. Båda bytesprocesserna leder till att sambandet mellan åsikter och partitillhörighet förstärks. Den intressanta frågan är vilken av processerna som var vanligast bland väljarna. Handlade fler väljare enligt en *åsiktsröstningsmodell* (valde parti efter fondåsikt) än enligt en *partiåsiktsmodell* (valde fondåsikt efter parti)? Frågeställningen kommer att analyseras med hjälp av paneldata omfattande perioderna 1976—1979 och 1979—1982.

Den sjätte och sista frågeställningen gäller både partivalet som sådant och partibytena. Men frågan är inte vilka åsikter som vi som forskare kan säga spelade en roll för partivalet eller partibytena utan vad väljarna själva sade om vilka frågor som påverkade deras röstning. Frågan är hur *väljarna själva motiverade sitt partival åsiktsmässigt* och hur dessa "subjektiva" *förklaringar* stämmer överens med våra "objektiva" förklaringar. Analyserna bygger på material från två olika öppna intervjufrågor. Den ena ställdes till alla som röstade och gällde vilken eller vilka frågor som intervjupersonerna ansåg varit viktig för dem vid valet av parti. Den andra frågan fanns endast med i eftervalsstudien 1982 och ställdes enbart till väljare som bytt parti. Frågan gällde vad det var som gjort att man bytt parti.

Opinionsläget vid valet 1982

Vad svenska folket ansåg i ett antal sakfrågor som i varierande grad diskuterades inför valet 1982 redovisas i tabell 6.1. Resultaten bygger på en serie intervjufrågor där undersökningsspersonerna presenterades för olika politiska förslag, och ombads att ange om de tyckte förslagen var bra eller dåliga eller om det inte spelade någon större roll om de genomfördes. Förslagen redovisas i popularitetsordning i tabell 6.1. — först kommer de förslag som flest väljare tyckte var bra och sist de förslag som var mest impopulära.

Åsiktsförekomsten bland väljarna varierade relativt mycket mellan de olika frågorna, speciellt om vi betraktar "spelar ingen roll-svaren" som ett

uttryck för att intervjupersonerna inte hade några bestämda åsikter i de aktuella frågorna. Någon fråga där en majoritet av väljarna var utan åsikt fanns dock inte. Den sakfråga som uppvisade högst andel väljare utan åsikt var frågan om att förbjuda alla former av pornografi (35 procent utan åsikt). Det var inte en fråga som spelade någon större roll inför 1982 års val. Övriga sakfrågor som utmärktes av en relativt hög andel intervjupersoner utan åsikt tenderade också att vara frågor som var föga omdebatterade i 1982 års valrörelse. Det gäller t ex frågan om det ekonomiska stödet till invandrarna (28 procent utan åsikt), frågan om priset på vin och sprit (25 procent utan åsikt), frågan om reklam i TV (22 procent utan åsikt) och frågan om u-hjälpens storlek (22 procent utan åsikt). Åsiktsförekomsten bland väljarna tenderade att vara högre i de frågor som partierna och massmedierna koncentrerade sig på under valrörelsen. Andelen väljare utan bestämda åsikter var endast 12 procent i frågan om karensdagarna i sjukförsäkringen, 13 procent i den miljöpolitiska frågan om kemiska bekämpningsmedel i jordbruket och 17 procent i frågan om löntagarfonder. Inriktningen på valdebatten är uppenbarligen en faktor som påverkar

Tabell 6.1. Opinionsläget bland väljarna vid valet 1982 (procent)

intervjufråga: "Jag skall nu läsa upp en lista på saker som en del människor tycker borde genomföras i Sverige. För vart och ett av dessa förslag kan Ni säga om det är bra förslag — mycket viktigt att det genomförs, bra förslag — ganska viktigt att det genomförs, spelar ingen större roll, dåligt förslag — ganska viktigt att det inte genomförs, dåligt förslag — mycket viktigt att det inte genomförs."

sakfråga/förslag	bra förslag	spelar ingen större roll	dåligt förslag	vet inte	summa procent	skillnad mellan andelen bra och andelen dålig
● Förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket	67	7	20	6	100	+47
● Tillåta reklam i svensk TV	56	17	22	5	100	+34
● Bygga fler barndaghem	49	13	30	8	100	+19
● Förbjuda alla former av pornografi	40	30	25	5	100	+15
● Begränsa ränteavdragen för villaägare	46	9	36	9	100	+10
● Minska de sociala bidragen	45	8	40	7	100	+5
● Minska det statliga inflytandet över det privata näringslivet	37	14	38	11	100	-1
● Minska försvarsutgifterna	40	12	42	6	100	-2
● Minska den offentliga sektorn	38	8	45	9	100	-7
● Öka det ekonomiska stödet till invandrarna så att de kan bevara sin egen kultur	28	20	44	8	100	-16
● Höja vin- och spritpriserna kraftigt för att begränsa alkoholmissbruket och alkoholskadorna i samhället	29	22	46	3	100	-17
● Införa karensdagar i sjukförsäkringen	32	8	56	4	100	-24
● Minska u-hjälpen	27	16	51	6	100	-24
● Begränsa rätten till fri abort	24	9	59	8	100	-25
● Föra över en del av företagens vinster till löntagarfonder som styrs av de fackliga organisationerna	22	5	61	12	100	-39
● Socialisera de stora företagen	13	8	69	10	100	-56

åsiktsförekomsten på väljarnivå även om den inte är den enda förklaringsfaktorn.

Det förslag som var populärast bland dem vi frågade om var förslaget om att förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket. Hela 67 procent av väljarna tyckte det var ett bra förslag mot endast 20 procent som tyckte det var ett dåligt förslag. Andra förslag som också möttes med klart mer positiva än negativa reaktioner var förslaget att tillåta reklam i svensk TV (56 procent bra förslag mot 22 procent dåligt förslag), förslaget att bygga fler barndaghem (49 procent bra förslag mot 30 procent dåligt förslag) och förslaget att förbjuda alla former av pornografi (40 procent bra förslag mot 25 procent dåligt förslag).

De förslag som var mest impopulära var förslaget att socialisera de stora företagen (69 procent emot och 13 procent för) och förslaget att införa löntagarfonder (61 procent emot och 22 procent för). Andra förslag som också fick ett negativt bemötande av en majoritet av väljarna var förslagen att begränsa rätten till fri abort, minska u-hjälpen och införa karensdagar i sjukförsäkringen. Mellan 51 till 59 procent av väljarna var emot dessa förslag medan endast mellan 24 till 32 procent var positiva till dem.

Den starka övervikten för löntagarfondsmotståndarna över löntagarfondsanhängarna (61 procent mot 22 procent) som enligt våra mätningar tycks ha funnits i väljaropinionen 1982 är det politiskt mest intressanta resultatet i tabell 6.1; både med tanke på vad som hänt i fondfrågan efter valet och för hur valutgången 1982 skall tolkas och förklaras. Man skulle kunna misstänka att resultatet ger en starkt överdriven bild av fondmotståndarnas styrka i opinionen. Den intervjufråga som resultatet bygger på användes för första gången i 1976 års valundersökning och var kanske inte helt riktigt formulerad ("föra över en del av företagets vinster till löntagarfonder som styrs av de fackliga organisationerna") med tanke på hur fonddebatten gick 1982. Resultaten i tabell 6.2. — som bygger på två andra intervjufrågor om fonderna — visar dock att en sådan misstanke är felaktig. Fondmotståndarna hade stöd av en majoritet bland väljarna 1982.

Mellan 55 till 63 procent av väljarna var enligt våra mätningar negativa till kollektiva löntagarfonder vid valet 1982. Andelen väljare som var för att införa någon form av kollektiva löntagarfonder var endast mellan 20 till 23 procent. Bland fondanhängarna fick socialdemokraternas fondförslag ett klart starkare stöd än vänsterpartiet kommunisternas förslag om s k samhällsfonder. Bland fondmotståndarna var den totalt avvisande linjen dominerande men inte helt och hållet. Cirka en fjärdedel av fondmotståndarna kunde tänka sig löntagarfonder men i så fall med s k individuella andelar som skulle kunna lösas in efter en viss tid.

En annan sakfråga som vid sidan av fondfrågan också spelade en stor

Tabell 6.2. Två intervjufrågor om inställningen till löntagarfonder vid valet 1982 (procent)

Intervjufråga: "Det finns olika uppfattningar om vi skall införa kollektiva löntagarfonder i Sverige. Vilken är Er inställning? Är Ni i huvudsak för eller emot att kollektiva löntagarfonder införs i Sverige eller har Ni ingen bestämd åsikt i frågan?"

<i>löntagarfondåsikt</i>	<i>andel intervju personer</i>
i huvudsak för att kollektiva löntagarfonder införs i Sverige	20
i huvudsak mot att kollektiva löntagarfonder införs i Sverige	55
ingen bestämd åsikt/vet inte, vill ej svara	25
summa procent	100
antal intervjuade	2 827

intervjufråga: "Olika förslag har diskuterats om vilken typ av löntagarfonder vi skall ha i Sverige. På det här kortet har vi sammanställt några av de förslag som framförts. Vilket av förslagen stämmer bäst överens med Er uppfattning?"

<i>löntagarfondåsikt/förslag</i>	<i>andel intervju personer</i>
<i>samhällsfonder</i> som skall ge löntagarna ökat inflytande och bli användas för att skapa nya samhällseliga industrier	7
<i>kollektiva löntagarfonder</i> som dels skall ge löntagarna ökat inflytande genom köp av aktier i olika företag och dels ge upphov till mer investeringar i svensk industri	16
<i>löntagarfonder med individuella andelar</i> som skall ge löntagarna ökat inflytande och näringslivet mer investeringskapital. De anställda skall efter en viss tid kunna lösa in sina andelar om de vill	16
vi skall <i>inte ha någon form av löntagarfonder</i> i Sverige	47
<i>vet inte/vill ej svara</i>	14
summa procent	100
antal intervjuade	2 687

roll i 1982 års valrörelse var "den underbara nattens" skatteöverenskommelse mellan socialdemokraterna, centern och folkpartiet.

En mycket stor del av väljarkåren hade, enligt våra mätningar, ingen bestämd åsikt om skatteöverenskommelsen (39 procent). Bland dem som hade någon uppfattning var dock de flesta positiva. Det var endast cirka en femtedel av väljarna som var negativa till skatteöverenskommelsen.

En sakfråga som inte spelade någon stor roll i 1982 års valrörelse men som var mycket central i både 1976 och 1979 års valkampanjer var

Tabell 6.3. Väljarnas inställning till skatteöverenskommelsen (procent)

intervjufråga: "Riksdagen beslöt i våras — i enlighet med den så kallade skatteöverenskommelsen — att genomföra ett antal förändringar i vårt skattesystem. De viktigaste förändringarna är att marginalsatserna skall sänkas, att arbetsgivaravgiften skall höjas och att ränteavdragen för vissa villaägare kommer att begränsas. Vad har Ni för uppfattning om de här förändringarna? Är Ni i huvudsak positiv eller i huvudsak negativ till skatteöverenskommelsen eller har Ni ingen bestämd åsikt i frågan?"

<i>åsikt om skatteöverenskommelsen</i>	<i>andel intervjupersoner</i>
positiv till skatteöverenskommelsen	39
negativ till skatteöverenskommelsen	22
ingen bestämd åsikt/vet ej	39
summa procent	100
antal intervjuade	2 721

kärnkraftsfrågan. Opinionsutvecklingen i kärnkraftsfrågan från valet 1976 och 1979, över folkomröstningen 1980 till valet 1982 analyseras i detalj i Sören Holmbergs och Kent Asps bok *Kampen om kärnkraften*. Resultaten i figur 6.1. är hämtade från den boken. De bygger på en intervjufråga där intervjupersonerna själva fick klassificera sig som i huvudsak för eller i huvudsak mot att använda kärnkraften som energikälla.

Man kan naturligtvis undra om svaren på en sådan fråga kan tolkas på samma sätt efter folkomröstningen som före. Det kan hävdas att utgången av folkomröstningen på ett avgörande sätt förändrade läget i kärnkraftsfrågan. Frågan är om människors uppfattning av vad som menas med *för* respektive *mot* kärnkraften blev annorlunda efter folkomröstningen och beslutet om den långsiktiga utvecklingen än vad de var före.

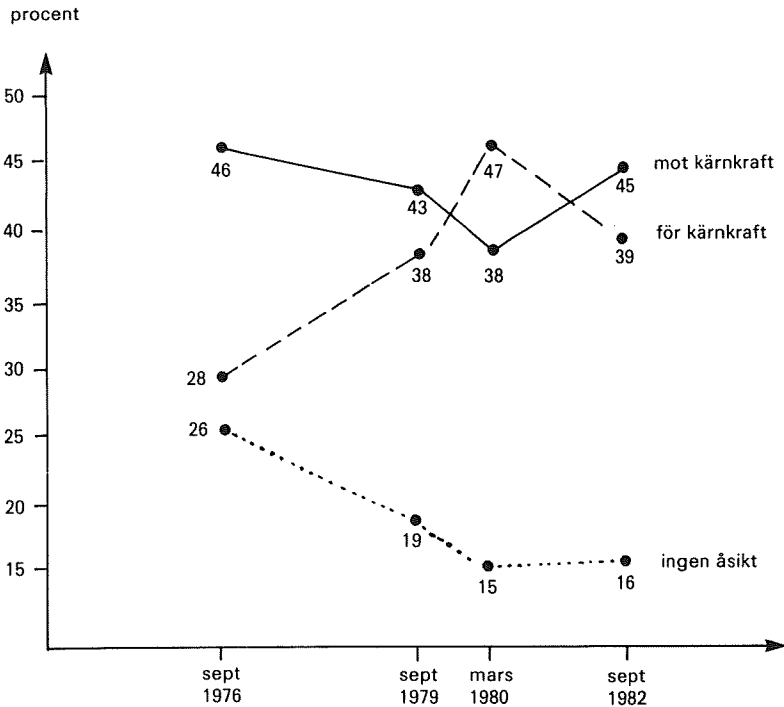
Ett resultat som tyder på att människors uppfattning om vad som menas med att vara för respektive mot kärnkraften inte förändrades på något drastiskt sätt av folkomröstningen är att panelstabiliteten i väljarnas svar på intervjufrågan om de var för eller mot att använda kärnkraften som energikälla var mycket hög mellan valet 1979 och 1982. Hela 86 procent av de intervjuade som var för eller mot kärnkraften 1979 hade samma åsikt 1982. Panelkorrelationen är mycket hög — 0,72. Om väljarnas subjektiva definition av vad som menas med att vara för respektive mot kärnkraften ändrats på ett mer påtagligt sätt efter folkomröstningen skulle åsiktsstabiliteten knappast ha varit så hög som i vårt fall. En mer rimlig tolkning av den höga åsiktsstabiliteten är att människornas definitioner av vad begreppen för respektive mot kärnkraften betyder inte påverkades av folkomröstningen. Och i så fall är vår intervjufråga an-

vändbar för att studera opinionsutvecklingen i kärnkraftsfrågan även efter folkomröstningen.

Opinionsläget i kärnkraftsfrågan förändrades markant mellan folkomröstningen 1980 och valet 1982. Kärnkraftsmotståndarna gick fram starkt från 38 procent i mars 1980 till 45 procent i september 1982. Framgången skedde på bekostnad av kärnkraftsanhängarna som minskade från 47 procent till 39 procent. Andelen väljare som inte hade några bestämda åsikter om kärnkraften förändrades inte mellan 1980 och 1982. Den höll sig kring 15 procent.

Opinionsförskjutningen i kärnkraftsfrågan mellan folkomröstningen 1980 och valet 1982 var så kraftig att kärnkraftsfrågans opinionsläge

**Figur 6.1. För eller mot kärnkraften som energikälla?
Opinionsutvecklingen 1976—1982 (procent)**

Kommentar: Resultaten bygger på följande intervjufråga: "Det finns olika uppfattningar om kärnkraften som energikälla. Vilken är Er inställning? Är Ni i huvudsak för eller emot att kärnkraften utnyttjas som energikälla i Sverige eller har Ni ingen bestämd åsikt i frågan?" Figuren har hämtats från Sören Holmbergs och Kent Asps bok *Kampen om kärnkraften* (Liber 1984).

återställdes i samma läge som det hade haft vid valet 1979 före folkomröstningskampanjen. Åsiktsfördelningen i kärnkraftsfrågan var nästan exakt densamma 1982 som den hade varit 1979 med cirka 43—45 procent mot kärnkraften, 38—39 procent för kärnkraften och 16—19 procent utan åsikt. Jämfört med opinionsläget 1979 och 1982 framstår kärnkraftsfrågans opinionsläge 1980 som en avvikelse eller ett trendbrott med enbart 38 procent mot kärnkraften och hela 47 procent för. Folkomröstningen 1980 föregicks av en snabb opinionsbildningsprocess under hösten och vintern 1979/1980 som innebar att kärnkraftsanhängarna gick starkt framåt på kärnkraftsmotståndarnas bekostnad. Efter folkomröstningen satte en motsatt process in som ledde till att kärnkraftsmotståndarna fram till valet 1982 återvann de opinionsandelar som de förlorat till kärnkraftsanhängarna under kampanjen inför folkomröstningen.

Vad det var för faktorer som åstadkom de snabba omkastningarna i kärnkraftsopinionen under åren 1979—1982 analyseras i detalj i *Kampen om kärnkraften*. Den fråga som intresserar oss mest i detta sammanhang är hur opinionsutvecklingen på väljarnivå såg ut i några av de sakfrågor som var centrala i 1982 års val. Analyserna i nästa avsnitt visar hur väljarnas åsikter förändrades under perioden 1976—1982 när det t ex gäller löntagarfonderna och andra frågor av utpräglad vänster-högerkaraktär.

Opinionsvindar åt höger

Valundersökningarnas datamaterial är inte idealiskt om man vill studera opinionsutvecklingen i olika sakfrågor över längre tidsperioder. Det finns mycket få åsiktsfrågor som funnits med med samma formulering i en hel serie av valundersökningar. Orsaken härtill är naturligtvis att politikens stridsfrågor skiftat mellan de olika valen. Nya sakfrågor har blivit aktuella och gamla har avpolitiserats. Valundersökningarna har i första hand innehållit intervjufrågor om de spörsmål som varit aktuella och omstridda i de olika valen. Mindre utrymme har ägnats åt tidsseriemätningar av attityder som ibland kanske var centrala men som också kunde vara mindre viktiga för väljarnas politiska beteende.

Två åsiktsfrågor har dock funnits med i valundersökningarna under en längre period. Det gäller två frågor av närmast ideologisk karaktär om samhällets kontroll av det privata näringslivet och om de sociala bidragens storlek. De fanns med i valundersökningarna mellan 1960—1979. Resultaten analyserades i *Svenska väljare* och visade att väljarnas attityder till samhällets möjligheter att kontrollera det privata näringslivet inte förändrades på något avgörande sätt under 1970-talet medan inställning till sociala bidrag blev klart mer negativ. Om man vill tala om en ideologisk högervind under slutet av 1970-talet, så ledde den inte till att väljarna blev mer laissez faire-inriktade och negativa till att staten begränsade

bankernas och industrins rörelsefrihet i samhället. Däremot ledde den till att väljarna blev mer skeptiska till sociala bidrag och reformer — förutsatt att vi definierar en negativ inställning till sociala bidrag som en högeruppfattning.

När det gäller att studera opinionsutvecklingen i olika sakfrågor under kortare tidsperioder och speciellt sedan mitten av 1970-talet är våra analysmöjligheter mycket bättre. Flera av de intervjufrågor om bra eller dåliga förslag som vi använde 1982 fanns också med i 1976 och 1979 års valundersökningar. Resultaten kan jämföras och vi kan undersöka i vilken typ av sakfrågor som opinionen förändrades under sex års borgerligt styre.

Resultaten i tabell 6.4 visar hur väljarnas åsikter i ett tiotal olika politiska frågor — barndaghem, pornografi, löntagarfonder, socialisering, ränteavdrag för villaägare, invandrapolitik, alkoholpolitik, sociala bidrag, försvarskostnader — förändrades mellan valen 1976, 1979 och 1982. De flesta av frågorna återfanns i alla tre undersökningarna. Tre av dem — frågan om ränteavdragen för villaägare, frågan om det ekonomiska stödet till invandrarna och frågan om alkoholpolitiken fanns dock endast med i 1979 och 1982 års valundersökningar. Frågan om de sociala bidragen fanns med i 1980 års folkomröstningsundersökning och i 1982 års valstudie.

Opinionsvindarna har inte blåst helt ensartat under perioden 1976—1982. När det gäller flera av de frågor som traditionellt brukar uppfattas som vänster-högerfrågor i svensk politik har väljaropinionen emellertid förskjutits klart åt höger. Det gäller exempelvis inställningen till löntagarfonderna (61 procent negativa 1982 mot 43 och 45 procent negativa vid valen 1976 och 1979), åsikterna om att socialisera större företag (69 procent negativa 1982 mot 55 och 57 procent negativa 1976 och 1979) och åsikterna om att minska försvarsutgifterna (42 procent negativa 1982 mot 32 och 33 procent negativa 1976 och 1979). Opinionsförskjutningen åt höger i dessa frågor inträffade inte mellan 1976 och 1979 utan mellan 1979 och 1982. En fråga av vänster-högertyp som dock inte uppvisade en högerförskjutning i väljaropinionen — varken mellan 1976 och 1979 eller mellan 1979 och 1982 — var frågan om att minska det statliga inflytandet över det privata näringslivet. Andelen väljare som var positiva till förslaget ökade inte under den undersökta tidsperioden. Den minskade istället från 48 procent 1976 till 45 respektive 37 procent 1979 och 1982. Tanken på en svag statsmakt som låter näringslivet sköta sig självt vann inte ökat gehör bland väljarna under den borgerliga regeringsperioden.

Andra frågor som uppvisade klara opinionsförändringar bland väljarna — men som inte i första hand bör betraktas som vänster-högerfrågor på väljarnivå eftersom de åsiktmässigt inte alls eller endast i liten utsträckning struktureras enligt ett vänster-högermonster — var frågan om

att bygga fler barndaghem, frågan om att stoppa pornografin och frågan om det ekonomiska stödet till invandrarna. Väljaropinionen blev mindre positiv till att bygga fler barndaghem (70 procent positiva 1976 mot endast 49 procent positiva 1982), mindre positiv till ett ökat ekonomiskt stöd till invandrarna så att de kan bevara sin egen kultur (36 procent positiva 1979 mot 20 procent 1982), och mindre tolerant mot pornografi jämfört med 1976 men mer tolerant jämfört med 1979.

I tre av våra undersökta frågor var åsiktsförändringarna så små att de faller inom den statistiska felmarginalen. Det gäller frågorna om ränteav-

Tabell 6.4. Opinionsförändringar bland väljarna mellan valen 1976, 1979 och 1982 (procent)

<i>sakfråga/förslag</i>	<i>valår</i>	<i>bra förslag</i>	<i>dåligt förslag</i>	<i>spelar ingen roll vet inte/vill ej svara</i>	<i>summa procent</i>	<i>skillnad mellan andelen bra och dåligt förslag</i>
bygga fler barndaghem	1976	70	14	16	100	+56
	1979	66	19	15	100	+47
	1982	49	30	21	100	+19
förbjuda alla former av pornografi	1976	32	30	38	100	+2
	1979	47	18	35	100	+29
	1982	40	25	35	100	+25
minska försvarsutgifterna	1976	47	33	20	100	+14
	1979	48	33	19	100	+15
	1982	40	42	18	100	-2
minska det statliga inflytandet över det privata näringslivet	1976	49	29	22	100	+20
	1979	45	34	21	100	+11
	1982	37	37	26	100	± 0
föra över en del av företagens vinster till löntagarfonder som styrs av de fackliga organisationerna	1976	33	43	24	100	-10
	1979	32	45	23	100	-13
	1982	22	61	17	100	-39
socialisera de stora företagen	1976	21	55	24	100	-34
	1979	25	57	18	100	-32
	1982	13	69	18	100	-56
begränsa ränteavdragen för villaägarna	1979	44	36	20	100	+8
	1982	46	36	18	100	+10
öka det ekonomiska stödet till invandrarna så att de kan bevara sin egen kultur	1979	36	38	26	100	-2
	1982	28	44	28	100	-16
höja vin- och spritpriserna kraftigt för att begränsa alkoholmissbruket och alkoholskadorna i samhället	1979	32	41	27	100	-9
	1982	29	46	25	100	-17
minska de sociala bidragen	1980	49	37	14	100	+12
	1982	45	40	15	100	+5

Kommentar: Resultaten bygger på material från valundersökningarna 1976, 1979 och 1982 samt när det gäller frågan om sociala bidrag på material från folkomröstningsundersökningen 1980.

dragen för villaägare, om alkoholpolitiken och om de sociala bidragens storlek.

Det intressantaste resultatet av förändringsanalysen i tabell 6.4. är den klara högerförskjutningen bland väljarna i några av de centrala vänster-högerfrågorna mellan 1979 och 1982. Resultatet tyder på att väljaropinionens ideologiska tyngdpunkt kan ha förflyttats något till höger mellan valen 1979 och 1982. Frågan om en eventuellt ideologisk högerförskjutning bland väljarna under 1980-talets första år kan också belysas med hjälp av en annan uppsättning intervjufrågor från 1982 års valundersökning och från folkomröstningsundersökningen 1980.

I folkomröstningsstudien 1980 och i valundersökningen 1982 ställde vi en serie intervjufrågor som direkt syftade till att mäta olika ideologiska attityder hos väljarna. De ideologiska inställningarna vi var ute efter gällde inte enbart vänster-högeruppfattningarna utan också inställningen till exempelvis kristna värden och till de s k tillväxt-ekologifrågorna (högteknologi, ekonomisk tillväxt, miljövärd m m).

Ett av de centrala inslagen i varje politisk ideologi är en vision av det framtida samhället. Våra ideologiska attitydfrågor gällde därför vilka olika slags framtida samhällen väljarna ville satsa på. Några av de framtida samhällen som vi frågade om var aktuella i kärnkraftsdebatten inför folkomröstningen. Det gällde ett antal samhällstyper som i vid mening hade att göra med diskussionen om ekologisk balans och ekonomisk tillväxt. Vi frågade om väljarnas inställning till ett högteknologiskt samhälle, till ett miljövänligt samhälle, till ett samhälle med hög ekonomisk tillväxt och till ett decentraliserat samhälle. Andra framtida samhällen som vi också frågade gällde olika samhällstyper som sedan länge framhållits som eftersträvaransvärda från antingen vänster- eller högerhåll i Sverige. Det gällde samhällstyper som exempelvis ett jämlikt samhälle, ett samhälle med mer marknadsekonomi eller ett samhälle med mer löntagarinflytande.

Konkret gick vi tillväga på följande sätt. En skala med värden mellan 0 och 10 presenterades för undersökningspersonerna och följande fråga ställdes: "På det här kortet har jag en lista med förslag på olika slags samhällen som en del människor anser vi bör satsa på i framtiden i Sverige. Jag skulle vilja höra vad Ni anser om förslagen. Ni kan svara med hjälp av skalan på kortet. En hög siffra betyder att Ni tycker att ett förslag är bra. En låg siffra betyder att Ni tycker att ett förslag är dåligt."

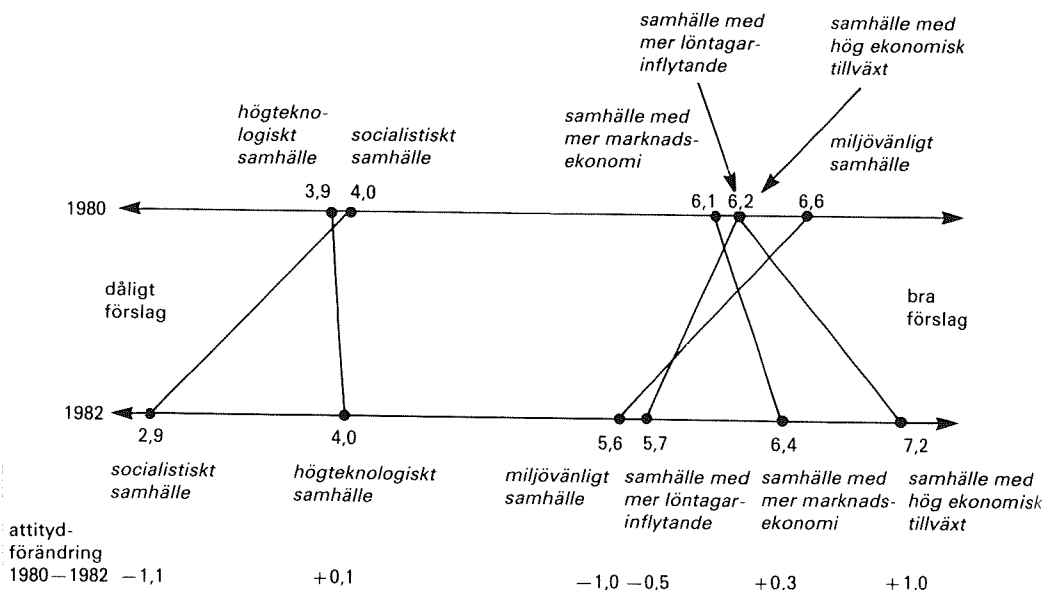
Resultaten i figur 6.2. visar hur väljarnas åsikter om de sex samhällstyper vi frågade om både 1980 och 1982 förändrades. Siffrorna i figuren är medeltal som kan variera mellan 0 (mycket dåligt förslag) till 10 (mycket bra förslag).

Opinionsklimatet försköts klart åt tillväxthållet på tillväxt-ekologidimensionen och åt höger på vänster-högerdimensionen mellan 1980 och

1982. Väljarnas uppskattning av ett samhälle med hög ekonomisk tillväxt och produktivitet ökade från ett genomsnittsvärde på 6,2 vid tiden för folkomröstningen till 7,2 vid valet 1982. En satsning på ett miljövänligt samhälle blev i motsvarande grad mindre populärt. Genomsnittspoängen för det miljövänliga samhället sjönk från 6,6 1980 till 5,6 1982. Väljarnas åsikter om det högteknologiska samhället var mycket negativa 1980 (medelvärde 3,9) och de förbättrades endast obetydligt till 1982 (medelvärde 4,0).

När det gäller de samhällen som var förknippade med vänster-högerdimensionen blev det marknadsekonomiska samhället något mer populärt mellan 1980 och 1982 (medelvärdet på skalan ökade från 6,1 till 6,4) medan det socialistiska samhället och ett samhälle med mer löntagarinflytande blev mindre uppskattade. Medelvärdet för förslaget att satsa på ett socialistiskt samhälle sjönk över 1 enhet på skalan mellan 1980 och 1982 (från 4,0 till 2,9). Förslaget om att satsa på ett samhälle med mer löntagar-

Figur 6.2. Väljarnas åsikter 1980 och 1982 om olika framtidssamhällen för Sverige (medeltal på en skala från 0–10)

Kommentar: Resultaten bygger på data från folkomröstningsundersökningen 1980 och valundersökningen 1982. Frågetekniken och intervjufrågornas fullständiga formuleringar presenteras i Sören Holmberg och Kent Asp, *Kampen om kärnkraften*. Siffrorna i figuren är medeltal mellan 0 (mycket dåligt förslag) och 10 (mycket bra förslag).

inflytande förlorade inte lika mycket i popularitet men det sjönk från 6,2 till 5,7 på skalan.

Resultaten från analysen med intervjufrågorna om bra och dåliga förslag och från analysen om frågorna om det framtida samhället pekar alltså åt samma håll. När det gäller vänster-högerinställning försköts väljarnas attityder åt höger i början av 1980-talet.

Den ideologiska högerförskjutningen bland väljarna hade också en viss motsvarighet i väljarnas självuppfattning av var någonstans de stod ideologiskt. Intervjupersonerna i panelundersökningen 1979—1982 placerade sig i genomsnitt något mer till höger på en vänster-högerskala 1982 än vad de gjorde 1979. Medeltalet på en skala från 0 (vänster) till 10 (höger) var 5,0 1982 och 4,9 1979. En klar majoritet av 1982 års väljare (70 procent) placerade sig på samma ställe på skalan (plus/minus en enhet) som de gjorde 1979. Något fler av dem som ändrade sin placering gick dock åt höger (17 procent) än åt vänster (13 procent).

Den ideologiska högerförskjutningen i *väljarkåren* mellan valen 1979 och 1982 innebar alltså inte att samtliga *väljare* gick åt höger. Individuella väljare bytte åsikt både åt höger och åt vänster. Högerförskjutningen i *väljarkåren* var en följd av att något fler väljare gick åt höger än åt vänster.

Lazarsfelds tes

En av de många teser som slogs fast i Paul Lazarsfelds, Bernard Berelsons och Hazel Gaudets klassiska bok *The People's Choice*, från mitten av 1940-talet, var att "en person tänker politiskt som han är socialt". Lazarsfeld och hans medarbetare menade att människors sociala och ekonomiska levnadsförhållanden spelade en stor roll för vilka åsikter de fick i olika politiska stridsfrågor. Män och kvinnor, arbetare och företagare, unga och gamla tenderar att ha olika åsikter därför att de lever under olika sociala och ekonomiska villkor. Paul Lazarsfelds tanke var naturligtvis inte helt ny. Att människors politiska åsikter tenderar att ha ett samband med hur de lever socialt och ekonomiskt kände redan Aristoteles till.

Det nya med Lazarsfeld var att han inledde en ny forskningstradition där man inte bara spikade teser utan också försökte belägga dem empiriskt. Boken *The People's Choice* utgör dock inget föredöme i sammanhanget. Lazarsfelds tes om ett starkt samband mellan väljarnas åsikter och socioekonomiska omständigheter får inte ett särskilt starkt stöd i hans egna data från 1940-talets USA. Olika sociala och ekonomiska faktorer spelade en roll för åsiktsbildningen men betydelsen var kanske inte så stor som det kan verka om man läser Lazarsfelds tes bokstavigt. Det fanns samband men de var oftast förhållandevis svaga. Väljarnas yrke, ålder, kön, bostad m m hade ett samband med vad de tyckte i olika frågor men sambanden var långtifrån så starka att man kan slå fast att "en person

tänker politiskt som han är socialist". Lazarsfeld tog i lite väl mycket när han formulerade sin tes. Den blev för tillspetsad och kategorisk.

Tesen bör emellertid inte för den skull slängas på sophögen. Den berör ett centralt samhällsvetenskapligt problem. Men den mest intressanta frågan är inte den triviala om det överhuvudtaget finns några samband mellan olika socioekonomiska faktorer och politiska åsikter (det finns det) eller om det finns hundraprocentiga kopplingar mellan människors sociala och ekonomiska levnadsomständigheter och politiska attityder (det finns det inte). De mest intressanta frågorna är som alltid de grå graderingsfrågorna. Hur starka är olika samband och vilken form har de? Frågan är med andra ord inte om sådana faktorer som ålder, kön och yrke har fullständiga nollsamband med olika politiska åsikter eller om de har perfekta hundraprocentiga samband. Frågan är hur starka sambanden är och hur de ser ut.

Analyserna i detta avsnitt gäller i vilken utsträckning svenska väljares åsikter i en mängd olika politiska frågor strukturerats av sådana faktorer som könstillhörighet, ålder och yrkesgruppstillhörighet. Resultaten kommer både att visa hur starka olika samband var 1982 och vilken form de hade.

Vi börjar med könsfaktorn. Resultaten i tabell 6.5. visar i vilka frågor och i vad mån män och kvinnor hade olika åsikter vid valet 1982. Analysen omfattar ett 25-tal olika åsiktsfrågor, två index som konstruerats med utgångspunkt från några av åsiktsfrågorna och en fråga där intervjupersonerna fick placera sig själva på en vänster-högerskala. Indexen bygger på väljarnas svar på frågorna om vilka slags framtida samhälle de önskade sig. Det ena indexet mäter ideologisk vänster-högerposition och bygger på väljarnas attityder till ett samhälle med mer marknadsekonomi, till ett samhälle med mer löntagarinflytande och till ett socialistiskt samhälle.

Det andra indexet är mindre självklart — både teoretiskt och mätmässigt. Det mäter väljarnas positioner på någonting som kallats en ny konfliktdimension i svensk politik. Dimensionen har fått många namn i den politiska debatten. Vi har valt att kalla den tillväxt-ekologidimensionen. I *Kampen om kärnkraften* visas att det inte är självklart att tala om att det fanns en sammanhållen ideologisk tillväxt-ekologidimension på väljarnivå vid folkomröstningen 1980 eller vid valet 1982. De parvisa åsiktssambanden mellan människornas uppfattningar om tex tillväxtsamhället, teknologisamhället och det miljövänliga samhället var genomgående mycket låga och återfanns främst bland högutbildade väljare. Det är alltså med en viss tvekan som man överhuvudtaget kan tala om en sammanhållen attityddimension för tillväxt-ekologifrågor på väljarnivå under 1980-talets första år. Tillväxt-ekologidimensionen var i stor utsträckning ett elitfenomen bland högre utbildade och politiskt engagerade väljare vid folkomröstningen 1980 och vid valet 1982. Det tillväxt-ekologiindex som

Tabell 6.5. Könsskillnader i politiska åsikter vid valet 1982

åsiikt	k $\ddot{on}$		grad av samband mellan k $\ddot{on}$ och åsiikt (eta i kvadrat)
	m $\ddot{a}n$	kvinnor	
<i>andel bra f$\ddot{or}$slag</i>			
begr $\ddot{a}$ nsa r $\ddot{a}$ nteavdragen f $\ddot{or}$ villa $\ddot{a}$ gare	55	58	.00
minska den offentliga sektorn	53	38	.03
inf $\ddot{or}$ a l $\ddot{o}$ ntagarfonder	27	26	.00
socialisera de stora f $\ddot{o}$ retagen	14	18	.00
minska f $\ddot{o}$ rsvarsutgifterna	47	51	.00
minska statl inflyt $\ddot{o}$ ver priv n $\ddot{a}$ ringslivet	47	52	.00
inf $\ddot{or}$ a karensdagar	39	34	.00
minska de sociala bidragen	52	54	.00
minska det ekon st $\ddot{o}$ det till invandrarna	37	41	.00
minska u-hj $\ddot{a}$ lpen	38	31	.01
h $\ddot{o}$ ja vin- och spritpriserna	32	46	.02
f $\ddot{o}$ rbjuda alla former av pornografi	48	74	.06
begr $\ddot{a}$ nsa r $\ddot{a}$ tten till fri abort	24	33	.00
f $\ddot{o}$ rbjuda kem bek $\ddot{a}$ mpn i jordbruket	71	83	.03
inf $\ddot{or}$ a reklam-TV	74	68	.00
bygga fler barndaghem	60	64	.01
<i>andel positiv till</i>			
k $\ddot{a}$ rnkraften som energik $\ddot{a}$ lla	59	31	.07
skatte $\ddot{o}$ verenskommelsen	67	62	.01
<i>medeltal 0 (d$\ddot{a}$ligt) — 10 (bra)</i>			
samh $\ddot{a}$ lle med mer marknadsekonomi	6,6	6,3	.00
samh $\ddot{a}$ lle med mer l $\ddot{o}$ ntagarinflytande	5,5	5,9	.01
socialistiskt samh $\ddot{a}$ lle	2,6	3,3	.01
samh $\ddot{a}$ lle med mindre f $\ddot{o}$ rbud	3,8	4,0	.00
samh $\ddot{a}$ lle med h $\ddot{o}$ g ekonomisk tillv $\ddot{a}$ xt	7,4	7,1	.00
milj $\ddot{o}$ v $\ddot{a}$ nligt samh $\ddot{a}$ lle	5,2	6,0	.02
h $\ddot{o}$ gteknologiskt samh $\ddot{a}$ lle	4,9	3,1	.09
samh d $\ddot{a}$ r kristna v $\ddot{a}$ rden spelar st $\ddot{o}$ rre roll	4,4	5,0	.01
<i>medeltal 0 (v$\ddot{a}$nster/ekologi)— 500 (h$\ddot{o}$ger/tillv$\ddot{a}$xt)</i>			
ideologisk v $\ddot{a}$ nster-h $\ddot{o}$ gerposition	309	287	.01
ideologisk tillv $\ddot{a}$ xt-ekologiposition	283	233	.07
<i>medeltal 0 (v$\ddot{a}$nster)— 10 (h$\ddot{o}$ger)</i>			
subjektiv v $\ddot{a}$ nster-h $\ddot{o}$ gerplacering	5,0	5,0	.00

Kommentar: Procentanalyserna omfattar enbart intervju personer med $\ddot{a}$ sikter i de relevanta fr $\ddot{a}$ gorna. Procentbasen/medeltalsbasen $\ddot{a}$ r allts $\ddot{a}$ genomg $\ddot{a}$ ende intervju personer med $\ddot{a}$ sikter i de olika fr $\ddot{a}$ gorna. Intervjufr $\ddot{a}$ gorna om de framtida samh $\ddot{a}$ llena presenteras i fullst $\ddot{a}$ ndig form i S $\ddot{o}$ ren Holmberg och Mikael Gilljam, *Valunders $\ddot{o}$ kning 1982. Teknisk rapport* (Liber 1985). De ideologiska indexen bygger p $\ddot{a}$ fr $\ddot{a}$ gesviten om de olika framtida samh $\ddot{a}$ llena. V $\ddot{a}$ nster-h $\ddot{o}$ gerindexet bygger p $\ddot{a}$ fr $\ddot{a}$ gorna om marknadsekonomi, l $\ddot{o}$ ntagarinflytandet och socialismen medan tillv $\ddot{a}$ xt-ekologiindexet bygger p $\ddot{a}$ fr $\ddot{a}$ gorna om den ekonomiska tillv $\ddot{a}$ xten, milj $\ddot{o}$ politiken och h $\ddot{o}$ gteknologin. Vid sambandsanalysen k $\ddot{on}$ — $\ddot{a}$ sikt har $\ddot{a}$ siktsvariablerna (bra—d $\ddot{a}$ ligt f $\ddot{o}$ rlagsfr $\ddot{a}$ gorna och k $\ddot{a}$ rnkrafts- respektive skatte $\ddot{o}$ verenskommelsefr $\ddot{a}$ gorna) kodats fr $\ddot{a}$ n 1 till 5 med spelar ingen roll-svar och ingen $\ddot{a}$ sikt-svar kodade som 3. Eta i kvadrat kan variera mellan .00 (inget samband) till 1.00 (perfekt samband).

används i tabell 6.5. bygger på intervjupersonernas inställning till ett högteknologiskt samhälle (... "ett samhälle som utnyttjar avancerad teknik som datorer och industrirobotar så att produktionen blir effektiv"), till ett "samhälle med hög ekonomisk tillväxt och hög produktivitet" och till "ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt".

Det statistiska mått som används i tabell 6.5. och i flera av de följande tabellerna, för att mäta graden av samband mellan väljarnas grupptillhörighet och åsikter är ett variansanalytiskt mått kallat *eta i kvadrat*. Det är ett krävande mått även om det inte förutsätter linjära eller monotont stigande eller sjunkande samband. Det anger hur stor andel av variansen i svaren på de olika åsiktsfrågorna som väljarnas grupptillhörighet förklarade. Måttet kan variera mellan .00 (inget samband) till 1.00 (perfekt samband).

Den forskning som bedrivits i Sverige kring könsskillnader i den politiska åsiktsbildningen — av bl a Birgit Jonasson vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg — har visat att män och kvinnor oftast uppvisar mycket små åsiktsskillnader i olika sakfrågor. Kvinnor tenderar att ha något mindre åsikter än män — framförallt i ekonomiskt och ideologiskt orienterade vänster-högerfrågor. Men de kvinnor som har åsikter tenderar att uppvisa i huvudsak samma åsiktsfördelningar som männen. De sakfrågor som uppvisat störst åsiktsskillnader mellan könen har inte varit de mest partipolitiserade vänster-högerfrågorna utan politiskt mindre konfliktladdade frågor som har gällt moraliska problem och social omsorg, men också 1970-talets nya konfliktfrågor kring kärnkraften, miljön och teknologin.

Resultaten i tabell 6.5 visar att åsiktsskillnaderna mellan män och kvinnor i olika sakfrågor i allt väsentligt hade samma karaktär och såg likadana ut 1982 som vi kände till sedan tidigare. Sambanden mellan könstillhörigheten och sakfrågeåsikterna var obefintliga eller mycket svaga i de flesta av våra undersökta frågor. I nitton av tjugosex studerade frågor uppvisade *eta i kvadrat* lägre värden än .02. Endast sju frågor hade högre sambandsvärden än .01. De sakfrågor som uppvisade högst sambandsvärden mellan könstillhörighet och åsikter var frågan om det högteknologiska samhället (.09), kärnkraftsfrågan (.07), pornografifrågan (.06), frågan om kemiska bekämpningsmedel i jordbruket (.03), frågan om den offentliga sektorns storlek (.03), frågan om alkoholpolitiken (.02) och frågan om det miljövänliga samhället (.02). Kvinnorna var i jämförelse med männen mer skeptiska till det högteknologiska samhället, mer negativa till kärnkraften, mer negativa till pornografi, mer positiva till att stoppa kemiska bekämpningsmedel i jordbruket, mindre negativa till den offentliga sektorn, mer för att höja vin- och spritpriserna och mer för ett miljövänligt samhälle.

De frågor som uppvisade störst åsiktsskillnader mellan könen handlade — med undantag för frågan om den offentliga sektorns storlek — om tillväxt-ekologifrågor och moraliska problem. Kvinnorna var mer ekologiorienterade och mer moralkonservativa än männen. I de ideologiska vänster-högerfrågorna men också i flera av de sociala frågorna uppvisade män och kvinnor mycket små åsiktsskillnader. Kvinnorna tenderar dock i genomsnitt att vara något mer till vänster och mer positiva till olika sociala omsorger än männen.

Åsiktsskillnaden mellan män och kvinnor i synen på den offentliga sektorns storlek är intressant eftersom frågan har en klar åsiktsmässig koppling till väljarnas ideologiska vänster-högeråsikter. Män och kvinnor brukar inte ha olika åsikter i vänster-högerfrågor i Sverige. Korrelationen mellan vårt vänster-högerindex och åsikterna om den offentliga sektorn skall minskas eller inte var .48 vid valet 1982. En faktor som skulle kunna förklara att kvinnor var mer positiva till den offentliga sektorn än männen är att kvinnor i högre grad än män tenderar att vara offentligt anställda. Män är oftare än kvinnor privat anställda. Offentligt anställda tenderade att vara klart mer positiva till den offentliga sektorns storlek än privat anställda väljare. Offentlig eller privat anställning hade en effekt på åsikterna om den offentliga sektorn. Analysen i tabell 6.6. visar dock att kvinnorna var mer positiva till den offentliga sektorns storlek än männen oavsett om de var offentligt eller privat anställda. Könstillhörigheten hade en klar effekt på åsikterna om den offentliga sektorns storlek vid sidan om effekten av om man var offentligt eller privat anställd. Orsaken till att kvinnor mer än män månar om den offentliga sektorns kan vi inte säkert uttala oss om. Det kan hänga samman med könsrollerna och att kvinnor

Tabell 6.6. Andel väljare som ansåg att det var ett bra förslag att minska den offentliga sektorn efter könstillhörighet och offentlig eller privat anställning (procent)

		anställning		effekt av anställning
		privat	offentlig	
kön	män	62	37	+ 25
	kvinnor	47	29	+ 18
<i>effekt av kön</i>		+ 15	+ 8	

Kommentar: Analysen omfattar enbart förvärvsarbetande personer. Väljare utan åsikter i frågan om den offentliga sektorn skall minskas eller ej är inte medtagna i procentberäkningen.

mer än män ser den offentliga sektorn inte som en hotande byråkratisk kontrollapparat utan som något som tar hand om de viktiga frågorna som gäller människors liv, välbefinnande och hälsa (skola, social omsorg, sjuk- och åldringsvård m m).

Könseffekten på åsikterna om den offentliga sektorns storlek kvarstår även sedan vi tagit hänsyn till väljarnas ideologiska vänster-högeråsikter, som i direkt mening var den faktor som betydde mest för åsikterna om den offentliga sektorns storlek. I en multipel regressionsanalys med inställningen till om den offentliga sektorn skall minskas eller ej som beroende variabel och könstillhörighet, privat eller offentlig anställning och ideologisk vänster-högerposition som oberoende variabler blir samtliga effektmått signifikanta med klart störst värde för vänster-högerpositionen och med lägre, men inte obetydliga värden för först faktorn privat eller offentlig anställning och sedan könstillhörigheten. Resultatet är inte ointressant ur politisk synpunkt. Om debatten om den offentliga sektorns storlek — en debatt som främst initieras och drivits av moderata samlingspartiet i polemik mot socialdemokraterna — fortsätter under 1980-talet och får betydelse för väljarnas röstande vid sidan av den alltid i Sverige mycket viktiga vänster-högerfaktorn, kan effekterna på politiken och på partisystemet bli stora. Tendenser som redan är synliga idag kommer då att förstärkas. Moderaterna kommer att bli ett parti som främst stöds av män och privatanställda medan socialdemokraterna främst kommer att stödjas av kvinnor och människor inom den offentliga sektorn.

Ålder är precis som kön en faktor som i de flesta fall spelar en mycket liten roll för vilka åsikter svenska väljare har i olika politiska stridsfrågor. Yngre och äldre människor brukar inte ha vitt skilda åsikter i politiserade sakfrågor i Sverige. Resultaten i tabell 6.7. visar också att åsiktsskillnaderna mellan unga, medelålders och äldre väljare oftast var små (fem — tio procentenheter) i majoriteten av de undersökta frågorna vid valet 1982. Det var endast sju sakfrågor som uppvisade kvadrerade eta-värden över .01, och de frågorna gällde inte de centrala vänster-högerfrågorna utan främst moraliska problem eller sociala omsorgsfrågor. De sakfrågor som uppvisade starkast samband mellan ålder och åsikt var frågan om ett samhälle där kristna värden spelar en större roll (.15), barndaghemfrågan (.05), abortfrågan (.04) och u-hjälpsfrågan (.03). Yngre väljare var mer än äldre väljare ointresserade av ett samhälle med större tonvikt på kristna värden, mer negativa till att förbjuda pornografin, mer positiva till att bygga fler barndaghem, mer negativa till att begränsa den fria aborten och mer negativa till att minska u-hjälpen. Unga väljare var i jämförelse med äldre mer moralliberala och mer positiva till olika former av samhällelig social omsorg.

När det gäller de ideologiska vänster-högeråsikterna var skillnaderna mellan åldersgrupperna små, men yngre väljare var något mer till vänster än äldre. De äldsta väljarna var dock något mer positiva till kollektiva löntagarfonder (32 procent) än de yngsta (26 procent). Vid valet 1979 fanns inte någon åsiktsskillnad av detta slag mellan de yngsta och äldsta väljarna i fondfrågan. Den uppkom 1982 därför att yngre väljare mer än äldre bytte fondåsikt och blev negativa till kollektiva löntagarfonder mellan 1979 och 1982.

Sambanden mellan väljarnas yrkesgruppsstillhörighet och sakfrågeåsik-

Tabell 6.7. Sakfrågeåsikter och ålder vid valet 1982

åsiikt	ålder			grad av samband mellan ålder och åsiikt (eta i kvadrat)
	18-30	31-60	61-80	
<i>andel bra förslag</i>				
begränsa ränteavdr för villaägare	50	55	66	.01
minska den offentliga sektorn	39	48	48	.01
införa löntagarfonder	26	25	32	.00
socialisera de stora företagen	23	13	15	.01
minska försvarsutgifterna	58	47	43	.01
minska det statl inflyt öv näringsl	50	50	48	.00
införa karensdagar	27	37	47	.02
minska de sociala bidragen	46	54	56	.01
öka ekon stödet till invandr	35	41	36	.00
minska u-hjälpen	24	33	49	.03
höja vin- och spritpriserna	29	38	52	.02
förbjuda alla former av pornografi	42	58	88	.10
begränsa rätten till fri abort	22	26	47	.04
förbjuda kem bekämpn i jordbr	74	76	81	.01
införa reklam-TV	80	72	59	.01
bygga fler barndaghem	80	58	49	.05
<i>andel positiv till</i>				
kärnkraften som energikälla	42	49	42	.01
skatteöverenskommelsen	59	68	63	.01
<i>medeltal 0 (dåligt) - 10 (bra)</i>				
samhälle med mer marknadsekonomi	6,0	6,5	6,8	.01
samhälle med mer löntagarf inflyt	5,8	5,6	5,7	.00
socialistiskt samhälle	3,5	2,7	2,7	.01
samhälle med mindre förbud	4,2	3,8	3,7	.00
samhälle med hög ekonomisk tillväxt	6,8	7,3	7,6	.01
miljövänligt samhälle	5,5	5,5	5,8	.00
högteknologiskt samhälle	3,7	4,3	3,8	.01
samh där kristna värden spelar större roll	3,1	4,7	6,4	.15
<i>medeltal 0 (vänster/ekol) - 500 (höger/tillv)</i>				
ideologisk vänster-högerposition	279	303	308	.01
ideologisk tillväxt-ekologiposition	250	266	255	.01
<i>medeltal 0 (vänster) - 10 (höger)</i>				
subjektiv vänster-högerplacering	5,0	5,1	4,9	.00

ter är inte heller de speciellt starka bland svenska väljare. Det högsta sambandsmättet var .11 bland de frågor vi undersökte 1982. Men till skillnad från motsvarande köns- och ålderssamband återfanns inte de starkaste sambanden bland moraliska och andra frågor som är mindre politiserade i svensk politik. De starkaste sambanden mellan väljarnas yrkesgruppsstillhörighet och åsikter återfanns bland de mest partipolitiserade frågorna av vänster-högertyp (se tabell 6.8.) De sakfrågor som upp-

Tabell 6.8. Yrkesgrupp och sakfrågeåsikter vid valet 1982

åsiikt	yrkesgrupp					grad av samband mellan yrke och åsiikt (eta i kvadrat)
	arbetare	tjänste- män	småföre- tagare	jord- brukare	stude- rande	
<i>andel bra förslag</i>						
begränsa ränteavdr för villaäg	56	57	49	72	52	.01
minska den offentl sektorn	34	51	67	70	35	.05
införa löntagarfonder	41	19	10	4	31	.09
socialisera de stora företagen	23	11	6	3	30	.06
minska försvarsutgifterna	54	47	37	25	62	.02
minska det statl inflyt över näringsl	47	49	58	67	41	.01
införa karensdagar	23	43	67	75	26	.11
minska de sociala bidragen	48	53	68	76	41	.02
öka det ekon stödet till invandr	35	44	29	33	51	.01
minska u-hjälpen	39	29	41	54	10	.03
höja vin- och spritpriserna	44	33	38	54	33	.01
förbjuda alla former av pornografi	62	58	60	85	61	.01
begränsa rätten till fri abort	34	22	32	56	16	.04
förbjuda kem bekämpn i jordbr	83	75	75	39	75	.05
införa reklam-TV	75	69	78	41	66	.02
bygga fler barndaghem	71	59	42	26	81	.05
<i>andel positiv till</i>						
kärnkraften som energikälla	47	49	51	13	42	.02
skatteöverenskommelsen	67	67	47	57	60	.01
<i>medelhal 0 (dåligt) — 10 (bra)</i>						
samhälle med mer markn ekon	6,0	6,6	7,8	8,2	5,2	.05
samhälle med mer löntagarinflyt	6,2	5,5	4,7	4,2	6,1	.04
socialistiskt samhälle	3,9	2,3	1,6	1,0	3,7	.09
samhälle med mindre förbud	3,9	3,8	4,3	3,8	3,4	.00
samhälle med hög ekon tillväxt	7,2	7,2	7,7	7,1	6,7	.01
miljövänligt samhälle	5,6	5,5	5,4	6,0	5,6	.00
högteknologiskt samhälle	3,3	4,7	4,7	3,3	3,8	.06
samh med mer kristna värden	4,3	4,9	5,0	6,7	3,5	.04
<i>medelhal 0 (vä/ekol) — 500 (hö/tillv)</i>						
ideologisk vänster-högerposition	266	312	360	387	260	.09
ideologisk tillväxt-ekologiposition	247	272	279	235	248	.02
<i>medelhal 0 (vänster) — 10 (höger)</i>						
subjektiv vänster-högerplacering	4,2	5,5	6,0	6,4	4,9	.09

Kommentar: Analysen omfattar samtliga intervjuade 1982 som hade åsikter i de olika frågorna. Även ej förvärvsarbetande personer är alltså medtagna i analysen.

visade starkast samband mellan väljarnas yrkesgruppstillhörighet och åsikter vid valet 1982 var frågan om att införa karensdagar (.11), löntagarfondsfrågan (.09) och frågan om att satsa på ett socialistiskt samhälle (.09). Andra frågor som också uppvisade ett relativt starkt samband mellan yrkesgruppstillhörigheten och sakfrågeåsikterna var frågan om att satsa på ett högteknologiskt samhälle (.06), frågan om att förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket (.05) och frågan om den offentliga sektorns storlek (.05).

Mönstret på sambanden i vänster-högerfrågorna var förhållandevis klart. Arbetare och studerande tenderade att vara mest till vänster medan småföretagare och jordbrukare var mest till höger. Tjänstemännen tenderade i de flesta fall att befinna sig någonstans däremellan. När det gäller tillväxt-ekologifrågorna såg mönstret något annorlunda ut. Jordbrukare och arbetare var de yrkesgrupper som var mest skeptiska till ett högteknologiskt samhälle medan studerande och framförallt tjänstemän och företagare var mer positiva. Mönstret såg ungefär likadant ut i frågan om att satsa på ett miljövänligt samhälle — jordbrukare och arbetare var i genomsnitt något mer positiva än tjänstemän och företagare. När det däremot gällde den konkreta miljöfrågan om att förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket blev sambandsmönstret helt annorlunda. Arbetarna intog fortfarande i genomsnitt den mest miljövänliga ståndpunkten (83 procent för att stoppa bekämpningsmedlen i jordbruket) medan jordbrukarna i detta fall var den grupp som var minst positiv. Endast 39 procent av de jordbrukare som hade någon åsikt i frågan var för att förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket vid valet 1982.

Partitillhörighet och sakfrågeåsikter

Den centrala frågeställningen i detta avsnitt är i vilka sakfrågor som åsiktsskillnaderna mellan de olika partiernas väljare var störst 1982 och i vilka de var små och försumbara. Vi är mest intresserade av de sakfrågor som uppvisade störst åsiktsskillnader mellan partiernas väljargrupper, dvs de frågor som var mest partipolitiserade på väljarnivå. Det är bland de partipolitiserande sakfrågorna som vi återfinner de frågor som med störst sannolikhet spelade en roll för väljarna när de valde parti 1982.

Resultaten i tabell 6.9 visar att sambanden mellan väljarnas partival och sakfrågeåsikter oftast var klart mer markerade än motsvarande samband mellan väljarnas socioekonomiska grupptillhörighet och åsikter. Flera av sakfrågorna i tabell 6.9 uppvisar mycket starka samband mellan väljarnas åsikter och partitillhörighet med kvadrerade eta-värden över .20. Den fråga som uppvisade det starkaste sambandet mellan partival och åsikt vid valet 1982 var löntagarfondsfrågan med ett kvadrerat eta-värde på hela .50.

Samtliga de frågor som hade starkast samband med partivalet var av vänster-högerkaraktär, och oftast också av ideologisk karaktär — löntagarfondsfrågan (.50), frågan om att satsa på ett socialistiskt samhälle (.41), frågan om att satsa på ett mer marknadsekonomiskt samhälle (.39), frågan om att socialisera stora företag (.33), frågan om karensdagarna i sjukförsäkringen (.32), frågan om den offentliga sektorns storlek (.23) och frågan om att satsa på ett samhälle med mer löntagarinflytande (.22). Den starka kopplingen mellan väljarnas vänster-högeråsikter och partivalet hade också en motsvarighet när det gäller hur väljarna själva uppfattade sin ideologiska vänster-högerposition. Sambandet mellan väljarnas subjektiva vänster-högerplacering och partivalet var mycket starkt vid valet 1982. Eta i kvadrat uppvisade ett värde på hela .59.

Men det var inte enbart frågor av ideologisk vänster-högerkaraktär som uppvisade starka samband mellan väljarnas åsikter och partival. Även andra frågor som inte kan betraktas som traditionella vänster-högerfrågor uppvisade förhållandevis klara samband mellan partitillhörigheten och

Tabell 6.9. Partival 1982 och åsikter i ett antal sakfrågor (procent)

åsi ^{kt}	partival 1982							grad av samband mellan yrke och åsi ^{kt} (eta i kvadrat)
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp	
<i>andel bra förslag</i>								
begränsa ränteavdragen för villaägare	71	62	55	51	43	62	67	.03
minska den offentliga sektorn	18	25	58	58	79	52	44	.23
införa löntagarfonder	66	60	2	2	1	2	6	.50
socialisera de stora företagen	62	30	1	2	1	6	17	.33
minska försvarsutgifterna	88	62	34	32	25	59	76	.14
minska det statl inflytandet över näringslivet	16	34	60	64	68	60	53	.10
införa karensdagar	11	13	66	55	72	43	43	.32
minska de sociala bidragen	17	37	67	62	79	59	37	.17
öka det ekon stödet till invandrarna	66	43	31	37	29	41	69	.04
minska u-hjälpen	21	29	36	28	50	23	7	.06
höja vin- och spritpriserna	32	40	50	42	26	87	51	.04
förbjuda alla former av pornografi	54	62	74	64	52	96	53	.04
förbjuda rätten till fri abort	10	24	41	31	28	95	23	.09
förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket	92	85	69	78	58	96	84	.08
införa reklam-TV	41	64	67	79	91	60	50	.09
bygga fler barndaghem	89	79	40	48	38	27	78	.17
<i>andel positiv till</i>								
kärnkraften som energikälla	19	55	14	43	67	12	7	.17
skatteöverenskommelsen	66	80	63	81	39	41	58	.08
<i>medeltal 0 (dåligt) — 10 (bra)</i>								
samhälle med mer marknadsekonomi	2,9	4,9	7,8	7,7	8,8	7,4	5,7	.39
samhälle med mer löntagarinflytande	7,3	6,7	4,8	5,0	4,0	5,0	6,4	.22
socialistiskt samhälle	6,8	4,7	1,1	1,1	0,6	1,6	3,2	.41
samhälle med mindre förbud	2,0	3,4	4,0	4,1	5,1	3,2	3,4	.08
samhälle med hög ekonomisk tillväxt	5,6	7,2	7,1	7,4	8,0	6,9	3,8	.09
miljövänligt samhälle	6,2	5,4	6,3	5,8	4,9	6,7	8,6	.07
högteknologiskt samhälle	2,9	3,5	3,5	4,8	5,7	3,1	4,0	.11
samhälle där kristna värden spelar en större roll	2,9	4,0	5,7	5,5	5,1	8,8	4,8	.12
<i>medeltal 0 (vänster/ekologi) — 500 (höger/tillväxt)</i>								
ideologisk vänster-högerposition	151	226	367	361	404	351	272	.51
ideologisk tillväxt-ekologiposition	203	251	237	274	313	220	153	.14
<i>medeltal 0 (vänster) — 10 (höger)</i>								
subjektiv vänster-högerplacering	2,4	3,5	6,2	6,0	7,6	5,7	4,8	.59

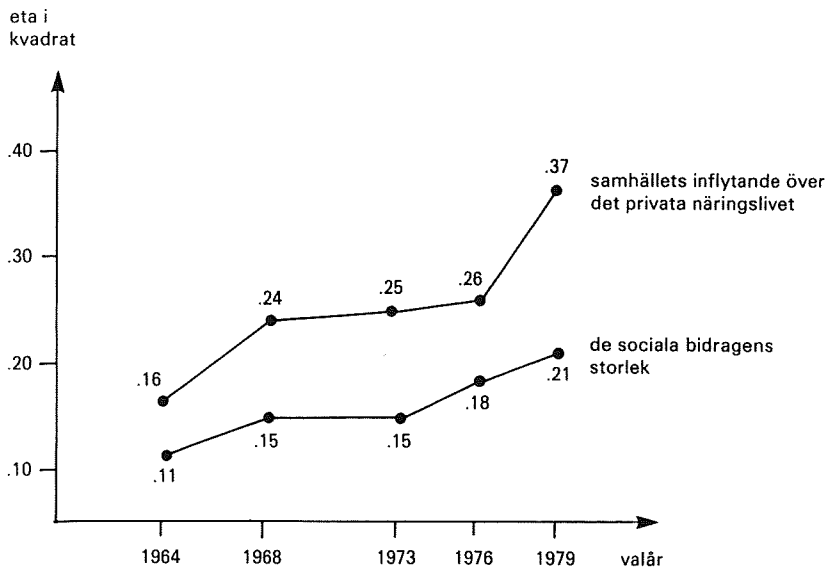
sakfrågeåsikterna. Sambandet mellan väljarnas kärnkraftåsikter och partival var t ex fortfarande relativt starkt 1982 (.17) och hade samma mönster som tidigare. Väljarnas åsikter om det högteknologiska samhället hade också ett förhållandevis klart samband med partitillhörigheten (.11). Moderata väljare var i genomsnitt mest positiva till en satsning på ett samhälle med mer datorer och industrirobotar medan vpk- och kds-väljare var mest negativa. Väljarnas åsikter på den nya tillväxt-ekologidimensionen hade ett visst samband med partivalet 1982 (.14). Miljöpartiväljare och vpk-väljare var mest ekologiorienterade medan moderata väljare var mest tillväxt/teknologi-orienterade. Även åsikterna på den "gamla" religiösa dimensionen hade ett förhållandevis klart samband med väljarnas partival 1982. Sambandet mellan väljarnas syn på ett samhälle där kristna värden spelar en större roll och partitillhörigheten var .12 vid valet 1982. Väljare som stödde kds och centerpartiet var mest positiva till ett samhälle där kristna värden spelade en större roll medan väljare som stödde vänsterpartiet kommunisterna, socialdemokraterna och miljöpartiet var minst positiva.

En intressant fråga är hur styrkan i sambanden mellan väljarnas sakfrågeåsikter och partival förändrats över tid. Om tesen om den ökande åsiktsröstningen är riktig borde styrkan i sambanden generellt sett ha blivit större. Frågeställningen är emellertid svår att besvara utifrån valundersökningarnas material eftersom intervjufrågorna om väljarnas sakfrågeåsikter varierat mycket över tid både när det gäller innehåll och form. Få åsiktsfrågor har ställts på samma sätt i undersökning efter undersökning. Men i den mån jämförelser kan göras över tid så har styrkan i sambanden mellan väljarnas sakfrågeåsikter och partival tenderat att öka. Ökningen kan naturligtvis inte iakttas i varje enskild fråga men den är tydlig när det gäller ideologiskt orienterade vänster-högerfrågor och när det gäller nivån på de högsta sambanden i de olika undersökningarna.

Graden av samband mellan väljarnas partival och åsikter i de två påståendefrågorna om statens inflytande över näringslivet och om de sociala bidragens storlek som fanns med i valundersökningarna 1964—1979 ökade på det sätt som framgår av figur 6.3. Sambandsmättet i figuren är eta i kvadrat. Svaren på påståendefrågorna har klassificerats från 1 (instämmer helt) till 5 (helt motsatt åsikt). Partivariabeln omfattar enbart de fem riksdagspartierna.

Graden av sambanden mellan väljarnas åsikter om statens möjligheter att kontrollera det privata näringslivet och partivalet ökade från .16 vid valet 1964 till .37 vid 1979 års val. Motsvarande samband mellan åsikterna om de sociala bidragens storlek och partivalet ökade också — från .11 1964 till .21 1979.

De starkaste sambanden mellan väljarnas sakfrågeåsikter och partival som uppmätts i de olika valundersökningarna sedan tidigt 1960-tal har

Figur 6.3. Grad av samband mellan partival och åsikter om samhällets inflytande över näringslivet och om de sociala bidragens storlek (eta i kvadrat)

Kommentar: Intervjufrågorna hade följande lydelse: "De ledande i bankerna och industrin får alldeles för mycket inflytande, om inte samhället har möjlighet att kontrollera det privata näringslivet" och "Det har gått så långt med sociala reformer här i landet att staten i fortsättningen hellre borde minska än öka bidrag och stöd åt medborgarna." Svartalternativen var: Instämmer helt, Instämmer i stort sett, I stort sett motsatt åsikt, Helt motsatt åsikt. Svaren har kodats från 1 (instämmer helt) till 5 (helt motsatt åsikt). Partivariabeln omfattar enbart de fem riksdagspartierna.

alltid gällt frågor av klar vänster-högerkaraktär. Storleksmässigt har dock de starkaste sambanden tenderat att bli något starkare över tid. I 1960, 1964 och 1968 års valundersökningar höll sig de högsta sambanden mellan väljarnas åsikter och partival kring .20—.25 (eta i kvadrat) och gällde olika påståendefrågor om relationen mellan staten och det privata näringslivet. I 1976 års valundersökning var de starkaste sambanden mellan väljarnas sakfrågeåsikter och partival något högre, .38 för löntagarfondsfrågan och .37 för frågan om de stora företagen skall socialiseras. Löntagarfondsfrågan var också den sakfråga som uppvisade högst åsiktssamband med partivalet i 1979 och 1982 års valundersökningar men storleken på sambandet hade ökat till .50 (både 1979 och 1982).

Orsakerna till att sambanden mellan väljarnas sakfrågeåsikter och partitillhörighet tenderat att ha ökat något vid de senaste valen skall inte analyseras i detta sammanhang. Resultatet grundas på ett förhållandevis

tunt material. Det kan i princip vara en mätartefakt orsakad av vårt urval av sakfrågor i de olika valundersökningarna och av de olika frågetekniker som använts. Om vi emellertid väljer att tro på resultatet finns det naturligtvis en mängd faktorer som kan förklara att sambandet mellan väljarnas sakfrågeåsikter och partitillhörigheten ökat sedan tidigt 1960-tal i Sverige. Några sådana faktorer är den minskade klassröstningen, ökade ideologiska motsättningar mellan de politiska blocken (som bl a tagit sig uttryck i löntagarfondsfrågan) samt den höjda utbildningsnivån och TV:s genombrott, som både bidragit till att väljarnas politiska kunskaper ökat och därmed också förbättrat väljarnas möjligheter att välja parti efter åsikt eller åsikt efter parti (båda processerna leder till ett förstärkt samband mellan åsikter och partitillhörighet).

Kampen om löntagarfonderna är naturligtvis en viktig faktor bakom de starka sambanden mellan åsikter och partival vid valen 1976, 1979 och 1982. Fondfrågan är den sakfråga som uppvisat det starkaste sambandet mellan väljarnas åsikter och partitillhörighet sedan valundersökningarna startade för tjugofem år sedan. Sambandet mellan väljarnas fondåsikter och partitillhörigheten är alltså väl värt ett närmare studium. De analyser av väljarnas åsikter i löntagarfondsfrågan som redovisas i detta kapitel har genomförts i samarbete med Mikael Gilljam. Han har varit forskningsassistent i 1982 års valundersökning och arbetar med en avhandling om opinionsutvecklingen i fondfrågan.

Resultaten i tabell 6.10 visar hur fondopinionen förändrades mellan 1976, 1979 och 1982 inom de olika partiernas väljargrupper. Analysen bygger på en intervjufråga som formulerades 1976 och som innehållsmässigt inte var helt adekvat för det delvis nya läget i fondfrågan 1982. Resultaten i tabell 6.11 — som bygger på en annan intervjufråga om väljarnas inställning till kollektiva löntagarfonder — visar dock att den något överspelade formuleringen i vår intervjufråga från 1976 inte tycks ha spelat någon större roll. Mätningen av de olika väljargruppernas fondåsikter 1982 gav i huvudsak samma resultat oavsett vilken intervjufråga som användes. Väljarnas åsikter i löntagarfondsfrågan var mycket robusta vid valet 1982. De påverkades mycket lite av hur intervjufrågorna formulerades. Produktmomentkorrelationerna mellan de tre intervjufrågor om löntagarfonderna som fanns med i 1982 års valundersökning ligger mellan .74 och .84.

Att sambandet mellan fondåsikterna och partitillhörigheten inte var ännu starkare än det var vid valet 1982 — att det inte var hundraprocentigt — berodde i första hand på vänsterpartiet kommunisternas och socialdemokraternas väljare. De var åsiktsmässigt splittrade i fondfrågan. Enligt våra mätningar var 39 procent av de socialdemokratiska väljarna positiva till kollektiva löntagarfonder, 21 procent negativa och 40 procent utan någon bestämd åsikt. Motsvarande siffror för vänsterpartiet kom-

Tabell 6.10. Partitillhörighet och åsikt i löntagarfondsfrågan vid valen 1976, 1979 och 1982 (procent)

intervjufrågor: "Föra över en del av företagets vinster till löntagarfonder som styrs av de fackliga organisationerna."

<i>parti</i>	<i>valår</i>	<i>bra förslag</i>	<i>dåligt förslag</i>	<i>spelar ingen roll, vet inte/vill ej svara</i>	<i>summa procent</i>	<i>andel fondonhängare bland dem med åsikt</i>	<i>antal intervjuade</i>
vpk	1976	63	18	19	100	78	101
	1979	62	17	21	100	78	140
	1982	54	28	18	100	66	131
s	1976	55	18	27	100	75	1 076
	1979	58	15	27	100	79	1 145
	1982	43	29	28	100	60	1 173
c	1976	15	61	24	100	20	560
	1979	9	63	28	100	13	432
	1982	2	90	8	100	2	381
fp	1976	14	67	19	100	17	286
	1979	9	77	14	100	10	284
	1982	2	94	4	100	2	156
m	1976	7	84	9	100	8	325
	1979	5	89	6	100	5	513
	1982	1	98	1	100	1	592

Tabell 6.11. För eller emot kollektiva löntagarfonder och partival 1982 (procent)

intervjufråga: "Det finns olika uppfattningar om vi skall införa kollektiva löntagarfonder i Sverige. Vilken är Er inställning? Är Ni i huvudsak för eller emot att kollektiva löntagarfonder införs i Sverige eller har Ni ingen bestämd åsikt i frågan?"

<i>partival 1982</i>	<i>för kollektiva löntagarfonder</i>	<i>mot kollektiva löntagarfonder</i>	<i>ingen bestämd åsikt/vet ej</i>	<i>summa procent</i>	<i>andel fondonhängare bland dem med åsikt</i>	<i>antal intervjuade</i>
vpk	59	19	22	100	76	132
s	39	21	40	100	65	1 174
c	2	89	9	100	2	381
fp	0	92	8	100	0	156
m	1	96	3	100	1	593
kds	2	74	24	100	3	62
mp	2	70	28	100	3	46
ej röstande	12	56	32	100	18	186

munisternas väljare var 59 procent för, 19 procent mot och 22 procent utan åsikt. De borgerliga väljarna var däremot inte splittrade i fondfrågan. De var tvärtom osedvanligt eniga i sitt motstånd mot kollektiva löntagarfonder. Över 90 procent (c-väljare 89 procent, fp-väljare 92 procent, m-väljare 96 procent) av de borgerliga väljarna 1982 var negativa till förslaget att införa kollektiva löntagarfonder i Sverige. Borgerliga väljare som var positiva till fonderna existerade knappast vid valet 1982. De borgerliga väljare som inte var mot löntagarfonderna var inte för fonderna utan tenderade att inte ha någon åsikt i frågan.

Opinionsförskjutningen till fondmotståndarnas förmån mellan 1979 och 1982 inträffade i samtliga partiets väljargrupper, alltså även bland väljare som stödde socialdemokraterna och vänsterpartiet kommunisterna. Bland s-väljare minskade andelen fondanhängare från 54 till 43 procent mellan 1979 och 1982. Motsvarande minskning av fondanhängarna var ungefär lika stor bland vpk-väljare, från 62 procent 1979 till 54 procent 1982. Minskningen av andelen fondanhängare bland s- och vpk-väljare mellan 1979 och 1982 hade ingen motsvarighet mellan 1976 och 1979. Andelen s- och vpk-väljare som var positiva till löntagarfonder var lika stor 1976 och 1979. Bland borgerliga väljare minskade andelen fondanhängare redan mellan 1976 och 1979 och den processen fortsatte sedan mellan valen 1979 och 1982. De fåtaliga fondanhängare som fanns bland borgerliga väljare när fondfrågan politiserades vid 1976 års val (c-väljare 15 procent, fp-väljare 14 procent, m-väljare 7 procent) hade försvunnit så gott som helt och hållet 1982.

Väljarnas uppfattningar och bedömningar av partiernas politik i olika sakfrågor

Väljarnas åsikter i olika sakfrågor kan inte spela någon roll för hur de röstar om de inte har någon uppfattning om vad partierna har gjort eller står för i de olika frågorna. Väljare må ha aldrig så bestämda åsikter i en sakfråga, om de inte har kunskaper om partiernas ståndpunkter kan de inte åsiktsrösta eller påverkas av partiernas opinionsbildning. Att väljarna har egna åsikter och någon form av perception av vad partierna står för är alltså ett slags minimikrav som måste vara uppfyllt innan vi kan tala om åsiktsröstning eller att partierna påverkar människors åsikter. I praktiken krävs naturligtvis oftast mycket mer än att väljarna har egna åsikter och någon form av uppfattning om partiernas positioner innan man kan säga att en viss fråga påverkat röstningen. Andra ingredienser som t ex engagemang i frågorna, intensitet i åsikterna samt positiva och negativa bedömningar av de olika partiernas politik i de aktuella sakfrågorna måste med all sannolikhet också finnas hos väljarna innan vi i någon egentlig mening kan tala om åsiktsröstning.

I detta avsnitt skall vi inte analysera alla de olika krav (egna åsikter, åsiktsintensitet, kunskaper, bedömningar av partiernas politik) som bör vara uppfyllda på väljarnivå innan det är rimligt att börja tala om att olika sakfrågor påverkat väljarnas partival. Vi skall istället koncentrera analysen till två centrala frågeställningar. Den ena gäller väljarnas *perceptioner* av vilka ståndpunkter partierna intog i viktiga valfrågor. Vi skall studera i vilken utsträckning som väljarna kände till vad partierna stod för när det gäller löntagarfondsfrågan och frågan om skatteöverenskommelsen.

Frågeställning nummer två gäller inte väljarnas *perceptioner*. Den gäller istället väljarnas *evalueringar* av partiernas ståndpunkter — i vilken utsträckning som partiernas politik i ett antal frågor bedömdes som bra eller dålig. Väljarnas bedömningar av partiernas politik i olika sakfrågor är inte — varken i teorin eller i praktiken — nödvändigtvis en enkel följd av vad väljarna själva har för åsikter i frågorna och av hur de uppfattar partiernas ståndpunkter. Egna åsikter, *perceptioner* av partiståndpunkter och partieuvalueringar går inte alltid hand i hand. Väljarnas sakfrågeåsikter färgar inte automatiskt av sig på partibedömningarna. Andra faktorer än väljarnas egna åsikter spelar också en roll för hur de olika partiernas politik bedöms. Väljarnas partisympatier är exempelvis mycket viktiga i sammanhanget. Vissa väljare har en tendens att se positivt på vad det egna partiet gör och säger oavsett vad de själva tycker i frågorna.

Vi börjar med att studera i vilken utsträckning som väljarna kände till vad partierna stod för i löntagarfondsfrågan och i frågan om skatteöverenskommelsen. Resultaten i tabellerna 6.13. och 6.14. visar dels hur samtliga väljare, dels hur partiernas egna väljare, uppfattade de fem riksdagspartiernas ståndpunkter i fondfrågan och frågan om skatteöverenskommelsen.

Två olika frågetekniker har använts. När det gäller löntagarfonderna presenterades intervjupersonerna för fyra olika förslag i fondfrågan och ombads ange vilket av förslagen som vart och ett av de fem riksdagspartierna stödde. När det gäller frågan om skatteöverenskommelsen användes en mer öppen frågeteknik. Intervjupersonerna frågades om vilka partier som var för respektive emot skatteöverenskommelsen och intervjuarna noterade de partier som nämndes.

En klar majoritet av väljarna hade uppfattat att det fanns partiskillnader i löntagarfondsfrågan och i frågan om skatteöverenskommelsen. Men det var fler väljare som hade uppfattat partikonflikten i fondfrågan och kunde ange åtminstone något partis ståndpunkt (88 procent) än som hade lagt märke till partimotsättningarna kring skatteöverenskommelsen och kände till åtminstone något partis position i den frågan (66 procent). Skillnaden kan till en del vara orsakad av att vi använt olika frågetekniker för de två sakfrågorna.

I fondfrågan var socialdemokraternas och moderaternas ståndpunkter

mest välkända bland väljarna medan centerpartiets, folkpartiets och vänsterpartiet kommunisternas åsikter var något mindre kända. Bland vpk- och s-väljare rådde en viss osäkerhet om skillnaden mellan socialdemokraternas och vänsterpartiet kommunisternas fondförslag. Sexton procent av socialdemokraternas väljare trodde t ex att socialdemokraternas fondförslag innebar en satsning på s k samhällsfonder som bl a skulle användas för att skapa nya samhällsägda industrier. Förslaget om kollektiva löntagarfonder i form av samhällsfonder var inte socialdemokraternas förslag utan vänsterpartiet kommunisternas. Bland borgerliga väljare var m-väljarna väl underkunniga om att det egna partiet var emot allt vad

Tabell 6.12. Väljarnas uppfattning om partiernas ståndpunkter i löntagarfondsfrågan (procent)

ståndpunkt i löntagarfondsfrågan	samtliga väljares bedömning av respektive partis ståndpunkt					väljarnas bedömning av det egna partiets ståndpunkt				
	vpk	s	c	fp	m	vpk	s	c	fp	m
vi skall ha <i>samhällsfonder</i> som skall ge löntagarna ökat inflytande och bl a användas att skapa nya samhällsägda industrier	37	19	3	2	1	53	16	2	1	0
vi skall ha <i>kollektiva löntagarfonder</i> som dels skall ge löntagarna ökat inflytande genom köp av aktier i olika företag och dels ge upphov till mer investeringar i svensk industri	18	58	1	2	0	19	56	1	2	0
vi skall ha <i>löntagarfonder med individuella andelar</i> som skall ge löntagarna ökat inflytande och näringslivet mer investeringskapital. De anställda skall efter en viss tid kunna lösa in sina andelar om de vill	5	6	12	15	3	5	8	14	25	4
vi skall <i>inte ha någon form av löntagarfonder</i> i Sverige	6	0	56	49	76	5	0	64	51	88
vet inte/vill ej svara	34	16	28	32	20	18	20	19	21	8
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal intervjupersoner	2 719	2 718	2 720	2 719	2 719	127	1 132	373	152	571

Kommentar: Resultaten bygger på en intervjufråga där undersökningspersonerna presenterades för fyra förslag i fondfrågan och fick ange vilket av dem som vart och ett av de fem riksdagspartierna stödde.

Tabell 6.13. Väljarnas uppfattning om partiernas ståndpunkter i frågan om skatteöverenskommelsen (procent)

	samtliga väljares bedömning					väljarnas bedömning av det egna partiet				
	vpk	s	c	fp	m	vpk	s	c	fp	m
andel som anser att angivet parti var <i>för skatteöverenskommelsen</i>	2	55	56	55	5	3	53	61	59	5
andel som anser att angivet parti var <i>emot skatteöverenskommelsen</i>	22	4	2	2	58	39	4	1	2	70

Kommentar: Resultaten bygger på två öppna intervjufrågor: "Kommer Ni ihåg vilka partier som var för skatteöverenskommelsen i riksdagen?" och "Vilket eller vilka partier var emot skatteöverenskommelsen?"

fonder heter (88 procent) medan det bland c- och fp-väljarna fanns vissa som trodde att det egna partiet var för löntagarfonder med individuella andelar (14 respektive 25 procent). En majoritet av centerpartiets (64 procent) och folkpartiets (51 procent) väljare 1982 visste dock att deras partier var emot varje form av löntagarfonder.

När det gäller frågan om skatteöverenskommelsen var socialdemokraternas, centerpartiets, folkpartiets och moderaternas positioner ungefär lika kända bland väljarna. Något över 50 procent av väljarna visste vad de stod för i frågan om skatteöverenskommelsen. Kunskapen om vänsterpartiet kommunisternas ståndpunkt var sämre. Endast 22 procent av samtliga väljare uppgav vänsterpartiet kommunisterna som ett parti som var emot skatteöverenskommelsen. Bland vänsterpartiet kommunisternas egna väljare var det heller inte speciellt många som kände till partiets position i frågan om skatteöverenskommelsen (39 procent).

Frågan om skatteöverenskommelsen kan knappast ha spelat någon riktigt stor roll för väljarnas partival 1982. Det var endast en minoritet av väljarkåren (48 procent) som teoretiskt kan ha åsiktsröstat i frågan — som

Tabell 6.14. Egen åsikt och uppfattning om partiståndpunkter i löntagarfondsfrågan och frågan om skatteöverenskommelsen vid valet 1982 (procent)

löntagarfondsfrågan

	uppfattning om partiståndpunkter	ej uppfattning om partiståndpunkter	
egen åsikt	81	6	87
ej egen åsikt	7	6	13
	88	12	100

*frågan om
skatteöverenskommelsen*

	uppfattning om partiståndpunkter	ej uppfattning om partiståndpunkter	
egen åsikt	48	13	61
ej egen åsikt	18	21	39
	66	34	100

Kommentar: Åsiktsförekomsten i fondfrågan och i frågan om skatteöverenskommelsen har mätts med hjälp av de intervjufrågor som presenteras i tabellerna 6.1 och 6.3. Uppfattningarna av partiståndpunkterna har mätts med hjälp av de intervjufrågor som återfinns i tabellerna 6.12. och 6.13. En väljare som angett åtminstone ett partis ståndpunkt i en fråga har klassificerats för en uppfattning om partiståndpunkt oavsett om ståndpunkten är rätt eller fel.

både hade en egen åsikt och som hade någon form av uppfattning om vad partierna stod för (se tabell 6.14.). Övriga väljare kan inte ha valt parti med utgångspunkt från frågan om skatteöverenskommelsen. Atingen hade de inga egna åsikter i frågan eller hade de inga uppfattningar om partiernas positioner eller hade de varken egna åsikter eller uppfattningar om partiernas åsikter.

Löntagarfondsfrågan kan däremot ha spelat en viktig roll för väljarnas röstning 1982. En klar majoritet (81 procent) av väljarkåren hade både en egen åsikt i fondfrågan och visste något om vad partierna stod för. Teoretiskt sett kan alltså fondfrågan ha spelat en roll för fyra av fem väljares partival 1982. Det var enbart 19 procent av väljarna som inte kan ha åsiktsröstat utifrån fondfrågan.

Fondfrågan var potentiellt sett en klart viktigare fråga för väljarnas röstning 1982 än den var 1979. Vid valet 1979 var det endast 58 procent av väljarna som både hade en egen åsikt om löntagarfonderna och som uppfattade några åsiktsskillnader mellan partierna.

I verkligheten hade naturligtvis inte fondfrågan en avgörande betydelse för fyra av fem väljares röstning 1982. Andra frågor och bedömningar spelade också en roll.

En viktig faktor i sammanhanget är att väljarnas fondåsikter och uppfattningar om partiståndpunkter i löntagarfondsfrågan inte alltid ledde till de bedömningar av partiernas fondpolitik som man kunde vänta sig. Och partibedömningarna är centrala därför att det är väljarnas positiva eller negativa bedömningar av partiernas politik — inte deras sakfrågeåsikter och partiuppfattningar — som teoretiskt sett ligger närmast röstningsbeslutet.

När det gäller fondfrågan hade väljarnas egna åsikter och uppfattningar av partiernas ståndpunkter ett klart samband med hur de värderade partiernas fondpolitik men sambandet var långt ifrån hundra procentigt. En majoritet av de väljare som själva var för kollektiva löntagarfonder och som uppfattade att socialdemokraterna också var för kollektiva löntagarfonder var positiva till socialdemokraternas fondpolitik (67 procent) medan en lika stor majoritet (74 procent) av de väljare som var emot kollektiva fonder och som kände till att socialdemokraterna var för dem var negativa till socialdemokraternas fondpolitik.

Att sambandet mellan åsikter och bedömningar inte var starkare beror till stor del på inverkan från partisympatifaktorn. Socialdemokratiska fondmotståndare hade exempelvis en starkare tendens än borgerliga fondmotståndare att uppege att de inte kände till socialdemokraternas fondåsiikt (16 mot 10 procent) eller att de trodde socialdemokraterna också var emot kollektiva löntagarfonder (16 mot 5 procent). De socialdemokratiska väljare som var emot kollektiva löntagarfonder och kände till att partiet var för dem var inte i samma grad kritiska mot det social-

demokratiska partiets fondpolitik som motsvarade borgerliga väljar-grupp (38 procent negativa bland s-väljarna mot hela 89 procent bland borgerliga väljare). Det fanns relativt många fondmotståndare bland socialdemokraternas väljare 1982 (cirka en tredjedel) men förhållandevis få som också var negativa till partiets politik i löntagarfondsfrågan (totalt sett endast en av tio s-väljare).

Det är uppenbart att om man vill studera opinionsbildning och olika sakfrågors betydelse för partivalet, så är det viktigt att inte enbart koncentrera analysen till väljarnas attityder utan att också ta hänsyn till väljarnas perceptioner och evalueringar av partiernas politik. En analys av hur väljarna värderar partiernas sakfrågepolitik kan göras på flera olika sätt. I valundersökningsprojektet har vi valt att studera hur väljarna bedömer partiernas politik i ett antal specificerade sakfrågeområden. I 1982 års valundersökning valdes sex olika sakområden ut och intervjupersonerna tillfrågades med en öppen frågeteknik vilket eller vilka partier som hade en bra respektive en dålig politik i de olika sakfrågorna.

De sakfrågor som togs med i undersökningen är inte resultatet av någon form av slumpmässigt urval. De har tvärtom valts ut medvetet för att representera områden med olika partipolitisk betydelse. *Sysselsättningen, skatterna, ekonomin och löntagarfonderna* är exempel på frågor som togs med därför att de är starkt partipolitiserade och spelade en central roll i 1982 års valrörelse. Det är frågor som åsiktsmässigt är kopplade till den ideologiska vänster-högerdimensionen och som vi kan förvänta oss spelar en stor roll för väljarnas röstning. De två ytterligare frågeområden som togs med i 1982 års valundersökning — *miljöpolitik* och *fred och internationell nedrustning* — togs med av andra skäl. De representerar frågor som var mindre partipolitiserande och mindre ideologiskt vänster-högerladade.

Resultaten i tabell 6.15 visar hur 1982 års väljare bedömde partiernas politik i de sex nämnda sakområdena. Två typer av analyser redovisas. En som visar hur stor andel av samtliga intervjupersoner som angav att vart och ett av de fem riksdagspartierna hade en bra eller en dålig politik i de olika frågorna och en annan som på ett motsvarande sätt visar hur väljarna värderade de egna partiernas politik i de undersökta sakfrågorna. Den förstnämnda analysen ger en uppfattning om hur de olika partiernas sakfrågeprofiler såg ut 1982 — i vilka frågor partiernas politik uppmärksammades positivt och i vilka frågor den uppmärksammades negativt. Analysen av hur väljarna bedömde de egna partiernas politik är intressant därför att den ger en uppfattning om vilka frågor som kan ha spelat en roll för många väljares partival respektive vilka frågor som knappast kan ha betytt något för de allra flestas röstning. En sakfråga som en klar majoritet av ett partis väljare anger som en fråga där partiet för en bra politik har potentiellt spelat en större motiverande roll för väljarnas

Tabell 6.15. Väljarnas bedömningar av partiernas politik i ett antal sakfrågor vid valet 1982 (procent)

bedömning av vpk när det gäller:	andel intervjupersoner som anger att ett parti har en bra eller en dålig politik i respektive fråga					
	vpk-väljare om vpk			samtl väljare om vpk		
	bra	dålig	skillnad	bra	dålig	skillnad
miljö	48	2	+46	8	3	+ 5
sysselsättning	49	2	+47	8	7	+ 1
fred och internationell nedrustning	43	2	+41	7	11	- 4
skatter	47	2	+45	5	12	- 7
ekonomi	33	2	+31	3	12	- 9
löntagarfonder	26	6	+20	4	21	-17
genomsnitt sex frågor	41	3	+38	6	11	- 5
bedömning av s när det gäller:	s-väljare om s			samtl väljare om s		
	bra	dålig	skillnad	bra	dålig	skillnad
	fred och internationell nedrustning	56	0	+56	43	2
sysselsättning	71	0	+71	42	9	+33
ekonomi	51	1	+50	27	16	+11
skatter	48	3	+45	27	21	+ 6
miljö	16	4	+12	9	9	± 0
löntagarfonder	44	14	+30	22	46	-24
genomsnitt sex frågor	48	4	+44	28	17	+11
bedömning av c när det gäller:	c-väljare om c			samtl väljare om c		
	bra	dålig	skillnad	bra	dålig	skillnad
	miljö	71	1	+70	42	5
löntagarfonder	54	2	+52	26	15	+11
fred och internationell nedrustning	26	0	+26	13	3	+10
skatter	34	1	+33	14	11	+ 3
sysselsättning	35	1	+34	12	17	- 5
ekonomi	31	1	+30	11	18	- 7
genomsnitt sex frågor	42	1	+41	20	12	+ 8
bedömning av fp när det gäller:	fp-väljare om fp			samtl väljare om fp		
	bra	dålig	skillnad	bra	dålig	skillnad
	fred och internationell nedrustning	32	0	+32	18	4
löntagarfonder	59	1	+58	24	15	+ 9
skatter	41	2	+39	14	11	+ 3
miljö	18	2	+16	6	5	+ 1
ekonomi	38	2	+36	9	17	- 8
sysselsättning	31	0	+31	8	16	- 8
genomsnitt sex frågor	36	1	+35	13	11	+ 2
bedömning av m när det gäller	m-väljare om m			samtl väljare om m		
	bra	dålig	skillnad	bra	dålig	skillnad
	löntagarfonder	81	0	+81	34	20
ekonomi	66	0	+66	23	19	+ 4
skatter	71	2	+69	25	26	- 1
sysselsättning	40	2	+38	13	22	- 9
fred och internationell nedrustning	20	7	+13	8	19	-11
miljö	16	10	+ 6	7	18	-11
genomsnitt sex frågor	49	4	+45	18	20	- 2

Kommentar: Resultaten bygger på ett antal öppna intervjufrågor där undersökningspersonerna fick ange vilket eller vilka partier de ansåg förde en bra eller dålig politik i de olika sakfrågeområdena.

röstning än en fråga där endast en liten andel av partiets anhängare är positiva till partiets politik.

Resultaten visar att partierna hade klart olika profiler. Socialdemokratiska partiet hade en markerat positiv profil när det gällde freds- och nedrustningsfrågor och sysselsättningen och en övervägande negativ profil när det gällde löntagarfonder. Något över 40 procent av väljarna angav att de tyckte socialdemokraternas politik var bra när det gällde sysselsättningen och freds- och nedrustningsfrågorna medan mycket få var negativa. Freds- och nedrustningsfrågor och sysselsättningen var 1982, precis som tidigare, klara positiva profilfrågor för socialdemokraterna. Löntagarfondsfrågan var dock en nästan lika negativ profilfråga för socialdemokraterna 1982, med 46 procent av väljarna som ansåg att socialdemokraternas fondpolitik var dålig och 22 procent som ansåg att den var bra.

De borgerliga partierna fick övervägande positiva omdömen i fondfrågan och moderaterna var det parti som uppmärksammades mest positivt. Fondfrågan var moderaternas mest positiva profilfråga bland dem vi undersökte. Centerpartiet hade 1982, precis som under 1970-talet, sin mest positiva profil i miljöfrågan. De frågor som folkpartiet fick mest beröm och minst kritik för var freds- och nedrustningsfrågorna. Men det var relativt få väljare som uttalade sig om folkpartiet. Partiets politik uppmärksammades mindre av väljarna — både positivt och negativt — än socialdemokraternas, centerpartiets och moderaternas politik. Det var endast vänsterpartiet kommunisternas politik som uppmärksammades mindre än folkpartiets bland riksdagspartierna. Småpartiernas politik uppmärksammades nästan inte alls. Mindre än en procent av väljarna nämnde exempelvis miljöpartiet eller kds som partier med bra eller dålig politik i de olika frågorna. Undantaget var miljöpartiet och miljöfrågorna där 15 procent av intervjupersonerna angav att miljöpartiet hade en bra politik.

De borgerliga partiernas negativa frågor 1982 — frågor där de fick mer kritik än beröm av väljarna — var framförallt sysselsättningen men också ekonomin. Sysselsättningen var en negativ profilfråga för alla tre borgerliga partierna, medan övervikten för den negativa kritiken när det gäller ekonomin främst drabbade mittenpartierna och inte moderaterna. Moderata samlingspartiet hade istället två andra negativa profilfrågor 1982 som inte centerpartiet eller folkpartiet hade. Det var freds- och nedrustningsfrågorna och miljöpolitiken. Få väljare (8–9 procent) var positiva till moderaternas politik i freds- och nedrustningsfrågor och miljöfrågor. Det var klart fler väljare som var kritiska (18–19 procent). Moderaternas negativa profil i freds- och nedrustningsfrågor och miljöfrågor var dock med all sannolikhet mindre bekymmersam för moderaterna än folkpartiets och centerpartiets motsvarande negativa profil när det gäller ekono-

min. De ekonomiska frågorna var centrala valfrågor både i debatten och bland väljarna i 1982 års val. Det var inte freds- och nedrustningsfrågorna eller miljöfrågorna.

Den politik i olika sakfrågor som väljarna uppskattade mest hos sina egna partier var mycket olika för de olika väljargrupperna. Vänsterpartiet kommunisternas och folkpartiets väljare var de väljargrupper som var minst uppskattande mot sina egna partiets politik i de sex frågor vi undersökte. Vänsterpartiet kommunisterna fick mest beröm av sina egna väljare när det gällde sysselsättningspolitiken (49 procent bra politik) och minst när det gällde löntagarfonderna (26 procent bra politik, 6 procent dålig politik). Folkpartiets politik uppskattades mest av de egna väljarna när det gällde löntagarfonder (59 procent bra politik) och minst när det gällde miljöfrågorna (18 procent bra politik).

Socialdemokraternas, moderaternas och i viss mån också centerpartiets politik i de frågor vi undersökte möttes med mer entusiasm bland de egna väljarna. En majoritet av socialdemokraternas väljare var positiva till partiets politik när det gällde sysselsättning (71 procent), fred och internationell nedrustning (56 procent) och ekonomin (51 procent). Miljöpolitiken (endast 16 procent bra politik) och löntagarfonderna (44 procent bra politik och 14 procent dålig politik) var de frågor där s-väljarna var minst positiva till det egna partiets politik.

Centerpartiet fick mest beröm bland de egna väljarna när det gällde miljöpolitiken (71 procent). Även centerns fondpolitik uppskattades av de flesta centerväljare (54 procent) medan partiets politik i fred- och nedrustningsfrågor (26 procent bra politik), sysselsättningsfrågor (35 procent bra politik), skatter (34 procent bra politik) och ekonomin (31 procent bra politik) fick mindre positiva omdömen bland de egna väljarna.

Moderaternas politik var mycket populär bland de egna väljarna i tre av de frågor vi undersökte. De frågorna var löntagarfonderna (81 procent bra politik), skatterna (71 procent bra politik) och ekonomin (66 procent bra politik). När det däremot gällde sysselsättningen, fred och internationell nedrustning och miljöfrågorna fick moderaterna klart mindre pluspoäng bland de egna väljarna. Det gäller speciellt miljöfrågorna där endast 16 procent av moderaternas väljare var positiva till partiets politik medan hela 10 procent var negativa.

Tre av de sakområden som vi frågade om i 1982 års valundersökning fanns också med i 1979 års studie. De tre områdena var de som dominerade i 1982 års valrörelse — sysselsättningen, skatterna och löntagarfonderna. En analys av hur väljarnas bedömningar av partiernas politik förändrades mellan 1979 och 1982 när det gäller dessa tre centrala konfliktfrågor är naturligtvis av intresse. Den säger någonting om vad som hände 1982. Den ger oss en möjlighet att tolka valutgången.

Resultaten i tabell 6.16. visar hur samtliga väljare och partiernas egna

Tabell 6.16. Väljarnas bedömningar av partiernas politik i tre frågor 1979 och 1982 — löntagarfonder, sysselsättning och skatter (procent)

bedömning av vpk när det gäller:		<i>andel intervjupersoner som anger att ett parti har en bra eller en dålig politik i respektive fråga</i>					
		vpk-väljare om vpk			samtl väljare om vpk		
		bra	dålig	skillnad	bra	dålig	skillnad
löntagarfonder							
	1979	28	1	+27	4	14	-10
	1982	26	6	+20	4	21	-17
sysselsättning							
	1979	66	0	+66	8	6	+2
	1982	49	2	+47	8	7	+1
skatter							
	1979	54	1	+53	7	13	-6
	1982	47	2	+45	5	12	-7
bedömning av s när det gäller:		s-väljare om s			samtl väljare om s		
		bra	dålig	skillnad	bra	dålig	skillnad
löntagarfonder							
	1979	51	6	+45	27	31	-4
	1982	44	14	+30	22	46	-24
sysselsättning							
	1979	60	0	+60	34	9	+25
	1982	71	0	+71	42	9	+33
skatter							
	1979	51	3	+48	26	23	+3
	1982	48	3	+45	27	21	+6
bedömning av c när det gäller:		c-väljare om c			samtl väljare om c		
		bra	dålig	skillnad	bra	dålig	skillnad
löntagarfonder							
	1979	24	1	+23	9	10	-1
	1982	54	2	+52	26	15	+11
sysselsättning							
	1979	37	1	+36	15	11	+4
	1982	35	1	+34	12	17	-5
skatter							
	1979	30	1	+29	11	8	+3
	1982	34	1	+33	14	11	+3
bedömning av fp när det gäller:		fp-väljare om fp			samtl väljare om fp		
		bra	dålig	skillnad	bra	dålig	skillnad
löntagarfonder							
	1979	31	1	+30	10	11	-1
	1982	59	1	+58	24	15	+9
sysselsättning							
	1979	43	0	+43	16	7	+9
	1982	31	0	+31	8	16	-8
skatter							
	1979	44	1	+43	14	9	+5
	1982	41	2	+39	14	11	+3

bedömning av m när det gäller:		<i>andel intervjupersoner som anger att ett parti har en bra eller en dålig politik i respektive fråga</i>					
		m-väljare om m			samtl väljare om m		
		bra	dålig	skillnad	bra	dålig	skillnad
löntagarfonder	1979	57	2	+55	18	22	- 4
	1982	81	0	+81	34	20	+14
sysselsättning	1979	44	1	+43	14	19	- 5
	1982	40	2	+38	13	22	- 9
skatter	1979	73	1	+72	26	27	- 1
	1982	71	2	+69	25	26	- 1

väljare bedömde de fem riksdagspartiernas politik när det gällde sysselsättning, skatter och löntagarfonder vid valet 1979 och 1982.

Väljarnas bedömningar av partiernas politik i de tre undersökta frågorna förändrades på ett mycket systematiskt sätt mellan 1979 och 1982. Socialdemokraternas fondpolitik fick mindre beröm och ökad kritik i alla läger — även bland de egna väljarna. Fondfrågans ställning som en negativ profilfråga för socialdemokraterna förstärktes mellan valet 1979 och valet 1982. Denna negativa förändring för socialdemokraterna hade inte någon motsvarighet när det gällde väljarnas värderingar av partiets sysselsättnings- och skattepolitik. Väljarnas bedömningar av socialdemokraternas skattepolitik förändrades inte mellan 1979 och 1982. Socialdemokraternas skattepolitik fick ungefär lika mycket beröm och lika mycket kritik 1982 som 1979. Bedömningen av socialdemokraternas sysselsättningspolitik förändrades dock. Den blev mer uppskattad såväl bland egna väljare som bland borgerliga väljare.

Väljarnas bedömningar av de borgerliga partiernas politik när det gällde löntagarfonder och sysselsättning förändrades också mellan 1979 och 1982 fast åt motsatt håll jämfört med bedömningarna av socialdemokraternas fond- och sysselsättningspolitik. Alla tre borgerliga partier rön-te mer uppskattning i fondfrågan 1982 än 1979 — både bland egna och bland socialdemokratiska väljare. När det gällde sysselsättningsfrågorna gick förändringen åt andra hållet. Väljarnas bedömningar blev mer kritiska. Väljare i alla läger var mindre positiva och mer negativa till de borgerliga partiernas sysselsättningspolitik 1982 än de var 1979. De borgerliga partiernas fondpolitik blev mer populär bland väljarna samtidigt som deras sysselsättningspolitik blev mer impopulär. Väljarnas bedömningar av de tre borgerliga partiernas skattepolitik liknade bedömningarna av socialdemokraternas skattepolitik i det avseendet att de inte förändrades mellan 1979 och 1982. Skatteöverenskommelsen ledde up-

penbarligen inte till några drastiska förskjutningar i väljarnas värderingar av de olika partiernas politik i skattefrågan.

De klara förskjutningarna i väljarnas partibedömningar när det gällde sysselsättningen och löntagarfonderna är intressanta speciellt som de gick åt olika håll för socialdemokraterna och de borgerliga partierna. Resultatet ger en fingervisning om vad det var som gjorde att socialdemokraterna kunde gå framåt och vinna 1982 års val, trots löntagarfonderna och den starka opinionen mot ett kollektivt fondsystem. Fonderna var inte den enda valfrågan 1982. Andra frågor som exempelvis den ekonomiska krisen och sysselsättningsproblemen var också centrala valfrågor 1982. Och i dessa frågor var socialdemokraternas politik mycket mer populär bland väljarna än den var i fondfrågan. Socialdemokraternas negativa fondprofil uppvägdes bland många väljare av partiets positiva profil i sysselsättningsfrågorna.

Väljarnas bedömningar av socialdemokraternas sysselsättningspolitik och politik i löntagarfondsfrågan var två faktorer som hade ett mycket starkt samband med valet av parti 1982. Resultaten i tabell 6.17. visar att väljarnas bedömningar av socialdemokraternas sysselsättnings- och fondpolitik hade mycket klara och av varandra oberoende effekter på parti valet 1982. Väljare som hade en positiv bedömning av socialdemokraternas sysselsättningspolitik hade en stark tendens att rösta socialdemokratiskt (76 procent) medan väljare som tyckte att socialdemokraternas sysselsättningspolitik var dålig tenderade att stödja andra partier (endast 1 procent av dem röstade på s). Bedömningen av socialdemokraternas fondpolitik var på samma sätt starkt kopplad till tendensen att rösta på socialdemokraterna 1982. Åttiosju procent av de väljare som ansåg socialdemokraternas fondpolitik var bra stödde partiet mot 14 procent bland dem som var negativa.

Båda bedömningarna hade självständiga effekter på tendensen att rösta socialdemokratiskt. Det betyder att kritiska bedömningar av socialdemokraternas fondpolitik till en del kompensterades om väljarna var positiva till socialdemokraternas sysselsättningspolitik. Väljare som var negativa till socialdemokraternas politik både när det gäller löntagarfonder och sysselsättning röstade inte på s 1982 (endast 1 procent av dem gjorde det). De röstade borgerligt. Väljare som däremot enbart var kritiska till socialdemokraternas fondpolitik men positiva till sysselsättningspolitiken tenderade att rösta socialdemokratiskt till hela 42 procent. En majoritet (9 av 14 procent) av de socialdemokratiska väljare som var negativa till partiets löntagarfondspolitik var positiva till partiets sysselsättningspolitik (se tabell 6.18).

Socialdemokraternas gamla positiva profil i sysselsättningsfrågorna — som förstärktes mellan 1979 och 1982 — var en av de viktigaste orsakerna till att partiet kunde vinna 1982 års val trots löntagarfondsfrågan.

Tabell 6.17. Andel s-väljare bland väljare med olika bedömningar av socialdemokraternas sysselsättnings- och fondpolitik 1982 (procent)

		<i>bedömning av socialdemokraternas politik när det gäller löntagarfonder</i>			
		bra politik	inget omdöme	dålig politik	samtliga partiröstande
<i>bedömning av socialdemokraternas politik när det gäller sysselsättningen</i>	bra politik	90	81	40	76
	inget omdöme	74	50	8	27
	dålig politik	—	—	1	1
	samtliga partiröstande	87	64	14	

Kommentar: Analysen omfattar enbart väljare som röstade på något parti 1982 och som fick de båda bedömningsfrågorna om socialdemokraternas sysselsättnings- och fondpolitik (totalt 2 469 personer). De två cellerna i tabellen som är utmärkta med streck (—) innehåller färre än 10 intervjupersoner.

Tabell 6.18. Socialdemokratiska väljares bedömning av socialdemokraternas sysselsättnings- och fondpolitik 1982 (procent)

		<i>bedömning av socialdemokraternas politik när det gäller löntagarfonder</i>			
		bra politik	inget omdöme	dålig politik	samtliga s-väljare
<i>bedömning av socialdemokraternas politik när det gäller sysselsättningen</i>	bra politik	37	25	9	71
	inget omdöme	7	17	5	29
	dålig politik	0	0	0	0
	samtliga s-väljare	44	42	14	100

Kommentar: Analysen omfattar enbart s-väljare 1982 som fick de båda bedömningsfrågorna (totalt 1 133 personer).

Åsikter och partibyten

Den centrala frågeställningen i detta avsnitt gäller sambandet mellan väljarnas åsikter och benägenheten att byta parti 1982. Väljarnas ideologiska positioner och sakfrågeåsikter kommer att analyseras som tänkbara förklaringar till partibytena mellan 1979 och 1982. En intressant fråga är vilka sakfrågeåsikter och ideologiska uppfattningar som var starkast kopplade till de olika partibytarströmmarna 1982. Vilka åsikter uppvisade t ex de högsta bytarsannolikheterna när det gäller centerpartiets och folkpartiets väljarförluster till moderaterna? Vad var det för åsiktsgrupper bland socialdemokratiska väljare som hade den största tendensen att byta till något borgerligt parti 1982.

Vi kommer emellertid inte enbart att studera bytarsannolikheterna i olika frågor. Frågan om vilka effekter som partibytena i olika frågor fick på partiernas valresultat kommer också att analyseras. En sakfråga som ger upphov till höga individuella bytarsannolikheter behöver inte nödvändigtvis också spela en central roll för partiernas valresultat. Om få väljare omfattar de åsikter som har höga bytarsannolikheter blir effekterna på valutgången begränsad. Och även om många väljare omfattar de bytarkänsliga åsikterna kan effekten på partiernas valresultat bli mycket liten. Väljarströmmar i olika riktning kan ta ut varandra. Olika sakfrågors betydelse för individuella bytarsannolikheter är en sak. Olika sakfrågors betydelse för en valutgång är en annan.

Större delen av analyserna i detta avsnitt utgår ifrån en bestämd teoretisk modell där väljarnas åsikter styr partivalet. Vi studerar i vilken utsträckning olika typer av partibyten mellan 1979 och 1982 kan förklaras i termer av åsiktsröstning i olika frågor. Den motsatta processen där väljarnas partisympatier styr åsiktsbildningen i olika frågor är naturligtvis minst lika intressant — inte minst därför att det kanske är vanligare att människor väljer sakfrågeåsikt efter parti än parti efter sakfrågeåsikt. Partibytaranalyserna i detta avsnitt kompletteras därför i nästa avsnitt med en studie av samspelet över tid mellan väljarnas partitillhörighet och löntagarfondsåsikter. Studien bygger på paneldata från perioderna 1976—1979 och 1979—1982. Frågan är i vilken utsträckning som väljarna valde parti efter fondåsikt (åsiktsröstningsmodellen) eller fondåsikt efter parti (partiåsiktsmodellen).

Frågan om i vilken utsträckning som väljarnas åsikter i olika sakfrågor spelade någon roll för benägenheten att byta parti mellan 1979 och 1982 analyseras i tabellerna 6.19—6.23. Resultaten visar hur 1979 års vpk-väljare, s-väljare, c-väljare, fp-väljare och m-väljare röstade 1982 beroende på vilka åsikter de hade i ett 15-tal olika sakfrågor. Frågorna har — för var och en av partiväljargrupperna — rangordnats efter storleken på bytarsannolikheterna. Bytarsannolikheterna har vi mätt med ett summerat

procentskillnadsmått som visar hur mycket två procentfördelningar skiljer sig åt. Mättekniken har utvecklats och använts av medieforskaren Kent Asp inom den s k agendaforskningen.

I vårt fall har tekniken använts för att mäta i vilken utsträckning väljare med olika åsikter i en sakfråga hade olika röstningstendenser. Den summerade procentskillnaden för de olika sakfrågorna i tabellerna 6.19—6.23 är ett mått som visar hur väljare med ett visst partival 1979 — men med olika åsikter i de undersökta sakfrågorna 1982 — röstade i valet 1982. Måttet kan variera mellan 0 och 200. Det kan tolkas som ett slags potentiellt effektmått: Ju högre värde desto större potentiell effekt hade den aktuella sakfrågan på tendensen att byta parti och på till vilka partier bytena skedde.

Ordet *potentiell* bör strykas under. Vi kan inte veta om alla partibytare med en viss åsikt — även om väljare med åsikten i fråga uppvisar en hög bytarsannolikhet i vår analys — verkligen motiverades av just den åsikten när de valde att byta parti. Väljare byter sällan parti på grund av en enda fråga. Många olika frågor och avvägningar spelar in. Lägg här till att väljarnas åsikter i olika frågor till viss del hänger samman med varandra — bl a på grund av att sakfrågeåsikterna ofta formats av ett fåtal bakomliggande ideologiska attityder — och resultatet blir att partibytare kommer att skilja sig åsiktsmässigt från sina gamla partikamrater inte bara i en fråga utan i flera olika frågor. Många olika sakfrågeåsikter kommer med andra ord att uppvisa förhållandevis höga bytarsannolikheter även om de aktuella åsikterna inte spelat någon större aktiv roll när partibytarbesluten togs. En tolkningsregel som dock kan användas när man studerar bytarsannolikheterna och de summerade procentskillnaderna i tabellerna 6.19—6.23 är att sakfrågeåsikter som uppvisar höga bytartendenser med stor sannolikhet också spelat en roll för de flesta väljare när de valde att byta parti 1982.

En annan viktig sak som bör hållas i minnet när man studerar resultaten i tabellerna 6.19—6.23 är att bytarsannolikheterna för de olika sakfrågeåsikterna i hög grad är beroende av hur åsikterna avgränsats. Extrema åsikter som omfattas av få väljare i ett parti är ofta förknippade med höga partibytartendenser medan mer mittenorienterade åsikter oftast ger upphov till lägre bytartendenser. Analysresultaten i tabellerna 6.19—6.23 är med andra ord inte oberoende av hur vi mätt och avgränsat de olika sakfrågeåsikterna. I vårt fall har vi valt att tredela väljarnas svar på de olika åsiktsfrågorna (bra förslag, dåligt förslag, ingen åsikt eller för, mot, ingen åsikt) och sedan enbart studerat skillnaderna i partibytartendenserna mellan de väljare som hade bestämda uppfattningar i de olika sakfrågorna.

De sakfrågor som var förknippade med de högsta partibytartendenserna 1982 var frågor som hade att göra med den traditionella vänster-höger-

konflikten i Sverige och som var aktuella i valrörelsen. Löntagarfonderna var den enskilda stridsfråga som gav upphov till högst partibytartendenser i samtliga partier utom för vänsterpartiet kommunisterna. Socialdemokratiska fondmotståndare hade en starkare tendens att byta till ett borgerligt parti 1982 än någon annan åsiktsgrupp bland socialdemokraternas väljare. Var tionde socialdemokratisk fondmotståndare bytte till något borgerligt parti — främst till moderaterna — i 1982 års val. Även de borgerliga partiernas väljare uppvisade de högsta bytarsannolikheterna i fondfrågan. Borgerliga fondanhängare — sådana fanns även om de var få — bytte i mycket hög grad till socialdemokraterna i valet. Inte mindre än 36 procent av centerns fondanhängare, 59 procent av folkpartiets och 19 procent av moderaternas bytte till socialdemokraterna i valet 1982.

Andra frågor som också uppvisade höga bytartendenser i flera olika partier var frågan om skatteöverenskommelsen, karensdagsfrågan, frågan om den offentliga sektorns storlek och kärnkraftsfrågan. Socialdemokratiska väljare som var mot skatteöverenskommelsen hade en relativt stark tendens att antingen byta till vänsterpartiet kommunisterna (8 procent) eller till moderaterna (6 procent). Tendensen att byta till vänsterpartiet kommunisterna var också relativt stark bland socialdemokratiska kärnkraftsmotståndare (6 procent) medan tendensen att gå åt det borgerliga hållet var starkast bland socialdemokratiska anhängare av karensdagar (8 procent bytte till borgerligt parti 1982) eller av en minskad offentlig sektor (6 procent gick till borgerligt parti).

Frågan om skatteöverenskommelsen var också en fråga som uppvisade höga partibytartendenser bland borgerliga väljare, men bytena gällde inte i första hand byten över blockgränsen till s eller vpk utan byten mellan de borgerliga partierna. Mittenpartiväljare som var mot skatteuppgörelsen uppvisade en klart högre tendens att byta till moderaterna (c-väljare 21 procent, fp-väljare 53 procent) än om de var för överenskommelsen (c-väljare 8 procent, fp-väljare 17 procent). Skatteuppgörelsen spelade också en viss roll för moderata väljare som bytte till mittenpartierna och socialdemokraterna. Bland moderata anhängare av skatteöverenskommelsen var det 16 procent som bytte till s, c, eller fp 1982. Motsvarande andel bytare bland moderata motståndare till skatteöverenskommelsen var endast 4 procent.

En fråga som däremot — till skillnad från frågan om skatteöverenskommelsen — spelade en relativt stor roll för övergångarna från det borgerliga till det socialistiska blocket vid valet 1982 var frågan om karensdagarna. Tendensen att byta till socialdemokraterna var relativt stor bland framförallt c- och fp-väljare som var mot att införa karensdagar i sjukförsäkringen (20 respektive 23 procent av dem bytte till s).

Synen på den offentliga sektorns storlek var också en fråga som hade ett förhållandevis starkt samband med benägenheten att byta från ett

Tabell 6.19. Sakfrågeåsikter och partibyten. Partival 1982 bland vpk-väljare från 1979 med olika åsikter i ett antal sakfrågor (procent)

sakfråga/förslag	sakfråge- åsiikt 1982	partival 1982							summa procent	antal inter- vjuade	summerad procent- skillnad
		vpk	s	c	fp	m	kds	mp			
minska de sociala bidragen	bra	33	61	6	0	0	0	0	100	18	88
	dåligt	68	22	1	1	1	0	7	100	90	
minska den offentliga sektorn	bra	40	36	8	4	4	0	8	100	25	66
	dåligt	73	22	0	0	0	0	5	100	87	
socialisera de stora företagen	bra	75	21	0	0	0	0	4	100	57	66
	dåligt	42	39	5	2	2	0	10	100	41	
kärnkraften som energikälla	för	44	50	0	0	6	0	0	100	18	66
	mot	66	23	2	1	0	0	8	100	88	
minska försvarsutgifterna	bra	67	24	2	1	0	0	6	100	95	60
	dåligt	46	45	0	0	9	0	0	100	11	
minska statl infl över priv näringslivet	bra	43	42	5	0	5	0	5	100	21	58
	dåligt	72	23	1	0	0	0	4	100	74	
kollektiva löntagarfonder	för	76	21	1	0	0	0	2	100	63	56
	mot	48	22	4	4	4	0	18	100	23	
öka ekon stödet till invandrarna	bra	67	17	3	0	2	0	11	100	60	56
	dåligt	55	42	0	3	0	0	0	100	36	
bygga fler barndaghem	bra	67	25	1	1	1	0	5	100	94	48
	dåligt	46	39	0	0	0	0	15	100	13	
höja vin- och spritpriserna	bra	86	14	0	0	0	0	0	100	21	48
	dåligt	62	29	2	2	1	0	4	100	69	
förbjuda kembekämpn i jordbruket	bra	67	26	1	0	0	0	6	100	100	42
	dåligt	46	27	9	0	9	0	9	100	11	
minska u-hjälpen	bra	57	43	0	0	0	0	0	100	14	40
	dåligt	65	23	2	1	1	0	8	100	95	
införa reklam-TV	bra	55	39	3	0	0	0	3	100	38	38
	dåligt	73	23	0	0	0	0	4	100	53	
skatteöverenskommelsen	för	57	35	3	2	0	0	3	100	58	34
	mot	69	23	0	0	4	0	4	100	26	
införa karensdagar	bra	50	32	6	0	6	0	6	100	16	30
	dåligt	64	28	1	1	0	0	6	100	97	
begränsa rätten till fri abort	bra	60	40	0	0	0	0	0	100	10	30
	dåligt	65	25	2	1	1	0	6	100	103	
begränsa ränteavdr för villaägarna	bra	71	24	1	0	0	0	4	100	71	20
	dåligt	66	34	0	0	0	0	0	100	26	
förbjuda alla former av pornografi	bra	67	29	0	0	2	0	2	100	45	16
	dåligt	64	26	0	3	0	0	7	100	42	
samtliga vpkväljare 1979		63	27	2	1	1	0	6	100	120	

Kommentar: Den summerade procentskillnaden är ett mått som visar hur väljare med ett visst partival 1979 — men med olika åsikter i de undersökta sakfrågorna 1982 — röstade i valet 1982. Det kan variera mellan 0 och 200 och visar skillnaden i partival mellan väljare med olika åsikter i de aktuella sakfrågorna. Måttet kan tolkas som ett slags potentiellt effektmått: Ju högre värde desto större effekt hade den aktuella sakfrågan på benägenheten att byta parti och på till vilka partier bytena skedde.

Tabell 6.20. Sakfrågeåsikter och partibytten. Partival 1982 bland s-väljare från 1979 med olika åsikter i ett antal sakfrågor (procent)

sakfråga/förslag	sakfråge- åsiikt 1982	partival 1982						summa procent	antal inter- vjuade	summerad procent- skillnad	
		vpk	s	c	fp	m	kds				mp
kollektiva löntagarfonder	för	4	95	0	0	1	0	0	100	415	22
	mot	4	84	2	1	7	1	1	100	211	
skatteöverenskommelsen	för	4	94	1	0	1	0	0	100	454	18
	mot	8	85	1	0	6	0	0	100	119	
införa karensdagar	bra	2	89	3	0	5	0	1	100	121	16
	dåligt	4	95	0	0	1	0	0	100	821	
kärnkraften som energikälla	för	2	95	0	0	3	0	0	100	434	12
	mot	6	90	1	0	2	0	1	100	327	
minska den offentliga sektorn	bra	3	90	1	0	5	1	0	100	195	10
	dåligt	3	95	1	0	1	0	0	100	622	
införa karensdagar	bra	2	89	3	0	5	0	1	100	121	16
	dåligt	4	95	0	0	1	0	0	100	821	
kärnkraften som energikälla	för	2	95	0	0	3	0	0	100	434	12
	mot	6	90	1	0	2	0	1	100	327	
minska den offentliga sektorn	bra	3	90	1	0	5	1	0	100	195	10
	dåligt	3	95	1	0	1	0	0	100	622	
socialisera de stora företagen	bra	6	94	0	0	0	0	0	100	218	10
	dåligt	3	92	1	0	3	0	1	100	505	
bygga mer barndaghem	bra	4	95	0	0	1	0	0	100	622	8
	dåligt	3	92	1	0	3	0	1	100	168	
minska u-hjälpen	bra	5	91	1	0	3	0	0	100	231	8
	dåligt	3	94	1	0	1	0	1	100	558	
förbjuda alla former av pornografi	bra	3	95	0	0	1	1	0	100	404	8
	dåligt	5	92	1	0	1	0	1	100	241	
införa reklam i TV	bra	4	92	1	0	3	0	0	100	474	6
	dåligt	4	94	0	0	1	0	1	100	294	
minska statl infl över priv näringslivet	bra	2	94	0	0	4	0	0	100	223	6
	dåligt	4	94	0	0	1	0	1	100	458	
minska försvarsutgifterna	bra	4	94	1	0	1	0	0	100	517	6
	dåligt	1	96	1	0	2	0	0	100	304	
öka ekon stödet till invandrarna	bra	4	94	0	0	1	0	1	100	317	6
	dåligt	2	94	1	0	3	0	0	100	394	
begränsa ränteavdragen för villaägare	bra	4	94	0	0	1	0	1	100	560	6
	dåligt	2	93	1	0	3	0	1	100	316	
minska de sociala bidragen	bra	4	92	1	0	3	0	0	100	316	4
	dåligt	4	94	1	0	1	0	0	100	554	
förbjuda kem bekämpn i jordbruket	bra	4	93	1	0	2	0	0	100	769	4
	dåligt	2	95	1	0	2	0	0	100	117	
begränsa rätten till fria aborter	bra	3	94	1	0	1	1	0	100	200	4
	dåligt	4	93	1	0	2	0	0	100	640	
höja vin- och spritpriserna	bra	3	95	1	0	1	0	0	100	307	4
	dåligt	4	93	1	0	2	0	0	100	442	
samtal s-väljare	1979	3	94	1	0	2	0	0	100	1054	

Tabell 6.21. Sakfrågeåsikter och partibyten. Partival 1982 bland c-väljare från 1979 med olika åsikter i ett antal sakfrågor (procent)

sakfråga/förslag	sakfråge- åsiikt 1982	partival 1982						summa procent	antal inter- vyuade	summerad procent- skillnad	
		vpk	s	c	fp	m	kds				mp
kollektiva löntagarfonder	för/vet ej	7	36	37	4	4	9	3	100	56	90
	mot	0	4	72	4	14	3	3	100	367	
införa karensdagar	bra	0	3	74	3	14	2	4	100	217	54
	dåligt	1	20	54	7	7	7	4	100	137	
kärnkraft som energikälla	för	0	15	53	4	26	2	0	100	53	52
	mot	1	6	72	4	9	4	4	100	336	
socialisera de stora företagen	bra	3	22	53	3	6	3	10	100	32	48
	dåligt	1	7	69	4	13	3	3	100	372	
minska försvarsutgifterna	bra	2	11	58	6	7	7	9	100	124	38
	dåligt	0	8	70	4	14	3	1	100	209	
bygga fler barndaghem	bra	2	17	61	4	8	3	5	100	139	38
	dåligt	0	3	73	4	13	5	2	100	190	
förbjuda alla former av pornografi	bra	0	8	72	4	7	6	3	100	214	38
	dåligt	0	11	59	6	21	0	3	100	80	
höja vin- och spritpriserna	bra	0	8	72	2	6	7	5	100	160	36
	dåligt	1	9	62	6	18	2	2	100	169	
skatteöverenskommelsen	för	2	11	69	4	8	2	4	100	146	34
	dåligt	0	6	60	3	21	5	5	100	106	
införa reklam-TV	bra	1	13	64	2	16	3	1	100	210	34
	dåligt	1	5	67	8	7	5	7	100	112	
minska de sociala bidragen	bra	0	8	66	4	16	4	2	100	245	32
	dåligt	3	14	61	3	6	4	9	100	114	
öka ekon stödet till invandrarna	bra	0	11	63	8	7	5	6	100	97	32
	dåligt	1	7	69	3	16	2	2	100	206	
begränsa rätten till fria aborter	bra	0	8	69	4	8	9	2	100	143	30
	dåligt	2	11	62	4	15	1	5	100	205	
förbjuda kem bekämp i jordbruket	bra	1	11	63	4	11	6	4	100	271	28
	dåligt	1	5	73	3	15	0	3	100	116	
minska statl infl över priv närings- livet	bra	0	5	69	5	15	3	3	100	196	26
	dåligt	1	16	65	5	7	4	2	100	133	
minska u-hjälpen	bra	1	7	70	2	15	4	1	100	123	26
	dåligt	0	11	63	6	10	4	6	100	208	
minska den offentliga sektorn	bra	1	7	64	4	16	4	4	100	216	20
	dåligt	1	14	66	5	8	2	4	100	150	
begränsa ränteavdragen för villa- ägare	bra	1	9	66	4	11	4	5	100	189	8
	dåligt	1	10	67	5	12	3	2	100	161	
samt l c-väljare 1979		1	9	67	4	12	4	3	100	459	

Tabell 6.22. Sakfrågor och partibyten. Partival 1982 bland fp-väljare från 1979 med olika åsikter i ett antal sakfrågor (procent)

sakfrågor/förslag	sakfråge- åsiikt 1982	partival 1982						summa procent	antal inter- vjuede	summerad procent- skillnad	
		vpk	s	c	fp	m	kds				mp
kollektiva löntagarfonder	för/vet ej	4	59	4	25	0	8	0	100	24	128
	mot	0	4	10	50	32	3	1	100	193	
skatteöverenskommelsen	för	1	12	11	57	17	1	1	100	100	82
	mot	0	7	12	23	53	5	0	100	43	
införa karensdagar	bra	0	3	9	44	41	2	1	100	117	60
	dåligt	1	23	8	49	12	4	3	100	74	
införa reklam-TV	bra	0	11	7	46	33	1	2	100	147	60
	dåligt	4	8	12	56	8	12	0	100	25	
höja vin- och spritpriserna	bra	1	8	15	57	12	4	3	100	74	58
	dåligt	0	12	5	45	37	0	1	100	98	
förbjuda kem bekämpn i jordbru- ket	bra	1	13	11	52	18	3	2	100	141	56
	dåligt	0	4	8	39	47	2	0	100	51	
kärnkraften som energikälla	för	0	8	8	44	37	2	1	100	102	46
	mot	1	11	12	54	14	6	2	100	87	
minska u-hjälpen	bra	0	14	10	36	35	5	0	100	72	44
	dåligt	1	9	8	54	22	3	3	100	110	
minska försvarsutgifterna	bra	1	18	10	34	30	4	3	100	71	44
	dåligt	0	3	9	56	29	2	1	100	115	
begränsa ränteavdragen för villa- ägare	bra	1	12	14	52	18	2	1	100	89	42
	dåligt	0	7	6	45	36	4	2	100	96	
förbjuda alla former av pornografi	bra	1	7	15	47	23	6	1	100	86	42
	dåligt	0	11	4	44	39	0	2	100	54	
minska den offentliga sektorn	bra	0	5	10	49	34	1	1	100	113	36
	dåligt	1	12	11	54	17	5	0	100	75	
minska statl infl över priv närings- livet	bra	0	6	7	49	34	2	2	100	107	34
	dåligt	1	13	12	44	23	6	1	100	69	
minska de sociala bidragen	bra	0	8	12	44	32	3	2	100	127	32
	dåligt	1	16	11	51	16	3	2	100	63	
begränsa rätten till fria aborter	bra	0	17	5	42	29	7	0	100	59	30
	dåligt	1	8	12	47	29	1	2	100	131	
bygga fler barndaghem	bra	1	17	9	42	26	3	2	100	78	26
	dåligt	0	8	13	46	31	2	0	100	80	
öka ekon stödet till invandrarna	bra	2	11	10	50	23	2	2	100	52	20
	dåligt	0	10	11	44	30	4	1	100	115	
samtl fp-väljare 1979		0	11	10	46	28	3	2	100	234	

Kommentar: Frågan om en socialisering av de stora företagen är inte medtagen därför att färre än 10 fp-väljare från 1979 var positiva till en socialisering.

Tabell 6.23. Sakfrågor och partibyten. Partival 1982 bland m-väljare från 1979 med olika åsikter i ett antal sakfrågor (procent)

sakfrågor/förslag	sakfråge- åsikt 1982	partival 1982						summa procent	antal inter- juade	summerad procent- skillnad	
		vpk	s	c	fp	m	kds mp				
kollektiva löntagarfonder	för/vet ej	0	19	5	0	67	0	9	100	21	52
	mot	0	2	4	4	88	1	1	100	441	
minska den offentliga sektorn	bra	0	1	3	3	91	1	1	100	330	40
	dåligt	0	12	8	4	71	2	3	100	92	
kärnkraften som energikälla	för	0	3	3	2	92	0	0	100	264	36
	mot	1	1	8	7	76	2	5	100	129	
skatteövgrenscommelsen	för	1	5	5	6	81	0	2	100	145	30
	mot	0	0	2	2	95	1	0	100	191	
införa reklam-TV	bra	0	3	5	4	87	0	1	100	346	30
	dåligt	2	11	5	3	73	3	3	100	37	
förbjuda kem bekämpn i jordbru- ket	bra	1	4	5	6	81	2	1	100	232	26
	dåligt	0	1	2	2	94	0	1	100	173	
införa karensdagar	bra	0	2	3	3	90	1	1	100	282	24
	dåligt	1	7	7	5	78	1	1	100	109	
minska de sociala bidragen	bra	0	2	4	3	89	1	1	100	314	24
	dåligt	2	6	6	7	78	0	1	100	86	
minska u-hjälpen	bra	0	3	2	3	90	1	1	100	177	20
	dåligt	1	2	7	5	81	1	3	100	181	
minska försvarsutgifterna	bra	1	4	3	6	82	1	3	100	93	14
	dåligt	0	3	4	3	88	1	1	100	317	
bygga fler barndaghem	bra	2	5	5	4	82	0	2	100	132	14
	dåligt	0	1	5	4	87	2	1	100	245	
begränsa rätten till fria aborter	bra	0	4	6	4	82	3	1	100	113	14
	dåligt	1	3	4	3	87	0	2	100	280	
begränsa ränteavdragen för villa- ägare	bra	1	3	6	5	82	1	2	100	181	12
	dåligt	1	3	4	2	88	1	1	100	227	
höja vin- och spritpriserna	bra	0	4	4	4	83	3	2	100	100	12
	dåligt	0	3	5	3	88	0	1	100	255	
förbjuda alla former av pornografi	bra	0	3	5	4	84	2	2	100	174	12
	dåligt	0	4	4	2	89	0	1	100	141	
minska statl infl över priv närings- livet	bra	0	3	3	4	88	1	1	100	273	8
	dåligt	1	5	4	4	84	1	1	100	129	
öka ekon stödet till invandrarna	bra	1	2	3	3	87	2	2	100	112	8
	dåligt	0	3	6	3	87	1	0	100	242	
satml m-väljare 1979		0	3	4	4	87	1	1	100	485	

Kommentar: Frågan om socialisering av de stora företagen är inte medtagen därför att färre än 10 m-väljare från 1979 var positiva till en socialisering.

borgerligt till ett socialistiskt parti 1982. Frågans betydelse var mest markerad bland moderata väljare. Tolv procent av de m-väljare som tyckte det var ett dåligt förslag att minska den offentliga sektorn bytte till socialdemokraterna 1982 mot endast 1 procent bland de moderata väljare som ansåg att den offentliga sektorn borde minskas.

Väljarnas åsikter i kärnkraftsfrågan uppvisade 1982, precis som 1976 och 1979, ett klart samband med partibytena. Kärnkraftsfrågans betydelse för partibytena och valutgången 1982 har underskattats i eftervalsdebatten. I Sören Holmbergs och Kent Asps bok *Kampen om kärnkraften* analyseras vilken betydelse väljarnas linjeval och kärnkraftsåsikter hade för partivalet 1982. Där visas mer detaljerat vad som också framgår av resultaten här — väljarnas kärnkraftsattityder hade ett markerat samband med partibytena 1982. Vpk-väljare som var för kärnkraften hade en mycket större tendens att byta till s (50 procent) än om de var mot kärnkraften (23 procent). Bland centerns kärnkraftsanhängare bytte 26 procent till m och 15 procent till s. Motsvarande siffror bland centerns kärnkraftsmotståndare var endast 9 procent till m och 6 procent till s. Moderata väljare som var skeptiska till kärnkraften bytte i mycket högre grad till c, kds eller mp (sammanlagt 15 procent) än moderata kärnkraftsanhängare (sammanlagt 3 procent).

De sakfrågor som tenderade att vara svagast kopplade till väljarnas partibytena 1982 var inte desamma för de olika partierna. En typ av frågor som dock har en tendens att hamna långt ned på rangordningen i tabellerna 6.19—6.23 är de moraliska frågorna (alkoholfrågan, abortfrågan, pornografifrågan). Störst roll spelade de moraliska frågorna för mittenpartiväljarnas röstande. Centern och folkpartiet förlorade mindre andelar röster till moderaterna bland moralkonservativa människor än bland moralliberala. Det var exempelvis endast 7 procent av c-väljare och 23 procent av fp-väljare som var för att förbjuda alla former av pornografi som bytte till m 1982. Motsvarande bytarsiffror bland mittenväljare som var emot att förbjuda pornografin var hela 21 procent bland c-väljare och 39 procent bland fp-väljare.

Andra frågor som också tenderade att ha ett svagt samband med partibytena i fler olika partigrupper var sådana relativt opolitiserade sakfrågor som frågan om det ekonomiska stödet till invandrarna, vissa sociala frågor och frågan om de kemiska bekämpningsmedlen i jordbruket. Frågan om ränteavdragen för villaägarna — som var en hetare stridsfråga 1979 än 1982 — var också en fråga som uppvisade ett förhållandevis svagt samband med partibytena i flera partier 1982.

Ett genomgående drag i resultaten i tabellerna 6.19—6.23 är att vpk-, c- och fp-väljare med partiavvikande åsikter uppvisade klart större tendenser att byta parti än m och framförallt s-väljare med partiavvikande uppfattningar. Partiernas genomsnittliga summerade procentskillnader

för de undersökta frågorna ger ett mått på i vad mån de olika partiernas väljare tenderade att byta parti om de inte hade samma uppfattningar som sina partier. De summerade procentskillnaderna för de undersökta frågorna var 49 för fp, 48 för vpk, 37 för c, 22 för m och 9 för s. Åsiktsröstning och partibyten utifrån olika sakfrågor var alltså ett mycket vanligare fenomen bland framförallt vpk- och fp-väljare än bland t ex s-väljare vid 1982 års val.

Resultatet är inte unikt för år 1982. Det har kunnat iaktas också vid tidigare val och visar att det finns andra faktorer än väljarnas sakfrågeåsikter som påverkar tendensen att byta parti. En viktig sådan faktor är väljarnas grad av identifikation med det egna partiet. Socialdemokratiska väljare har i genomsnitt en mycket starkare känsla av anhängarskap med det egna partiet än andra partiers väljare. En stark känslomässig bindning till det egna partiet gör det svårare att slita banden med det, även om de egna åsikterna inte alltid överensstämmer med partiets.

Många av de frågor som tenderade att ge upphov till de högsta bytar-sannolikheterna i 1982 års val var frågor som hade en klar koppling till den ideologiska vänster-högerdimensionen. Resultaten i tabell 6.24 visar på ett mer tydligt sätt att väljarnas ideologiska vänster-högeråsikter hade ett mycket starkt samband med partibytena 1982. Väljare med avvikande vänster-högeråsikter inom sina partier hade en stor benägenhet att byta parti.

Vänster-högermåttet i tabell 6.24 bygger på väljarnas inställning till hur det framtida samhället skall vara utformat när det gäller marknadsekonomi, socialism och löntagarinflytande. För jämförelsens skull har ytterligare två attityddimensioner — den nya tillväxt-ekologidimensionen och den gamla religiösa dimensionen — tagits med i analysen i tabell 6.24. De har också konstruerats med utgångspunkt från frågesviten om inställningen till olika slags framtida samhällen. Tillväxt-ekologimåttet bygger på intervjupersonernas inställning till ett miljövänligt samhälle, till ett högteknologiskt samhälle och till ett tillväxtsamhälle. Väljarnas inställning på den religiösa dimensionen mättes med hjälp av svaren på en intervjufråga om de ville "satsa på ett samhälle där kristna värden spelar en större roll". I tabell 6.24 har de tre ideologiska måtten trikotomiserats så att åsiktsfördelningen för var och en av dem blev 40 procent — 20 procent — 40 procent i valmanskåren som helhet.

De tre attityddimensionerna var inte helt okorrelerade med varandra. Väljarnas vänster-högeråsikter hade ett visst samband både med tillväxt-ekologiåsikterna ($r = .27$) och åsikterna om ett samhälle med mer kristna värden ($r = .23$). Väljare till vänster tenderade att vara ekologiorienterade och mindre intresserade av en satsning på ett mer kristet samhälle medan väljare till höger tenderade att vara tillväxtorienterade och mer positiva till ett samhälle med mer kristna värden. Väljarnas tillväxt-ekologiåsikter

Tabell 6.24. Ideologisk position och partibyten mellan valen 1979 och 1982 (procent)

partival 1979	ideologisk dimension	ideologisk position 1982	partival 1982							summa procent	antal inter- vjuade	summerad procent- skillnad
			vpk	s	c	fp	m	kds	mp			
vpk	vänster-höger	vänster	69	23	1	1	0	0	6	100	99	86
		center/höger	27	53	7	0	6	0	7	100	15	
vpk	tillväxt-ekologi	ekologi	63	25	0	2	0	0	10	100	71	28
		tillväxt	61	31	4	0	4	0	0	100	23	
vpk	kristet samhälle	ej mer kristet	63	29	3	1	1	0	3	100	70	24
		mitten/mer kristet	65	22	0	0	0	0	12	100	41	
s	vänster-höger	vänster	4	96	0	0	0	0	0	100	679	36
		höger	3	79	4	0	14	0	0	100	97	
s	tillväxt-ekologi	ekologi	5	93	1	0	1	0	0	100	406	6
		tillväxt	3	94	0	0	3	0	0	100	333	
s	kristet samhälle	ej mer kristet	5	93	0	0	2	0	0	100	411	10
		mer kristet	1	98	0	0	1	0	0	100	210	
c	vänster-höger	vänster	2	31	38	4	5	9	11	100	55	92
		höger	0	3	74	3	15	3	2	100	262	
c	tillväxt-ekologi	ekologi	1	9	65	5	8	6	6	100	199	26
		tillväxt	2	8	64	3	20	2	1	100	129	
c	kristet samhälle	ej mer kristet	1	18	58	5	15	0	3	100	104	46
		mer kristet	1	3	73	4	8	8	3	100	197	
fp	vänster-höger	vänster	3	40	10	30	7	7	3	100	30	94
		höger	0	4	10	49	35	2	0	100	140	
fp	tillväxt-ekologi	ekologi	2	16	19	38	19	3	3	100	68	56
		tillväxt	0	6	6	52	33	3	0	100	109	
fp	kristet samhälle	ej mer kristet	0	17	8	37	34	2	2	100	64	60
		mer kristet	0	8	11	60	14	6	1	100	80	
m	vänster-höger	vänster/center	2	8	9	8	64	3	6	100	64	52
		höger	0	2	3	3	90	1	1	100	382	
m	tillväxt-ekologi	ekologi	1	3	8	8	73	4	4	100	77	37
		tillväxt	0	3	2	3	91	1	0	100	317	
m	kristet samhälle	ej mer kristet	1	3	1	4	88	0	3	100	112	16
		mer kristet	0	1	6	3	87	3	0	100	208	

Kommentar: Måtten för vänster-högerdimensionen, tillväxt-ekologidimensionen och den religiösa dimensionen bygger på intervjufrågorna om vilken typ av framtida samhälle väljarna ville ha. I tabell 6.24 har måtten tredelats så att fördelningarna i väljarkåren blev 40 procent (vänster, ekologiorienterad, ej mer kristet samhälle), 20 procent (center, mitten) och 40 procent (höger, tillväxtorienterad, mer kristet samhälle).

och inställning på den religiösa dimensionen hade emellertid inget åsikts-samband med varandra ($r = .02$).

Resultaten i tabell 6.24 visar hur benägenheten att byta parti 1982 varierade med åsikterna på vänster-högerdimensionen, tillväxt-ekologi-dimensionen och den religiösa dimensionen inom de olika partiernas väljargrupper.

Väljarnas vänster-högeråsikter gav upphov till mycket större partiby-tarsannolikhet i samtliga partiernas väljargrupper än tillväxt-ekologiåsikter-na eller uppfattningarna om värdet av ett mer kristet samhälle. Vpk- och s-väljare som befann sig ideologiskt till höger 1982 hade en klart större tendens att byta till ett borgerligt parti än vpk- och s-väljare som befann sig till vänster. Borgerliga väljare som hyste vänsteråsikter hade på ett motsvarande sätt en mycket starkare benägenhet att byta till socialdemo-kraterna än borgerliga väljare som hade högeråsikter.

Väljarnas tillväxt-ekologiåsikter och religiösa samhällsuppfattning ha-de ett svagare samband med tendensen att byta parti 1982. Men samban-den var inte obefintliga. Mittenpartiväljare som var tillväxtorienterade hade t ex en större benägenhet att byta till moderaterna än c- och fp-väl-jare som var ekologiorienterade. Moderata väljare med ekologiorientera-de uppfattningar hade på ett motsvarande sätt en starkare tendens att byta till mittenpartierna än tillväxtorienterade moderater. Centerpartiets och folkpartiets religiösa väljare hade en klart starkare tendens att förbli sina partier trogna 1982 än de c- och fp-väljare som var mindre positiva till en satsning på ett kristet samhälle. Den senare väljargruppen uppvisade en stark tendens att lämna mittenpartierna 1982 och antingen gå till social-demokraterna eller till moderaterna.

Analyserna av vilka sakfrågor som gav upphov till stora respektive små partiby-tarsannolikheter vid 1982 års val är naturligtvis intressanta i sig. Men om vi är ute för att studera vilka frågor som spelade störst roll för valutgången och för de olika partiernas valresultat 1982 kan resultaten från analysen av bytarsannolikheter leda oss vilse. Sakfrågor med höga bytarsannolikheter behöver inte nödvändigtvis ha haft någon större bety-delse för valresultatet. Väljarströmmar åt olika håll kan ta ut varandra. Nettoresultatet kan bli plus-minus noll även om många väljare byter parti.

Resultaten i tabellerna 6.25—6.27 illustrerar att sakfrågor med höga bytarsannolikheter inte behöver ha haft någon större effekt på valutgång-en. Analysen gäller partiernas vinster och förluster på grund av partiby-tena i tre sakfrågor som alla var aktuella i 1982 års valrörelse och som uppvisade höga bytarsannolikheter för flera olika partiernas väljargrupper. De tre sakfrågorna är löntagarfondsfrågan, frågan om karensdagarna och frågan om skatteöverenskommelsen. Resultaten i tabell 6.25 och 6.26 visar hur stora andelar av väljarkåren de socialistiska och de borgerliga partier-na maximalt vann respektive förlorade på grund av partibytena i fondfrå-

Tabell 6.25. Partibytarvinster och partibytarförluster för vpk och s mellan valen 1979 och 1982 på grund av löntagarfondsfrågan (procentandel av partiröstande)

vpk- och s-partibytarförluster p g a löntagarfonderna	-1,0	
fondmotståndare som bytte från vpk till c, fp, m		-0,1
fondmotståndare som bytte från s till c, fp, m		-0,9
vpk- och s-partibytarvinster p g a löntagarfonderna	+0,6	
fondanhängare som bytte från c, fp, m till vpk		+0,1
fondanhängare som bytte från c, fp, m till s		+0,5
vpk- och s nettoresultat p g a partibytan i fondfrågan	-0,4	
vpk: byten med c, fp, m		± 0,0
s: byten med c, fp, m		-0,4

Tabell 6.26. Partibytarvinster och partibytarförluster för vpk och s mellan valen 1979 och 1982 på grund av karensdagsfrågan (procentandel av partiröstande)

vpk- och s-partibytarförluster p g a karensdagsfrågan	-0,5	
karensdagsanhängare som bytte från vpk till c, fp, m		-0,1
karensdagsanhängare som bytte från s till c, fp, m		-0,4
vpk- och s-partibytarvinster p g a karensdagsfrågan	+2,2	
karensdagsmotståndare som bytte från c, fp, m till vpk		+0,2
karensdagsmotståndare som bytte från c, fp, m till s		+2,0
vpk- och s nettoresultat p g a partibytan i karensdagsfrågan	+1,7	
vpk: byten med c, fp, m		+0,1
s: byten med c, fp, m		+1,6

Tabell 6.27. Partibytarvinster och partibytarförluster för m mellan valen 1979 och 1982 på grund av frågan om skatteöverenskommelsen (procentandel av partiröstande)

m's partibytarförluster p g a skatteöverenskommelsen	-0,9	
anhängare av skatteöverenskommelsen som bytte från m till s		-0,3
anhängare av skatteöverenskommelsen som bytte från m till c		-0,3
anhängare av skatteöverenskommelsen som bytte från m till fp		-0,3
m's partibytarvinster p g a skatteöverenskommelsen	+2,1	
motståndare till skatteöverenskommelsen som bytte från s till m		+0,3
motståndare till skatteöverenskommelsen som bytte från c till m		+0,9
motståndare till skatteöverenskommelsen som bytte från fp till m		+0,9
m's nettoresultat p g a partibytan i frågan om skatteöverensk	+1,2	
byten med s		± 0,0
byten med c		+0,6
byten med fp		+0,6

Kommentar: Resultaten i tabellerna 6.25—6.27 skall läsas som ett slags maximumestimat för respektive sakfrågas effekt på partiernas valresultat. Fondattityderna i tabell 6.25 har mätts med hjälp av frågan om intervjupersonerna var för eller mot kollektiva löntagarfonder. Vpk/s-vinster är detsamma som c/fp/m-förluster och tvärtom.

gan och frågan om karensdagarna vid 1982 års val. Specialanalysen i tabell 6.27 gäller frågan om skatteöverenskommelsen och vinsterna och förlusterna i partibytena mellan å ena sidan moderaterna och å den andra socialdemokraterna, centern och folkpartiet. Resultaten skall läsas som ett slags maximumestimat för de undersökta frågornas effekter på partiernas valresultat 1982.

Det mest intressanta resultatet återfinns i tabell 6.25 och gäller fondfrågans betydelse för 1982 års valutgång. Resultatet visar att löntagarfondsfrågan *inte* ledde till några stora nettoröstvinster för de borgerliga partierna (+0,4 procent av väljarkåren) eller till några stora nettoröstförluster för socialdemokraterna (-0,4 procent). Bytarsannolikheterna var mycket stora för väljare som avvek från sina partiers åsikter i fondfrågan men det var inte enbart socialdemokratiska väljare som bytte till det borgerliga blocket på grund av fonderna. Det fanns också borgerliga väljare som gick till socialdemokraterna under potentiell inverkan av löntagarfundsdebatten. Bytarströmmarna tog i stort sett ut varandra. Det fanns klart fler socialdemokratiska väljare som var emot fonderna än det fanns borgerliga väljare som var för men de socialdemokratiska fondmotståndarnas benägenhet att byta till något borgerligt parti var mycket mindre än de borgerliga fondanhängarnas tendens att byta till socialdemokraterna. Endast 10 procent av de socialdemokratiska fondmotståndarna bytte till c, fp eller m 1982 medan hela 40 procent av den lilla gruppen borgerliga väljare som inte var emot fonderna (som antingen var för fonderna eller utan åsikt i frågan) bytte till socialdemokraterna. Resultatet blev att bytesströmmarna i stort sett tog ut varandra och endast gav upphov till en liten borgerlig nettovinst.

Partibytena i karensdagsfrågan hade däremot en klar effekt på 1982 års valresultat. Socialdemokraterna vann mer röster bland karensdagsmotståndare än de borgerliga vann röster bland socialdemokratiska anhängare av karensdagar. Socialdemokraternas partibytarvinster potentiellt orsakad av karensdagsfrågan och debatten om social rättvisa och trygghet kontra social nedrustning blev förhållandevis stor. Den motsvarade hela 1,6 procent av väljarkåren.

Partibytena förorsakade av motsättningarna kring skatteöverenskommelsen ledde — till skillnad från partibytena förorsakade av karensdagsstriden — inte till några röstförskjutningar mellan blocken. Effekterna av skattestriden återfanns helt inom det borgerliga blocket. Centern och folkpartiet förlorade väljare till moderaterna. Förlusterna var inte dramatiska men heller inte försumbara. Centerpartiets och folkpartiets partibytarförluster till moderaterna potentiellt orsakade av frågan om skatteöverenskommelsen motsvarade 0,6 procent av väljarkåren från vart och ett av partierna.

Resultaten av partibytaranalysen i fondfrågan är så uppseendeväckan-

de — socialdemokraterna skulle inte ha gjort speciellt stora nettoförluster på löntagarfonderna 1982 trots den starka opinionen mot fonderna — att de kräver ytterligare undersökningar. I tabellerna 6.28 (bytessannolikheter) och 6.30 (vinster och förluster) har vi studerat partibytena i fondfrågan utifrån ett annat material än väljarnas åsikter om löntagarfonderna. Vi har analyserat sambandet mellan väljarnas bedömningar av socialdemokraternas fondpolitik — om de tyckte den var bra eller dålig — och partibytena mellan blocken 1982. En motsvarande analys av sambandet mellan väljarnas bedömningar av socialdemokraternas sysselsättningspolitik och partibytet mellan blocken återfinns också i tabell 6.28 (bytarsannolikheter) och i tabell 6.29 (vinster och förluster).

Resultaten är entydiga. Socialdemokraterna gjorde inga nettoförluster på partibytena i fondfrågan 1982. De partibytarförluster som socialdemokraterna gjorde till de borgerliga partierna bland s-väljare som ogillade partiets löntagarfondspolitik uppvägdes av lika stora partibytarvinster bland borgerliga väljare som var positiva till socialdemokraternas fondpolitik. Mönstret är detsamma som vi iakttagit tidigare. Relativt många vpk- och s-väljare var kritiska till socialdemokraternas fondpolitik samtidigt som få borgerliga väljare var positiva. Men de kritiska vpk- och

Tabell 6.28. Bedömning av socialdemokraternas politik när det gäller sysselsättning och löntagarfonder och blockbyte eller ej i valet 1982 (procent)

blockval 1979	bedömning av s när det gäller syssel- sättning 1982	blockval 1982			summa procent	antal inter- vjuade
		vpk, s	c, fp, m	övriga		
vpk, s	bra politik	98	1	1	100	761
	inget omdöme	91	7	2	100	313
c, fp, m	bra politik	25	69	6	100	176
	dålig politik	0	97	3	100	204

blockval 1979	bedömning av s när det gäller lön- tagarfonder 1982	blockval 1982			summa procent	antal inter- vjuade
		vpk, s	c, fp, m	övriga		
vpk, s	bra politik	100	0	0	100	483
	dålig politik	82	15	3	100	150
c, fp, m	bra politik	58	40	2	100	40
	dålig politik	3	93	4	100	854

Kommentar: De få vpk- och s-väljare som hade en negativ bedömning av socialdemokraternas sysselsättningspolitik har i tabell 6.28 klassificerats tillsammans med de vpk- och s-väljare som inte hade något omdöme om socialdemokraternas politik. Resultaten i tabell 6.28 förändras inte om vpk-väljarna utesluts från analyserna.

s-väljarna hade en förhållandevis låg benägenhet att byta till något borgerligt parti medan de få borgerliga väljare som uppskattade socialdemokraternas löntagarfondspolitik hade en mycket hög tendens att byta till s eller vpk 1982.

Vi vet från den tidigare analysen att en av de faktorer som bidrog till att så relativt få socialdemokratiska fondmotståndare lämnade partiet 1982 var arbetslöshetsproblemen och den positiva uppskattning som socialdemokratiska partiet fick för sin sysselsättningspolitik bland en klar majoritet av s-väljarna. Resultaten i tabellerna 6.28 och 6.29 visar att den positiva profil som socialdemokraterna hade i sysselsättningsfrågorna 1982 inte bara bidrog till att avhålla fondmotståndare från att lämna partiet. Den bidrog också till klara partibytarvinster från de borgerliga partierna. Socialdemokraterna gjorde klara nettovinster (+ 1,2 procent av

Tabell 6.29. Partibytarvinster och partibytarförluster för vpk och s mellan valen 1979 och 1982 potentiellt orsakade av väljarnas bedömningar av socialdemokraternas sysselsättningspolitik (procentandel av partiröstande)

vpk- och s-partibytarförluster p g a sysselsättningsfrågorna	-0,9	
ej anhäng av s sysselsättn pol som bytte från vpk till c, fp, m		-0,1
ej anhäng av s sysselsättn pol som bytte från s till c, fp, m		-0,8
vpk- och s-partibytarvinster p g a sysselsättningsfrågorna	+2,0	
anhäng av s sysselsättn pol som bytte från c, fp, m till vpk		± 0,0
anhäng av s sysselsättn pol som bytte från c, fp, m till s		+2,0
vpk- och s nettoresultat p g a partibytarna i sysselsättningsfrågan	+1,1	
vpk: byten med c, fp, m		-0,1
s: byten med c, fp, m		+1,2

Tabell 6.30. Partibytaråsikter och partibytarförluster för vpk och s mellan valen 1979 och 1982 potentiellt orsakade av väljarnas bedömningar av socialdemokraternas löntagarfondspolitik (procentandel av partiröstande)

vpk- och s-partibytarförluster p g a löntagarfondsfrågan	-1,0	
kritiker av s fondpolitik som bytte från vpk till c, fp, m		-0,1
kritiker av s fondpolitik som bytte från s till c, fp, m		-0,9
vpk- och s-partibytarvinster p g a löntagarfondsfrågan	+1,0	
anhängare av s fondpolitik som bytte från c, fp, m till vpk		+0,1
anhängare av s fondpolitik som bytte från c, fp, m till s		+0,9
vpk- och s nettoresultat p g a partibytarna i löntagarfondsfrågan	± 0,0	
vpk: byten med c, fp, m		± 0,0
s: byten med c, fp, m		± 0,0

Kommentar: Resultaten i tabellerna 6.29 och 6.30 bygger inte på några åsiktsfrågor utan på väljarnas svar på bedömningsfrågorna om socialdemokraternas sysselsättningspolitik och politik i fondfrågan.

väljarkåren) på de partibyten med de borgerliga partierna som potentiellt orsakades av sysselsättningsfrågorna 1982.

1982 års socialdemokratiska valseger vanns till stor del genom att socialdemokraterna lyckades förlägga mycket av valkampen till vad som kan kallas partiets politiska hemmaplan. Det var socialdemokraternas gamla positiva profilfrågor — sysselsättningspolitiken och den sociala tryggheten (karensdagarna) — som gav partiet de största röstvinster från de borgerliga partierna. Och det var samma frågor som bidrog till att hålla nere partibytarförlusterna i den hotande negativa profilfrågan — löntagarfonderna.

Fondfrågan — välja parti efter fondåsikt eller fondåsikt efter parti

Analyserna i föregående avsnitt gällde olika sakfrågors betydelse för väljarnas partibyten och för partiernas valresultat. Teoretiskt sett utgick vi ifrån en åsiktsröstningsmodell där väljarnas ideologiska uppfattningar och sakfrågeåsikter påverkar valet av parti. Några empiriska belägg för att väljarna verkligen betedde sig enligt åsiktsröstningsmodellen presenterades emellertid inte. Vi redovisade endast statistiska samband mellan olika åsikter och partibyten. Huruvida de aktuella åsikterna förvärvades före eller efter partibyten kunde vi inte uttala oss om eftersom vi — när det gällde väljarnas sakfrågeåsikter — endast utnyttjade tvärsnittsdata från 1982 och inte paneldata för perioden 1979—1982. Om väljare som byter parti, som en följd därav, också byter åsikter i olika sakfrågor så att de bättre skall passa till de nya partiernas ståndpunkter är det naturligtvis inte fråga om åsiktsröstning i strikt mening. Då är det istället fråga om att den nya partitillhörigheten påverkat väljarnas åsikter. De har valt åsikt efter parti (*partiåsiktsmodellen*) och inte parti efter åsikt (*åsiktsröstningsmodellen*).

En analys av partiåsikts- och åsiktsröstningsmodellerna kräver paneldata. Samspelet mellan väljarnas åsikter och partival måste studeras över tid för att vi skall kunna fastställa i vilken utsträckning som parti väljs efter åsikt eller åsikt efter parti.

Vi har inom valundersökningsprojektet tillgång till den typ av paneldata som krävs för att studera partiåsikts- och åsiktsröstningsmodellerna. Materialet är speciellt rikt när det gäller åsikterna i löntagarfondsfrågan. Väljarnas fondåsikter har mätts med jämförbara frågor i två olika panelstudier, både i panelstudien 1976—1979 och i panelstudien 1979—1982. Det är alltså möjligt att studera i vad mån väljarna under perioden 1976—1982 valde parti efter fondåsikt eller fondåsikt efter parti.

För att kunna genomföra en sådan analys var vi tvungna att göra en serie antaganden av förenklande natur och skapa ett antal handfasta

analysvariabler. Vi gick tillväga på följande sätt. En partivalsvariabel och en fondåsiktsvariabel skapades vid varje mättillfälle (1976, 1979 och 1982). Båda variablerna tredelades enligt följande: *Partivalsvariabeln*: (1) vpk- eller s-väljare, (2) borgerliga väljare samt kds- och mp-väljare, (3) blankröstare och valskolkare. *Fondåsiktsvariabeln*: (1) fondanhängare, (2) fondmotståndare, (3) väljare utan åsikter i löntagarfondsfrågan. Åsikterna i fondfrågan mättes med hjälp av intervjufrågan om "löntagarfonder som styrs av de fackliga organisationerna".

Med hjälp av de båda tredelade analysvariablerna kan vi på ett någorlunda överskådligt sätt studera samvariationen över tid mellan väljarnas partitillhörighet och fondåsikter. Den fullständiga rörlighetsanalysen kan dock inte redovisas av praktiska läsbarhetsskäl. Två tredelade variabler mätta vid två olika tidpunkter ger upphov till inte mindre än 81 olika kombinationer av variabelvärden. Ytterligare förenklingar måste göras. I tabell 6.31 har de 81 kombinationerna av partitillhörighet och fondåsikter förts samman till sju olika grupper. De sju grupperna utgör ett klassifikationsschema, som syftar till att göra det möjligt att över tid studera i vad mån olika typer av kombinationer av partitillhörighet och fondåsikter var förenliga eller inte förenliga med någon form av kausala kopplingar mellan väljarnas partitillhörighet och uppfattningarna om löntagarfonder. Partiåsikts- och åsiktsröstningsmodellerna specificerar två olika tänkbara kausala samband mellan partitillhörigheten och fondåsikterna.

Tre av de sju kombinerade parti- och åsiktsgrupperna i klassifikationsschemat utmärks av stabilitet över tid. De är: (1) sådana kombinationer där en överensstämmelse råder mellan partitillhörigheten och fondåsikterna (exempel: stabila vpk- och s-väljare som hela tiden är för fonderna eller stabila borgerliga väljare som hela tiden är emot), (2) sådana kombinationer där en konflikt råder mellan partitillhörigheten och fondåsikterna (exempel: stabila borgerliga väljare som hela tiden är för löntagarfonderna) och (3) sådana kombinationer där väljarna varken röstar eller har några fondåsikter eller där väljarna har stabila fondåsikter men inte deltar i valen eller där väljarna har en stabil partitillhörighet men inga fondåsikter. De flesta väljare som klassificerats till grupp 3 uppvisar varken en fullständig överensstämmelse eller en fullständig konflikt mellan sitt parti och sina fondåsikter. De befann sig attitydmässigt någonstans emellan överensstämmelse och konflikt.

De kombinationer av partitillhörighet och fondåsikter som över tid karaktäriseras av någon form av rörlighet kan delas in i två grupper. En där rörligheten inte rimligen kan tolkas i orsak- och verkantermer — fondåsikterna kan inte ha orsakat de aktuella partibytena och partitillhörigheten kan inte ligga bakom de inträffade åsiktsbytena. Och en annan där rörligheten kan tolkas i kausala termer — förändringar i partivalet kan ha orsakats av fondåsikterna och åsiktsbyten i fondfrågan kan ha

influerats av partitillhörigheten. Exempel på den första typen av rörlighet är när stabila vpk- och s-väljare ändrar åsikt från en positiv syn på fonderna till en negativ eller när stabila fondmotståndare byter parti från det borgerliga blocket till det socialistiska eller när borgerliga väljare utan fondåsikter blir fondmotståndare samtidigt som de byter parti till det socialistiska blocket. Förändringar av detta slag kan inte rimligtvis förklaras av att väljarna bytt fondåsikt på grund av partitillhörighet eller att de bytt partiblock på grund av löntagarfondsfrågan.

Rörlighetskombinationerna som utmärks av att partitillhörigheten och fondåsikterna kan ha påverkat varandra kan indelas i tre grupper: (1) sådana där både partitillhörigheten och fondåsikterna förändrats (exempel: borgerliga fondmotståndare som byter både parti och fondåsikt och blir vpk- eller s-väljare med en positiv syn på löntagarfonderna). Partitillhörigheten och fondåsikterna ändras båda i samma riktning men vi kan inte utifrån våra data avgöra vad som förändrades först. (2) Sådana kombinationer där partitillhörigheten kan ha inverkat på fondåsikterna (exempel: stabila vpk- eller s-väljare som blir positiva till löntagarfonderna efter att tidigare inte ha haft någon fondåsikt eller varit emot fonderna) och (3) sådana kombinationer där väljarnas fondåsikter kan ha påverkat partivalet (exempel: stabila fondmotståndare som byter från vpk eller s till icke-röstning eller till det borgerliga blocket).

Resultaten i tabell 6.31 visar hur väljarna empiriskt var fördelade över klassifikationsschemats sju olika stabilitets- och rörlighetsgrupper under perioden 1976—1979 respektive under perioden 1979—1982. Stabiliteten och rörligheten i partigruppstillhörigheten och fondåsikterna tagna var och en för sig redovisas också i tabell 6.31.

Rörligheten i väljarnas fondåsikter var mycket större än rörligheten i partitillhörigheten både 1976—1979 och 1979—1982. Andelen väljare som på något sätt ändrade uppfattning om löntagarfonderna var 33 procent mellan valen 1976 och 1979 och 35 procent mellan valen 1979 och 1982. Motsvarande andel väljare som bytte partigrupp mellan vpk, s och c, fp, m, kds, mp eller som bytte mellan röstning och icke-röstning var klart lägre — 10 procent både 1976—1979 och 1979—1982.

En majoritet av väljarna var stabila både när det gäller fondåsikter och partisympatier. De hade samma fondåsikt och tillhörde samma partigrupp såväl 1976—1979 som 1979—1982. De allra flesta av de stabila väljarna hade fondåsikter som stämde överens med de partier som de röstade på. Det var förhållandevis få stabila väljare som inte hade samma fondåsikt som sitt eget parti.

Större delen av den rörlighet som förekom när det gäller fondåsikterna och partitillhörigheten hade en sådan karaktär både 1976—1979 och 1979—1982 att den kan tolkas i kausala termer av typen att partitillhörigheten påverkat fondåsikterna eller att fondåsikterna påverkat partivalet.

Tabell 6.31. Rörlighet i partitillhörighet och löntagarfondsåsikter 1976—1979 och 1979—1982: panelanalys (procent)

<i>partitillhörighet</i>	1976—1979	1979—1982
stabilitet — samma partigrupp (vpk, s eller c, fp, m, kds, mp)	88	87
byten från vpk, s till c, fp, m, kds, mp	2	2
byten från c, fp, m, kds, till vpk, s	3	3
rörlighet mellan röstning och icke-röstning	5	5
stabla icke-röstare	2	3
summa procent	100	100
antal intervjuade	1 047	1 082

<i>åsiktsrörlighet</i>	1976—1979	1979—1982
stabla löntagarfondsåsikter	58	59
byten från fondanhängare till fondmotståndare	6	9
byten från fondmotståndare till fondanhängare	5	2
rörlighet mellan åsikt och icke-åsikt	23	24
stabil frånvaro av löntagarfondsåsikt	9	6
summa procent	100	100
antal intervjuade	1 047	1 082

<i>parti- och åsiktsrörlighet</i>	1976—1979	1979—1982
stabilitet — samma partigrupp och åsikt	61	61
överensstämmelse mellan parti o fondåsikt	50	50
konflikt mellan partitillhörighet och fondåsikt	4	5
icke-röstare och/eller utan fondåsikt	7	6
rörlighet men inget samband mellan parti o fondåsikt	17	19
rörlighet — samband mellan parti o fondåsikt	22	20
byte, förvärv el förlust av både parti o fondåsikt	3	3
byte, förvärv el förlust av fondåsikt påv av parti	16	14
byte, förvärv el förlust av parti påv av fondåsikt	3	3
summa procent	100	100
antal intervjuade	1 047	1 082

Kommentar: Resultaten i tabell 6.31 bygger på valundersökningarnas panelstudier 1976—1979 och 1979—1982. Kategoriseringarna i tabellen definieras i texten. En jämförbar studie kring parti- och åsiktsrörligheten i kärnkraftsfrågan under åren 1976—1982 redovisas i Sören Holmberg och Kent Asp, *Kampen om kärnkraften*.

Det var vanligare att människor bytte fondåsikt efter parti än parti efter fondåsikt. Andelen väljare som bytte åsikt i löntagarfondsfrågan under potentiell påverkan från partitillhörigheten var 19 procent 1976—1979 och 17 procent 1979—1982 (se tabell 6.33). Motsvarande andel väljare som bytte partigrupp under potentiell inverkan från fondåsikterna var lägre, 6 procent både 1976—1979 och 1979—1982. Fler väljare betedde sig med andra ord i enlighet med partiåsiktsmodellen än i enlighet med åsiktsröstningsmodellen.

Partiåsiktsmodellen ger en bättre bild av hur väljarnas fondåsikter och partitillhörighet kom att kopplas samman under perioden 1976—1982 än åsiktsröstningsmodellen. Men vi är naturligtvis inte tvingade att välja enbart en av modellerna. Båda opinionsbildningsprocesserna — från partitillhörighet till sakfrågeåsikt respektive från sakfrågeåsikt till partitillhörighet — kan självfallet verka samtidigt. Och det var vad som inträffade mellan 1976 och 1982. Somliga väljare valde fondåsikt efter parti medan andra valde parti efter fondåsikt. Den förra gruppen omfattade ungefär tre gånger så många människor som den senare.

Tabell 6.32. Orsakssamband mellan partitillhörighet och löntagarfondsåsikter. Partiåsikts- och åsiktsröstningsmodellerna prövade på paneldata från 1976—1979 och 1979—1982 (procent)

<i>kopplingar mellan väljarnas partitillhörighet och fondåsikter som är förenliga med:</i>	1976—1979	1979—1982
tänkbart orsakssamband mellan partitillhörighet och fondåsikt	72	70
enbart partiåsiktsmodellen	16	14
enbart åsiktsröstningsmodellen	3	3
både partiåsikts- och åsiktsröstningsmodellerna	53	53
inget orsakssamband mellan parti och fondåsikt	28	31
varken partiåsikts- eller åsiktsröstningsmodellen	21	25
icke-röstare och/eller utan fondåsikt	7	6
summa procent	100	100
antal intervjuade	1 047	1 082

Kommentar: Klassificeringen i tabell 6.32 bygger på resultaten i tabell 6.31. Väljare som bytt, förvärvat eller förlorat fondåsikt under potentiell inverkan av partitillhörigheten har klassificerats under "enbart partiåsiktsmodellen". Till "enbart åsiktsröstningsmodellen" har förts väljare som bytt, förvärvat eller förlorat partitillhörighet under potentiell inverkan av fondåsikterna. De väljare som antingen uppvisade en stabil överensstämmelse mellan partitillhörighet och fondåsikter eller som bytt, förvärvat eller förlorat både partitillhörighet och fondåsikter på ett överensstämmande sätt har förts till kategorin "både partiåsikts- och åsiktsröstningsmodellen". Kategorin "varken partiåsikts- eller åsiktsröstningsmodellen" omfattar de väljare som antingen var stabila men uppvisade konflikt mellan partitillhörighet och fondåsikterna eller som varit rörliga men på ett sådant sätt att orsakskoppling mellan parti- och åsiktsvariablerna knappast var trolig. Kategorin "icke-röstare och/eller utan fondåsikt vid båda mättillfällena" definieras i texten vid tabell 6.31.

Tabell 6.33. Välja parti efter fondåsikt eller fondåsikt efter parti — åsiktsröstnings- och partiåsiktsmodellerna prövade på rörliga väljare från åren 1976—1979 och 1979—1982 (procent)

	1976—1979	1979—1982
åsiktsröstningsmodellen		
● andel partigrupsbytare av samtliga väljare	10	10
● andel partigrupsbytare av samtliga väljare som potentiellt åsiktsröstat utifrån fondfrågan	6	6
● andel väljare av samtliga partigrupsbytare som potentiellt åsiktsröstat utifrån fondfrågan	60	60
partiåsiktsmodellen		
● andel fondåsiktsbytare av samtliga väljare	33	35
● andel fondåsiktsbytare av samtliga väljare som potentiellt bytt under påverkan av partitillhörigheten	19	17
● andel väljare av samtliga fondåsiktsbytare som potentiellt bytt under påverkan av partitillhörigheten	58	49

Kommentar: Underlaget för analyserna redovisas i tabell 6.31. Som fondåsiktsbytare respektive partigrupsbytare räknas också väljare som bytt mellan åsikt och icke-åsikt eller som bytt mellan röstning och icke-röstning.

Tabell 6.34. Vad gjorde väljare med konflikt mellan partitillhörigheten och fondåsikterna? Bytte de åsikt eller parti? (procent)

	1976—1979	1979—1982
bytte varken fondåsikt eller partigrupp	35	43
bytte partigrupp men inte fondåsikt	13	14
bytte fondåsikt men inte partigrupp	40	35
bytte både fondåsikt och partigrupp	12	8
summa procent	100	100
antal intervjuade	96	108

Kommentar: Analysen omfattar de intervjupersoner i panelstudierna 1976—1979 och 1979—1982 som 1976 respektive 1979 röstade på vpk eller s och var mot löntagarfonder eller röstade på c, fp, m eller kds och var för löntagarfonder. Resultaten visar hur dessa väljare i korstryck mellan parti och fondåsikt handlade 1979 respektive 1982. Byten till icke-röstning respektive till icke-åsikt är medtagna i analysen.

Analysen i tabell 6.34 illustrerar på ett konkret sätt att båda formerna av val förekom. Resultaten visar hur väljare som vid ett val hade någon form av motsättning mellan sina fondåsikter och sin partitillhörighet löste den konflikten vid nästa val. Många gjorde ingenting. De bytte varken fondåsikt eller partigrupp (35 procent 1976—1979, 43 procent 1979—

1982). De flesta som gjorde någonting bytte emellertid fondåsikt och inte partigrupp. Det fanns naturligtvis väljare som löste konflikten genom att byta parti (13—14 procent gjorde så). Men det var mycket vanligare att lösa konflikten genom att byta fondåsikt. Andelen väljare med konflikt mellan partitillhörigheten och fondåsikten som valde att byta fondåsikt var 40 procent 1976—1979 och 35 procent 1979—1982. Väljarnas benägenhet att följa sitt parti och byta fondåsikt var tre gånger starkare än benägenheten att följa fondåsikterna och byta parti.

För en stor del av väljarna (53 procent i båda panelerna, se tabell 6.32) kan vi inte skilja modellerna åt, men vi vet att partitillhörigheten och fondåsikterna kan ha påverkat varandra. Fondåsikterna och partitillhörigheten var för dessa väljare sammankopplade på ett sådant sätt att vi utifrån vårt material inte kan avgöra om partitillhörigheten inverkat på fondåsikterna eller om fondåsikterna påverkat partivalet. De flesta av dessa väljare hade stabila och överensstämmande partisympatier och fondåsikter men det fanns också en mindre grupp som bytt både parti och fondåsikt på ett överensstämmande sätt.

Det förhållandet att fler människor handlade i enlighet med partiåsiktsmodellen än i enlighet med åsiktsröstningsmodellen behöver emellertid inte betyda att åsiktsröstningsmodellens relevans eller förklaringsförmåga när det gäller att analysera partibytten är mindre än partiåsiktsmodellens relevans eller förklaringsförmåga när det gäller att studera åsiktsbyten. De båda modellerna är konstruerade för att förklara olika fenomen. Partival och partibytten är de beroende variablerna i åsiktsröstningsmodellen medan sakfrågeåsikter och åsiktsbyten är de beroende variablerna i partiåsiktsmodellen.

Partivariabeln är i allmänhet mer trögrörlig än olika åsiktsvariabler. Partibytten är mer sällsynta än åsiktsbyten. Andelen väljare som vid olika tidpunkter ändrade sina åsikter om löntagarfonderna var t ex under hela perioden 1976—1982 klart större än andelen väljare som bytte partigrupp. Om man vill studera båda modellernas relativa förklaringsförmåga med hänsyn tagen till att partirörligheten oftast tenderar att vara klart mindre än åsiktsrörligheten blir den relevanta frågan hur stor andel av samtliga partigrupsbytare som potentiellt kan ha påverkats av fondfrågan när de valde att byta parti respektive hur stor andel av samtliga åsiktsbytare i fondfrågan som potentiellt kan ha influerats av partitillhörigheten när de ändrade inställning till löntagarfonderna.

Resultaten i tabell 6.33 visar att båda modellerna hade en förhållandevis god förklaringsförmåga, både under perioden 1976—1979 och under perioden 1979—1982. Men det var inte partiåsiktsmodellen som uppvisade den bästa relativa förklaringsförmågan. Det gjorde åsiktsröstningsmodellen. Andelen partibytare mellan vpk, s och c, fp, m, kds, mp eller väljare som bytte mellan röstning och icke-röstning, som potentiellt kan

ha påverkats av sina fondåsikter när de ändrade sitt röstningsbeteende var 60 procent både 1976—1979 och 1979—1982. Motsvarande siffror för partiåsiktsmodellen var något lägre. Andelen väljare som bytte fondåsikt under potentiell inverkan från partitillhörigheten var 58 procent 1976—1979 och 49 procent 1979—1982.

Partitillhörigheten var alltså potentiellt en viktig faktor bakom ungefär hälften av de åsiktsförändringar i fondfrågan som inträffade bland väljarna mellan 1976 och 1982. Väljarnas fondåsikter strukturerades till en icke oväsentlig del av partisympatierna. Den motsatta processen — från fondåsikt till partival — var emellertid också verksam bland väljarna. Över hälften (60 procent) av bytena mellan det socialistiska och det icke-socialistiska blocket eller mellan röstning och icke-röstning vid valen 1979 och 1982 kan potentiellt ha orsakats av väljarnas löntagarfondsåsikter.

Frågan om modellernas förklaringsförmåga skall bedömas som stor eller liten är svårbesvarad. Vi saknar i stor utsträckning jämförbara resultat från andra politiska system eller från undersökningar med andra sakfrågor. En jämförbar studie har dock genomförts. I Sören Holmbergs och Kent Asps bok *Kampen om kärnkraften* finns en undersökning av i vilken utsträckning som väljarna under åren 1976—1982 valde parti efter kärnkraftsåsikt eller kärnkraftsåsikt efter parti. Resultaten från den studien liknar i många avseenden de resultat vi fick när det gäller löntagarfonderna. Det var — precis som när det gällde fonderna — vanligare att människorna bytte kärnkraftsåsikt efter parti (28 procent 1976—1979, 15 procent 1979—1982) än parti efter kärnkraftsåsikt (8 procent 1976—1979, 9 procent 1979—1982). Väljarnas benägenhet att följa sitt parti och överge en avvikande kärnkraftsåsikt var två till tre gånger större än benägenheten att följa kärnkraftsåsikterna och lämna ett parti med ”felaktig” inställning till kärnkraften. Men även när det gällde kärnkraftsfrågan var åsiktsröstningsmodellens relativa förklaringsförmåga inte sämre än partiåsiktsmodellens. Andelen partigrupsbytare mellan vpk, c, kds, mp och s, fp, m eller bytare mellan röstning och icke-röstning, som potentiellt åsiktsröstade utifrån kärnkraftsfrågan var cirka 50 procent både 1976—1979 och 1979—1982. Motsvarande andel åsiktsbytare i kärnkraftsfrågan som potentiellt ändrade åsikt på grund av partitillhörigheten var 62 procent 1976—1979 och 47 procent 1979—1982.

Kärnkraften och löntagarfonderna var de två största konfliktfrågorna i svensk politik under den period vi undersökt. Panelanalyserna av hur åsiktsbildningen och partitillhörigheten hängde ihop på väljarnivå i dessa båda frågor har givit mycket likartade resultat. De allra flesta väljare hade åsikter som stämde överens med de partier de röstade på. Väljare med en konflikt mellan partitillhörigheten och sakfrågeåsikterna hade ungefär en tre gånger så stor benägenhet att byta åsikt och följa sitt parti som att byta parti och följa åsikterna. Cirka hälften av de relevanta partigrupsbytena

under perioden var förenliga med en enkel åsiktsröstningsmodell där väljarna valde parti efter åsikt. Åsiktsröstningsmodellens förklaringsförmåga var något större när det gällde partibyten i fondfrågan än när det gällde partibyten i kärnkraftsfrågan.

Åsiktsbildningen i både löntagarfondsfrågan och kärnkraftsfrågan hade ett klart samband med väljarnas partitillhörighet. Partifaktorn var en viktig strukturerande faktor bakom ungefär hälften av alla undersökta åsiktsbyten. I fondfrågan betydde väljarnas partitillhörighet något mer för åsiktsbytena under perioden 1976—1979 — när löntagarfondsfrågan var ny — än under perioden 1979—1982 när frågan var mer etablerad. När det gäller åsiktsbyten i kärnkraftsfrågan var partifaktorn mest betydelsefull under perioden 1976—1979 och under sista halvåret före folkomröstningen. Efter omröstningen minskade partitillhörighetens betydelse för väljarnas kärnkraftsåsikter. Måhända kommer partitillhörighetens betydelse för väljarnas löntagarfondsåsikter också att minska om fondfrågan blir mindre partipolitiserad efter 1985 års val?

Subjektiva förklaringar till partivalet

De sakfrågor som intervjupersonerna i 1982 års valundersökning själva utpekade som viktiga för det egna partivalet var i mycket stor utsträckning samma frågor som de vi med hjälp av statistiska analysmetoder kommit fram till var de mest väsentliga frågorna bakom väljarnas röstning 1982. Väljarnas subjektiva förklaringar stämde bra överens med våra "objektiva" förklaringar.

Resultaten i tabell 6.35 visar vilka olika sakfrågor som väljarna angav som viktiga för valet av parti 1982. Analysen bygger på svaren från en öppen intervjufråga som hade följande lydelse: "Om Ni tänker på valet i år. Var det någon eller några frågor som var viktiga för Er när det gällde vilket parti Ni röstade på vid riksdagsvalet den 16 september?" Upp till fem svar per intervjuperson registrerades. Procentberäkningarna i tabell 6.35 har inte gjorts med antalet intervjupersoner som procentbas utan bygger på totala antalet uppgivna sakfrågor. Motsvarande resultat från valen 1976 och 1979 har tagits med i tabellen för att kunna studera vilka frågor som enligt väljarnas egna förklaringar var viktigare partivalsfrågor 1982 jämfört med tidigare och vilka frågor som var mindre viktiga. Resultatet pekar på att sakfrågornas betydelse för väljarnas röstning har ökat, åtminstone om man får tro på vad väljarna själva säger.

Andelen partiväljare som nämnde någon konkret sakfråga som viktig för valet av parti var 75 procent 1982. Det är en klar ökning jämfört med både 1979 och 1976. Vid 1979 års val var det 61 procent och vid valet 1976 endast strax över 50 procent av de röstande som utpekade någon speciell fråga som viktig för partivalet.

Löntagarfonderna och sysselsättningen var de frågor som nämndes oftast av väljarna som viktiga frågor för partivalet 1982. Något över en femtedel (22 procent) av alla svar som angavs på intervjufrågan om vilka frågor som var viktiga för valet av parti 1982 gällde löntagarfonderna. Motsvarande andel var nästan lika hög för sysselsättningsfrågorna (21 procent). Både fondfrågan och sysselsättningsproblemen nämndes oftare som viktiga partivalsfrågor 1982 än 1979 och 1976. Löntagarfonderna utpekades exempelvis inte som en viktig fråga för partivalet i fler än 3 respektive 4 procent av svaren 1979 och 1976. Det var först 1982 som löntagarfonderna blev en riktigt stor valfråga på väljarnivå. Sysselsättningsfrågorna var viktiga för många väljare redan 1979 men inte för lika många som 1982. Fjorton procent av alla svar om vilka frågor som var viktiga för partivalet gällde sysselsättningen 1979 mot 21 procent 1982.

Andra sakfrågor som också ökat i betydelse som partivalsfrågor bland väljarna sedan 1976 och 1979 är ekonomin, socialpolitiken (karensdagarna) och miljöfrågorna.

En typ av frågor som däremot nämndes mindre ofta som en viktig fråga för partivalet 1982 än vid de sista valen under 1970-talet var renodlat ideologiska vänster-högerfrågor. Väljarna talade mindre ofta om socia-

Tabell 6.35. Valfrågor 1976, 1979 och 1982 — procentandel av totala antalet angivna svar där respektive sakfråga nämns som viktig för valet av parti

Intervjufråga: "Om Ni tänker på valet i år. Är det någon eller några frågor som är viktiga för Er när det gäller vilket parti Ni tänker rösta på vid riksdagsvalet den 19 september?"

sakfrågor	1976	1979	1982
löntagarfonder	4	3	22
sysselsättning	5	14	21
ekonomisk politik	4	7	10
socialpolitik/sjukvård	6	3	9
familjepolitik	9	7	6
skatter	9	13	6
pensioner/äldrvård	5	4	6
miljöfrågor	3	4	5
ideologiska vänster-högerfrågor	13	4	3
energi och kärnkraft	21	21	2
bostadspolitik	1	4	2

Kommentar: Sjuttiofyra procent av intervjupersonerna (2 087 personer) besvarade frågan och nämnde någon eller några frågor som viktiga för partivalet 1982. Sammanlagt 4 069 svar (= procentbas) avgavs av de 2 087 personer som besvarade frågan. Resultaten för år 1976 har hämtats från Sören Holmberg, Jörgen Westerstahl och Karl Branzén, *Väljarna och kärnkraften* (Liber 1977) medan resultaten för år 1979 kommer från *Svenska väljare*. Till ideologiska vänster-högerfrågor har förts svar som gällt statens förhållande till det privata näringslivet eller svar som gällt socialism kontra kapitalism/marknadsekonomi.

lism kontra kapitalism och statens förhållande till näringslivet. Den konkreta vänster-högerkonflikten kring fonderna dominerade intresset 1982. Andra frågor som också nämndes mindre ofta som viktiga partivalsfrågor 1982 än 1976 och 1979 var skattefrågorna, familjepolitiken och framförallt kärnkraften. En femtedel av alla svar på frågan om viktiga frågor för valet av parti gällde kärnkraften både 1976 och 1979. Motsvarande andel var endast 2 procent 1982.

De tre senaste valen har — om man bedömer dem med utgångspunkt från vilka frågor väljarna själva angett som viktiga för partivalet — karaktäriserats av förhållandevis olika uppsättningar av stridsfrågor. Kärnkraften och ideologiska frågor kring öststatssocialism, marksocialisering, förvuxen byråkrati och pampvälde dominerade valet 1976. Vid valet 1979 fanns kärnkraften fortfarande kvar och dominerade tillsammans med skattefrågorna och sysselsättningsproblemen. Tre år senare hade dock kärnkraften försvunnit. De frågor som var viktigast för flest väljare 1982 var istället löntagarfonderna, sysselsättningen, den ekonomiska politiken och karensdagsfrågan.

Väljare med olika kön eller ålder besvarade i stor utsträckning intervjufrågan om viktiga frågor för partivalet på ett likartat sätt. Män och

Tabell 6.36. Viktiga frågor för partivalet 1982 för män och kvinnor och för olika åldersgrupper (procent av antalet intervju personer)

sakfråga	kön		ålder			samtliga intervjuade
	män	kvinnor	18—30	31—60	61—80	
löntagarfonder	38	27	40	36	18	33
sysselsättning	31	27	29	32	24	29
ekonomi	19	10	13	16	11	14
socialpolitik/sjukvård	10	14	12	12	10	12
familjepolitik	5	12	11	8	5	8
skatter	10	6	7	10	6	8
pensioner/åldringsvård	6	10	1	5	23	8
miljöfrågor	5	9	8	7	4	7
fred/internationellt/försvar	4	3	4	4	4	4
utbildning	2	4	2	4	2	3
kärnkraft	3	2	3	2	1	2
bostadspolitik	2	3	3	2	2	2
vänster-högerideologi	2	2	1	2	2	2
moral/religion	1	1	0	1	2	1
antal intervjuade	1 347	1 293	632	1 422	586	2 640

Kommentar: Resultaten i tabell 6.36 och 6.37 omfattar enbart väljare som röstade i 1982 års val. Procentbasen är lika med antalet intervjuade. Procentsummorna överstiger 100 procent eftersom varje intervju person kunde nämna upp till fem olika frågor. Den öppna intervjufrågans formulering redovisas i tabell 6.35.

kvinnor skilde sig inte åt på något avgörande sätt när det gällde att ange viktiga partivalsfrågor. Detsamma kan sägas om unga och äldre väljare om vi undantar pensions- och åldringsvårdsfrågorna, som var viktiga frågor för partivalet för många äldre väljare men som sällan nämndes som viktiga av de yngsta väljarna under 30 år (se tabell 6.36). Ung och äldre skilde sig också i viss mån åt när det gällde löntagarfonderna. De nämndes oftare som en viktig partivalsfråga av de yngsta väljarna än av de äldsta.

De frågor som männen betonade något mer än kvinnorna som viktiga frågor för partivalet var de "tunga" ideologiska och ekonomiska frågorna — löntagarfonderna, sysselsättningen, den ekonomiska politiken och skatterna. De frågor som kvinnorna något oftare än männen hänvisade till som viktiga partivalsfrågor var de "mjuka" omsorgsfrågorna som har att göra med reproduktionen av människors liv och hälsa — som t ex socialpolitiken, sjukvården, familjepolitiken, pensionerna, åldringsvården och miljövården.

Väljare som röstade på olika partier uppgav däremot 1982 — precis som tidigare — förhållandevis olika sakfrågor som viktiga för partivalet. Väljare som röstar på olika partier tenderar inte bara att ha olika åsikter. De tenderar också att prioritera och motiveras av olika problemområden i politiken.

Väljare som röstade på vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna tenderade i stor utsträckning att ange samma frågor som viktiga

Tabell 6.37. Viktiga frågor för partivalet 1982 enligt de olika partiernas väljares egna uppgifter (procent av antalet intervju personer)

sakfråga	partival 1982							samtliga inter- vjuade
	vpk	s	c	fp	m	kds	mp	
löntagarfonder	20	18	37	54	60	23	36	33
sysselsättning	43	42	19	27	13	13	21	29
ekonomi	16	13	9	21	21	6	14	14
socialpolitik/sjukvård	20	19	3	5	4	0	10	12
familjepolitik	8	7	7	12	7	45	12	8
skatter	10	4	6	8	18	2	4	8
pensioner/åldringsvård	2	14	6	3	2	3	0	8
miljöfrågor	11	3	14	10	3	24	67	7
fred/internationellt/försvar	5	4	2	2	3	8	14	4
utbildning	6	1	3	3	7	10	2	3
kärnkraft	4	2	6	3	1	5	12	2
bostadspolitik	2	3	1	3	2	0	2	2
vänster-högerideologi	3	1	1	6	4	2	0	2
moral/religion	0	0	1	3	1	21	4	1
antal intervjuade	132	175	381	155	593	62	46	2 640

för partivalet. Sysselsättningsfrågorna var det problemområde som nämndes av klart flest vpk- (43 procent) och s-väljare (42 procent) 1982. Andra frågor som också nämndes förhållandevis ofta som viktiga partivalsfrågor av vpk- eller s-väljare var löntagarfonderna (18—20 procent) och socialpolitiken (19—20 procent). Miljöfrågorna betonades oftare som viktiga för partivalet av vpk-väljare (11 procent) än av s-väljare (3 procent) medan pensions- och åldringsvårdsfrågorna tvärtom oftare nämndes som viktiga av s-väljare (14 procent) än av vpk-väljare (2 procent).

Den fråga som oftast nämndes som en viktig partivalsfråga bland borgerliga väljare 1982 var löntagarfonderna. Framförallt bland moderata väljare utpekades fondfrågan ofta som en viktig fråga för partivalet. Hela 60 procent av m-väljarna 1982 nämnde fonderna som en viktig partivalsfråga. Motsvarande andelar bland c- och fp-väljare var 37 procent och 54 procent. Bland mittenpartiernas väljare var sysselsättningsproblemen den fråga, som efter löntagarfonderna, oftast angavs som en viktig fråga för partivalet. Bland moderata väljare var det däremot vanligare att utpeka skatterna och ekonomin än sysselsättningsfrågorna som viktiga.

Väljare som röstade på kds och miljöpartiet tenderade att avvika både från socialistiska och borgerliga väljare när det gällde vilka frågor de ansåg viktiga för valet av parti. Det frågeområde som flest kds-väljare angav som centralt för partivalet var familjepolitiken (45 procent). Miljöfrågorna och de moraliska och religiösa frågorna nämndes också som viktiga av många kds-väljare. Bland miljöpartiets väljare var miljöfrågorna ett problemområde som de allra flesta (67 procent) angav som viktigt. Även kärnkraftsfrågan och fredsfrågorna nämndes förhållandevis ofta som viktiga partivalsfrågor av mp-väljarna.

Resultaten från intervjufrågan om vilka frågor väljarna ansåg som viktiga för valet av parti är också användbara om man vill analysera vilka olika sakfrågor som kan ha spelat en motiverande roll för de väljare som bytte parti 1982. En jämförelse av vilka frågor olika grupper av stabila och rörliga väljare angav som viktiga för partivalet ger en uppfattning om vilka olika sakfrågeprioriteringar som utmärkte både de väljare som valde att byta parti och de som valde att förbli sina gamla partier trogna.

En sådan jämförelse genomförs i tabell 6.38. Resultaten visar dels vilka sakfrågor som stabila s-, c-, fp- och m-väljare nämnde som viktiga frågor för partivalet 1982, dels vilka frågor åtta olika partibytargrupper angav som viktiga. Procentberäkningarna för de olika partigrupperna bygger på mycket få intervjupersoner. Siffrorna är därför statistiskt osäkra och bör användas med försiktighet. Resultaten rymmer dock ett klart tolkningsbart och mycket illustrativt mönster som vi känner igen från de tidigare partibytaranalyserna.

Stabila s-väljare och partibytare från s till vpk skilde sig föga åt när det

Tabell 6.38. Viktiga frågor för partivalet 1982 bland vissa partibytargrupper och bland stabila väljare 1979—1982 (procent av antalet intervjuade)

stabila s-väljare/bytare från s					
<i>sakfråga</i>	<i>stabila s-väljare</i>	<i>bytare s → vpk</i>	<i>procent-avvikelse från stab s-väljare</i>	<i>bytare s → m</i>	<i>procent-avvikelse från stab s-väljare</i>
sysselsättning	42	44	+ 2	11	-31
socialpolitik/sjukvård	20	29	+ 9	6	-14
löntagarfonder	17	32	+15	50	+33
pensioner/åldringsvård	16	3	-13	0	-16
ekonomi	13	15	+ 2	17	+ 4
familjepolitik	7	6	- 1	0	- 7
skatter	4	12	+ 8	22	+18
fred/internationellt/försvar	4	3	- 1	0	- 4
miljöfrågor	3	9	+ 6	0	- 3
kärnkraft	1	3	+ 2	6	+ 5
antal intervjuade	933	34		18	
stabila c-väljare/bytare från c					
<i>sakfråga</i>	<i>stabila c-väljare</i>	<i>bytare c → s</i>	<i>procent-avvikelse från stab c-väljare</i>	<i>bytare c → m</i>	<i>procent-avvikelse från stab c-väljare</i>
löntagarfonder	33	26	- 7	54	+21
sysselsättning	19	47	+28	13	- 6
miljöfrågor	13	8	- 5	4	- 9
ekonomi	8	11	+ 3	21	+13
familjepolitik	7	8	+ 1	4	- 3
pensioner/åldringsvård	7	5	- 2	2	- 5
kärnkraft	6	3	- 3	2	- 4
skatter	5	5	± 0	12	+ 7
socialpolitik/sjukvård	3	5	+ 2	6	+ 3
fred/internationellt/försvar	2	0	- 2	0	- 2
antal intervjuade	295	38		52	
stabila fp-väljare/bytare från fp					
<i>sakfråga</i>	<i>stabila fp-väljare</i>	<i>bytare fp → s</i>	<i>procent-avvikelse från stab fp-väljare</i>	<i>bytare fp → m</i>	<i>procent-avvikelse från stab fp-väljare</i>
löntagarfonder	56	23	-33	56	± 0
sysselsättning	25	27	+ 2	15	-10
ekonomi	24	9	-15	13	-11
familjepolitik	12	14	+ 2	10	- 2
skatter	9	5	- 4	16	+ 7
miljöfrågor	7	5	- 2	0	- 7
socialpolitik/sjukvård	5	32	+27	7	+ 2
pensioner/åldringsvård	5	5	± 0	3	- 2
kärnkraft	1	5	+ 4	3	+ 2
fred/internationellt/försvar	1	0	- 1	3	+ 2
antal intervjuade	103	22		61	
stabila m-väljare/bytare från m					
<i>sakfråga</i>	<i>stabila m-väljare</i>	<i>bytare m → s</i>	<i>procent-avvikelse från stab m-väljare</i>	<i>bytare m → c</i>	<i>procent-avvikelse från stab m-väljare</i>
löntagarfonder	61	7	-54	55	- 6
ekonomi	23	14	- 9	15	- 8
skatter	20	0	-20	5	-15
sysselsättning	11	43	+32	15	+ 4
familjepolitik	8	7	- 1	10	+ 2
fred/internationellt/försvar	4	7	+ 3	0	- 4
socialpolitik/sjukvård	3	0	- 3	0	- 3
miljöfrågor	3	0	- 3	5	+ 2
pensioner/åldringsvård	2	21	+19	5	+ 3
kärnkraft	1	0	- 1	15	+14
antal intervjuade	402	14		20	

gällde vilka frågor de ansåg viktiga för partivalet. Bytarna från s till vpk betonade fonderna något mer och pensionerna/åldringsvården något mindre än stabila s-väljare, i övrigt var skillnaderna obetydliga. Resultatet är inte förvånande med tanke på att vi vet att många partibytare från s till vpk inte åsiktsröstade på vpk 1982. De taktikröstade istället på vpk för att rädda partiet kvar i riksdagen och möjliggöra ett regeringsskifte. Socialdemokratiska väljare som gick till moderaterna 1982 skilde sig däremot markant från stabila socialdemokrater när det gäller vilka frågor de ansåg viktiga för valet av parti. Bytarna från s till m angav oftare än stabila s-väljare löntagarfonderna, skatterna och ekonomin som viktiga. Sysselsättningsfrågorna, karensdagarna och pensionerna nämnde däremot bytare från s till m inte lika ofta som stabila s-väljare.

Centerväljare som bytte till moderaterna 1982 skilde sig klart från centerväljare som gick till socialdemokraterna när det gällde sakfrågeprioriteringar. Bytare från c till s betonade sysselsättningsfrågorna medan partibytare från c till m i första hand nämnde löntagarfonderna, ekonomin och i viss mån också skatterna som viktiga partivalsfrågor. Stabila c-väljare framhöll mer än partibytarna bort från centern betydelsen av miljöfrågorna och kärnkraften.

Folkpartiväljare som bytte till moderaterna 1982 skilde sig mycket lite från stabila folkpartister när det gällde vilka frågor de angav som viktiga för partivalet. Bytarna från fp till m betonade skatterna något mer och sysselsättning något mindre än stabila fp-väljare. Partibytarna från fp till s skilde sig däremot mycket markant från de väljare som förblev fp troget 1982. Bytarna från fp till s utpekade oftare än stabila fp-väljare karensdagarna och sysselsättningen som viktiga partivalsfrågor. Fonderna betonades däremot klart mindre av bytarna från fp till s än av de stabila fp-väljarna.

De förhållandevis fåtaliga väljare som bytte från moderaterna till socialdemokraterna 1982 uppvisade helt andra sakfrågeprioriteringar än stabila moderater. Bytarna från m till s nämnde i första hand sysselsättningsfrågorna och pensionerna/åldringsvården som centrala partivalsfrågor. Löntagarfonder, skatter och ekonomi talade de knappast om. För stabila m-väljare var fonderna, ekonomin och skatterna de viktigaste frågorna. Partibytarna från m till c var något fler än bytarna från m till s men de skilde sig inte lika mycket från de stabila m-väljarna när det gällde sakfrågeprioriteringar. Bytarna från m till c betonade kärnkraften något mer och skatterna något mindre än stabila m-väljare, annars var prioriteringsskillnaderna dem emellan små.

Huvudresultaten av partibytaranalyserna i tabell 6.38 överensstämmer i allt väsentligt med de resultat vi fått i de tidigare analyserna av partibytarna i detta kapitel. Det var ett fåtal sakfrågor som hade klara samband med partibytarna i 1982 års val. Bland dem återfanns naturligtvis löntagar-

fondfrågan och sysselsättningen men också skatterna, ekonomin, karensdagsfrågan och kärnkraften. Väljarnas subjektiva uppgifter om vilka frågor de ansåg vara viktiga när de valde parti visade sig vara mycket användbara när det gällde att studera både sambandet mellan olika sakfrågor och partivalet och frågan om vilka sakfrågeprioriteringar som kan ha legat bakom olika former av partibyten.

Åsiktsröstning och demokrati

Frågeställningarna i detta kapitel har gällt åsiktsbildningen i politiska sakfrågor och sambandet mellan åsikter och partival. Större delen av analyserna har koncentrerats till svenska väljares åsikter och röstning i valet 1982. Jämförbara resultat från valundersökningarna på 1960- och 1970-talen har dock också studerats för att kunna sätta in resultaten från 1982 i ett större tidsperspektiv.

Sex konkreta frågeställningar har analyserats. Den första gällde opinionsläget 1982 och hur väljarnas åsikter hade förändrats sedan valet 1976 och 1979. Den andra gällde i vilken utsträckning människors åsikter i olika politiska sakfrågor hade något samband med olika socioekonomiska bakgrundsfaktorer (kön, ålder och yrke). Frågeställning nummer tre handlade om graden av samband mellan väljarnas sakfrågeåsikter och partitillhörighet. Vilka sakfrågor hade starkast samband med röstningen 1982? Frågeställning nummer fyra gällde väljarnas kunskaper om partiernas ståndpunkter och hur de bedömde partiernas politik i olika frågor. Hade väljarna kännedom om vad partierna stod för så att de kunde åsiktsrösta och påverkas av partiernas opinionsbildning? Frågeställning nummer fem handlade om partibytena och i vilken utsträckning de var kopplade till olika sakfrågeåsikter och bedömningar av partiernas politik. Frågan om partibytena i fondfrågan och samspelet mellan väljarnas fondåsikter och partitillhörighet specialstuderades med hjälp av paneldata för perioderna 1976—1979 och 1979—1982. I vilken utsträckning bytte väljarna parti efter fondåsiikt eller fondåsiikt efter parti? Den sjätte och sista frågeställningen handlade om hur väljarna själva motiverade sitt partival åsiktsmässigt. Stämde våra "objektiva" förklaringar överens med väljarnas "subjektiva"?

Resultaten från analyserna av dessa sex frågeställningar kan inte bara användas för att förklara svenskt väljarbeteende eller för att tolka 1982 års valutgång. De är också användbara vid studiet av hur svensk demokrati fungerar på väljarnivå. Valresultaten i en demokrati skall avspegla folkviljan. För att åstadkomma det måste väljarna både ha åsikter i de centrala politiska konfliktfrågorna och följa dem när de röstar. Åsiktsförekomsten skall med andra ord vara hög i en demokrati, och sambandet mellan åsikter och partival starkt. Frågan är i vad mån svenska väljare hade sakfrågeåsikter som de följde när de röstade 1982.

De viktigaste resultaten från analyserna av dessa olika frågeställningar kan sammanfattas på följande sätt:

— Åsiktsförekomsten var hög bland väljarna i 1982 års val. Bland det tjugotalet frågor vi undersökte fanns det ingen där en majoritet av valmanskåren var utan åsikt. I de allra flesta frågor hade över 80 procent av väljarna någon form av åsikt.

— Väljarnas åsikter i flera av de centrala vänster-högerfrågorna försköts åt höger mellan 1979 och 1982. På tillväxt-ekologidimensionen blev väljarna samtidigt mer tillväxtorienterade.

— Väljarnas åsikter i olika sakfrågor hade ett visst samband med vilket kön de tillhörde, hur gamla de var och vilket yrke de hade. Men sambanden var oftast svaga och återfanns bara i ett fåtal frågor. Män och kvinnor hade mest olika åsikter i tillväxt-ekologifrågor och i frågor om den offentliga sektorns storlek. Kvinnor var i jämförelse med männen mer skeptiska till ett högteknologiskt samhälle, mer negativa till kärnkraft, mer negativa till pornografi och mindre positiva till att minska den offentliga sektorn. I ideologiska vänster-högerfrågor hade män och kvinnor mycket lika åsikter. Yngre och äldre väljare skilde sig inte heller speciellt mycket åt i vänster-högerfrågor. Åldersfaktorn hade starkast samband med väljarnas åsikter när det gällde moraliska problem och sociala omsorgsfrågor. Unga väljare var i jämförelse med äldre väljare mer positiva till att bygga fler barndaghem, mer negativa till att minska u-hjälpen, mer för fria aborter och mer skeptiska till ett samhälle med större tonvikt på kristna värden. Väljarnas yrkesgruppstillhörighet hade något starkare samband med sakfrågeåsikterna än köns- och åldersgruppstillhörigheten. Och de starkaste sambanden återfanns inte bland mindre politiserade frågor utan bland de centrala vänster-högerfrågorna. Arbetare och studerande tenderade att vara mest till vänster medan företagare och jordbrukare var mest till höger. Tjänstemännen tenderade i genomsnitt att befinna sig någonstans däremellan.

— Sambandet mellan väljarnas sakfrågeåsikter och partivalet var starkt i många frågor 1982, speciellt i de ideologiska vänster-högerfrågorna (löntagarfonder, offentlig sektor, socialisering, marknadsekonomi), men också i frågor som kärnkraften, karensdagarna och i vissa sociala omsorgsfrågor. Sambanden mellan väljarnas åsikter i olika politiska konfliktfrågor och valet av parti har blivit starkare i Sverige. "Åsiktsröstningen" har ökat, framförallt i de ideologiska vänster-högerfrågorna.

— En majoritet av väljarna hade riktiga uppfattningar om partiernas positioner i löntagarfondsfrågan och i frågan om skatteöverenskommelsen vid 1982 års val. Kunskaperna om vad partierna stod för var dock

klart bättre i fondfrågan än i frågan om skatteöverenskommelsen. De allra flesta väljare (81 procent) kunde i princip åsiktsrösta utifrån fondfrågan 1982. De hade både egna åsikter och någon kännedom om partiernas ståndpunkter. Det var färre väljare (48 procent) som på ett motsvarande vis kan ha åsiktsröstat i frågan om skatteöverenskommelsen.

— Väljarnas bedömningar av partiernas politik i olika sakfrågor hade ett mycket klart samband med röstningen. Bedömningarna av partiernas politik i sådana centrala valfrågor som sysselsättningen, löntagarfonderna och ekonomin hade ett starkt samband med valet av partiblock 1982.

— Väljarnas bedömningar av partiernas politik när det gällde sysselsättningsfrågorna och fonderna förändrades relativt mycket mellan 1979 och 1982. De borgerliga partiernas politik i löntagarfondsfrågan blev mer populär samtidigt som de borgerliga partiernas sysselsättningspolitik rönt ökad kritik. Bedömningarna av socialdemokraternas fondpolitik förändrades åt motsatt håll. Socialdemokraternas fondpolitik bedömdes mer negativt 1982 än 1979 medan sysselsättningspolitiken fick mer uppskattning. Väljarnas bedömningar av partiernas sysselsättnings- och fondpolitik hade klara och av varandra oberoende effekter på valet av parti 1982. Det innebar att negativa bedömningar av socialdemokraternas fondpolitik till en del kompensades om väljarnas värderingar av socialdemokraternas sysselsättningspolitik var positiv. Socialdemokraternas gamla positiva profil i sysselsättningsfrågorna — som förstärktes mellan 1979 och 1982 — var en viktig orsak till att partiet kunde vinna 1982 års val trots den negativa profilen i löntagarfondsfrågan.

— Väljarnas åsikter i olika sakfrågor hade ett klart samband med benägenheten att byta parti 1982. De sakfrågor som gav upphov till de största partibytartendenserna var sådana som hade att göra med vänster-högerkonflikten. Löntagarfondsfrågan var den enskilda fråga som uppvisade störst partibytarsannolikheter 1982. Andra frågor som också uppvisade höga bytarsannolikheter var karensdagsfrågan, frågan om skatteöverenskommelsen, sysselsättningsfrågan och frågan om den offentliga sektorns storlek. Sakfrågor med höga bytarsannolikheter behöver emellertid inte spela någon betydelsefull roll för partiernas valresultat. Väljarströmmar åt olika håll kan ta ut varandra. Löntagarfondsfrågan i 1982 års val är ett exempel på en fråga som uppvisade höga bytarsannolikheter men där partibytarströmmarna tog ut varandra. De många socialdemokratiska fondkritikerna hade en förhållandevis liten benägenhet att byta till ett borgerligt parti medan de mycket få borgerliga fondanhängarna uppvisade en stor tendens att byta till socialdemokraterna. Bland socialdemokratiska fondmotståndare var det endast 10 procent som bytte till c, fp eller m 1982. Motsvarande bytarandel till s bland borgerliga väljare som var

för, eller åtminstone inte mot fonderna, var mycket högre — 40 procent. Bytesströmmarna tog i stort sett ut varandra. Nettoresultatet blev en liten borgerlig röstvinst. Partibytena orsakade av konflikten kring skatteöverenskommelsen ledde heller inte till några större röstförskjutningar mellan blocken 1982. Motsättningarna i skattefrågan fick störst effekter inom det borgerliga blocket. Centern och folkpartiet förlorade väljare till moderaterna på grund av skattestriden. Två frågor som däremot hade stor betydelse för blockens valresultat 1982 var karensdagsfrågan och sysselsättningsfrågorna. I de båda fallen gjorde socialdemokraterna stora nettovinster på partibytena med de borgerliga partierna. Socialdemokraternas gamla positiva profilfrågor — sysselsättningspolitiken och trygghetsfrågorna (karensdagarna) — gav partiet de största röstvinsterna från de borgerliga partierna i 1982 års val. Samma frågor bidrog också till att hålla nere partibytarförlusterna i den negativa profilfrågan — de kollektiva löntagarfonderna.

— Panelanalysen av samspelet över tid mellan väljarnas fondåsikter och partitillhörighet visade på en stark koppling mellan fondåsikterna och partitillhörigheten. Men det var klart vanligare att väljarna valde fondåsiikt efter parti än parti efter fondåsiikt. Åsiktsbyten i fondfrågan potentiellt påverkade av partitillhörigheten var tre gånger så vanliga som partibyten potentiellt påverkade av fondåsikterna. Att det var fler väljare som betedde sig enligt en partiåsiktsmodell (byte åsiikt efter parti) än enligt en åsiktsröstningsmodell (byte parti efter åsiikt) är naturligtvis ingenting negativt ur demokratisk synpunkt. Opinionsbildning från partiernas sida är en legitim och väsentlig verksamhet i ett demokratiskt system. Och beteende enligt partiåsiktsmodellen leder till samma sak som beteende enligt åsiktsröstningsmodellen — ett förstärkt samband mellan väljarnas sakfrågeåsikter och partitillhörighet.

— De sakfrågor som väljarna själva angav som viktiga för det egna partivalet var i mycket stor utsträckning samma frågor som vi med hjälp av statistiska sambandsanalyser fann var starkt kopplade till röstningen 1982. Väljarnas subjektiva förklaringar överensstämde bra med våra "objektiva" förklaringar. De sakfrågor som enligt båda slagen av analys var mest väsentliga för väljarnas röstning 1982 var löntagarfonderna, sysselsättningen, ekonomin, karensdagarna och skatterna. 1982 års val blev ett vänster-högerval. Det dominerades av "tunga" ekonomiska och politiska frågor med klar koppling till den ideologiska vänster-högerdimensionen i svensk politik.

Frågan om hur åsiktsförekomsten och åsiktsröstningen 1982 skall bedömas ur demokratisk synpunkt är både lätt och svår att besvara. Den är svår att besvara därför att den normativa demokratiska teorin inte är så pre-

ciserad att man kan fastslå vad som är en otillräcklig respektive en tillräcklig åsiktsförekomst eller grad av koppling mellan åsikter och partival. Lätt att besvara blir däremot frågan om den ses i ett historiskt eller i ett internationellt perspektiv. Sambanden mellan väljarnas åsikter och röstning har blivit starkare i Sverige. Åsiktsröstningen har ökat. Väljare med avvikande åsikter i sina partier byter oftare parti idag än på 1950- och 1960-talen. Internationellt sett är både åsiktsförekomsten och kopplingen mellan åsikter och partival hög i Sverige. Detsamma gäller för svenska väljares politiska kunskaper.

Slutsatsen av vår analys av åsiktsförekomsten och åsiktsröstningen bland svenska väljare blir alltså övervägande positiv. Men kan inte utifrån våra resultat hävda att svensk demokrati fungerar dåligt på väljarnivå.

7 Stabila väljare i förändring

Den svenska väljarkåren är en av de stabilaste i hela västvärlden — kanske den mest stabila. Svenska väljare är mer trogna sina partier än väljare i de flesta andra länder. Ett bevis på detta är att andelen människor som byter parti vid valen har tenderat att vara lägre i Sverige än i andra jämförbara länder under de senaste årtiondena.

Men stabiliteten i den svenska väljarkåren har minskat. Rörligheten mellan partierna har ökat kontinuerligt under de senaste tjugofem åren. Vid valet 1982 bytte 20 procent av väljarna parti. Det är den högsta andel partibytare som uppmäts i Sverige sedan valundersökningarna inleddes i mitten på 1950-talet. I jämförelse med andelen partibytare i många andra länder är 20 procent dock en relativt låg andel. I exempelvis Danmark och Norge har andelen partibytare legat klart över 20 procent vid flera tillfällen under 1970-talet.

Den ökade väljarrörligheten i valmanskåren är emellertid inget unikt fenomen för Sverige. Rörligheten bland väljarna har tenderat att öka i de flesta länder under 1970-talet. Det har blivit osäkrare att vara politiker. De trogna väljarna har blivit färre. Möjligheterna till stora valvinster har ökat men också riskerna för stora förluster.

Den ökade väljarrörlighetens orsaker och konsekvenser är ett viktigt forskningsområde. Och det är ett forskningsområde som det på senare tid blivit möjligt att studera på ett systematiskt sätt. Mätserierna över väljarnas beteende, politikernas handlande, massmediernas innehåll och olika sociala och ekonomiska faktorerers förändringar har börjat bli så långa och välgrundade att det blivit möjligt att genomföra statistiska tidsserieanalyser. Några sådana analyser skall dock inte genomföras i detta sammanhang. Problematiken kring den ökande rörligheten bland väljarna är så viktig och omfattande att den förtjänar en egen studie.

Syftet med analyserna i detta sammanfattande kapitel är mycket mer begränsat. Några sambandsstudier skall inte göras. Vi skall enbart belysa frågan om den ökade väljarrörligheten genom att visa på fyra olika trender eller utvecklingslinjer i svenskt väljarbeteende. De fyra trenderna har att göra med stabiliteten i den svenska väljarkåren. Den första gäller *rörligheten mellan partierna*, den andra *kopplingen mellan olika socioeko-*

nomiska faktorer och partivalet, den tredje sambandet mellan åsikter och partival och den fjärde partiernas förtroende- eller känslomässiga förankring hos väljarna.

Rörlighet mellan partierna

Andelen väljare som byter parti vid valen har ökat mycket markant under de senaste tjugofem åren. Det var tre gånger så många som bytte parti vid valet 1982 (20 procent) som vid valen 1956 och 1960 (7 procent). Större delen av partibytena har alltid skett inom det borgerliga blocket. Och det är främst bland borgerliga väljare som partibytten blivit vanligare. Andelen väljare som bytte parti mellan c, fp och m var 4 procent 1960 mot 10 respektive 8 procent vid valen 1979 och 1982. Partibytten mellan vpk och s och mellan det socialistiska och det borgerliga blocket har varit mindre vanliga men har också ökat sedan 1950-talet. Andelen blockbytare var t ex 3 procent vid valet 1960 mot 5 procent vid valen 1979 och 1982. Andelen väljare som byter parti över blockgränsen har dock inte ökat kontinuerligt sedan 1950-talet. Det var fler människor som bytte parti mellan det socialistiska och borgerliga blocket i början och mitten av 1970-talet än vid valen 1979 och 1982. Andelen blockbytare var högst vid valet 1976 (7 procent) men har sedan minskat två val i rad. Polariseringsen mellan blocken har ökat. Det har blivit svårare för väljarna att byta mellan ett socialistiskt och ett borgerligt parti.

Den ökade rörligheten bland väljarna manifesteras inte bara genom att alltfler människor byter parti vid valen. Den märks också när det gäller röstsplittningen. Andelen väljare som röstar på olika partier i de samtidiga valen till riksdag, kommunfullmäktige och landsting har ökat för varje valtillfälle sedan systemet med en gemensam valdag infördes år 1970. Andelen röstsplittare när det gäller riksdags- och kommunfullmäktigevalen var 6 procent i valet 1970. Tolv år senare vid valet 1982 hade den siffran stigit till 11 procent. Motsvarande siffror för andelen röstsplittare i riksdags- och landstingsvalen var 4 procent 1970 mot 8 procent 1982.

Den vanligaste typen av röstsplittning är röstning på olika borgerliga partier. Hälften respektive en tredjedel av all röstsplittning i riksdags- och kommunfullmäktigevalen 1979 och 1982 var av det slaget. Röstsplittning över blockgränsen är ovanligare. Andelen röstsplittare som delade sina röster mellan ett socialistiskt och ett borgerligt parti i riksdags- och kommunfullmäktigevalen var cirka 20 procent både 1979 och 1982.

Röstsplittningen mellan de etablerade riksdagspartierna och de mindre partierna utanför riksdagen har ökat. Nästan en tredjedel (31 procent) av all röstsplittning i riksdags- och kommunfullmäktigevalen 1982 gällde delad röstning mellan ett riksdagsparti (oftast borgerligt) och något småparti. Motsvarande andel var endast 13 procent 1979. De flesta av dessa

röstsplittrare stödde något småparti i kommunfullmäktigevalet och ett riksdagsparti i valet till riksdagen.

Ytterligare en indikator på den ökade rörligheten i valmanskåren är att alltfler människor bestämmer sitt partival under valrörelserna. På 1960-talet uppgav de allra flesta väljare — på en intervjufråga om när de bestämde sig för vilket parti de skulle rösta på — att partivalet var bestämt sedan länge. Hela 81 procent av intervjupersonerna vid valet 1964 angav det svaret. Det var endast 18 procent som svarade att de bestämt partivalet "under sista veckan före valet" eller "tidigare under hösten eller sommaren". Femton—tjugo år senare såg dessa siffror helt annorlunda ut. Andelen väljare som angav att de bestämt sitt partival sedan länge hade minskat till 70 procent 1979 och till 66 procent 1982 medan andelen väljare som uppgav att de bestämde sitt partival under valrörelsen (under sista veckan eller tidigare under hösten eller sommaren) hade ökat till 29 procent 1979 och 33 procent 1982. Tidpunkten för röstningsbeslutet har krupit närmare valdagen för allt fler väljare. Valrörelserna har blivit mer betydelsefulla — både för väljarna när de skall bestämma sitt partival och för utgången av valen.

Gamla och nya socioekonomiska skiljelinjer

Socioekonomiska faktorer — framförallt yrkesgruppsstillhörigheten — strukturerar i mycket hög grad valet av parti bland svenska väljare. Sambandet mellan väljarnas klasstillhörighet och röstningen har minskat något under 1960- och 1970-talen men det är fortfarande starkare än i de flesta andra länder i västvärlden. Det är endast de övriga nordiska länderna som kan uppvisa ungefär samma nivå på klassröstningen.

Sambandet mellan yrke och partitillhörighet är ett av fundamenten i det svenska partisystemet. Förändringar i olika yrkesgruppers storlek och i hur de tenderar att rösta kan få stora konsekvenser för stabiliteten i systemet och för rörligheten i valmanskåren. Socioekonomiska förändringar har en tendens att störa status quo och ge upphov till oro. Gamla sociala eller ekonomiska skiljelinjer mellan partierna som tenderar att avta i betydelse — liksom nya skiljelinjer som håller på att växa fram — har båda en tendens att minska stabiliteten i systemet och öka väljarrörligheten.

Den minskade klassröstningen i Sverige är en av faktorerna bakom den ökade väljarrörligheten. Klassröstningen har dock inte siffermässigt minskat lika dramatiskt som rörligheten i väljarkåren har ökat. Andelen arbetare som röstar socialistiskt har minskat från 80 procent 1960 till 72 procent 1982. I de två senaste valen har andelen arbetare som röstar på vänsterpartiet kommunisterna eller socialdemokraterna dock ökat något.

Andelen arbetare som röstar socialistiskt var lägst vid 1976 års val (68 procent).

De socialistiska partiernas något minskade stöd bland arbetare har ersatts med ett ökat stöd bland medelklassväljare. Andelen tjänstemän, företagare och jordbrukare som röstade på vänsterpartiert kommunisterna eller socialdemokraterna har ökat från 25 procent 1960 till 37 procent 1982.

En av de viktigaste faktorerna bakom den minskade klassröstningen är de förändringar som skett i olika yrkesgruppers storlek. Arbetarklassen och medelklassen är inte yrkesmässigt sammansatta på samma sätt på 1980-talet som på 1950-talet. Andelen industriarbetare har t ex minskat inom arbetarklassen medan andelen arbetare inom handel och transport ökat. Inom medelklassen har främst jordbrukarnas andel minskat medan tjänstemännens ökat. Många av de yrkesgrupper som minskat i antal är sådana som tenderat att rösta mycket "klassmässigt", exempelvis industriarbetare på socialdemokraterna och jordbrukare på centern — medan de yrkesgrupper som vuxit i antal (t ex handelsanställda inom arbetarklassen eller tjänstemän i mellanställning inom medelklassen) har ett mycket mer splittrat röstmönster.

En av orsakerna till att klassröstningen har minskat i Sverige är således att strukturella förändringar i näringslivet lett till att yrkesgrupper med en traditionellt hög grad av klassröstning minskat i storlek medan yrkesgrupper med svagare klassröstningstraditioner ökat i storlek. Industriarbetarnas "klassröstning" på socialdemokraterna, jordbrukarnas på centerpartiet och företagarnas på något av de borgerliga partierna har inte förändrats i någon större grad under de senaste tjugofem åren. Det är bara det att industriarbetare, jordbrukare och företagare har blivit färre och ersatts med arbetare i servicenäringar och med tjänstemän som inte röstar lika klassmässigt.

Den minskade klassröstningen är ett exempel på en gammal socioekonomisk skiljelinje mellan partierna som minskat något i betydelse. Exempel på gamla socioekonomiska skiljelinjer som ökat i betydelse eller på nya skiljelinjer som kan vara på väg att uppstå finns också i valundersökningarnas resultat.

Ett exempel på en klassisk skiljelinje i svensk politik som snarast förstärkts än försvagats vid de senaste valen är storstads- och landsbygdsväljarnas röstning. Moderaternas stora röstvinster i storstäderna och mindre framgångar på landsbygden parat med att centerpartiet har förblivit relativt starkt utanför tätorterna ledde till att storstädernas och landsbygdens väljare röstade mer olika vid valen 1979 och 1982 än för tio—femton år sedan. Den gamla stad-landsbygdsväljardimensionen har inte förlorat sin betydelse när det gäller svenskt väljarbeteende.

Exempel på helt eller delvis nya skiljelinjer som håller på att växa fram

mellan partierna återfinns om vi studerar röstningen hos olika åldersgrupper, hos män och kvinnor och hos anställda i offentlig förvaltning eller privat tjänst.

Väljarnas ålder har aldrig haft något speciellt starkt samband med valet av parti i Sverige. Men ett visst åldersmönster har alltid funnits i röstningen. Yngre väljare har tenderat att rösta något mer socialistiskt och något mindre på moderaterna/högerpartiet än äldre väljare. De olika åldersgruppernas röstning i de senaste valen tyder dock på att det mönstret har försvagats.

Kommunisterna har ända sedan 1920-talet — med undantag från några val under kalla kriget på 1950- och 1960-talen — haft ett starkare röststöd bland unga väljare än bland äldre. Och det mönstret återfanns också bland vänsterpartiet kommunisternas väljare 1982. Men vid de senaste valen är det inte bland de allra yngsta väljarna som vänsterpartiet kommunisterna fått mest stöd. Den åldersgrupp som gav vänsterpartiet kommunisterna starkast röststöd i valen 1979 och 1982 var väljare som var 25—30 år gamla ("1968 års generation").

Socialdemokraterna hade liksom kommunisterna ett starkare stöd av unga väljare än av äldre under mellankrigsåren. Det mönstret förstärktes sedan ytterligare för socialdemokraterna under 1950- och början av 1960-talet när ungdomsväljarna svek Hilding Hagbergs kommunistparti under det kalla kriget. Socialdemokraternas relativt starka ställning bland yngre väljare bröts emellertid mycket markant på 1970-talet. De unga förstagångsväljarna gav socialdemokraterna ett mycket svagare stöd än tidigare i valen 1973, 1976 och 1979. Socialdemokraternas starkaste röststöd återfinns sedan mitten av 1970-talet bland medelålders och äldre väljare. Socialdemokraternas valresultat bland de unga förstagångsväljarna blev dock bättre 1982 än de var under de dåliga åren på 1970-talet.

Moderaterna/högerpartiet har tvärtemot kommunisterna och socialdemokraterna ända från 1920-talet fram till våra dagar haft sitt starkaste väljarstöd bland medelålders och äldre väljare. Det var först vid valen 1979 och 1982 som moderaterna lyckades erhålla ungefär samma röststöd bland de yngsta väljarna som i valmanskåren som helhet. Moderaternas röstandel bland unga förstagångsväljare var 23 procent 1982. Det är den högsta andel moderaterna uppnått bland förstagångsväljare sedan valundersökningarna inleddes. Och med all sannolikhet det bästa resultat moderaterna/högerpartiet någonsin haft bland unga förstagångsväljare.

När det gäller mäns och kvinnors röstning har två gamla mönster försvunnit och förbytts i sina motsatser vid de senaste valen. Mönstren gäller socialdemokraternas och moderaternas röststöd bland män och kvinnor. Socialdemokratiska partiet hade fram till 1970-talets början alltid något starkare väljarstöd bland män än bland kvinnor. Den relationen började dock ändras under 1970-talet och i 1982 års val fick social-

demokraterna mer röster av kvinnor än av män. Moderata samlingspartiets röststöd bland män och kvinnor har förändrats åt motsatt håll. Den tidigare relativt klara övervikten av kvinnor bland moderaternas/högerpartiets väljare utjämnades i början av 1970-talet och har förbytts i en förhållandevis klar manlig övervikt vid valen 1979 och 1982.

De könsskillnader som finns när det gäller de övriga partiernas röststöd har inte förändrats lika mycket eller lika systematiskt. Kommunisterna har under hela efterkrigstiden fått något mer röster bland män än bland kvinnor. Folkpartiet uppvisar ett motsatt mönster med mer stöd bland kvinnliga än bland manliga väljare. Centerpartiet var under 1950- och 1960-talen ett parti med mer manliga än kvinnliga väljare. Det mönstret förändrades dock under kärnkraftsvalen 1976 och 1979, då centern fick 2–4 procent mer röster från kvinnor än män. Vid valet 1982 hade dock den tillfälliga (?) övervikten av kvinnor bland centerpartiets väljare försvunnit. Centerpartiet fick 1982 samma röststöd bland kvinnor och män.

Herbert Tingstens gamla sanning att kvinnor röstar mer borgerligt än män gäller inte längre i Sverige. Den gällde fram till slutet av 1960-talet. Under 1970-talet och i 1982 års val har män och kvinnor inte skiljt sig åt när det gäller blockröstningen.

Offentligt och privat anställda väljare har inte röstat speciellt olika vid de tre valtillfällena (1976, 1979 och 1982) då vi undersökt saken. Offentligt anställda har tenderat att stödja vänsterpartiet kommunisterna och socialdemokraterna något mer än privat anställda, som i större utsträckning stött de borgerliga partierna. Skillnaderna har inte varit stora men heller inte försumbara. Andelen offentligt anställda som röstade socialistiskt var 52 procent 1979 och 54 procent 1982. Motsvarande andel socialist röster bland privatanställda var 47 procent både 1979 och 1982. Skillnaden mellan offentligt anställdas och privat anställdas röststöd till vänsterpartiet kommunisterna och socialdemokraterna ökade således från 5 till 7 procentenheter vid de två senaste valen.

Analysen av partibytena mellan 1979 och 1982 visade också att betydelsen av en offentlig eller en privat anställning kan vara i tilltagande när det gäller väljarnas partival. Tendensen att lämna vänsterpartiet kommunisterna var t ex klart större bland privat än bland offentligt anställda i 1982 års val. Bland center- och moderatväljare var mönstret det omvända. Benägenheten att byta från c eller m 1982 var större bland offentligt anställda än bland privat anställda. Bland socialdemokratiska väljare spelade dock inte anställningen någon roll för tendensen att byta till något borgerligt parti. Offentligt eller privat anställda socialdemokratiska väljare skilde sig inte åt när det gällde benägenheten att byta till det borgerliga blocket i valet 1982.

Opinionsutveckling och åsiktsröstning

Åsiktsröstningen har ökat i Sverige. Sambanden mellan väljarnas åsikter i olika sakfrågor och valet av parti har blivit starkare, framförallt när det gäller de ideologiska vänster-högerfrågorna. Väljare som inte har samma åsikter som det egna partiet i viktigare frågor har en större tendens att byta parti än på 1950- och 1960-talen.

Den ökade tendensen till åsiktsröstning behöver emellertid inte leda till en ökad rörlighet bland väljarna. Om valen gång efter gång utkämpas kring samma frågor och väljarnas åsikter inte förändras kommer åsiktsröstningen inte att ge upphov till en ökad väljarrörlighet. Väljarna kommer i så fall inte att ha några åsiktsmässiga skäl att ändra sina partiuppfattningar. En ökad rörlighet blir däremot resultatet om tendensen till en tilltagande åsiktsröstning går hand i hand med att nya frågor politiseras — speciellt om det är frågor som inte passar in på den gamla vänster-högerdimensionen — och med att väljarnas åsikter förändras i de viktigare stridsfrågorna.

Resultaten från valundersökningarna tyder på att den senare beskrivningen ger en bättre bild än den tidigare av hur politiken har utvecklats på väljarnivå sedan mitten av 1960-talet. Många nya frågor har politiserats och väljarnas åsikter i både gamla och nya frågor har förändrats.

Flera av de nya frågor som har aktualiserats har inte varit vänster-högerfrågor. Det bästa exemplet är naturligtvis kärnkraftsfrågan men det fanns även andra, som t ex u-hjälpsfrågan och olika miljöfrågor. En ny konfliktdimension på tvärs mot den klassiska vänster-högermotsättningen växte fram kring flera av dessa nya frågor på 1970-talet. Dimensionen har fått många namn — gröna vägen, teknologi-ekologidimensionen, tillväxt-ekologidimensionen — men dess centrala fråga var kärnkraften. Den nya dimensionen var dock inte speciellt starkt utvecklad på väljarnivå. Människornas åsikter om sådana saker som ekonomisk tillväxt, datasamhället, decentralisering och miljöåtgärder hade inte så starka samband med varandra att man kan tala om en ideologisk tillväxt-ekologidimension på väljarnivå, speciellt inte bland väljare med låg utbildning. Den nya tillväxt-ekologidimensionen var i stor utsträckning ett elitfenomen både på 1970-talet och vid valet 1982.

Frånvaron av en starkt utvecklad tillväxt-ekologidimension bland väljarna betyder emellertid inte att också enskilda sakfrågor som hör hemma på dimensionen var betydelselösa för väljarnas partival. En sådan slutsats är helt felaktig. Kärnkraftsfrågan spelade exempelvis en stor roll för väljarnas partival både 1976 och 1979 och den var inte utan betydelse 1982. Kärnkraftskonflikten är en av orsaksfaktorerna bakom den ökade väljarrörligheten under 1970-talet.

Men den viktigaste åsiktsmässiga förklaringsfaktorn till svenska välja-

res partival — även under 1970-talets kärnkraftsval — är de ideologiska vänster-högeråsikterna. Förändringar i väljarnas vänster-högeruppfattningar har ett klart samband med rörligheten. Väljare som inte har samma vänster-högerinställning som de egna partierna har en stark tendens att byta parti. Opinionsförändringar i väljarnas ideologiska vänster-högeruppfattningar är nära kopplade till förändringar i partivalet.

Valundersökningarnas åsiktsmätningar visar att väljarnas vänster-högeruppfattningar förändrats olika under den senaste tjugofemårsperioden. I slutet av 1960-talet försköts väljaropinionen relativt klart åt vänster — både när det gäller sociala frågor och frågor om samhällets makt gentemot det privata näringslivet. Under början av 1970-talet ebbade vänstervinden dock ut. Förändringen märktes först och mest när det gällde väljarnas inställning till sociala bidrag och reformer. Människorna blev mer negativa till olika bidrag och till jämlikhetsreformer. När det gällde åsikterna om samhällets inflytande över näringslivet eller uppfattningarna i olika ekonomiska vänster-högerfrågor märktes däremot höger vinden mindre. Väljarna blev under 1970-talet inte mer laissez faire-inriktade eller negativa till att samhället hade inflytande över bankernas och industrins rörelsefrihet.

Högerförskjutningen i de centrala vänster-högerfrågorna inträffade först i slutet av 1970-talet och i början av 1980-talet. Mellan 1979 och 1982 försköts väljarkårens ideologiska vänster-högertyngdpunkt relativt klart åt höger. Väljarna blev mer positiva till marknadsekonomin, samtidigt som de blev mer negativa till löntagarinflytande, socialisering av stora företag, kollektiva löntagarfonder och tanken på ett socialistiskt samhälle.

Den ideologiska högerförskjutningen bland väljarna gick hand i hand med en åsiktsförändring åt tillväxthållet på tillväxt-ekologidimensionen. Väljarna blev mer positiva till ett samhälle med hög ekonomisk tillväxt och mer negativa till ett miljövänligt samhälle. Det tidiga 1980-talets opinionsklimat skiljer sig relativt mycket från det sena 1960-talets bland svenska väljare.

Den socialdemokratiska valsegern 1982 vanns alltså i en viss ideologisk motvind. Den vanns trots högerförskjutningen bland väljarna och trots en stor opinion mot löntagarfonderna. Huvudorsaken till att socialdemokraterna lyckades övervinna dessa svårigheter och vinna valet var partiets positiva profilfrågor — sysselsättningen och den sociala tryggheten. Karensdagarna och satsningen på full sysselsättning och på att bygga Sverige ur krisen gav socialdemokraterna segern i 1982 års val.

Partiernas grepp om väljarna

Stabiliteten i väljarkåren har ett klart samband med i vilken utsträckning som väljarna har förtroende för partier och politiker och kan identifiera

sig med ett bestämt partis strävanden. Väljare som misstror politiker och saknar en känsla av anhängarskap med något visst parti tenderar att valscolka och byta parti oftare än andra väljare. Människor med politisktilltro och en känsla av partianhängarskap tenderar att vara de mest stabila och trogna partiväljarna.

Människornas tilltro och känsla av anhängarskap är partiernas viktigaste förtroendekapital bland väljarna. Det fungerar som en slags *in blanco* check som ger partierna handlingsutrymme och möjliggör ett framgångsrikt opinionsbildningsarbete. Ett minskat politikerförtroende behöver inte bedömas så allvarligt som president Carter gjorde när han talade om en "sjuka som var värre än energikrisen eller inflationen . . . ett avgörande hot mot demokratin". Men det är ett bekymmer för de etablerade partierna. Det minskar både stabiliteten i systemet och partiernas opinionsinflytande. Och det gör livet otrevligare och mer osäkert för politikerna.

Resultaten från förtroendemätningarna vid 1982 års val kan mot denna bakgrund ge en viss tröst åt svenska politiker som under de senaste tio — femton åren tvingats ta del av allt sämre förtroendesiffror i opinionsundersökningarna. Kurvan för väljarnas politisktilltro, som gått stadigt nedåt i alla mätningar sedan slutet av 1960-talet, sjönk inte ytterligare mellan 1979 och 1982. Den planade istället ut och visade t o m på en viss uppgång. Förtroendesiffrorna är fortfarande dåliga men de har inte blivit sämre.

Mätningarna av väljarnas grad av partiidentifikation i 1982 års valundersökning gav också positiva besked åt de etablerade partierna. Andelen väljare som känner sig som anhängare av något parti minskade relativt snabbt i början av 1970-talet. Den utvecklingen har dock inte fortsatt. Partiernas känslomässiga förankring bland väljarna har inte försvagats under de senaste tio åren. Andelen väljare som känner sig som partianhängare har hållit sig stabil kring 60 procent sedan valet 1973. Det är en lägre siffra än under 1960-talet, men inte mycket lägre. Andelen väljare som kände sig som anhängare av något parti var 65 procent i 1968 års val.

Partiernas grepp om väljarna har försvagats något i jämförelse med läget under 1960-talet. Någon avgörande förändring är det dock inte fråga om. En klar majoritet av svenska folket kände sig fortfarande som anhängare av något parti i 1982 års val. Västvärldens stabilaste väljare har blivit rörligare och något mindre partibundna men är fortfarande i början av 1980-talet anmärkningsvärt stabila och trogna sina gamla partier.

Litteratur

1 Väljare och val i Sverige

- Alm, E, Småpartierna i valet. *Svensk tidskrift*, nr 9—10, 1982
- Askling, L, Så vanns väljarna. Pensionerna och fonderna avgjorde? *Tiden*, 1981
- Daalder, H, och Mair, P, (eds.) *Western European Party Systems*. Sage, London 1983
- Holmberg, S, *Svenska väljare*. Liber, Stockholm 1981
- Holmberg, S, och Gilljam, M, *Valundersökning 1982. Teknisk rapport*. Liber och SCB, Stockholm 1985
- Holmqvist, H-E, Näst bästa s-valet någonsin. *Aftonbladet* 29 november 1981
- Petersson, O, och Särllvik, B, Valet 1973, *Allmänna valen 1973 (SOS)*. Stockholm 1975
- Scase, R, Why Sweden has elected a radical government. *The Political Quarterly*, vol 54, 1983
- Smith, T, The Hidden 25 percent: An Analysis of Nonresponse on the 1980 General Social Survey. *Public Opinion Quarterly*, vol 47, 1983
- Westerståhl, J, och Särllvik, B, *Svensk valrörelse 1954. Två lokala studier. Arbetsrapport I*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg (stencil) 1955
- Westerståhl, J, och Särllvik, B, *Svensk valrörelse 1956. Arbetsrapport I: Intervjuundersökningen*. Statsvetenskapliga institutionen. Göteborg (stencil), 1957
- Österman, T, Väljarundersökning vid 1982 års val, rapporterad under rubriken 'Jobben avgjorde valet', *LO-tidningen* nr 10, 1983

2 Stabilitet och rörlighet bland väljarna

- Allmänna valen 1979. Del 1—3 (SOS)*. Stockholm 1980/1981
- Allmänna valen 1982. Del 1—3 (SOS)*. Stockholm 1983/1984
- Clausen, A, Response Validity: Vote Report, *Public Opinion Quarterly*, vol 32, 1968
- Sjögren, K, Bra valprognoser inför 1982 års riksdagsval. *IMU-information*, nr 2 1982
- Särllvik, Bengt, Stabila väljare och partibytare, *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 1975
- Särllvik, B, Intervjuundersökningen, *Riksdagsmannavalen 1959—1960. Del 2 (SOS)*. Stockholm 1961

- Särilvik, B, Intervjuundersökningen, *Riksdagsmannavalen 1961—1964. Del II (SOS)*. Stockholm 1965
- Särilvik, B, Intervjuundersökning rörande valet till andra kammaren 1968, *Riksdagsmannavalen 1965—1968. Del 2 (SOS)*. Stockholm 1970
- Särilvik, B, Politisk rörlighet och stabilitet i valmanskåren, *Statsvetenskaplig tidskrift*, 1964
- Särilvik, B, Valet 1970, *Allmänna valen 1970. Del 3, (SOS)*. Stockholm 1973
- Waldahl, R, och Aardal, B, Kan vi stole på erindringsdata? *Tidskrift för samhällsforskning*, nr 2—3, 1981

3 Väljarna bedömer partiernas goda och dåliga sidor

- Asp, K, *Sveriges Radio och 1982 års valrörelse*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg (stencil), 1983
- Bachman, J, och O'Malley, P, Yea-Saying, Nay-Saying and Going to Extremes: Black-White Differences in Response Styles, *Public Opinion Quarterly*, vol 48, 1984
- Bohman, G, *Så var det*. Bonniers, Stockholm 1983
- Brody, R, och Sigelman, L, Presidential Popularity and Presidential Elections: An Update and Extension, *Public Opinion Quarterly*, vol 47, 1983
- Conover, P, och Feldman, S, How People Organize the Political World: A Schematic Model, *American Journal of Political Science*, vol 28, 1984
- Ekehammar, B, Sidanius, J, och Nilsson, I, Evaluative Perceptions of Swedish Politicians Across Time, *European Journal of Political Research*, vol 12, 1984
- Esaiasson, P, *Partiledareffekter även i Sverige*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg (stencil), 1984
- Esaiasson, P, *Partiledarpopulariteten och 1982 års valrörelse*. Statsvetenskapliga institutionen (stencil), 1984
- Jensen, O, och Mikkelsen, P, Demokratiske og autoritere holdinger, i Borre, O, m fl, *Efter vaelgerskredet. Analyser af folketingsvalget 1979*. Forlaget Politica, Aarhus 1983
- Lipset, S M och Schneider, W, *The Confidence Gap*. Free Press, New York 1983
- Miller, A, Is Confidence Rebounding, *Public Opinion*, June/July 1983
- Rose, R, Public Confidence, Popular Consent: A Comparison of Britain and the United States, *Public Opinion*, Feb/March 1984
- Sigelman, L, och Knight, K, Why Does Presidential Popularity Decline? A Test of the Expectation/Disillusion Theory, *Public Opinion Quarterly*, vol 47, 1983
- Särilvik, B, *Electoral Behavior in the Swedish Multiparty System*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg (diss., stencil), 1970
- Valen, H, och Aardal, B, *Et valg i perspektiv. En studie av stortingsvalget 1981*. Statistisk sentralbyrå, Oslo 1983
- Weatherford, S, Economic 'Stagflation' and Public Support for the Political System, *British Journal of Political Science*, vol 14, 1984
- Österman, T, *Förtroendet för politiker*. Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, Stockholm 1981

4 Socioekonomiska faktorer och partival

- Ahrne, G, Att tillämpa olika klassmodeller. *Zenit*, nr 5, 1982
- Ahrne, G, och Olin Wright, E, Classes in the United States and Sweden: A Comparison, *Acta Sociologica*, nr 3—4, 1983
- Alford, R, *Party and Society. The Anglo-American Democracies*. Rand McNally, Chicago 1963
- Bergström, H, *Får Sverige bli brukssamhälle?* Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet (stencil), 1983
- Colbjørnsen, T, Hernes, G och Knudsen, K, *Klassestruktur og klasseskiller*. Universitetsforlaget, Oslo 1982
- Elmgren, B, Holmqvist, H-E och Lundgren, S, *Socialdemokratin och 70-talets val*, Socialdemokraterna, Stockholm 1983
- Elvander, N, *Skandinavisk arbetarrörelse*. Liber, Stockholm 1980
- Esaiasson, P, och Gilljam, M, Väljarna och de vilda strejkerna, *Statsvetenskaplig Tidskrift*, nr 3, 1983
- Glans, I, Valvindar välter teoribyggnader, *Statsvetenskaplig Tidskrift*, nr 2, 1983
- Georgsson, Å, *Den unge väljaren och politiken*. Statsvetenskapliga institutionen (lic. avh., stencil), 1973
- Ingulfsson, H, och Hagman, R, De svenska partiernas sociala och andra grundvalar, i Håstad, E, (red), *'Gallup' och den svenska väljarkåren*. Hugo Gebers förlag, Uppsala 1950
- Jansson, C-G, *Mandattilldelning och regional röstfördelning*. Esselte, Stockholm 1963
- Lewin, L, Jansson, B och Sörbom, D, *The Swedish Electorate 1887-1968*. Almqvist & Wiksell, Stockholm 1972
- Kamieniecki, S och O'Brien, R, Are Social Class Measures Interchangeable?, *Political Behavior*, vol 6, 1984
- Kingston, P, Thompson J och Eichar D, The Politics of Homeownership, *American Politics Quarterly*, vol 12, 1984
- Korpi, W, *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen*. Prisma, Stockholm 1978
- Korpi, W, *Den demokratiska klasskampen*. Tiden, Stockholm 1981
- Lazarsfeld, P, Berelson, B och Gaudet, H, *The People's Choice*. Columbia University Press, New York 1944
- Olin Wright, E, Klasser och klassgränser i utvecklade kapitalistiska samhällen. Kritik av Poulantzas. *Zenit*, nr 5, 1977
- Olin Wright, E, Klasser och klassgränser i utvecklade kapitalistiska samhällen. Del III: Ett nytt sätt att betrakta klassgränser. *Zenit*, nr 1, 1978
- Oscarsson, W, Politiskt deltagande, *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 1976
- Petersson, O, *Partier och väljare*, nr 11 i Svenska turistföreningens Känn Ditt Land-serie, Svenska Turistföreningen, Stockholm 1981
- Petersson, O, *Väljarna och valet 1976*. Liber och SCB, Stockholm 1977
- Särilvik, B, Socioeconomic Determinants of Voting Behavior in the Swedish Electorate, *Comparative Political Studies*, vol 2, 1969
- Therborn, G, *Klasstrukturen i Sverige 1930—1980*. Zenit förlag, Lund 1981
- Therborn, G, Den marxistiska klassanalysens uppkomst och problem. *Häftan för kritiska studier*, nr 2, 1983

- Tingsten, H, *Political Behavior. Studies in Election Statistics*. P S King & Son, Stockholm 1937
- Visher, M, Perception of Class Conflict in Scandinavia, *Acta Sociologica*, nr 3—4, 1983
- Worre, T, Class Parties and Class Voting in the Scandinavian Countries, *Scandinavian Political Studies*, Nr 3, 1980

5 Ekonomisk kris och väljarbeteende

- Campbell, A, Converse, P, Miller, W och Stokes, D, *The American Voter*. John Wiley & Sons, New York 1960
- Feldman, S, Economic Self-Interest and Political Behavior, *American Journal of Political Science*, nr 3, 1982
- Fiorina, M, *Retrospective Voting in American Presidential Elections*. Yale University Press, New York 1981
- Fiorina, M, Who is Held Responsible? Further Evidence on the Hibbing-Alford Thesis, *American Journal of Political Science*, No 1, 1983
- Fiorina, M, Economic Retrospective Voting in American National Elections: A Micro-Analysis, *American Journal of Political Science*, 1978
- Frey, B, Politico-Economic Models and Cycles, *Journal of Public Economics*, 1978
- Frey, B, Politicometrics of Government Behavior in Democracy, *Scandinavian Journal of Economics*, 1979
- Frey, B och Schneider, F, On the Modelling of Politico-Economic Independence, *European Journal of Political Research*, 1975
- Frey, B och Schneider, F, Politico-Economic Models in Competition with Alternative Models: Which Predict Better? *European Journal of Political Research*, 1982
- Grönhagen, S, *Ekonomiskt förlopp och allmänna val i Storbritannien 1850—1950*. Gleerup, Lund 1951
- Hibbing, J och Alford, J, The Electoral Impact of Economic Conditions: Who is Held Responsible? *American Journal of Political Science*, nr 3, 1981
- Hibbs, D och Fassbender, H, (eds.) *Contemporary Political Economy*. North Holland, Amsterdam 1981
- Hibbs, D och Madsen, H, The Impact of Economic Performance on Electoral Support in Sweden, 1967—1978 *Scandinavian Political Studies*, No 1, 1981
- Hibbs, D och Vasilatos, N, Economics and Politics in France: Economic Performance and Mass Political Support for President Pompidou and Giscard d'Estaing, *European Journal of Political Research*, 1981
- Hibbs, D and Vasilatos, N, Economic Outcomes and Political Support for British Governments among Occupational Classes: A Dynamic Analysis, *American Political Science Review*, No 2, 1982
- Kinder, D och Kiewiet, D, Economic Discontent and Political Behaviour: The Role of Personal Grievances and Collective Economic Judgements in Congressional Voting, *American Journal of Political Science*, 1979
- Kramer, G, Short-Term Fluctuations in US Voting Behavior 1896—1964, *American Political Science Review*, 1971

- Kramer, G, The Ecological Fallacy Revisited. Aggregate versus Individual Findings on Economics and Elections, and Sociotropic Voting, *American Political Science Review*, vol 77, 1983
- Lewis-Beck, M, Economic Conditions and Executive Popularity: The French Experience, *American Journal of Political Science*, 1980
- Lewis-Beck, M, Economics and the French Voter: A Microanalysis, *Public Opinion Quarterly*, vol 47, 1983
- Lybeck, J, Finns det en politisk konjunkturcykel i Sverige? *Ekonomisk debatt*, nr 5, 1983
- Lybeck, J, *A Simultaneous Model of Politico-Economic Interaction in Sweden*, Nationalekonomiska institutionen, Göteborgs universitet (stencil), 1983
- Mackuen, M, Political Drama, Economic Conditions, and the Dynamics of Presidential Popularity, *American Journal of Political Science*, nr 2, 1983
- Madsen, H, Electoral Outcomes and Macroeconomic Policies: The Scandinavian Cases i Whiteley, P (ed), *Models of Political Economy*, Sage, London 1980
- Miller, A och Glass, R, *Economic Dissatisfaction and Electoral Choice*, University of Michigan (stencil), 1977
- Miller, A och Listhaug, O, *Economic Effects on the Vote i Norway*. Paper presented at the Shambough Conference on Economic Conditions and Electoral Outcomes, University of Iowa, March 1984
- Mueller, J, Presidential Popularity from Truman to Johnson, *American Political Science Review*, 1964
- Mueller, J, *War, Presidents and Public Opinion*, John Wiley, New York 1973
- Paldam, M, A Preliminary Survey of the Theories and Findings on Vote and Popularity Functions, *European Journal of Political Research*, 1981
- Paldam, M och Schneider, F, The Macro Economic Aspects of Government and Opposition Popularity in Denmark, 1957—1978, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, nr 2, 1980
- Rydé, K, Ekonomi och politik: Konjunkturer och allmänna val till riksdagens andra kammare 1896—1948, *Statsvetenskaplig Tidsskrift*, 1950
- Sigelman, L, Mass Political Support in Sweden: Retesting a Political-Economic Model, *Scandinavian Political Studies*, nr 4, 1983
- Tufte, E, *Political Control of the Economy*. Princeton University Press, Princeton 1978
- Whiteley, P. (ed), *Models of Political Economy*. Sage, London 1980
- Åkerman, J, Ekonomiskt skeende och politiska förändringar, *Statsvetenskapliga studier*, Lunds universitet, 1946
- Åkerman, J, Ekonomiska konjunkturer och politiska val i USA, *Ekonomisk tidskrift*, 1947

6 Åsiktsröstning

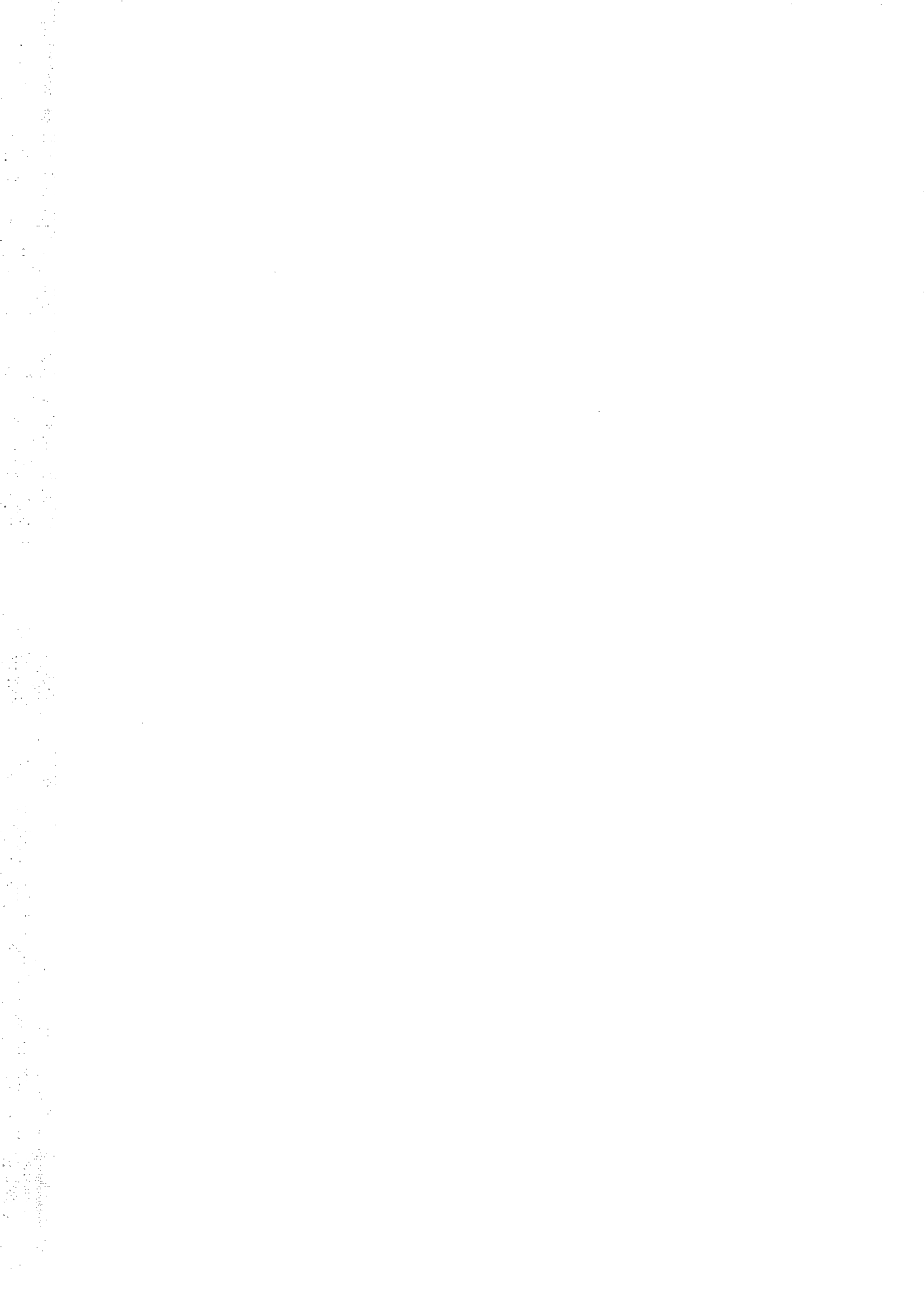
- Anckar, D, *Den mångtydiga emperin. Synpunkter på väljarrationalitetens problematik*. Åbo akademi, Åbo 1976
- Asp, K, The Struggle for the Agenda. Party Agenda, Media Agenda and Voter Agenda in the 1979 Swedish Election Campaign. *Communication Research*, nr 3, 1983

- Downs, A, *An Economic Theory of Democracy*. Harper & Row Publ., New York 1957
- Castles, F och Mair, P, Left-Right Political Scales: Some 'Expert' Judgements, *European Journal of Political Research*, vol 12, 1984
- Gant, M och Davis, D, Mental Economy and Voter Rationality: The Informed Citizen Problem in Voting Research, *The Journal of Politics*, vol 46, 1984
- Gilljam, M och Nilsson, L, *Svenska folket och den offentliga sektorn*, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg (stencil), 1984
- Granberg, D och Holmberg, S, *Political Perception Among Voters in Sweden and the U.S. Analyses of Issues with Explicit Alternatives*. Center for Research in Social Behavior, University of Missouri (stencil), 1984
- Holmberg, S, Kärnkraften och vänster-högerdimensionen. Konfliktlinjer i svensk politik, *Statsvetenskaplig tidskrift*, 1978
- Holmberg, S, Väljarna och löntagarfonderna, i Asp, K, m fl *Väljare Partier Massmedia*. Liber, Stockholm 1981
- Holmberg, S och Asp, K, *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedier och folkomröstningen 1980*. Liber, Stockholm 1984
- Holmberg, S, Westerståhl, J och Branzén, K, *Väljarna och kärnkraften*. Liber, Stockholm 1977
- Ingelhart, R, *The Silent Revolution*. Princeton University Press, Princeton 1977
- Jackson, J, The Systematic Beliefs of the Mass Public: Estimating Policy Preferences with Survey Data, *The Journal of Politics*, vol 45, 1983
- Jonasson, B, *Kvinnor och politik. Åsiktsförekomst i politiska sakfrågor*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg (stencil), 1982
- Key, V.O, *The Responsible Electorate*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1966
- Krouse, R och Marcus, G, Electoral Studies and Democratic Theory Reconsidered, *Political Behavior*, vol 6, 1984
- Lafferty, W och Knutsen, O, Leftist and Rightist Ideology in a Social Democratic State: An Analysis of Norway in the Midst of Conservative Resurgence, *British Journal of Political Science*, vol 14, 1984
- Lewin, L, *Folket och eliterna. En studie i modern demokratisk teori*. Almqvist & Wiksell, Stockholm 1970
- Markus, G, Political Attitudes during an Election Year: A Report on the 1980 NES Panel Study, *American Political Science Review*, No 3, 1982
- Nordlöf, T, *Partiernas fredspolitik i väljarnas ögon*. Seminarieuppsats, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg, 1983
- Pettersson, O och Valen, H, Political Cleavages in Sweden and Norway, *Scandinavian Political Studies*, vol 2, 1979
- Petterson, P, Identification, Agreement and Government Performance: The Relative Impact on Voting, *Scandinavian Political Studies*, 1981
- Särilvik, B, Skiljelinjer i valmanskåren, *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 1965
- Vedung, E, Kärnkraften ger ny blockbildning i politiken, *Tvårsnitt* 1979

7 Stabila väljare i förändring

- Borre, O, Ustabilitet ved parlamentevalg i fire nordiske lande 1950—1977, i Pedersen M, (red), *Dansk politik i 1970'erne*. Samfundsvidenskabeligt forlag, 1979
- Borre, O, (red) *Efter vaelgerskredet. Analyser av folketingsvalget 1979*. Forlaget Politica, Aarhus 1983
- Borre, O, Indikatorer for vaelgeradfaerdens utveckling, i Borre O, m fl, *Folketingsvalget 1977*. Akademisk Forlag 1979
- Bjørklund, T och Hagtvedt, B, *Høyrebølgen*. Aschehoug Forlag, Oslo 1981
- Budge, I, Electoral Volatility: Issue Effects and Basic Change in 23 Post-War Democracies, *Electoral Studies*, vol 1, 1982
- Campbell, A, Surge and Decline: A Study of Electoral Change, i Campbell, A, m fl. *Elections and the Political Order*. John Wiley and Sons, New York 1966
- Crewe, I, Särilvik, B och Alt, J, Partisan Dealignment in Britain, 1964—1974, *British Journal of Political Science*, vol 7, 1977
- Erson, S och Lane, J-E, Political Stability in European Democracies, *European Journal of Political Research*, vol 11, 1983
- Holmberg, S, Väljarna och valet 1982, *Allmänna valen 1982. Del 3 (SOS)*, Stockholm 1984
- Johansson, L och Schmidt, S, *Stabilitet, variation och förnyelse. Partipolitisk struktur i kommunerna 1973—1982*. Kommunfakta förlag, Lund 1983
- Lindström, U, The Changing Scandinavian Voter: When, Where, How, Who, Why? *European Journal of Political Research*, vol 10, 1982
- Lipset, S M och Rokkan, S, *Party Systems and Voter Alignments*. Free Press, New York 1967
- Norpoth, H, The Making of a More Partisan Electorate in West Germany, *British Journal of Political Science*, vol 14, 1984
- Pedersen, M, The Dynamics of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility, *European Journal of Political Research*, vol 7, 1979
- Shamir, M, Are Western Party Systems "Frozen"?, *Comparative Political Studies*, vol 17, 1984
- Stephens, J, The Changing Swedish Electorate, *Comparative Political Studies*, vol 14, 1981
- Särilvik, B och Crewe, I, *Decade of Delignment. The Conservative Victory of 1979 and Electoral Trends in the 1970s*. Cambridge University Press, London 1983
- Tuckel, P och Tejera, F, Changing Patterns in American Voting Behavior 1914—1980, *Public Opinion Quarterly*, vol 47, 1983
- Valen, H, *Valg og politikk — et samfund i endring*. NKS-forlaget, Oslo 1981
- Österman, T, *Vad hände i valet? Väljarnas svar i frågeundersökningar efter valen 1976, 1979, 1982*. Tidens Förlag, Stockholm 1984

Register

- Aardal, Bernt 59
Adelsohn, Ulf 55, 64 ff
Aftonbladet 12
Ahrne, Göran 100 ff
Alford, Robert 91
Arbeiderpartiet 133
Aristoteles 173
Asp, Kent 63, 146, 166, 201, 208, 223
- Berelson, Bernard 76, 173
Bohman, Gösta 55, 67
Brundtland, Gro Harlem 133
- Carter, Jimmy 244
Campbell, Angus 50, 56, 132
Centerpartiet 15, 18, 21 f, 25 ff, 41 ff, 54 ff, 60 ff, 74 ff, 83, 103 ff, 142 ff, 181 ff, 189 ff, 202 ff, 228 ff, 237 ff
Colbjørnsen, Tom 100
Converse, Philip 132
- Elmgren, Bo 109 ff
Erlander, Tage 18
Esaïasson, Peter 64
- Feldman, Stanley 134
Fiorina, Morris 132 f
Forskningsgruppen för Samhälls- och informationsstudier 58
Folkpartiet 16, 18, 21, 25 ff, 41 ff, 51 ff, 60 ff, 74 ff, 83 ff, 103 ff, 142 ff, 181 ff, 189 ff, 202 ff, 228 ff, 237 ff
Frey, Bruno 130, 135
Fälldin, Thorbjörn 54, 65 ff
- Gaudet, Hazel, 71, 173
Gallup (s) 16
Gilljam, Mikael 14, 83, 185
Glans, Ingemar 93
Grönhagen, Sven 135
- Hagberg, Hilding 240
Hagman Rolf 73, 93 f
Hedlund, Gunnar 18
Hernes, Gudmund 100
Hibbs, Douglas 130, 136
- Holmqvist, Hans-Erik 12, 109 ff
homo economicus 11, 129, 145, 159
Høyre 133
- IMU 16, 19
Ingulfson, Hans 73, 93 f
- Jonasson, Birgit 176
Jonung, Lars 136
- Kiewiet, Roderick 132
Kinder, Donald 132
Knudsen, Knud 100
Korpi, Walter 112, 135
Kramer, Gerald 130
Kristen demokratisk samling 19, 28 ff, 41 ff, 60 ff, 84 ff, 194, 228
- Lazarsfeld, Paul 71, 160, 173 f
Lewin, Leif 81
Lewis-Beck, Martin 133 f
Listhaug, Ola 133 ff
LO 83, 96 ff
LRF 97
Lundgren, Stig 109 ff
Lybeck, Johan 136, 145, 159
- Madsén, Henrik 135 f
Miller, Arthur 58, 133 ff
Miller, Warren 50, 56, 132
Miljöpartiet, 16, 19, 28 ff, 41 ff, 60 ff, 84 ff, 194, 228
Moderaterna 18, 22, 24, 26 ff, 41 ff, 54 ff, 60 ff, 74 ff, 83 ff, 103 ff, 142 ff, 178, 181 ff, 189 ff, 202 ff, 228 ff, 237 ff
Mueller, John 130
- Paldam, Martin 130 ff
Palme, Olof 12, 18, 54, 59, 65 ff
Pettersson, Olof 13, 81, 112, 135
Phillipskurvan 131
- Rosenbad 16, 59
Rydé, Kurt 135
- SACO/SR 83, 96 ff
Semka 16

- Siegfried, André 71
 Sifo 16, 18, 44, 93, 136
 Sigelman, Lee 136
 Socialdemokraterna 12, 15, 16 f, 18, 21 f, 24
 f, 27 ff, 41 ff, 53 ff, 60 ff, 74 ff, 83 ff, 103
 ff, 142 ff, 178, 181 ff, 189 ff, 202 ff, 228 ff,
 237 ff
 Statistiska centralbyrån 13 f
 Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg
 12, 64, 176
 Stokes, Donald 132
 Svenska gallupinstitutet 73, 93
 Särilvik, Bo 12 f, 73, 135
- Therborn, Göran 100 ff
 Tingsten, Herbert 71, 75, 79 ff, 241
 TCO 83, 96 ff
- Ullsten, Ola 54, 65 ff
 University of Michigan 56, 132, 136
- Vadensjö, Eskil 136
 Valen, Henry 59
 Werner, Lars 53, 64 ff
 Westerståhl, Jörgen 12
 Wright, Erik Olin 100 ff
- Vänsterpartiet kommunisterna 16, 18, 21 f,
 24, 27 ff, 41 ff, 51 ff, 60 ff, 74 ff, 83 ff, 103
 ff, 142 ff, 181 ff, 189 ff, 202 ff, 228 ff, 237
 ff
- Åkerman, Johan 135
- Österman, Torsten 58